VERHAAL EENER REIZE IN RUSLAND: GEDAAN IN HET JAAR 1835

Jan Ackersdijck

Digitized by Google

VERHAAL

EENER

REIZE IN RUSLAND.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

VERHAAL

ÉENER

REIZE IN RUSLAND,

GEDAAN IN HET JAAR 1835.

DOOR

J. ACKERSDIJCK,

Professor aan de Hoogeschool te Utrecht.

Eerste Deel.

TE GRONINGEN, BIJ

W. VAN BOEKEREN.

1840.

Digitized by Google

Digitized by Google

AAN DEN HEER

WILLEM CORNELIS ACKERSDIJCK,

IN ROTTERDAM.

Aan wien anders zoude ik dit werk opdragen, dan aan U, mijnen grijzen Vader, die het eerst bij mij die weetgierigheid opwekte, waardoor ik naar verre landen gevoerd werd, en die naderhand mij zoo dikwijls met bekommering zaagt henengaan. Mogt gij bij het lezen van mijn reisverhaal eenige voldoening vinden, en mogt ik door het u aan te bieden een blijk geven van die liefde en hoogachting, waarop gij zoo groote aanspraak hebt, en die bij mij met het innig gevoel van dankbaarheid vereenigd is.

DE SCHRIJVER.

Digitized by Google

Digitized by Google

VOORREDE.

Voor het eerst waag ik het een reisverhaal aan het publiek mede te deelen. De omstandigheid, dat Rusland tegenwoordig zoo veel belang wekt en naar evenredigheid minder algemeen gekend wordt, heeft mij hiertoe aangemoedigd. Ik ontveins mij evenwel niet, hoe onvolledig mijne opmerkingen over dat groote land en volk zijn; de tijd, dien ik voor de reis besteden konde, was zoo kort, dat de lezer alleen daaruit reeds kan opmaken, dat hij weinig mag verwachten. Doch zoo veel de tijd en de omstandigheden mij veroorloofden, heb ik getracht Rusland te leeren kennen; op te merken en te vernemen in hoe verre, hetgeen ik in andere reisverhalen gelezen had, met de waarheid overeenkwam. Den uitslag van deze poging zal men in de volgende bladen aantreffen. Ik vond mij te meer bewogen, dien bekend te maken, dewijl het mij toescheen, dat vele andere reizigers in hun oordeel te ongunstig of te gunstig zijn, veel goeds en groots miskennen of wel te uitbundigen lof uitspreken. Ik dacht onpartijdig te zijn; doch welligt heb ik hierin gedwaald, en heb ik juist den misslag begaan, dien ik bij anderen meende op te merken; dit zoude niet de eerste maal zijn, dat men zichzelven misleidt. Hoe dit zij, ik wil althans den lezer waarschuwen, dat ik mij niet voorgesteld heb eene beschrijving of statistiek van Rusland te leveren, daartoe voelde ik mij volstrekt niet

Digitized by Google

toegerust; ik heb ook niet willen opzamelen alles, wat over Rusland gezegd is, om daaruit een geheel te maken; dit zoude welligt belangrijk zijn, doch het lag niet in mijn plan. Ik geef niets anders dan het verhaal mijner reize, en moet verschooning vragen, indien men daarin, zoo als ik vrees, veel onbelangrijks vinden zal. Het viel mij moeijelijk te beoordeelen, wat ik moest achterwege laten; en bij de zucht, om niets van eenig gewigt te verzwijgen, heb ik waarschijnlijk te veel laten staan. Aan het einde heb ik eenigzins een algemeen overzigt gegeven, vooral van hetgeen tot den volksaard en de regering betrekking heeft. Het zijn de onderwerpen, welke mijne aandacht en belangstelling bij uitnemendheid tot zich getrokken hadden. Omtrent vele onderwerpen wist ik niets mede te deelen, en dan heb ik er liever van gezwegen, dan eenvoudig over te nemen, wat anderen er van gezegd hebben. Nu en dan heb ik andere schrijvers aangevoerd, wanneer ik meende, hetgeen zij gezegd hadden, te kunnen bevestigen of wederleggen; somtijds ook om den lezer aan te duiden, waar hij omstandiger narigten omtrent behandelde of vermelde onderwerpen vinden kan.

Mijn voornemen was aanvankelijk, in deze voorrede eene opgave te leveren van de werken over Rusland. Doch ik heb daarvan afgezien, omdat het mij voorkwam, dat, om eenigzins volledig te zijn, die opgaaf vrij omslagtig zoude worden, meer dan voor eene bloote voorrede geschikt was; — doch tevens omdat veel van hetgeen ik daarin zoude hebben moeten bijeenbrengen, door anderen reeds verzameld is, en de lezer, welke zich naauwkeurig met Rusland mogt willen bekend maken, het daar zelf vinden kan. De vroegere, vooral Nederlandsche, schrijvers vindt men vermeld in de 4 deelen van SCHELTEMA's Rusland en de Nederlanden, Amst. 1817. *Die werken behooren echter thans meer*

Digitized by Google

tot de historie dan tot den tegenwoordigen toestand van dat land, waar meer nog dan elders veranderd is.

Eene opgaaf der werken over Rusland vindt men in BOUCHER DE LA RICHARDERIE, Bibliothèque universelle des voyages. Paris 1808, 2e deel; — *een kritisch berigt van 19 latere werken over dat land geeft de heer* J. H. SCHNITZLER, Statistique de la Russie. Paris 1829, 12o; *in de voorrede. Dit werk zelf is een der beste, welke over Rusland verschenen zijn; en men kan er bijvoegen zijn tweede werk:* La Russie, la Pologne et la Finlande. St. Pétersbourg 1835. *Hij heeft dit met veel vlijt zamengesteld en hij heeft het groote voorregt, dat hij niet alleen in Rusland geweest is (hij woont er niet) maar ook de taal geleerd heeft. Zeer bruikbaar is* FR. WILH. SCHUBERT, Handbuch der Staatskunde von Europa. Königsb. 1835 enz. *Het eerste deel dezer nieuwste statistiek van ons werelddeel handelt over Rusland, en men vindt daarin ook de opgaaf van vele werken over dat land. Eenige der nieuwste geschriften worden nog vermeld in de voorrede van* N. G. VAN KAMPEN's Europisch Rusland, enz. Haarlem 1838. *Eene in het Russisch geschrevene statistiek is pas begonnen in het Duitsch vertaald uit te komen en belooft groote volledigheid, te weten:* THADDÄUS BULGARIN, Rusland in historischer, statistischer, geographischer und literarischer Beziehung dargestellt, übersetzt von H. VON BRACKEL. Statistik, 1er Bd. Riga und Leipzig 1839. *Men vindt ook daarin, bl. 14, eene opgave van geschriften over Rusland. Eindelijk is dezer dagen uitgekomen, als eene afdeeling van* HOFFMANN's Europa und seine Bewohner: P. A. F. K. POSSART, Das Kaiserthum Rusland, 1er Th. Stuttgart 1840.

De lezer zal in den loop van mijn werk nog vele geschriften aangevoerd vinden, het zoude overtollig zijn de titels daarvan hier te herhalen. Alleen wil ik nog aanmerken, dat onder de werken, in Rusland geschre-

Digitized by Google

ven, mij voorgekomen zijn door belangrijkheid en naauwkeurigheid uit te munten: JOH. FRIEDR. ERDMANN, Beiträge zur Kenntniss des Innern von Russland. Leipzig 1822—1826, 2 Th., 3 Stukken. (*De schrijver was in Rusland gevestigd, hoewel zijn boek in Duitschland gedrukt is.*) GEORG ENGELHARDT, Russische Miscellen. St. Petersburg.... 1830.32, 4 Bändchen. *Vele artikels in de* Dorpater Jahrbücher, *een maandschrift, dat van 1833 tot 1836 te Riga en Dorpat uitgekomen is, 5 Th.*

De schrijfwijze der Russische namen is altijd moeijelijk, dewijl die taal andere klanken en letters heeft dan de onze. Het was mijn doel niet iets nieuws daaromtrent te beproeven. Alleen kwam het mij voor, dat de klank, welke men in het Fransch door ch en in het Hoogduitsch door sch aanduidt, in het Hollandsch door sj diende aangeduid te worden, zoo als wij dit reeds in sommige onzer woorden doen, zoo als sjorren, sjouwen enz. Ik heb ook, wanneer eene lettergreep met dien klank eindigde, die letters daarvoor gebruikt, b. v. Nisjneji enz. Ook andere klanken heb ik getracht, zoo als ik ze hoorde uitspreken, met onze letters naar onze gewone uitspraak te schrijven; dat ik mij toch wel eens vergist heb, moet ik verwachten, omdat mij de Russische taal bijna geheel onbekend is. Niet de lust maar de tijd heeft mij ontbroken, om ze te leeren, want zacht en aangenaam klonk zij mij in het oor, en zeer gaarne zoude ik Russische boeken en menschen hebben kunnen verstaan.

Enkele misslagen, welke mij reeds bekend geworden zijn, vóór mijn werk in het licht verscheen, wil ik hier herstellen.

Op bl. 40 van het 1ste D. heb ik gezegd, dat »Prawda" waarheid beteekent; dit is ook zoo, doch het is ook de naam van een oud Russisch wetboek, en in die beteekenis had de spreker het waarschijnlijk gebruikt.

Digitized by Google

Hetgeen ik 1ste D., bl. 235, omtrent den weg langs welken de Franschen in Moskou gekomen zijn, is onjuist, zoo als ik naderhand vernomen heb. Mijn loonbediende had mij misleid. De Franschen zijn door den slagboom Dorogomilowskaja in de stad gekomen, en Napoleon heeft Moskou het eerst gezien op den weg van Koentsowa, juist waar mij de schoonheid van het gezigt zoo zeer getroffen heeft. Zie bl. 277.

In het 2de D., bl. 206, heb ik, sprekende van den waterval van Imatra, vermeld, wat men mij op de plaats zelve zeide omtrent de steenen, welke daar gevonden worden, en die rond afgeschuurd te zijn, als of ze op eene draaibank dien vorm verkregen hadden. Ik heb namelijk gezegd, dat zij door het water die ronde gedaante bekomen. Naderhand heb ik in BERGHAUS Annalen der Erdkunde, Heft Januarij 1839, *een zeer belangrijk berigt omtrent dien waterval gevonden, geschreven door den heer* PARROT, *in Petersburg. De lezer kan daaruit het door mij medegedeelde aanvullen; en tevens zien, dat het onjuist is, dat die steenen door den waterval zoo rond zouden worden afgeschuurd; dat zij die gedaante reeds hebben, voordat zij door het water uit den grond losgemaakt en medegevoerd worden. De plaats nabij dien val, door mij Siliagus genoemd, wordt in dit berigt Zilliacus geschreven.*

Voor het gemak der lezers zal ik hier de verhouding van de voornaamste Russische maten en gewigten tot de onze laten volgen:

Een Werst is iets minder dan $\frac{1}{5}$ van een uur gaans.

Een Sasjine is ongeveer 2,13 Ned. el. (meter).

Een Arsjine is het $\frac{1}{3}$ eener Sasjine, of ongeveer 0,71 Ned. el.

De Arsjine wordt verdeeld in 16 Wersjtsjoks.

De Russische voet is gelijk aan den Engelschen, of 0,305 Ned. el.

Een Dessiatine, landmaat, is ruim 1,092 bunder (hectare).

Een Russisch pond is weinig meer dan 0,4 Ned. pond (kilogr.)

Het Poed, of 40 Russ. ponden is gelijk 16,37 Ned. ponden.

Tien Poed noemt men Berkowets.

Een Tsjetwert bevat 2,097 zak of mudden (hectolitres).

Dit wordt verdeeld in acht Tsjetweriks.

Een Wedro bevat 12,28 kan (litres).

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

EERSTE DEEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Twintig jaren waren verloopen sedert ik, voor de eerste maal, vreemde landen bezocht. Mijne nieuwsgierigheid was door de reizen, die ik van tijd tot tijd gemaakt had, niet verminderd; en de wensch, om den kring mijner waarnemingen te kunnen uitbreiden, had mij meermalen de oogen op de kaart van Rusland doen vestigen. Doch, in vroeger tijd, schenen de afgelegenheid en de uitgebreidheid van dat land, eenen togt derwaarts, voor een' gewonen reiziger, niet wel uitvoerbaar te maken. In de laatste jaren echter waren de gelegenheden, om verre afstanden in weinig tijd en zonder groot ongemak te bereiken, zoo toegenomen, dat ik het wagen dorst, hoewel mijn tijd zeer beperkt was, het plan te maken, om een belangrijk gedeelte van Rusland te bezoeken. Dit plan had ik het voorregt, in den zomer van 1835, ten uitvoer te brengen.

Zondag 14 Junij vertrok ik van Utrecht naar Amsterdam. Daar aangekomen, bragt ik dadelijk mijn goed naar het bureau der stoomboot op Hamburg, en konde den dag nog met een goed vriend doorbrengen. Bij het wandelen in de Plantage en buiten de stad, viel mij als gewoonlijk in het oog, hoe weinig in onze groote handel-

Digitized by Google

stad, door de hoogere standen, deel genomen wordt aan de levendigheid van den Zondag. Zij zijn buiten, of vertoonen zich niet, noch in rijtuig, noch te voet. Bij de andere standen ziet men wel beweging, maar weinig vrolijkheid; muziek en dans hebben er zelden plaats.

Tegen half elf begaf ik mij naar de stoomboot, waar ik de eerste kennis met mijne aanstaande reisgenooten maakte.

Juist om middernacht voeren wij af, en toen ik den volgenden morgen om zeven ure opstond, bevonden wij ons in de Zuiderzee. Wij zagen Harlingen en de Vriesche kust. Tegen negen ure werd ontbeten, met vleesch en andere warme spijzen. Om elf ure kwamen beambten van Vlieland, die ons uitklaarden; wij voeren tot op een kleinen afstand van dit eiland, waar onze loods van daan was, en waar zijne vrouw en kind, die van Amsterdam medegevaren waren, aan land gingen; hij bleef bij ons tot Hamburg. Een reisgenoot verhaalde mij een zonderling gesprek met een dezer loodsen. Deze beklaagde zich dat het niet voordeelig ging; dat vele schepen binnen kwamen zonder loods, en dat er daardoor weinig te verdienen viel. »Als ik maar eens aan het »hoofd was," zeide de goedaardige man, »ik zoude er »wel wat op weten." — »Welk middel zoudt gij dan »aanwenden?" — »Ik zoude alle bakens en tonnen la»ten wegnemen, want die bederven ons vak; als er die »niet waren, dan moesten zij wel loodsen gebruiken. — »Ja, maar dan zouden er ook vele schepen verongeluk»ken. — Dat kan wel zijn; maar het loodswezen was er »boven op." Hoe vele menschen redeneren en handelen volgens het beginsel van dezen loods; maar weinige spreken er zoo openhartig en met zoo weinig erg over.

De wind was noordwest; een aantal schepen lagen te wachten op verandering, om te kunnen uitvaren; ons weêrhield geen tegenwind; de kracht van den stoom

Digitized by Google

dreef ons spoedig door het Vlie in de Noordzee. De wind was sterk en de deining zeer zwaar, hierdoor werden de reizigers langzamerhand zeeziek en verdwenen in hunne kooijen; zoo dat aan het middageten, om vier ure, buiten den kapitein, slechts een of twee hunner deel namen. Ik was niet van de ergste, doch waagde het ook niet op te staan, maar sliep dezen nacht vrij goed.

Den anderen morgen was het weder bedaard, zoo dat de kranken hersteld waren. Toen ik opstond, waren wij Helgoland reeds voorbij gevaren, en hadden regts het lage eiland Neuwerk, waarop wij twee vuurtorens zagen. Op het strand zaten drie schepen, welke de hevige noordwestewind daarop geworpen had. Om acht ure voeren wij langs Cuxhaven, een klein vlek, onder het gebied van Hamburg, waar eene haven voor winterkwartier der schepen, en eene quarantaine-plaats is; ook een zeebad. Wij zagen het badhuis op een kleinen afstand van den oever, het scheen een gansch nieuw gebouw. De landstreek is laag en kaal. Langen tijd zagen wij van den noordelijken oever niets; de Elbe is aan haren mond zeer breed.

De vaart werd nu zeer aangenaam: de lucht was helder en zacht, het gezelschap vergaderde zich welgemoed op het dek. Wij waren niet talrijk; slechts drie dames en zes heeren; doch uit vele landen waren wij bijeengekomen: ik was de eenige geboren Hollander. Ik maakte veel kennis met den heer W., een Deen, die in Oostindie geweest was, en in Amsterdam woonde. De levendigste, de vriend van allen, was de heer U., wijnhandelaar uit Mentz, die overal bekend was, en elkeen raad gaf voor zijne reis.

De oevers der Elbe bleven lang vlak en wij zagen weinig plaatsen van belang. Glückstadt, sedert eenige jaren vrijhaven, en schijnbaar zeer gunstig gelegen, op Deensch grondgebied, doet aan Hamburg geen afbreuk. Er zijn nog geen vijfduizend inwoners, en het maakt ook geene

Digitized by Google

groote vertooning. Toen wij langs Stade voeren, werd naauwkeurig opgeschreven, hoe veel koffers en pakjes ieder reiziger bij zich had, en daarna werd berekend, hoe veel tol elk betalen moest. Voor mij bedroeg dit ruim een gulden. Deze Stader tol is een groot misbruik, hetwelk tegen het aangekondigde beginsel van vrije vaart op de rivieren in stand is gehouden; zoo het schijnt alleen door invloed van Engeland, omdat men Hanover heeft willen begunstigen. Men heeft mij in Hamburg bijzonderheden daarvan verhaald. De Hanoversche regering doet uit de opbrengst van dezen tol niets ten nutte der scheepvaart. Er bestaat geen bekend gemaakt tarief, en zelfs is aan de beambten op straffe verboden, hetgeen zij daarvan weten, mede te deelen. Men moet zich daarom veel willekeur laten welgevallen, en somtijds van dezelfde waren geheel verschillende regten betalen, b. v. van zekere hoeveelheid vellen, van Londen aangevoerd, betaalt men 75 mark, en van Hull aangevoerd 15; dewijl in het eerste geval, uit de scheepspapieren, het getal der vellen, in het tweede alleen dat der balen kan worden opgemaakt. De Hamburgers, wanneer zij met eigen schepen en eigen goederen handel drijven, zijn er van bevrijd; doch zoo dra zij slechts buiten de poort wonen, houdt die vrijstelling op. De Engelsche schepen betalen ook den Stader tol.

Er werd nu op het dek gegeten, en wij kwamen weldra aan de streek, waar de noordelijke oevers der Elbe heuvelachtig zijn; de zuidelijke blijven vlak. Bij het bekende visschersdorpje Blankenese, vangt de bijna onafgebroken rei van landhuizen en lustplaatsen der Hamburgers aan, die eene schilderachtige vertooning opleveren. Eenige vlaggen duiden de woningen van vreemde diplomaten aan, en daaronder prijkt ook die van den Nederlandschen gezant.

Wij voeren voorbij Altona, waar tamelijk veel schepen

Digitized by Google

lagen, en tegen zes ure bereikten wij de haven van Hamburg, waar het zeer vol en levendig was. Onze overvaart van Amsterdam tot Hamburg hadden wij dus in ongeveer 42 uren volbragt. Het ontschepen ging snel; met onderzoek van ons goed en onze passen werden wij geheel niet lastig gevallen; zoodat wij spoedig onzen intrek in een der menigvuldige herbergen genomen hadden, en ik, met een deel van het gezelschap, nog tijd had, om eene wandeling te maken. De heer U. was onze leidsman.

De Jungfernstieg aan den Alster, welke eene groote watervlakte in de stad vormt, eenige nieuwe straten en vele wandelingen daar rondom, zijn zeer schoon. Wij bezochten het beroemde koffiehuis van PERINI en JOSTI, wandelden door den nieuwen aanleg op de voormalige wallen, tot aan het Elbpavillon, op eene hoogte nabij de rivier, van waar men een ruim uitzigt heeft. Overal vonden wij wandelaars, muziek en vrolijkheid, terwijl het toch geen feestdag was.

Woensdag, 17 Junij. Ik had Hamburg in 1819 naauwkeurig gezien, en de tijd liet mij niet toe, ditmaal die kennis te hernieuwen. Het was mij toch belangrijk eenige vergelijking van den toenmaligen met den tegenwoordigen toestand te kunnen maken, en die was voor den laatsten uitnemend gunstig. De oude stad is niet schoon geworden, zelfs trof het mij, dat er stilstaande grachten zijn, welke eene onaangename lucht verspreiden, even als in vele onzer steden. Doch de nieuwe stad heeft zeer toegenomen; geheele nieuwe straten, bijzonder de drie Esplanades, zijn met groote, prachtige huizen bezet. De wallen zijn geslecht, en het geboomte, dat de Franschen vernietigd hadden, en dat in 1819 pas weder geplant was, had intusschen stam en kruin bekomen; zoodat men

Digitized by Google

in de fraaije wandelingen zoowel schaduw, als menigvuldige bloemen, aantreft. Dit alles is op eene groote schaal en met veel smaak aangelegd. De afstand tusschen Hamburg en Altona is met huizen, als eene breede straat, bebouwd.

De afscheiding, tusschen het Hamburgsch en Deensch grondgebied, wordt aangeduid door eene poort, die niet gesloten wordt. Aan de Deensche zijde, staat op deze poort het wapen van Hamburg, aan de Hamburgsche zijde, dat van Denemarken. De oude aanspraak van den koning op de stad, en de waakzaamheid en argwaan der stedelingen, om hunne vrijheid te handhaven, zijn eindelijk verdwenen. De stadspoorten, die zeer vroeg plagten gesloten te worden, zijn in fraaije hekken veranderd, en die sluit men eerst laat: tegenwoordig om half tien, en tot middernacht kan men er in komen.

Het is zonderling, dat de handel in de vrije stad Hamburg zoo veel meer bloeit, dan in het vorstelijk Holsteinsche Altona. In de eerste zijn 122,000, in de tweede 24,000 inwoners. Het is in Altona ook veel stiller; zelfs kwamen ons de inwoners minder opgewekt voor dan in Hamburg. Nabij Altona is het schoone dorp Ottensen, waar KLOPSTOCK onder een, door hemzelf geplanten lindeboom, begraven ligt. Ik had vroeger zijn graf bezocht; zoo ik hoor, wordt het nu zeer verwaarloosd.

Een gemak, dat in de Hollandsche steden, zelfs in het groote Amsterdam, ontbreekt, zijn de rijtuigen, welke men in Hamburg menigvuldig op de straten vindt gereed staan. Zij hebben mij in staat gesteld, om met een reisgenoot vele plaatsen te bezoeken.

De Plantentuin, buiten het Damthor, schijnt meer door aanleg, dan door rijkdom van bloemen, uit te munten. Zeer beviel het ons, dat elk een wordt toegelaten, om er te wandelen.

In den aanleg nabij den Alster staat een eenvoudig,

Digitized by Google

maar passend, gedenkteeken voor den verdienstelijken JOHANN GEORG BÜSCH, welke door zijne schriften en onderrigt onvermoeid werkzaam geweest is, om de kennis van den handel te bevorderen. Hij stierf in 1800. Niet ver van het Millernthor ziet men een ander gedenkteeken, ter eere van JOHANN GEORG REPSOLD, gestorven in 1830. Het opschrift duidt den aard van zijne verdienste aan: »Bekämpfend die Feuersbrunst, von Trümmern erschla-»gen." (Terwijl hij poogde den brand te blusschen, door het instortend gebouw omgekomen). In de stad is nog het standbeeld aanwezig van ADOLF IV, van Schaumburg, welke in het begin der dertiende eeuw, als hertog van Holstein, de onafhankelijkheid der stad bevestigde, die de burgers van zijnen voorganger, den graaf van Orlamunde, voor vijftienhonderdduizend mark zilver, gekocht hadden.

Hamburg munt boven vele andere steden uit, door weldadige inrigtingen. Sedert 1788 verschijnen jaarlijks gedrukte berigten omtrent de verzorging der armen en de daarvoor besteede sommen; en nog heeft de belangstelling daarin niet afgenomen. In 1819 leden die inrigtingen nog aan de gevolgen der Fransche plunderingen; nu zijn zij door de mildheid der inwoners weder in vollen bloei hersteld. Men heeft hier en in Bremen het geven van aalmoezen op openbare plaatsen verboden; de gever wordt met geldboete gestraft. Ook de inrigtingen voor onderwijs zijn talrijk en veelsoortig. Beroemd is daaronder het Johanneum, dat in 1828 zijn derde eeuwfeest gevierd heeft. Het is oorspronkelijk eene Latijnsche school, doch men heeft beproefd, om het tevens te doen dienen voor kweekelingen, welke niet voor de zoogenaamde geleerde standen bestemd zijn; met andere woorden, men heeft het te gelijk tot hoogere burgerschool (Realschule) willen inrigten. Tot mijne voldoening vernam ik, dat men door de ondervinding, van de onuitvoerlijkheid

Digitized by Google

dezer vereeniging, overtuigd is geworden, en voor eenigen tijd het onderwijs gesplitst heeft, in eene zoogenaamde »Gelehrte Schule" en eene »Realschule." Dit stelsel van bijzondere scholen, voor toekomstige kweekelingen der universiteiten, en voor hen, die eene andere bestemming hebben, had ik in de commissie voor het Hooger Onderwijs, in 1828, zeer verdedigd tegen eenige Belgische medeleden, welke beweerden, dat de gymnasiën groote *bazaars* moesten zijn, waar elk jongeling zoude uitkiezen, welke kundigheden hij zich wilde aanschaffen, niet meer en niet minder.

De tijd liet mij niet toe alle deze inrigtingen nader te leeren kennen; doch eene daarvan wekte vooral mijne belangstelling, om haren zamenhang met den bloei der nijverheid, namelijk de Handelsschool (Handlungs-Academie). Zij is in 1815 opgerigt door CARL CRÜGER, schrijver van een werk: »Der kaufmann," in 5 deelen, en van een ander, getiteld: »Handlungsgeographie," in 4 deelen, na zijnen dood uitgekomen (Hamb., bij GEROLD 1833). Sedert den dood des oprigters, in 1831, is zij onder het opzigt van den heer LANGHENIE, in wien ik een beschaafd en welonderrigt man aantrof. De onderwerpen van onderwijs zijn geheel voor den toekomstigen handelsman gekozen. Behalve talen, schoon-schrijven en dergelijke, ook nog handels-geographie en geschiedenis, warenkennis, handelsregt, boekhouden, en bijzonder praktische oefeningen. Een goed huis buiten het Steinthor, met schoonen tuin, ruim uitzigt en reine lucht, leveren voor de kweekelingen een aangenaam verblijf op. De prijs is matig. Uit het uiterlijk voorkomen scheen mij deze school aanbevelenswaardig toe, en zij werd mij door Hamburgers zeer geroemd. Er waren thans elf kweekelingen, en de bestuurder zeide mij, dat hij er niet meer dan vijftien verlangde. Het is opmerkelijk, dat men zeer weinige dergelijke scholen vindt, en die nog zeldzaam zeer bloeijend. In Luik heb

Digitized by Google

ik gekend die van den heer CHARLIER, welke vrij talrijk en ook zeer goed ingerigt was. In ons land is er, zoo ver ik weet, geene. Bij de kooplieden schijnt in het algemeen geene gunstige meening te bestaan, omtrent een schoolonderwijs voor hunnen stand; en zelfs in deze school waren slechts twee Hamburgers, alle de andere waren van elders. Zoude inderdaad geene andere voorbereiding voor den koopman vruchtbaar zijn, dan de oefening op het werkelijke handelskantoor; of is het alleen de ongewoonte, welke geene waarde doet hechten aan het onderwijs, dat men zelf niet genoten heeft? Mij dunkt deze vraag verdiende wel onpartijdig onderzocht te worden.

Er werd dezen avond in niet minder dan vijf schouwburgen gespeeld. Wij bezochten daarvan het Dagtheater in Tivoli, buiten het Steinthor. Het was er zeer vol, meer vrouwen dan mannen, zoo het scheen meest uit den burgerstand. Zij zaten in eene ruime opene plaats, op banken met tafeltjes daarvoor, welke vele gebruikten om thee te drinken. Ook zaten de dames algemeen te breijen, en vele waren in gesprek. Dit belette niet, dat men op het tooneel kleine blijspelen vertoonde, die veel bijval vonden. Ter zijde waren loges en, om geene plaats te verliezen, waren daar over heen »montagnes russes" gemaakt. Dit theater begon om vijf ure. Een uur later begon in de zaal van RAINVILLE, op het land, te Ottensen, eene andere vermakelijkheid, bestaande in afwisseling van muziek en het opzeggen van kleine gedichten (Musikalisch-declamatorische Abend-Unterhaltung), waarin zich bijna uitsluitend vrouwen zouden laten hooren. De ligging van deze zaal, in het midden van fraaije tuinen, met het uitzigt over de Elbe, is zeer schoon; doch wij vonden er weinig menschen, en dit ontmoedigde de tooneelspeelsters, welke anders veel talent in het opzeggen betoonden, en waaronder mej. HÖFFERT uitblonk. Bij het heêngaan nam ik

Digitized by Google

de vrijheid op te merken, dat men, hoewel er weinig toehoorders waren, behoorde uit te voeren hetgeen men op het affiche had aangekondigd, en niet, zoo als men nu gedaan had, een gedeelte overslaan. Dit kort verwijt maakte deze dames eenigzins verlegen.

Op onzen terugweg naar de stad vonden wij weder overal levendigheid en muziek, en steeds viel ons de vrolijkheid der Hamburgers, in vergelijking met de Hollanders, in het oog. Er is hier een geheel andere geest; men is werkzaam, geeft zich gaarne moeite om wat te winnen; doch dan tracht men zich met het gewonnene regt veel genoegen te verschaffen, en daarop is alles ingerigt. Dat hierbij niet zoo veel gespaard wordt, als in onze koopsteden, spreekt van zelfs; de omkeeringen van het fortuin zijn ook veel menigvuldiger. Doch in de zucht naar levensgenot is ook een prikkel tot ondernemingen, welke bij ons minder werkt. Dit groot verschil komt mij zeer opmerkelijk voor, dewijl in de afstamming en in den aard van het land, dat beide bewonen, zelfs in de lotgevallen van de Hollanders en Hamburgers, zoo veel overeenkomst is.

Donderdag, 18 Junij. Daar de stoomboot eerst den 23sten van Lubek voer, had ik tijd, om nog een kleinen uitstap in Holstein te maken. Dezen morgen om zeven ure vertrok ik met den postwagen van Altona naar Kiel. De weg derwaards is in 1832 nieuw aangelegd, en voor het onderhoud worden tollen betaald. In het dorp Langenfeld werd ons goed door Deensche tolbedienden onderzocht, naauwkeurig maar beleefd. Het land, waar wij doorreden, was niet mooi, veelal heide, en de bebouwde streken waren weinig vruchtbaar; rog en boekweit stonden het best. Op vele plaatsen zagen wij turf steken; die wordt hier en ook in Hamburg veel gebrand. Wij kwamen door weinig dorpen, doch die zagen er goed uit; de huizen zijn groot

Digitized by Google

en goed gebouwd, meestal van steen; alleen van boven gedeeltelijk van hout. De witte gordijnen, en de bloemen voor de vensters, bewijzen dat de bewoners welhebbend en eenigermate beschaafd zijn. Te Bramstedt, een vrij goed vlek, werd middag gehouden. Vóór zeven ure kwamen wij te Kiel aan. Ik had een welonderrigt en vrolijk landgenoot, den heer V., tot reisgenoot bekomen; met hem en den heer W. ging ik in de herberg, de stad Hamburg, logeren.

Holstein is voor een groot gedeelte vruchtbaar en ook welbewoond; maar juist die streek, waardoor de weg loopt, is de rug van het land, en die mist de voordeelen der andere streken; westelijk is het vlak, en dáár zijn vette weiden en korenvelden; oostelijk is het heuvelachtig en gedeeltelijk bedekt met bosschen. Van dit laatste zag ik nu reeds een schoon gedeelte, nabij Kiel. Wij deden eene groote wandeling door het bosch, aan den rand van de baai, waaraan de stad ligt, en welke hier eene ruime haven vormt. Op eene hoogte zagen wij naar den vogel schieten, met groote Buksen, die op een houten toestel gelegd werden. Op een klein half uur van de stad is een badhuis, waar nu nog geene gasten waren, want het was zoo koud, dat aan baden niet te denken viel.

Het oude hertoglijke slot, thans verblijf des konings, wanneer die hier komt, ligt op eene hoogte, noordelijk nabij de stad; het maakt geene zeer prachtige vertooning.

De Universiteit is, zoo men mij zegt, tegenwoordig wat minder talrijk, dan gewoonlijk; zij telt nu 268 studenten. De gebouwen, ook de boekerij, leveren voor den reiziger niets merkwaardigs op. Met den heer W. bezocht ik prof. WIEDEMANN, een uitstekend natuurkundige. Wij vonden dezen, vroeger bijzonder levendigen, sterken man, door eene beroerte geheel ter neder geslagen, zoodat hij zelf zeide, dat zijne loopbaan voor de weten-

Digitized by Google

schap ten einde was. Dit was treurig om te zien. In den heer BURCHARDI, prof. in het Romeinsche regt, vond ik een jong en ijverig man, die zeer belangrijk sprak. Prof. FALCK is een man van middelbaren leeftijd; hij heeft door zijne regtsgeleerde geschriften een gevestigden roem. In de politieke wetenschappen was thans geen professor; men zocht iemand, om die plaats te vervullen. Bij den heer BURCHARDI ontmoette ik den heer HEGEWISCH, hoogleeraar in de geneeskunde en tevens praktisch genees-heer. Deze kwam juist, met de stoomboot van Havre op Hamburg, uit Parijs terug, en sprak over zijn verblijf in deze stad. Hij was er nog eens, in 1805, geweest, en had niet weinig verandering gevonden. Hij is aan de politiek niet vreemd, en heeft voor een paar jaren, onder den naam van FRANZ BALTISCH, een stuk geschreven: »über politische Freiheit," dat in Duitschland veel bijval gevonden heeft.

Ik vond bij een der professoren de meubelen eenigzins in de war staan; hij zeide mij, dat dit was door de groote schoonmaak, welke, volgens landsgebruik, tegen Sint-Jan plaats heeft; — volgens zijne beschrijving, juist zoo als in Holland, in de maand van Mei.

Van hetgeen ik omtrent den toestand dezer hertogdommen Holstein en Sleeswijk vernomen heb, wil ik enkele punten opteekenen. Het land is in toenemende welvaart; de landbouw heeft zich uitgebreid; voor de granen is in vredestijd ruim vertier, door de nabijheid van Kiel en andere zeehavens; fabrieken zijn er weinig; handel bijna alleen in voortbrengsels van den landbouw; paarden worden veel uitgevoerd. De grond behoort niet uitsluitend aan den adel, en groote onverkoopbare familiegoederen zijn er bijna niet; maar er zijn meer kapitalen, die op vaste goederen gevestigd zijn, en welke, door de bepalingen der erflaters, niet mogen afgelost of verkocht worden. De goederen komen dan niet zelden in

Digitized by Google

burgerlijke handen, maar de adelijke familie behoudt een jaarlijksch inkomen, van het daarop vastgemaakte kapitaal. Vele adelijke familiën zijn niet rijk, of althans niet alle leden der familie; de twee rijkste geslachten, waaronder geene armen gevonden worden, zijn die van ALENFELD en PLOOM. De boeren zijn in eenige dorpen eigenaars, in meer andere nog, pachters van hunnen grond. Bij de pacht komen somtijds persoonlijke diensten jegens den eigenaar, doch alleen op grond van vrijwillige overeenkomst; eigenlijke heerendiensten bestaan er niet meer. Een merkwaardig voorschrift omtrent den landbouw is, dat het land, dat voor boeren-hofsteden in gebruik is, geene andere bestemming mag bekomen, niet vereenigd en vooral niet, tot het hof van den heer gebragt mag worden. Zoo dus de heer eenen boer wegzendt, is hij verpligt, eenen anderen in diens plaats tot pachter aan te nemen. Het land, dat dadelijk tot het hof van den heer behoort, is vrij van grondbelasting, maar niet het land, dat door de boeren gebruikt wordt. Dit geldt toch alleen voor de oude belasting; sedert het begin dezer eeuw zijn ook nieuwe grondbelastingen ingevoerd, gelijkelijk over alle landeigendommen. De oude grondlasten gelijk te maken, zoude, zoo men meent, een onregt, en geene billijke verandering zijn, dewijl alle overgangen van eigendom, op den voet van den vrijdom, hebben plaats gevonden; ook is die vrijdom aan het goed en niet aan den stand verbonden; de burgerlijke grondeigenaar is ook vrij voor zijn hofland. Men betaalt hier weinig anders dan grondlasten; zoodat voor hen, die geen grond of huizen bezitten, de opbrengsten gering zijn. Evenwel is hier het leven niet zoo goedkoop, als in vele plaatsen van Oostenrijk, Beijeren en andere landen; hetgeen gewis veroorzaakt wordt, doordien Holstein een gemakkelijker uitvoer vindt voor inlandsche voortbrengsels, welker prijs dus niet beneden dien in andere landen daalt; waartegen ook vreemde wa-

Digitized by Google

ren hier minder duur, en niet moeijelijk te verkrijgen zijn. Doch het is juist in zulke afgelegene streken, wáár ongemakkelijk vreemde waren te bekomen zijn, dat men ze bijna niet gebruikt; en dit draagt veel bij, om dáár het leven goedkoop te maken.

Het burgerlijk regt is, in deze hertogdommen, zeer gemengd, en op vele plaatsen verschillend, ook gedeeltelijk Romeinsch; de regtspleging is evenmin overal gelijkvormig, en de boeren, in hunne vergadering, maken op sommige plaatsen nog de regtbank van eersten aanleg uit.

De vergadering der Stenden was op handen. Deze zijn geheel nieuw ingerigt volgens de grondwetten van 28 Mei 1831 en 15 Mei 1884; de oude Stenden, volgens de instelling van 1460, waren nagenoeg in onbruik geraakt, en zoo als die geweest waren, zoude men ze niet verlangd hebben hersteld te zien. De Duitsche landen zijn in twee deelen gescheiden, en de Stenden daarvoor vergaderen te Itzehoe en te Sleeswijk. Zij zijn alleen raadgevend. De wijze van verkiezing wordt zeer geprezen, en de eerste keuzen zijn geheel zonder invloed der regering geschied, en die zijn goed uitgevallen.

Deze provinciën staan onder eene bijzondere afdeeling van het bestuur; in 1688 werd daargesteld eene »Deutsche Canzelley;" — in 1806 noemde men ze »Schleswig-Holsteinische," en in 1816 »Schlesewig-Holstein-Lauenburgische Canzelley;" — onder dien naam bestaat zij nog.

Er is steeds eenige naijver tusschen deze Duitsche en de Deensche provinciën; evenwel is die verminderd sedert men niet meer beducht is, dat de Deensche taal zal worden ingevoerd; dit plan schijnen de Deenen somtijds te hebben opgevat, en daartegen hebben zich de bewoners van Holstein en Sleeswijk met kracht en bitterheid verklaard.

Het lager schoolwezen is in deze provinciën bij uitstek

goed en algemeen; nergens ontbreekt goede gelegenheid, om te leeren lezen en schrijven.

Volgens den Staatscalender is de muntvoet van het koningrijk 18½ »Reichsbankthaler" in de mark fijn zilver, Keulsch gewigt. Een Reichsbankthaler houdt in: 6 mark of 96 »Reichsbankschillingen," en maakt in zilver ½ Thaler Hamburgsch banco.

Dezen namiddag heb ik met mijne reisgenooten het Holsteinsche kanaal bezigtigd. Wij reden eerst naar Knoop, waar de tweede sluis is, en wandelden toen, meestal langs het kanaal, naar de eerste sluis te Holtenau, nog geen half uur van deze verwijderd, en ongeveer een kwartier van de zee. Dit kanaal verschaft eene doorvaart van de Noordzee in de Oostzee, en spaart den langen weg uit, door de Sond. Het hoogste punt is het Flemhuder-meer, aan beide zijden waarvan zijn drie sluizen, elke omtrent 8 voet water schuttende; naar de Noordzee is het verval 26 voeten, 3 duimen; naar de Oostzee 21½ voeten. Aan de westzijde valt het, bij Rendsburg, in de Eider, die bij Tonningen de Noordzee bereikt, en die door geene sluizen behoeft opgehouden te worden. Aan de oostzijde liep het riviertje, de Levensau, uit het meer in de zee; dit heeft men uitgediept en met sluizen voorzien. Het kanaal is zoo breed, dat de schepen elkander overal kunnen voorbijvaren. De sluizen zijn zoo gebouwd, dat schepen van 100 voet lengte, 26½ voet breed en 9½ diep, er door kunnen. Men is begonnen het kanaal te graven in 1777, en het is voltooid in 1784.

De vaart, door de Eider en het kanaal, bedraagt 22 zeemijlen; over zee is de afstand 300 zeemijlen. Het grootste getal schepen, dat door het kanaal gevaren is, bedroeg 4000; verleden jaar zijn er slechts 2500 doorgevaren. Dit kwam, zeide ons de sluiswachter, omdat de graanhandel nu verkeerd gedreven werd; in plaats van uit de Oostzee naar Holland gevoerd te worden, ging het

Digitized by Google

graan naar Rusland; er kwamen ledige Hollandsche schepen, om uit Kiel, Dantzig enz. granen naar Rusland te brengen.

Het land, dat wij op onzen uitstap zagen, is heuvelachtig. Bij Knoop bezochten wij een schoon landgoed van den graaf BAUDISSIN; daar is heerlijk geboomtte en veel water; bijna alles is door de natuur, weinig door de kunst daargesteld. De eigenaar bevindt zich in Plön.

Zaturdag, 20 Junij. Het was heden marktdag, waardoor wij gelegenheid hadden de bewoners van het land en de stad te zien. Mij is weinig, waardoor zij zich onderscheiden, in het oog gevallen. Men ziet meestal goede gelaatstrekken, maar geene uitstekende schoonheid; de kleeding is eenvoudig; de vrouwen veelal met gestreepte rokken, onderaan met fluwelen linten omboord; die van het land dragen manshoeden. Het mandje, met een fraaijen doek daarover, dat de Hamburgsche dienstmeisjes altijd dragen, is hier veranderd in een groenen korf, met eenen hengel en met eene soort van gordijntje daaraan vastgemaakt.

De kerk vonden wij nog ouderwetsch; het altaar met versiersels en opschriften, en met houten snijwerk van figuren, zoo als men die menigvuldig in katholieke kerken aantreft. Men is hier bijna zonder uitzondering Luthersch. De banken waren, even als in de Engelsche kerken, in kleine vierkante vakken afgesloten. Eenigzins vreemd zijn de biechtstoelen; die toch ook elders in Lutersche landen, vooral in Noord-Duitschland, voorkomen; en in Denemarken, zoo als ik hoor, algemeen. Zij zijn niet zoo als in de katholieke kerken, ook heeft men geene oorbiecht; maar het zijn kleine vertrekjes, waarin de geestelijke zich met eene geheele familie plaatst; want het is de huisvader, die met de zijnen over gemoedsbezwaren komt spreken.

Digitized by Google

De mooije wandelingen nabij het slot hebben wij nog meermalen bezocht, men schijnt er veel gebruik van te maken. Ik heb ook opgemerkt, dat men overal, vóór de vensters, fraaije zuidelijke bloemen zag staan, die het weder nog niet gedoogde in de vrije lucht te plaatsen; op de markt zagen wij eenen grooten bloemenwinkel, hoedanigen men in Amsterdam vergeefs zoekt.

Alles zaamgenomen heeft mij Kiel wel bevallen; het heeft eene schoone ligging, en schijnt in een bloeijenden toestand te zijn; de inwoners bedragen reeds bijna 12,000; maar de straten zijn onregelmatig en slecht geplaveid. Als een blijk van de gezelligheid van Kiels inwoners, moet ik nog melding maken van de Harmonie, eene vereeniging, wáár men nieuwsbladen en andere tijdschriften leest; zich vermaakt met spelen en praten, nu en dan met dansen; er wordt ook des middags en des avonds gegeten. Het gebouw is met veel smaak, uitstekend goed voor deze oogmerken, ingerigt, maar zonder verspilling.

Ik nam afscheid van mijne reisgenooten, en vóór vier ure reed ik, zoo als hier het gebruik en de wet mede brengen, met een grooten mandewagen van de post, naar Preetz. Onder weg zag ik verscheidene eiken boomen, die men geheel van de schors ontbloot had. Men laat ze zoo sterven, en velt ze dan als zij droog zijn. Andere eiken waren geheel door de kevers kaal gevreten. Preetz is een tamelijk vlek waar een klooster van adelijke jonkvrouwen is. Dit is zonderling in een Luthersch land. Er zijn in Duitsch Denemarken nog drie andere: te Itsehoe, te Ütersen en te Sleeswijk. De inrigting is, zoo als ik hoor, deze: Elk erkend edelman kan zich voor drie plaatsen laten inschrijven, en betaalt, bij elke inschrijving, 300 speciesthalers. Krijgt hij geene dochters, of sterven zij jong, of trouwen zij, zoo is zijne inschrijving verloren. Anders komen zijne dochters op hare beurt in het klooster, waar zij zeer goed kunnen leven, daar elke

Digitized by Google

600 tot 1000 reichsthalers jaarlijks inkomen heeft, naarmate het graan goedkooper of duurder is; want zij bezitten uitgestrekte goederen. Een bosch, waar ik doorgereden ben, behoort aan het klooster van Preetz. Hier zijn 40 zulke kloosterzusters; zij leven onder zekere regelen en opzigt, hier van eene priorin, elders van eene abdis. Zij mogen jaarlijks 18 weken buiten het klooster doorbrengen. De meeste zijn gewoonlijk oud. Deze kloosters kunnen, naar mij voorkomt, zeer wel nuttige plaatsen zijn van toevlugt voor freules, die geene huiselijke betrekkingen hebben of kunnen aanknoopen, en die zich anders dikwijls in een staat van groote afhankelijkheid bevinden. Alles hangt af van de levenswijze in deze kloosters.

Ik vervolgde nog mijnen weg tot Plön, door goed land, dat ook hier en daar mooi was; maar koude en regen benamen mij het genoegen van het rijden.

Zondag, 21 Junij. Plön is een stadje van 3000 inwoners, het heeft een welvarend voorkomen en is schilderachtig lief gelegen. Ik deed eene wandeling naar het slot, waarbij een terras, met boomen beplant, een mooi gezigt oplevert. Dit slot plagt bewoond te worden door den vorst van Plön, te voren een onafhankelijk hertogdom, dat tegenwoordig met Denemarken vereenigd is. Thans wordt het gebruikt voor de Latijnsche school, die veel bezocht is; en het wordt ook door eenige adelijke familiën bewoond; het behoort aan den koning.

Op een groot kwartier van de stad heeft men eene plaats van uitspanning aangelegd, met wandelingen op de hoogten, de »Langesche Garten" genaamd, waar des avonds muziek en dans zijn. Hier vond ik een uitgestrekt gezigt over de omstreken; het meer of liever de meeren, waaraan Plön ligt, maken vele bochten en kronkelingen;

Digitized by Google

daar tusschen zijn heuvels, bedekt met bosschen en korenvelden: op een dezer heuvels staat het vermelde slot, en daarbij ligt de stad; op vele punten in deze wandelingen heeft men banken geplaatst. Het weder was nu zeer goed geworden; overal hoorde ik het gezang der vogelen. Het was een waar genot, hier de schoone natuur te beschouwen; zij verschaft ons eene stille en dankbare tevredenheid over ons bestaan, en men droomt van de mogelijkheid, om genoeglijk het leven te slijten.

Om half negen reed ik naar Eutin, twee mijlen ver. De weg slingert over hoogten en laagten, tusschen schoon geboomte en goed bebouwd land. Eutin is eene stad van 2500 inwoners, hoofdplaats van het vorstendom, vroeger protestantsch bisdom, Lubek, dat sedert 1802 aan den hertog van Oldenburg behoort. Merkwaardig is het slot, met schoonen aanleg, waar nu en dan de hertog verblijf houdt; het is ook aan een klein meer gelegen, waarvan men veel partij getrokken heeft. De wandelingen bij Plön zijn, wat de gezigten betreft, toch veel schooner; maar in de tuinen van Eutin wandelt men onder hooge boomen. Bij het inkomen van dit vlek had ik een schoon, nieuw gebouw opgemerkt; men zeide mij dat het voor latijnsche- en burgerschool bestemd was.

Ik had tot Lubek nog vier mijlen af te leggen; het land werd meer en meer vruchtbaar; op het laatst zware klei, hetgeen ik maar al te goed bemerkte aan het stôten van den mandewagen zonder veren, op de zeer slechte wegen. Te Lubek vond ik, in de stad Hamburg, eene goede herberg. De reis van Kiel naar Lubek, die de vreemdeling niet anders dan met de post doen mag, heeft mij ruim 25 gulden gekost. Dit behoort onder de bezwaren van het alleen reizen.

Ik had nog tijd om eene groote wandeling te maken over de wallen, die met schoone boomen beplant en met slingerpaden voorzien zijn; ook langs de Trave wáár lanen

Digitized by Google

en andere aanleg zijn; op eenige punten heeft men ruim uitzigt over het omliggend land, dat eene afwisseling van geboomte, weide en vele verspreide lusthuizen, oplevert. Alle deze wandelingen kwamen mij eenigzins verwaarloosd voor, bijzonder als ik ze bij die van Hamburg vergeleek. Veel meer stak, in de wandelingen en in de stad, de weinige levendigheid af bij het gewoel en de vrolijkheid van Hamburg. Ik werd veel meer aan Holland herinnerd, en bijna overtrof de stilte van Lubek die van onze steden. Mogelijk heb ik de plaatsen ook niet bezocht, waar de menigte zich bevond; men heeft mij gezegd, dat er op eenigen afstand van de stad hier of daar gedanst werd; in de stad hoorde ik nergens muziek. De ouderwetsche en gezellige gewoonte, om des avonds vóór de deur te zitten, viel mij in het oog. Er zijn voor alle huizen banken daarvoor ingerigt, met eene afgezonderde ruime plaats, zoodat men zonder overlast der voorbijgangers kan thee drinken, rooken en zich te zamen onderhouden. Dit schijnt hier meer dan elders in gebruik te zijn.

De nieuwsgierigheid deed mij den schouwburg bezoeken; ik vond er tamelijk veel menschen; meer in den bak dan in de loges. Het gebouw is zeer middelmatig. Men gaf den »Glöckner von Notre dame" naar den roman van VICTOR HUGO, door mev. BIRCH-PFEIFFER opgesteld, welke zelve daarin speelde. Dit stuk voldeed mij in geenen deele. Het publiek was toch zeer tevreden, en het bleek mij, dat hier, zoo als elders in Duitschland, dezelfde wansmaak bestaat als in Frankrijk, om zich met het schrikkelijke en afschuwelijke te verlustigen, en niet meer met het zacht en kiesch aandoenlijke. Mogelijk is dit eene terugwerking van het overdreven sentimentele; in allen gevalle, dunkt mij, is de tegenwoordige afwijking veel schadelijker en verkeerder.

Digitized by Google

Maandag, 22 Junij. Heden was Lubek vrij levendig en het beviel mij zeer goed. De Trave loopt door de stad, en geeft gelegenheid tot veel vertier; een ander klein riviertje, de Wackenitz, valt binnen de stad in de Trane. De straten zijn breed en regelmatig, doch slecht geplaveid; de huizen groot, en vele met fraaije gothische gevels. Eene bijzonderheid, welke deze huizen van die in andere steden onderscheidt, zijn de zalen of ruime plaatsen, die doorgaans het geheele benedenhuis beslaan, en die oudtijds dienden om waren te bergen. Zij zijn meestal met hout gevloerd, zeer net, en met bloemen versierd; wanneer de bewoners eenige neering drijven, een winkel, apotheek of dergelijke, zoo dient daarvoor die groote zaal; somtijds zijn aan de straat, ook wel achter aan het huis, kleine vertrekken daarvan afgezonderd; en door glazen deuren is de geheele zaal van het voorportaal, dat met de straat gemeenschap heeft, afgescheiden. Uit deze inrigting der huizen schijnt mij toe, dat in Lubek overvloed van plaats is; ook heeft het, op eene bijna even groote uitgestrektheid als Hamburg, slechts een vijfde van de inwoners. Het uiterlijk voorkomen van de Lubekkers is gunstig, bijzonder van de vrouwen, waaronder men vele mooije en goede gezigten opmerkt. In de kleeding is iets oudmodisch, dat ook wel behaagt; onder anderen de bloote armen, slechts gedeeltelijk met zeemlederen handschoenen bedekt.

Met een toekomstig reisgenoot bezorgde ik, wat voor onze overvaart naar Petersburg noodig was. Onze passen werden onderzocht bij den Russischen consul, en daarop gaf men ons aan het bureau der stoomboot, elk voor 24 Hollandsche ducaten, een kaartje van toegang voor de groote kajuit. Wij bezochten nu te zamen de merkwaardigheden van Lubek. De domkerk is een oud gebouw, onder HENDRIK den Leeuw in 1164 ingewijd en bestemd voor het bisdom, waarvan hier de zetel was. Schoon of verheven vond ik deze kerk toch niet. Langs de muren

Digitized by Google

ziet men een aantal grafsteden der aanzienlijke familiën van de oude Hanzestad. Zij bestaan in kapellen met ijzeren hekken daarvoor, en waarin steenen doodkisten gesteld zijn, welke de overledenen bevatten, wier namen daarop te lezen staan. Thans worden hier geene dooden meer geplaatst; men heeft eene begraafplaats aangelegd buiten de stad. Men wijst verder in deze kerk aan de nieuwsgierigen nog verscheidene voorwerpen, waaraan herinneringen of overleveringen verbonden zijn, die eenige belangstelling wekken, zoo als deze: Een houten snijwerk, door een molenaarsknecht in de gevangenis, met een mes vervaardigd, met het jaartal 1506; — het graf van een domheer, waarvan men het volgende verhaalt: Steeds, wanneer een der domheeren binnen kort sterven zoude, werd op zijne plaats eene witte roos gevonden; deze domheer had de witte roos, die hij op zijne plaats vond, weggeschoven naar de plaats van zijnen buurman; tot straf werd hij bij zijnen dood veroordeeld, om, wanneer voortaan een domheer sterven zoude, dit met drie donderslagen te komen aankondigen. — Twee steenen MARIA-beelden, vervaardigd door een pottebakker en een steenhouwer, die beide van moord beschuldigd waren, en welke door hun werk van de doodstraf vrijkwamen. Deze beelden zijn, voor het laatste der middeleeuwen, niet kwaad. — Eene zeer oude lamp, namelijk die, welke in vroeger tijd nooit uitging, trok ook onze aandacht; zij was fraai gemaakt. Het schoonste evenwel, dat deze kerk oplevert, is eene groote schilderij, de geschiedenis van JESUS voorstellende; zij wordt toegeschreven aan HANS HEMMLING en draagt het jaartal 1471; sommige reizigers zeggen, dat zij van HOLBEIN zijn zoude; zeker is zij van de oude Duitsche school en heeft, als gewoonlijk, zeer schoone troniën, en tevens vele zonderlinge invallen, zoo als op den voorgrond eenen hond, die met een kikvorsch speelt.

De Mariakerk maakt, als gebouw, veel beteren indruk,

Digitized by Google

zonder evenwel zeer uitstekend te zijn; zij is groot en heeft zeer hooge gewelven. In eene der kapellen is een Doodendans, volgens sommigen door HOLBEIN geschilderd. Meer genoegen deden mij de apostelen en heilige vrouwen, in levensgrootte rondom het koor op goud geschilderd, die, naar mij voorkwam, veel adel in houding en in gelaatstrekken hadden; zij drukten werkelijk heiligheid uit. Ik merkte ook eene fraaije oud-Duitsche schilderij op, voorstellende de geboorte van JESUS en de vlugt naar Egypte. Men ziet in deze kerk nog een dier kunstige uurwerken, welke allerhande bijzonderheden van den loop der sterren aanwijzen, hoedanige in vele kerken gevonden worden. Meestal staan die sedert lang stil, doch hier loopt het nog geregeld, hoewel het eenige eeuwen oud en alleen van tijd tot tijd hersteld is. Op het slaan van twaalf ure verschijnen de twaalf apostelen, buigen zich voor een beeld van CHRISTUS en gaan dan weder weg. Hoewel zulke uurwerken geene de minste nuttigheid hebben, doen zij der bekwaamheid en het geduld der oude kunstenaars veel eer aan.

In het raadhuis wees men ons de vergaderzaal van den souvereinen raad der republiek, die gemodernizeerd is, en op de muren met fresco's beschilderd, die ik zeer leelijk vond. De groote Hanzezaal, waar de vergaderingen van het verbond gehouden werden, en die de geheele bovenverdieping van het raadhuis besloeg, bestaat niet meer; in 1818 is zij tot kamers verbouwd. De vijf opgezette leeuwen, die de stad Kampen aan de Hanze ten geschenke gegeven had, zijn ook verdwenen.

De beurs is eene groote zaal, naast het raadhuis.

Ik heb ook den toestel gezien, waardoor de meeste huizen van water voorzien worden. Het bestaat uit pompen, die door een rad in beweging gebragt worden, en die het water opvoeren in een vergaderbak, ongeveer 100 voet hoog. Daaruit wordt het door pijpen in de huizen

Digitized by Google

gevoerd. Het water komt uit de kleine rivier de Wackenitz, en die doet ook het rad draaijen. Dit werktuig, dat mij voorkwam zeer eenvoudig en doelmatig te zijn, is voor ruim honderd jaren vervaardigd, en eenige jaren geleden vernieuwd.

Het Orthopedisch instituut van doctor LEITHOF is beroemd; wij konden het slechts oppervlakkig bezigtigen; het is alleen des Zondags meer volkomen te zien. Hetgeen wij zagen beviel mij zeer; men kan niet wel een schooner lokaal wenschen; ruime, vrolijke zalen voor het slapen, baden, zwemmen, onderwijs, enz., overal uitstekend net en ordenlijk, aangenaam met bloemen versierd en voor de lucht geopend; een lieve tuin en inrigtingen voor uitspanning en vermaak. Van de behandeling konden wij niet oordeelen. Het is te gelijk opvoedingsinstituut, en de kinderen ontvingen meestal onderwijs, wáárbij men de vreemden niet toelaat, om ze niet te storen. De heer LEITHOF is begonnen in 1811, en heeft zijn tegenwoordig instituut geopend in 1816. Het is voor jongens en meisjes; thans waren er 57. De gewone prijs is 36 Louis d'or in het jaar. Er komen vele kinderen uit vreemde landen, bijzonder uit Rusland.

Op mijnen weg herwaarts, had ik gisteren vele wagens gezien, met groote kisten beladen. Men zeide mij, dat daarin schoenen en laarzen waren, welke te Preetz vervaardigd worden, en die men bragt naar Schwartau, wáár het heden kermis was. Dezen avond, op mijne wandeling, zag ik eene stoomboot met vele menschen aankomen, en ik vernam, dat die van Schwartau kwam, ruim een uur van hier. Nu viel mij in het oog, dat vele lieden, schoenen en laarzen medebragten. Op de verdere wandeling, aan den regter oever der Trave, ontmoette ik vele voetgangers, die eveneens zich op de kermis van schoenen en laarzen voorzien hadden. Zoo heeft elke plaats zijne bijzondere nijverheid; in Preetz zijn

Digitized by Google

de schoenmakers, in Schwartau is de markt, en in Lubek zijn de koopers; en gewis is het voor allen goed, dat aan die betrekkingen vrije loop gelaten worde.

Dingsdag, 23 Junij. De toestand van Lubek is niet te vergelijken bij dien, waarin deze handelstad zich in den bloeijenden tijd der Hanze bevond; en in den lateren tijd is zij bij Hamburg zeer ten achteren gebleven. Evenwel is er nog veel rijkdom en algemeene welvaart. Er blijft ook steeds een niet onbeduidende handel, waartoe hare ligging, tusschen de landen aan de Oostzee en die aan de Noordzee, aanleiding geeft. Deze is gedeeltelijk eigen handel, zoo als in granen, wijn en eenige andere waren; voor het grooter gedeelte is het alleen expeditiehandel. De stoombooten op Rusland, Zweden en Denemarken, geven uitzigt op meerdere levendigheid van deze betrekkingen. Eene goede gelegenheid van vervoer naar Hamburg zoude hiervoor nog zeer bevorderlijk zijn; doch die wordt juist opzettelijk belemmerd, door de regering van Denemarken, over welker grondgebied men passeren moet. Hieraan moet men toeschrijven, dat de weg tusschen de twee genoemde steden de slechtste in Europa is. De groote schepen kunnen de Trave niet opvaren, maar blijven aan den mond dezer rivier, te Travemunde, liggen. Deze plaats moet dus als de haven van Lubek beschouwd worden, en zij behoort ook onder het gebied van de kleine republiek. Derwaarts moesten wij ons ook begeven om ons in te schepen; eene kleine stoomboot was daarvoor bestemd.

Te 10 ure verlieten wij Lubek, en wij kwamen ruim om 12 ure aan de groote stoomboot, de Alexandra, die op stroom lag, en die ons naar Petersburg of althans naar Kroonstad moest brengen.

Om 2 ure kwamen de laatste reisgenooten aan boord;

Digitized by Google

eenige rijtuigen werden niet zonder moeite en beschadiging op de boot gebragt. Er was veel drukte van menschen en goederen; alles schikte zich; om 3 ure werd het anker geligt en kort daarop begon het middagmaal.

Langzamerhand weken de kusten aan beide zijden, en wij kwamen in volle zee. Het weder was gunstig voor de vaart, maar spoedig kwam een onweder op, dat zich in het begin zeer schoon vertoonde, doch weldra in regen werd opgelost. Om 9 ure werd er thee gedronken, daarna bleef men nog wat praten, of zwijgen, tot dat de dames ons tegen elf ure verlieten, en de heeren zich ter rust begaven.

Toen de eersten van ons, den volgenden morgen, opstonden, voor drie ure, zag men het eiland Moen; ik stond tegen zes ure op, en toen waren wij rondom zonder land. Het was nog koud, maar spoedig werd het weder zeer schoon en zacht. Wij bekwamen weldra de Zweedsche kust te zien, die zich groen en heuvelachtig vertoonde; wij zagen enkele torens en huizen. Tegen 8 ure kwamen wij voor IJstad, van wáár eene boot de brieven en eenen reiziger tot ons bragt. Lang hielden wij de kust in het oog, en daarna zagen wij regts het eiland Bornholm. Dit behoort aan Denemarken, dat groot belang in het bezit daarvan stelt. Er zijn aanmerkelijk veel troepen, welke met de gewapende inwoners eene magt van 4000 man uitmaken, om in geval van nood het eiland te kunnen verdedigen. Wij hebben er niets anders van gezien, dan tamelijk vlakke kusten.

Het gezelschap was vrij talrijk; er bevonden zich 80 passagiers aan boord. In de eerste kajuit zijn 20 bedden; in die der dames 24; er zijn 8 bijzondere kabinetten, waarvan er 4 verhuurd waren; verder nog eene tweede en eene derde kajuit. Voor de eerste plaats betaalt men 24, voor de tweede 17, voor de derde 10 dukaten.

Men wandelde op het dek, men praatte en las; ik

Digitized by Google

heb ook wat geschreven, hoewel het niet zeer goed ging, ten gevolge van de beweging der boot.

De avond was zeer schoon; wij stevenden naar het eiland Oeland, doch bekwamen het, vóór het donker werd, niet te zien.

Donderdag, 25 Junij. Heerlijk weder; de zee was als een spiegel; dezen morgen zagen wij meer dan twaalf schepen met volle zeilen.

Wij zijn op een kleinen afstand langs Gothland gevaren, waar wij een groot aantal kerken konden onderscheiden; overigens hebben wij er niet veel van gezien. Later zag men niets dan lucht en water. De dag viel mij niet lang, met vele reisgenooten maakte ik eenige kennis, en met sommigen had ik vrij belangrijke gesprekken. Ik poogde iets van de Russische taal te leeren; doch zij is zoo verschillend van de mij bekende talen, dat ik daarin niet wel, in korten tijd, eenige vorderingen van belang zoude kunnen maken. Overigens was voor mij het lezen en schrijven meer dan genoeg, om den tijd door te brengen. Vele mijner reisgenooten vonden het moeijelijk, om de verveling te verdrijven; ik bevond mij waarlijk gelukkig, daarvan geen hinder te hebben.

De vaart was zoo kalm, dat aan zeeziekte niet te denken viel.

De avond was koel, maar helder en schoon; de zon ging tusschen eenige wolken onder. Voor het eerst zag ik nu eene schemering, die voortduurde tot in den nacht. Gisteren nog was het om tien ure zeer donker; nu bleef het zoo licht, dat ik om elf ure nog zoude hebben kunnen lezen; en het avondrood verliet den horizon niet. Dit licht is geheel verschillend van dat der maan, vooral daarin, dat het geene scherpe schaduwen te weegbrengt. Wij waren ongeveer op 59° N. breedte.

Digitized by Google

Vrijdag, 26 Junij. Dezen morgen vroeg zagen wij in de verte het eiland Dagen, en wij kwamen dus in de Golf van Finland. Kort daarna voer ons de stoomboot, Nicolai I, die gisteren van Petersburg gevaren is, voorbij, doch op een zoo grooten afstand, dat wij alleen aan den rook zien konden, dat het de stoomboot was. Deze rook is als eene groote zwarte wolk, die zich zeer ver over de zee uitstrekt.

Wij zagen nu en dan de kusten van de golf, of van een of ander eiland, doch ver af, zoodat men er weinig van onderscheiden konde, dan dat zij doorgaande zeer laag waren. Des avonds voor 5 ure voeren wij voorbij Revel, dat wij achter in eene baai zagen liggen; de kusten zijn steeds vlak, hier zagen wij een groot bosch. Zeer nabij voeren wij langs den vuurtoren van Kokskar, die in het water scheen te staan. Onze vaart bleef zeer aangenaam en voorspoedig; de wind draaide dikwijls en was zeldzaam gunstig; hierdoor zijn wij niet voluit zoo spoedig gevaren als dit somtijds het geval is. Doch juist daarin, dat wij, zonder ons om den wind te bekommeren, steeds met kracht ons doel naderden, ligt de groote voortreffelijkheid van de stoomvaart. Gisteren ontmoetten wij een schip, hetgeen de kapitein zich herinnerde, veertien dagen geleden, te gelijk met hem van Kroonstad te hebben zien afvaren; de tegenwind had het al dien tijd opgehouden.

Toen de zon onderging was de zee voor ons zonder grenzen; dit is altijd een treffend schoon gezigt, en ik verwonder mij dikwijls, dat velen daarvan geene aandoening schijnen te hebben. Kort na het ondergaan der zon zagen wij eenige Russische oorlogschepen, te weten drie fregatten, eene brik en een schooner; te gelijk waren er in den omtrek eenige koopvaardijschepen, alle met volle zeilen. Inderdaad eene zeer schoone vertooning.

Ik bleef nog lang op het dek, om den avond, die niet donker werd, te genieten; eindelijk moest ik mij toch

Digitized by Google

ter rust begeven, want den morgenstond wilde ik ook niet verliezen. Het speet mij dat ik hierdoor niet zien konde het eiland Hochland, dat, zoo men mij zeide, eene schilderachtige gedaante heeft.

Zaturdag, 29 Junij. Dezen morgen was het, even als de vorige, zeer koel; het water was volkomen kalm, er was bijna geen wind; maar onze boot voer met dezelfde kracht voorwaarts. In het vooruitzigt van niet meer den nacht aan boord door te brengen, pakte elk na het ontbijt zijn goed op, en maakte zich voor de aankomst gereed.

Van het gezelschap, dat nu weldra weder uiteen stond te gaan, wil ik iets opteekenen. Uit verre landen komt men te zamen, en in verre landen verspreidt men zich na zulk eene vaart, de meesten om elkander nooit weder te zien.

Vele aanzienlijke Russen bevonden zich aan boord; daaronder was de heer R. met zijne vrouw, vier dochters en een zoon. Hij is een met roem bekend diplomaat, te voren gezant te Constantinopel, vervolgens te Berlijn. Hoewel zijn vader nog Zwitser was, is hij door geboorte, opvoeding en huwelijk volkomen Rus. Hij geldt voor een der voortreffelijkste hovelingen, en uit eene anecdote, welke mij naderhand verhaald werd, zoude men moeten besluiten, dat, even als men dichter geboren wordt, hij ook hoveling geboren is. Als knaap, zegt men, was hij, aan het hof van CATHARINA II, de speelgenoot der jonge vorsten, die sedert den troon beklommen hebben. Op zekeren dag was een handelaar in platen bij de keizerin en vertoonde eene verzameling van schoone portretten. Deze riep hare kleinzonen, en liet hen elk een portret uitkiezen. De kleine R. stond op een afstand; de keizerin riep ook hem en zeide, of hij ook niet eveneens een portret wilde uitkiezen. Neen, antwoordde hij, ik begeer geen daarvan. Dit kwam

vreemd voor, zulk een aanbod af te slaan; hij moest zich verklaren. Er is slechts één portret, zeide hij met vuur, dat mij behaagt, dat mag ik niet kiezen. En hij zag van ter zijde naar dat der keizerin, hetwelk in een schoone lijst aan den wand hing. CATHARINA was door deze vleijerij van het kind zoo getroffen, dat zij hem dadelijk zijn verlangen toestond. Het portret werd afgenomen, en zij beval dat het naar het huis van R. zoude gebragt worden. Doch nu viel hij haar te voet. Hoe, mevrouw, gij zoudt gedogen dat zulk een heilig stuk door de hand van lakeijen gedragen werd; indien gij mij zoo gelukkig maakt, van mij die beeldtenis te schenken, sta dan ook toe, dat zij in een der staatsiewagens van het hof worde overgebragt. Ook dit werd hem natuurlijk niet geweigerd; het portret werd plegtig in den wagen gebragt, en door hem op de achterbank geplaatst, terwijl hij in eerbiedige houding daar tegenover zat. Het volk, dit ziende, hield het voor een wonderdoend schilderij, hoedanig men in de kerken vereert; men nam niet alleen den hoed af, maar knielde en maakte het kruis, waar de kleine hoveling voorbijkwam. Een ooggetuige heeft dit voorval opgeteekend. — Onder de Russische dames staken door schoonheid en beschaafdheid nog uit, eene prinses S., geboren D., met eene dochter en twee nichtjes D. Deze kring van voorname Russen, welke alle elkander kenden, maakte eenigzins een gezelschap op zich zelf uit. Een koopman uit Moskau met zijne vrouw, en een Armenisch koopman uit Tiflis, kwamen daarmede niet in aanraking. Twee jonge Russische geleerden, welke van eene groote reize terug kwamen, en uitzigt hadden, om aan hoogescholen te worden aangesteld, waren voor mij belangrijke reisgenooten. Ook zij kwamen met de groote heeren en dames bijna niet in gesprek. Er waren ook eenige in Rusland aangestelde, of als kooplieden gevestigde vreemdelingen, waaronder de staatsarts G., een Ve-

Digitized by Google

netiaan, welke als geneesheer de Fransche legers gevolgd was, ook in Oostenrijk gediend had, een onzer vrolijkste reisgenooten. De prins ERNST van Hessen Philipsthal, generaal in Russischen dienst, was ook met ons, een zeer vriendelijk en spraakzaam man. Hij was bijna mijn landsman, zijn vader was in Holland geboren. In den oorlog van 1812 had hij een been verloren. Ik had reeds in Lubek kennis gemaakt met den Freyherr VON H., in dienst van den groothertog van Weimar, een zeer aangenaam reisgenoot, die zijnen zoon naar Petersburg bragt, om in de keizerlijke school voor de zeedienst te worden opgeleid. De »Medicinalrath" F. vermaakte ons door het gewigt, dat hij hechtte aan eene »dépêche," welke hem de consul in Lubek had toevertrouwd, waarover hij aanhoudend sprak, en die hem bijna belette te slapen. Wij hadden drie geestelijken bij ons, zeer verschillend in hun voorkomen: Monsieur C., Fransch priester, die in der tijd naar Engeland gevlugt was, en niet in zijn vaderland was teruggekeerd, een beschaafd en vrolijk man, die goed Engelsch sprak en enkel uit nieuwsgierigheid naar Rusland reisde; althans zoo zeide hij. Reverend L. van de Engelsche kerk, als gewoonlijk een wel onderrigt, eenigzins stijf man, met twee zonen. De derde was een Hernhutter, welke naar Sarepta reisde. Deze was pas in het huwelijk getreden, en voerde zijne vrouw, en tevens, in eene groote ton, haren bruidschat, zoo hij zeide, bij zich. Onder de Engelschen waren nog aan boord lord W., een jong man, zoon van eenen pair van Engeland, die zeer beschaafd was, maar bijna gemaakt nalatig in kleeding en manieren; miss R., eene jonge, schoone vrouw, die alleen (met wagen en bedienden) naar Petersburg en Moscou reisde, om het land te zien. Een Noord-Amerikaansch koopman, de eenige van zijne natie, behoorde tot de geheel zwijgende reisgenooten. Hollanders waren er behalve mij geen reizigers, doch ik

Digitized by Google

had het genoegen, dat de kapitein der stoomboot, DIETS, mijn landsman was, een man, die de goedkeuring en lof van alle reizigers verwierf, een waar model in zijnen post. Eindelijk moet ik in mijn verslag onzen kok niet vergeten, want wij hebben veel goeds van hem genoten; hij was een Indiaan, van de Deensche kolonie Tranquebar, en had lang zijne kunst in Koppenhage uitgeoefend.

Er hadden dagelijks drie maaltijden plaats: des morgens om 9 ure ontbijt met vleesch en eijeren; middageten om drie; en thee met brood, enz. om 9 ure. Voor alle behoeften was behoorijk gezorgd; dagelijks werd brood aan boord gebakken, eene koe gaf steeds versche melk en hoenders versche eijeren. Ons vaartuig was 170 Eng. voeten lang, 34 breed en het mat 750 ton. Er waren twee stoomwerktuigen, elk van 70 paardenkracht.

De onderneming dezer stoomvaart geschiedt door eene maatschappij van actiehouders, waaronder eenige in Lubek, de meeste in Petersburg zijn. Zij is begonnen in 1831 en had privilegië voor 12 jaren; doch verleden jaar heeft de keizer vier jaren verlenging toegestaan, zoodat het privilegie van nu aan nog twaalf jaren duurt. De kapitein, zegt men mij, is ondernemer van de voeding der reizigers, en zorgt daarvoor zeer onbekrompen en tevens met groot voordeel. Men betaalt voor alles wat men geniet afzonderlijk, en die prijzen zijn vrij hoog gesteld. De 24 ducaten zijn uitsluitend voor de overvaart.

Tegen 12 ure kwamen wij aan den vuurtoren van Kroonstad, en hadden dus eenen afstand van 185 Duitsche mijlen, zoo ver berekent men dat deze toren van Travemunde verwijderd is, in 93 uren afgelegd. Het duurde nog ongeveer een uur, voordat wij op de reede het anker lieten vallen. Het eerste wachtschip, dat wij voorbijvoeren, was het fregat, de Constantijn, van 44 stukken; vervolgens voeren wij voorbij verscheidene andere vaar-

Digitized by Google

tuigen, ook vele koopvaardijschepen. Het eiland Kroonstad vertoont zich zeer ontzagverwekkend; eenige kleine vestingen liggen in het water, en op het land ziet men zware batterijen, alle met vele kanonnen toegerust. In de haven, die zeer beschut is door hoofden, lag een groot aantal schepen. Dit alles levert een grootsch gezigt op. Niemand van ons mogt aan land gaan; maar spoedig werd ons schip door een dertigtal beambten, allen, op een of twee na, in uniform gekleed, overstroomd. Er scheen veel werkzaamheid onder deze mannen, zonder dat het mij duidelijk geworden is, wat zij deden; want het goed werd niet onderzocht, althans de koffers niet geopend. Hier was nu eene brandende hitte, waartegen bijna geene schuilplaats te vinden was, overal bespeurde men den gloed van de zon of van den schoorsteen.

Eenige afwisseling gaf ons de aankomst op de boot van den prins; de grootstalmeester van den keizer, welke zijne dochters en zijne zuster vond, die hij in twee jaren niet gezien had. Deze ontmoeting was zeer aandoenlijk en gaf een gunstig denkbeeld van de hartelijkheid, waarmede deze leden der familie onderling verbonden zijn. Bij de aankomst in Petersburg kwam de oude vorstin, moeder van dezen prins, op de boot, en er had eene nieuwe ontmoeting van gelijken aard plaats. Ik merkte op, dat die lieden met elkander bij deze gelegenheid Fransch spraken. Deze taal is dus voor hen de gemeenzaamste, de taal van het hart. Onderweg spraken zij ook meest Fransch, maar toch somtijds Russisch; ook heb ik gezien dat zij een Russisch boek hadden, waarin zij veel lazen, het was eene verzameling van stukken van literatuur, verzen en proza; alle de andere boeken waren Fransch.

Het is mij in het oog gevallen, dat de groote tooneelen der natuur; de onbegrensde zee, vooral het ondergaan

Digitized by Google

der zon, op die Russische vrouwen geen indruk schenen te maken. Nimmer wendden zij er de oogen naar toe, of spraken zij eenige opgetogenheid uit; zij schenen hierin van de Duitsche en Engelsche vrouwen te verschillen.

Na drie uren wachtens werd het anker geligt, ook de tafel aangerigt, waaraan ik toch zeer kort deel nam, om de aankomst aan de Newa goed te kunnen zien, waartoe ik mij zooveel mogelijk vooraan plaatste. Men kan naauwelijks onderscheiden wáár de rivier begint; het water is voor Kroonstad reeds zoet, ik zag het de matrozen drinken. De rivier is aan haren mond zeer breed, maar ook zeer ondiep; zoodat slechts somtijds, als de wind west geweest is, de groote stoomboot kan doorvaren, zoo als dit nu plaats had; anders gaat men van Kroonstad in eene kleine stoomboot. Het vaarwater voor de schepen is zeer smal en naauwkeurig afgebakend, op sommige plaatsen afgezonderd voor de op- en voor de afvarende schepen.

Wij zagen in het voorbijvaren aan de zuidkust van de golf de paleizen van Oranienbaum en Peterhof en vervolgens dat van Strelna. Het land is overal vlak en de bosschen maken de eenige verhevenheid uit, met uitzondering van een enkelden heuvel, die boven alles uitsteekt, en die Doederhof genaamd wordt.

Groot en heerlijk lag nu Petersburg voor mij: de spitse vergulde torens van de Petrus-Pauluskerk en van de admiraliteit, ook de vergulde koepels van vele kerken, konde ik het eerst onderscheiden; langzamerhand vertoonden zich de menigvuldige prachtgebouwen; eindelijk opende zich de rivier en men zag de schoone kaaijen, met reijen van paleizen bezet. Wij waren in de stad, bespeurden het gewoel, en weldra legden wij aan. Eene menigte nieuwsgierigen, ook vele rijtuigen, hadden zich verzameld, en de bekenden begroetten de aankomenden. Een aantal beambten van Kroonstad waren me-

Digitized by Google

degekomen, vele nieuwe kwamen er bij, om tegen allen mogelijken verboden invoer te waken; en nu begonnen voor mij drie uren, die ik tot de onaangenaamste mijner reize moet rekenen. De passen werden onderzocht, en toen wij die terug bekomen hadden, konden wij aan land gaan. Daar werd mijn goed in beslag genomen, weggedragen, gedeeltelijk op een grooten wagen geworpen, zonder dat ik er eenige beschikking over behield. Na lang verwijl kwam alles in de groote zaal van het tolambt, die overal vol goederen en menschen stond. Hier ging het wonderlijk toe. De eerste zaak was te verkrijgen, dat men het goed onderzocht; want er waren veel meer aankomenden dan dadelijk konden geholpen worden. De beambten en de menigvuldige handlangers spraken Russisch en niets anders. Eindelijk was er toch één die Duitsch verstond; aan dezen wendde ik mij, en, nadat hij het goed van nog twee of drie anderen onderzocht had, kwam hij tot mij. Toen werd alles opengemaakt, ontwikkeld, ontvouwen, en zoo op een hoop geworpen. Dit geschiedde met groote snelheid, want zes of acht mannen verrigtten het werk te gelijk. Ik moest het aanzien, of liever ik holp mede, om zoo mogelijk de voorwerpen wat minder ruw te zien behandelen. Onbeleefd was toch de beambte in geenen deele, en veeleer scheen het hem leed te doen, den vreemdeling zoo onaangenaam te moeten bejegenen. Eindelijk was niets verbodens onder mijn goed gevonden, en ging men tot een ander over. Maar nu pakte men weder in, of liever, men wierp het goed, dat op den vloer verspreid lag, in het koffer, den reiszak, enz., die nu niet toe konden, zoodat ik met alle moeite naauwelijks door de riemen en touwen het zoo veel bijeen konde binden, dat het op een kleinen afstand vervoerd konde worden. De weinige boeken, die ik bij mij had, werden ter zijde gelegd, en daarmede moest ik mij vervoegen aan een bureau, in een anderen hoek van de zaal,

Digitized by Google

waar weder veel aandrang was. Hier werden zij opgeschreven en ik moest een stuk, in het Russisch gedrukt, onderteekenen, waarbij ik, zoo als mij uit eene Duitsche overzetting bleek, beloofde, dat ik een pak met elf boeken, wel met lood toegemaakt, aan de keizerlijke censuur zoude inleveren, om, alvorens ik het opende, te worden onderzocht. Dit pak werd nu werkelijk op die wijze gemaakt en mij terug gegeven. Het door mij geteekende stuk was op zegel, waarvoor ik eenige kopeken moest betalen. Ik was blijde deze formaliteit vervuld te hebben, en meende nu te kunnen heengaan. Doch vooraf moest ik op een briefje, met potlood geschreven door den beambte, die mijn goed onderzocht had, bij een ander beambte, weder in een anderen hoek der groote zaal, een verlof bekomen, om mijn goed te laten wegdragen. Deze verstond geheel geen Duitsch of Fransch, en hier was op nieuw aandrang. Deze man vond goed, mijn briefje steeds ter zijde te leggen, wat ik hem ook trachte te doen verstaan. Hij was zeer langzaam, schreef elk briefje in een register af, liet den eigenaar daar naast teekenen, gaf dan een gedrukt papiertje met eenige woorden, die hij er in schreef. Dit zag ik telkens herhalen; maar mij wilde hij geen beurt geven. Het werd laat, en men had mij gezegd, dat om negen ure de bureaux gesloten werden. In dat geval bleef alles tot Maandag staan. Wat nu gedaan? Ik ging terug naar den beambte. die mijn goed onderzocht had, en klaagde hem mijnen nood. Deze was zoo goed om met mij naar den onwilligen afgever van de verlofbriefjes te gaan; en uit hun gesprek bemerkte ik als de oorzaak van diens onwil, dat hij mijn naam niet lezen kon. Die werd nog eens geschreven, en, nadat ik nogmaals meêr dan een kwartier gewacht had, bekwam ik het verlof, om met mijn goed te mogen heengaan. Niet zonder moeite werd nu alles door een voerman op zijn „drosjke" geladen, en langzaam naar de herberg van mevr. WILSON, in de

Digitized by Google

„Galernaja Oelitsa" (Galeijenstraat) gebragt, welke gelukkig niet ver af was. Hier kwam ik nu over negen ure, vermoeid en verhit, aan. De waardin konde of wilde mij niet dan eene slechte, onbewoonbare kamer geven, doch ik had geen lust, om nog een ander nachtkwartier te zoeken.

Zondag, 28 Juni. De eerste wandelingen in eene vreemde hoofdstad hebben altijd iets zeer belangwekkends. Men heeft zich eene voorstelling gemaakt van de uiterlijke gedaante der gebouwen en straten, en de nieuwsgierigheid is gespannen, om te zien, of aan de verwachting voldaan wordt. Zoo heb ik heden door Petersburg gewandeld.

Ik begon met de poging, om den heer GEVERS, Nederlandschen zaakgelastigde in de afwezigheid van den gezant, te bezoeken. Ik vond wel zijne woning, maar hemzelven niet, en nu bevond ik mij in de groote en beroemde „Newskoi-prospekt," de schoonste straat van Petersburg. Het behaagde mij niet bij mev. WILSON, en, zoo ik van velen gehoord had, was het zeer moeijelijk, in Petersburg goede herberg te vinden. Verleden jaar hadden mij twee reizigers uit Weenen een huis aangeduid, waar zij zeer tevreden geweest waren; ik ondernam nu, om dit te vinden, naar de voorstellingen, die ik mij van den loop der straten gemaakt had, en volgens eene onvolledige opgave van die heeren. Door het zoeken werd ik eenigzins met de stad bekend, en eindelijk gelukte het mij, het huis te vinden, waarin mij de kamers zeer aannemelijk voorkwamen. Bij mev. WILSON ontmoetede ik drie landgenooten, den heer 's G., dien ik vroeger had leeren kennen, en de heeren C. en VAN G., met wie ik nu kennis maakte. Deze heeren waren reeds lang in Petersburg geweest, en deelden mij veel mede omtrent hetgeen zij gezien hadden.

Digitized by Google

Dezen namiddag reed ik met een Drosjke naar het eiland Krestowskoi, waar veel menschen waren; — wandelde naar het ander eiland Jelagin, waar een fraai koninklijk paleis en schoone aanleg zijn. Deze eilanden, aan den mond der Newa gelegen, zijn de geliefkoosde wandeling der Petersburgers. Het kwam mij zeer vreemd voor, mij geheel alleen te bevinden onder eene groote volksmenigte, die allen eene voor mij onverstaanbare taal spraken.

Maandag, 29 Juni, tot Donderdag, 2 Juli. Ik heb naar genoegen mijne nieuwe woning betrokken: op Wasili-Ostrow, in de Groote Prospekt, tusschen de derde en vierde linie, n°. 159 a. Mijn huisheer, JOHANN CÖLLN, is een Duitscher; de kamers komen aan een tuin uit, dat voor mij veel aangenamer is, dan aan eene levendige straat te wonen.

Toen ik eenigzins ingerigt was, heb ik mijne wandelingen in Petersburg voortgezet, hetgeen grooter en schooner schijnt te worden, naar mate men het meer leert kennen.

Bij den heer GEVERS maakte ik kennis met den Hollandschen predikant, den heer TAMLING, die mij met veel hartelijkheid voorgekomen is, en dien ik sedert bezocht heb. Ik heb ook eenige brieven gebragt en daardoor kennissen gemaakt; doch dit gelukte mij dikwijls niet, want vele bewoners der hoofdstad zijn thans op het land. Ik had toch het voorregt, den heer O. aan te treffen. Dezen had ik in Berlijn leeren kennen, en hij had mij ook in Utrecht bezocht. Hij was voor korten tijd van zijn lang verblijf buiten Rusland teruggekomen, en was daardoor, zoo hij zeide, zelf eenigzins ten achter omtrent den toestand van Petersburg. Toch heeft hij mij reeds veel medegedeeld, en beloofd, mij verder behulpzaam te zijn. Zijne kennis is mij te meer waard, omdat hij geboren Rus is.

Digitized by Google

De reizigers klagen veelal over de moeijelijkheden, welke de politie hier aan de vreemden veroorzaakt. Men moet inderdaad naauwkeurig opvolgen, wat daaromtrent voorgeschreven is; doch wanneer men hierop bedacht is, heb ik niet gevonden, dat men onredelijk gekweld wordt. Zie hier, wat ik heb moeten verrigten. Bij den Nederlandschen zaakgelastigde bekwam ik een verlof tot verblijf in deze stad. Met mijn huisheer bragt ik mijn pas in het bureau der politie van de wijk (kwartala), eene ware spelonk van morsigheid en benaauwdheid; en toch zaten daarin ambtenaren, die, naar hunne met goud geborduurde rokken te oordeelen, eenigen rang bekleedden. Den volgenden dag ging ik naar het hoofdbureau der politie, waar mij eenige vragen gedaan werden, en mij de pas, die intusschen in het Russisch vertaald was, met een briefje terug werd gegeven. Hiermede moest ik mij vervoegen aan het „buitenlandsch adreskantoor," waar ik op nieuw werd ingeschreven, en waar ik tien roebels (ruim vijf gulden) betaalde. Hier bleef mijn pas, en ik bekwam intusschen eene verblijfkaart (Aufenthaltskarte). Ik kan mij over deze inrigtingen geheel niet beklagen; ook is mijn huisheer zeer opmerkzaam en hulpvaardig geweest, om het mij gemakkelijk te maken. Aan de censuur bekwam ik alle mijne boeken terug; alleen werd in één werk eene plaats doorgestreken en onleesbaar gemaakt. Men was zeer beleefd en sprak Duitsch en Fransch.

De reiziger heeft met het Russisch geld geene zwarigheid; de roebel van papier of koper is voor alle rekeningen in gebruik, en die wordt in honderd kopeken verdeeld. De kleine zilverstukjes gelden viermaal zoo veel als de waarde, die er op uitgedrukt staat; doch de zilverroebel zelf is slechts 3 roebel, 75 kopeken papier waard, en die koers is niet altijd dezelfde. Van het papiergeld zijn de vijfroebel-briefjes de laagste, en die onderscheiden zich door de blaauwe kleur; die van tien

Digitized by Google

roebels zijn rood, de hoogere zijn wit. De papierroebel is 53 Nederlandsche centen waard.

Aan de post vond ik eene instelling, die de briefwisseling eenigzins bezwarend maakt; men moet voor alle brieven, die men verzendt, de volle vracht betalen; zoodat elke brief, dien ik naar Holland schrijf, mij vier roebels kost.

Ik had in de dagbladen gezien, dat dingsdag twee promotiën aan de hooge school zouden plaats hebben. Tegen twee ure ging ik derwaarts en vond in het gebouw der universiteit, nabij de Semenowsche kazerne, spoedig eenige studenten in blaauwe rokken met gouden kragen, welke mij beleefd teregtbragten in het auditorium. Er waren nog weinig personen, doch een daarvan, zeide men mij, was de heer BOETIRSKI, professor en decanus der regtsgeleerde faculteit. Ik sprak hem aan, en vond hem zeer beleefd; vervolgens maakte ik ook met de andere hoogleeraren eenige kennis. De plegtigheid duurde tot ruim 4 ure; zij begon met eene aanspraak van den genoemden professor in het Russisch; — elk der candidaten hield ook eene kleine redevoering, de eerste in het Latijn, de tweede in het Russisch; zij verdedigden theses tegen de professoren; dit deden zij beide in het Latijn, hoewel de theses van den laatsten defendens in het Russisch gedrukt waren. Wat in het Latijn geschiedde, kwam mij voor middelmatig te zijn; de redevoering van den student was blijkbaar als eene les van buiten geleerd. Men zeide mij reeds vooraf, dat deze verdediging meer voor den vorm, dan voor de verzekering der bekwaamheid van de candidaten plaats vond; en zoo is het toch ook wel elders. Het woord „Prawda” had mij in de aanspraak van den decanus meermalen in de ooren geklonken; te huis gekomen zocht ik het op, en vond dat het „waarheid” beteekent. Er waren tamelijk veel menschen: de professoren in blaauwe met goud geborduurde rokken en degens op zijde.

Digitized by Google

Terugkomende wandelde ik door de stad; onder anderen in het groote gebouw met winkels, Gostinoi-Dwor genaamd. Dit is het Petersburger Palais-Royal; maar zeer van het Parijsche verschillend. Langbaardige Russen noodigen met de grootste beleefdheid de voorbijgangers uit, om hunne winkels binnen te treden, waar men alle soort van waren koopen kan. In deze winkels mag geen licht of vuur gebrand worden, hetgeen in den winter niet weinig belemmert.

De schoonste winkels met voorwerpen van smaak en mode zijn toch in andere gebouwen van de Newskoi-prospekt, en daaronder munt uit de Hollandsche winkel van de heeren LANGHANS en HARMSEN, uit Vriesenveen. Ik bezocht deze landslieden, die mij van hunnen handel verhaalden, en mijn Hollandsch geld voor roebels verwisselden.

Het is in deze lange en breede straat gewoonlijk zeer vol. Het geraas der rijtuigen, vooral der drosjkes, is er dikwijls hinderlijk; want men rijdt hier veel meer dan in andere steden. Op sommige uren van den dag, die naar het jaargetijde verschillen, dient zij ook tot wandeling. Met verwondering heb ik vernomen, dat in de stad eigenlijk bijna geene andere wandeling bestaat. De zomertuin is wel daarvoor bestemd, maar die wordt weinig bezocht. Ik ben er een avond in geweest en vond het er toch niet zoo ledig, als men mij gezegd had. De ligging is voor de meeste inwoners te veel verwijderd, aan de rivier in het boveneinde der stad. De tuin bestaat uit eenige lanen van hooge lindeboomen, die weinig afwisseling aanbieden en iets treurigs hebben. Doch bij uitstek schoon en beroemd is het hek, dat dezen tuin van de kaai aan de Newa scheidt. Het bestaat uit zesendertig granietzuilen, waarop vergulde vazen van verschillende gedaante staan, en waartusschen ijzeren traliewerk bevestigd is. Dit, beweert men, wordt door geen ander hek overtroffen; en daarvan wordt de bekende anecdote verhaald, dat een Engelschman, bij zijne aankomst in Petersburg, daarover

Digitized by Google

zoo opgetogen was, dat hij zich terstond weder inscheepte, dewijl hij zich verzekerd hield, niets anders te zullen zien, dat hierbij te vergelijken ware. Petersburg is aan CATHARINA II dit schoone hek verschuldigd.

Een anderen avond ben ik met twee mijner landgenooten weder naar de eilanden geweest, die de gewone plaats van uitspanning zijn. Ik zag nu ook Kamennoi-Ostrow, waarop, behalve een keizerlijk paleis, een schouwburg staat, die in den zomer door de groote wereld veel bezocht wordt. Dit eiland is door bruggen met Jelagin en Krestowskoi verbonden, en alle drie zijn met kleine landhuizen en bloemen allerliefst versierd. Doch de avond is er zeldzaam zonder vochtige dampen, waartoe de lage ligging en het vele water aanleiding geven. Ik reed van daar, over het eiland, waarop de vesting staat, naar het eiland Wasili, waarop ik woon. Ik dronk te huis thee, las en schreef in het genot der koele nachtlucht. Het heeft echter niet lang geduurd, dat die lucht zoo aangenaam was. De zeer hinderlijke warmte der vorige dagen is op eens in eene niet minder hinderlijke koude, met scherpen noorden wind, veranderd; de thermometer is van 25 op 10 graden Reaumur gedaald. Het stof is somtijds ondragelijk.

Ik vond veelal goed gezelschap aan tafel in mijne herberg: beschaafde Duitsche kooplieden, die met Rusland wel bekend waren. Met eenen mijner dischgenooten ging ik in het Michael-Theater, aldus genaamd naar het paleis van den grootvorst MICHAEL, in de nabijheid van hetwelk deze schouwburg staat. De zaal is bij uitstek lief, eenvoudig, maar bevallig ingerigt, zeer ruim en gemakkelijk voor de aanschouwers. Zij is van middelbare groote, en heeft den besten vorm, namelijk dien van een halfrond. Men speelde twee Duitsche stukjes, uit het Fransch vertaald, vrij goed: „die blinde Gabriele” en „Rataplan der kleine Tambour.”

Digitized by Google

Wij wandelden nog meer dan een uur door de stad, en mijn leidsman was zoo goed mij een aantal publieke gebouwen te wijzen. Zij zijn hier talrijker, dan in eenige andere hoofdstad, en veelal op eene groote schaal en met schoone gevels gebouwd. Niet algemeen zijn zij vast en duurzaam; ook worden sommige niet best onderhouden. Bij uitstek beviel mij het paleis van den grootvorst MICHAEL.

In het algemeen heb ik mij dezer dagen zeer beijverd, om een overzigt van de stad te bekomen; daarvoor heb ik niet alleen veel door de straten en over de kaaijen gegaan, maar ook gereden; want de afstanden zijn hier veel grooter, dan in de meeste andere steden. Onderscheidend is ook het groote aantal en de uitgestrektheid der pleinen, waarvan sommige prijken met heerlijke gedenkteekenen. De breede en heldere Newa, stroomende tusschen regelmatige, stevige kaaijen van graniet, is ook zonder wederga in andere steden. Behalve de paleizen, zijn langs de rivier de rei huizen der Engelsche kaai treffend schoon. Ik bewonderde die nog dezen avond (donderdag), van de overzijde van den breeden stroom, bij het vallen van den avond. Het was over half elf, maar de lange rei prachtige woningen vertoonde zich volkomen duidelijk.

Waar zoo veel te zien en te vernemen valt, is het moeijelijk zich niet te verwarren, en ik ondervond als gewoonlijk, dat de tijd te kort is, om alle mijne nieuwsgierigheid te bevredigen, en eenige aanteekeningen van hetgeen ik zie en hoor te houden. Des avonds ben ik zeer moe, vóórdat mijne werkzaamheden geëindigd zijn; terwijl ik des morgens niet al te lang mag blijven lezen en schrijven, dewijl nieuwe voorwerpen mijne opmerkzaamheid roepen.

Vrijdag, 3 Juli. Petersburg is gebouwd aan den mond der Newa, welke uit het meer van Ladoga met groote

Digitized by Google

snelheid naar de Finlandsche golf stroomt. Van het zuidoosten komende, maakt zij eene buiging westwaarts, en verdeelt zich, eer zij de zee ontmoet, in verscheidene armen, waardoor twee groote en een aantal kleine eilanden gevormd worden. De voornaamste armen zijn: de Groote Newa de zuidelijkste; dan de Kleine Newa; vervolgens de Newka, welke zich weder verdeelt in de Kleine Newka zuidelijk en de Groote noordelijk. Tusschen de Groote en Kleine Newa is Wasili-Ostrow, dat is eiland van BASILIUS; tusschen de Kleine Newa en de Newka het eiland, dat men Petersburger zijde noemt, en tusschen de Kleine en Groote Newka de eilanden Kamennoi-Ostrow, Krestowskoi en Jelagin. Op het vaste land, aan den linkeroever, is het grootste en aanzienlijke gedeelte der stad; het is in de bogt, die de rivier maakt, gebouwd, en het vormt bijna een groot halfrond, waarvan het admiraliteitsgebouw het middelpunt uitmaakt. Een ander gedeelte der stad is op het eiland Wasili, wáár, op den noordoostelijken uithoek, de beurs gebouwd is. Het eiland „Petersburger zijde" draagt dezen naam naar den burg of vesting Sint-Peter, die daarop aangelegd is, en waarvan de hoofdstad zelve haren naam ontleend heeft. Het gedeelte der stad, op dit eiland gebouwd, is minder aanzienlijk dan op het andere eiland. Eindelijk strekt de stad zich ook noordoostelijk van deze eilanden op het vaste land aan den regteroever uit; dit is de zoogenaamde Wiburger zijde, doch hier zijn naar evenredigheid nog weinig straten. De vele kleine eilanden dienen voor landhuizen, fabrieken, enz., doch zijn, althans nog niet, met straten en huizen bedekt. Drie groote schipbruggen liggen over de Newa, eene van den eene naar den anderen oever van het vaste land, eer de rivier nog verdeeld is, de Voskresensk-brug; de tweede van den linkeroever naar de Petersburger zijde; zij is de langste: hare lengte zal ongeveer tien minuten bedragen; men noemt ze de Petersburger-brug

Digitized by Google

of de brug van den Zomertuin; de derde heet de Isaaksbrug; die voert over de groote Newa en vereenigt het eiland Wasili met den linker oever. De eilanden zijn onderling meest met vaste bruggen vereenigd, en drie bruggen voeren van de eilanden over de groote Newka naar den regter oever of Wiburger zijde.

De stad heeft meer dan twee uren middellijn; deze uitgestrektheid maakt, zoo als ik reeds opmerkte, dat men meestal rijden moet, om niet al te veel tijd te verliezen. Daarvoor vindt men op vele plaatsen de bekende drosjkes op de straten gereed staan. De voerlieden van deze rijtuigjes, iswosjtsjiks genaamd, zijn doorgaans de eerste echte Russen, waarmede de reiziger hier kennis maakt. Het zijn lieden van het land, met lange baarden; zij dragen een wijden en langen blaauwen of bruinen jas, „kaftan," die met een gordel om het lijf vastgemaakt is, en groote, plompe laarzen; het hoofdhaar is rond afgesneden, en zelfs veelal in den nek een weinig weggeschoren; daarop dragen zij ronde hoeden, waarvan de lage bol van boven wijder uitloopt. Zij hebben een vriendelijk voorkomen. Men moet voor elke reis met hen omtrent den prijs vooraf overeenkomen en dit is eenigzins lastig; doch voor een klein half uur afstands, dat zij in een kwartier afleggen, betaalt men gewoonlijk twee „griwenniks," dat is 80 kopeken. Is de afstand grooter, zoo verhoogt men het aanbod naar evenredigheid. Zij zijn ten uiterste gevat, en verstaan de halve, gebrokene uitdrukkingen van den vreemdeling zeer ligt. Deze kleine rijtuigjes, op vier lage wielen, bestaan uit eene korte bank, die van voren naar achteren gaat en op veren rust. Op het voorste gedeelte zit de voerman, en daar achter plaatst men zich met een been aan elke zijde. Wil men er met tweeën op rijden, zoo zet men zich zijdwaarts, met de ruggen tegen elkander. De gewone drosjkes zijn met één paard bespannen. Het is mij steeds voorgekomen, dat zij zeer onaangenaam zijn om

Digitized by Google

mede te rijden. Ik ging dus, als het zijn kon, liever te voet.

Heden heb ik eenen loonbediende aangenomen, daar mij de ondervinding geleerd heeft, dat ik dien niet wel missen konde. Ik bragt nog eenige aanbevelingsbrieven, en hiervoor was hij mij reeds zeer nuttig; want in elk huis wonen doorgaans verscheidene familiën; portiers zijn hier bijna niet; doch een soort van plaatsveger, „dwornik," is de eenige, aan welken men zich wenden kan, indien men hem vindt. Deze spreekt niets dan Russisch, en de vreemdeling is dan niet zelden in het huis, en kan toch de bewoners, die hij zoekt, niet vinden. Wanneer hij eindelijk aan de regte deur gekomen is, verstaan hem de bedienden niet, en wordt hij dikwijls door hen alleen daarom afgewezen.

De heer ADELUNG, voor wien ik een brief van den heer SCHELTEMA had, was op het land, doch ik vond zijnen zoon. Op het kantoor der heeren G. vond ik een landsman, den heer B., welke mij zeer vriendelijk ontving. Ik bezocht ook een mijner reisgenooten van de stoomboot, een Duitsch koopman, welke mij eene gunstige voorstelling gaf van het huiselijk leven van zijne landgenooten in deze hoofdstad, waar zij eene soort van kolonie op zich zelf uitmaken. Daarna bezocht ik den heer GERSTNER, dien ik in Praag en Weenen had leeren kennen, en die sedert bijna een jaar bezig was met ontwerpen van een ijzeren spoorweg tusschen Petersburg en Moskou. Hij heeft mij veel verhaald omtrent dit land, en omtrent zijne uitzigten en de zwarigheden die hij ontmoet.

De tegenwoordige hoofdkerk van Petersburg is die van de Heilige Moeder Gods van Kazan. Zij staat in de groote straat Newski-Prospekt. Eene oudere werd afgebroken, en deze door de keizers PAUL en ALEXANDER, van 1801 tot 1811 gebouwd. Zij ontleent haren naam van eene

Digitized by Google

schilderij van MARIA, waaraan men de kracht toeschrijft om wonderen te doen. Deze schilderij werd in Kazan hoog vereerd, zij werd door IWAN WASILIEWITSJ in de 16de eeuw van daar naar Moskou overgebragt, en PETER I voerde ze naar zijne nieuwe hoofdstad. Het is evenwel niet uitsluitend de kerk, wáár het echte schilderij gevonden wordt, welke den naam daarvan draagt; maar, even als in de Katholieke landen vele kerken zijn, waarin eene nabootsing van een wonderdoend beeld, ook nog wonderen doet, zoodat er die kerken naar genoemd worden, zoo als b. v. naar onze lieve vrouw van LORETTO; zoo is het ook bij de Grieksche Christenen; en zijn er op vele plaatsen kerken voor de Kazansche MARIA, onder anderen te Kazan zelf. De keizerlijke familie komt dikwijls in plegtigen optogt in deze kerk godsdienst houden, en, vooral wanneer er gevaar is, komt men eene wonderdadige redding, vóór dit schilderij, afsmeeken. De kerk is met groote kosten gebouwd, eenigzins naar het model van de Pieterskerk van Rome; maar op eene veel kleinere schaal, waardoor het mij voorkwam dat zij uitwendig niet voldeed. De dubbelde halfronde zuilengang, welke van de straat naar de kerk voert, is te groot en te zwaar, in evenredigheid van de grootte en hoogte van het gebouw. De metalen deuren worden zeer bewonderd, en inwendig is men getroffen door de schoonheid en pracht. De vorm is die van een kruis, en het gewelf rust op 56 Corinthische zuilen van gepolijst graniet, met voetstukken en kapitelen van verguld brons; elke zuil is 35 voet hoog; de vloer is met veelkleurig marmer ingelegd. Alle de sieraden zijn zeer kostbaar. De schilderij van de Kazansche moeder Gods, een van alle schoonheid ontbloot kunstwerk, is rijk met diamanten omringd. Vele veroverde vaandels en adelaars zijn in deze kerk opgehangen: de maarschalksstaf van DAVOUST, Prins van Eckmuhl, en de sleutels van 28 steden, waaronder die van Geertruidenberg, Breda en Utrecht; de laatste negen

in getal. Ik merkte in deze, zòo als in andere Grieksche kerken op, dat er geheel geene gelegenheid is om te zitten; zelfs voor den keizer is slechts eene eenigzins verhevene plaats om te staan, maar geen zetel. Deze kerken onderscheiden zich nog van die der Katholieken, door dat zij alleen schilderijen, maar geene gesnedene beelden bevatten; ook daardoor, dat de plaats, waar het altaar staat, door een wand of voorhang afgescheiden is, welks deuren bij den dienst geopend worden, doch niet om aan leken den toegang te verleenen. Het is als het ware de heilige plaats, alleen voor de priesters bestemd. Evenwel is het aan leken niet volstrekt verboden om die te betreden, mits gaande door een der zijdeuren; want door de middeldeur vermag nimmer een ongewijde te gaan, ook niet over de plaats tusschen deze deur en het altaar. Men is zeer bedacht om vreemdelingen, wanneer zij eene kerk bezien, voor deze soort van heiligschennis te waarschuwen. Vrouwen mogen nimmer achter den voorhang komen. Men noemt dezen wand of voorhang iconostasis, en gewoonlijk is hij ook met schilderwerk versierd. Hier ziet men een groot stuk, voorstellende het Heilig Avondmaal, op gouden grond geschilderd, door een Russisch kunstenaar BESONOW. Er is, zoo ver ik gezien heb, slechts één graf in deze kerk, dat van den veldmaarschalk KOETOEZOW, welke in den oorlog van 1812 en 1813 veel roem behaald heeft. Alvorens naar het leger te vertrekken, was deze veldheer hier gekomen, om de heilige beeldtenis van MARIA te kussen. Zoo men mij zegt, zullen voor hem en voor BARCLAY DE TOLLY gedenkteekenen vóór, de kerk, worden opgerigt. Er was, toen ik deze kerk bezocht, geene dienst, maar vele lieden kwamen hun gebed verrigten, en daarbij viel mij de gewoonte der Russen in het oog, om zich ter aarde te werpen, zoodat zij dikwijls den grond raken met het voorhoofd; ook die, om vele malen achtereen het teeken van het kruis te maken, hetgeen zij

Digitized by Google

staande telkens met eene zeer diepe buiging doen vergezeld gaan. Uitwendig is de koepel dezer kerk verguld.

In dezelfde straat, Newskoi-prospekt, zijn kerken voor de Katholieken, Armeniërs, Lutherschen en andere Hervormden, in verschillende talen, ook de Hollandsche kerk; zelfs een bedehuis voor de Mahomedanen. Men vindt in de meeste reisbeschrijvingen dit in het oog vallende blijk van verdraagzaamheid zeer geroemd, en gewis doet zij PETER den Grooten veel eer aan; hij voerde vrije godsdienstoefening bij zijn volk in, terwijl zij in de meeste landen van Europa niet bestond. Tegenwoordig evenwel is zij gelukkig vrij algemeen. En het is eenigzins voorbarig, wanneer men uit het aanzijn dezer tempels, van vele belijdenissen in dezelfde straat, het besluit trekt, dat hier volkomene gelijkheid van alle godsdiensten zoude bestaan. Doch in het algemeen is godsdiensthaat niet in het karakter der Slawische volken, hoewel die in de Grieksche kerk in al zijne afschuwelijkheid heeft plaats gehad.

Dezen namiddag reed ik naar Katharinenhof (Jekaterinof) het oudste en kleinste van de keizerlijke lustplaatsen, op een kleinen afstand zuidelijk van de stad gelegen, ter zijde van den weg naar Riga. Het is een houten huis, reeds in 1711 gebouwd, en, nadat het bijna ge heel vervallen was, onder ALEXANDER eenigzins hersteld. Zeer lief zijn de wandelingen, de waterpartijen en de bloemperken. Men bewaart hier nog eenige kleedingstukken van PETER den Grooten, doch die konde ik heden niet zien. Deze plaats wordt op sommige feestdagen veel bezocht; er zijn herbergen en een ruime aanleg om zich te komen vermaken. Nu waren er geene wandelaars. Vlakke eilandjes liggen hier voor de kust, daarachter is de golf van Finland. De zon ging zeer schoon onder; de avond was helder, maar koel of liever guur, zoo als hier doorgaans het geval schijnt te zijn. Hierdoor, en door de weinige verscheidenheid der boomen, waarvan de ber-

Digitized by Google

ken en sparren bijna alleen goed groeijen, wordt men steeds aan het noordelijk klimaat herinnerd.

Zaturdag, 4 Julij. Dezen morgen bezocht ik de plaats waar deze hoofdstad haren aanvang genomen heeft, namelijk de Vesting, die het eerst den naam van Sint Petersburg bekwam (*). Er was op eenen kleinen afstand daarvan, wat hooger aan de rivier, eene oude sterkte, die reeds in 1300 door de Zweden was aangelegd, Schans ter Nijen of Nijenschans genaamd, waarmede men bedoeld had: schans aan de Newa. Zij lag op den regter oever, ter plaatse waar het stroompje Ochta in de Newa valt. Men vindt ze op oude Hollandsche kaarten aangeteekend. Peter I veroverde deze sterkte in het begin van 1703, en spoedig besloot hij voor zijne oogmerken eene andere, nader bij den mond der rivier, op een der twee groote eilanden, aan te leggen. Voor deze vesting werd op den 16 Mei (oude stijl) van dat zelfde jaar, niet de eerste steen gelegd, want steenen waren hier niet, maar de eerste zode met de spade uitgestoken. Met zijne gewone voortvarendheid deed hij aan dit werk arbeiden, hoewel de moeijelijkheden zeer groot waren, want de grond was laag en moerassig, de landstreek bijna onbewoond. De duizende arbeiders leden van de ongezondheid der lucht en van de schaarschheid aan levensmiddelen, vele kwamen om door ziekten, doch peter liet zich niet afschrikken, en kort na den eersten aanleg der vesting besloot hij, om hier zijne voornaamste handelstad en de hoofdstad van zijn rijk te bouwen, hoewel hem de plaats nog bij geen verdrag was afgestaan. De aarden wallen werden toen weldra door muren van gebakken steen vervangen. en van tijd tot tijd

---

(*) Scheltema, Rusland en de Nederlanden, III. bl. 151. Schnitzler, La Russie, tableau statistique, etc. p. 187. 205.

Digitized by Google

is dit werk verbeterd. CATHARINA II heeft eindelijk de prachtige muren van graniet, aan de zijde der Newa, doen bouwen, waardoor nu de vesting zulk eene schoone vertooning maakt. Terwijl aan de vesting gewerkt werd, hield de Tzaar zijn verblijf in een huisje van balken gebouwd, uitwendig rood geverwd en van binnen met grof doek bekleed. Dit huisje van PETER den Grooten is nog in wezen, het staat even buiten de vesting. Men heeft er reeds op zijn bevel een dak, op steenen zuilen rustende, boven over gebouwd, waardoor het voor verval bewaard blijft; en de Russen beschouwen het met grooten eerbied. Inderdaad is het zeer merkwaardig, den aanvang te zien van die reeks van vorstelijke paleizen, welke in ééne eeuw ontstaan zijn. Dit huisje is slechts 18 schreden lang en 8 breed, er zijn niet meer dan drie kamers: eene eetkamer, eene slaapkamer, beide zeer klein, en eene wat grooter, waarin de Tzaar zijne ministers ontving; er zijn geene bovenkamers, en de deuren zijn zoo laag, dat men zonder te bukken er niet door kan gaan. De plaats waar het staat, wordt bijna alle jaar overstroomd, en in 1824 heeft het water tot nabij het dak gestaan. De eetkamer van den vorst is tot eene kapel gemaakt: men heeft er een » Ecce homo " (afbeelding van JEZUS met de doornekroon) opgehangen, hetwelk hij steeds in zijne veldtogten bij zich had, daarvoor brandden een aantal lichten, en eene oude vrouw was vlijtig bezig, om hare gebeden, verzeld van buigingen en kruisen daarvoor te verrigten.

Niet ver van daar is de Troitska- of drieëenheidskerk, zoo men zegt, de oudste van Petersburg. Zij is ook van hout, en is gewis nu de minst aanzienlijke der hoofdstad. In vergelijking van het houten paleis is zij toch zeer prachtig. Er hingen vele schilderijen van heiligen, die welligt later daar geplaatst zijn. Men ziet er eenige werken van ivoor van de hand van PETER I zelve.

Digitized by Google

Het eerste plan van PETER was, om hier en op het eiland Wasili, de stad te bouwen. De laagheid en ongezondheid der plaats waren de aanleiding, dat men de voorkeur aan den linker oever heeft gegeven, waar het schoonste gedeelte ontstaan is. Tegenwoordig zijn de oorzaken der ongezondheid grootendeels weggenomen; doch de laagheid van den bodem is eene blijvende moeijelijkheid. Het onweerstaanbaar gezag van PETER was noodig om de Russische grooten te bewegen, zich in zijne nieuwe hoofdstad woningen te bouwen. Men kan zich hiervan overtuigen, als men leest, dat hij bij eene oekaze van 9 October 1714 verbood, dat eenig steenen huis in het gansche rijk zoude gebouwd worden, voor dat die, welke in Petersburg begonnen waren, voltooid zouden zijn.

In de vesting staat de Petrus-Paulus-kerk, die PETER in 1712 begon te bouwen, en die eerst na zijnen dood werd ingewijd. Hier liggen de overblijfsels van dezen en van alle de volgende keizers en hunne familiën, met uitzondering van PETER II, die in Moskou stierf en daar begraven ligt. Zij zijn niet in praalgraven bevat, maar in eenvoudige steenen kisten, die naast elkander in de kerk staan, en waarover men groene lakensche, met goud geborduurde, bekleedsels gehangen heeft. Op eene koperen plaat, aan het boveneinde van elk dezer kisten, leest men den naam van hem of haar die er in besloten is, en den dag van het overlijden. Zonder aandoening konde ik niet bij die enge rustplaatsen staan van zoo vele vorsten en vorstinnen, wier leven zoo veel stof voor de geschiedenis oplevert. Hier lagen ook ALEXANDER en CONSTANTIJN. Op de kist van dezen lagen de sleutels der Poolsche vestingen Zamosk en Modlin. Rondom aan de muren dezer kerk ziet men de vaandels, paardestaarten en andere zegeteekenen uit de oorlogen tegen de Turken; de sleutels van Silistrie, Varna en andere vestingen; Poolsche en Persische vaandels, Fransche adelaars. Zulke verscheurde en half-

Digitized by Google

verteerde tropheën, in de stille kerk geplaatst, doen noodwendig aan veel onrust, driften en onuitsprekelijke smarten denken; op vele der Turksche vaandels ziet men bloedvlekken, en op sommige is duidelijk de afdruk te zien van de bloedige hand, waarmede men ze in den strijd heeft vastgehouden.

In de kerk schittert veel goud, maar als gebouw is zij niet uitsteekend. Men bewaart er even als in de Katholieke kerken reliquiën, zoo als het hoofd van den heiligen JACOB, een kleed van JEZUS, ook schilderijen, welke wonderen doen; voor een van deze stonden eenige blikken bussen, om de offers der geloovigen te ontvangen. De toren is zeer hoog en spits, hij is met sterk verguld koper bedekt, en hierdoor glinstert hij op een verren afstand. PETER I had er een Hollandsch klokkenspel in doen plaatsen, hetwelk onder keizerin ELISABETH vernieuwd is. Tot op eene aanmerkelijke hoogte kan men dezen toren bestijgen, en van daar overzag ik de stad en hare omstreken: de breede Newa met de drie schipbruggen, de vele paleizen, de koepels der kerken, het vlakke land, bijna zonder eenige verhevenheden, en de Finnische golf.

In een gebouw, nabij deze kerk, zag ik de boot die als aandenken van PETER den Grooten bewaard wordt, en die men den grootvader van de Russische vloot noemt. Zij is net bewerkt, geschikt voor vier roeijers en ook tot zeilen, met vier kleine kanonnen gewapend. Het is deze boot, welke men meent, dat door den Hollander KARSTEN BRANDT, onder de regering van den vader van PETER, ALEXIS MICHAELOWITSJ, gebouwd is, en waarop de jeugdige vorst het eerst gevaren heeft, en geleerd zijne vrees voor het water te overwinnen. In 1723 bragt men ze met groote plegtigheid uit Moskou herwaarts (*).

(*) SCHELTEMA, Rusland en de Nederlanden, II, bl. 55.

Digitized by Google

In het huisje van PETER bewaart men eene andere en veel kleinere boot, welke men zegt, dat door PETER zelf vervaardigd is. Op de Admiraliteit vernam ik, dat in Twer eene nog oudere boot van de hand des Grooten Tzaars bewaard wordt.

Een groot schoon gebouw in de Vesting is voor de munt bestemd. Twee stoomwerktuigen, in Engeland vervaardigd, brengen daar de andere werktuigen in beweging; men zeide mij dat zij elk 60 paardenkracht hadden. Ik zag er de staven pletten, de stukken uitsnijden en vervolgens stempelen. De rand wordt op de gewone stukken afzonderlijk, door middel van regte staafjes, langs welke elk stuk ronddraait, ingedrukt. De gerande stukken worden gewogen en daarna gestempeld. Dit geschiedde voor de zilveren roebels en kleinere stukken door zes drukwerktuigen, welke de stoom in beweging brengt. Men stempelde ook gouden stukken van 20 Poolsche guldens of drie zilverroebels; hiertoe gebruikte men een drukwerktuig, dat met de hand in beweging gebragt werd. Even zoo stempelde men platina-stukken van drie roebels; en deze bekwamen den gekartelden rand te gelijker tijd. De ring, waarin dit geschiedde, werd niet geopend; maar met een stuk hout en een hamer werd elk stuk uit den ring losgemaakt. Die hier werken zijn, zoo men mij zeide, soldaten. Ik zag dat elk werkman bij 't verlaten van het gebouw naauwkeurig onderzocht werd, hetgeen gemakkelijker geschieden kan, daar hij niet anders dan eene wijde linnen broek en een hemd, dat, naar Russisch gebruik, over die broek hing, aan had; de mond en het haar werden ook onderzocht. Aan alle deuren stonden wachten.

Andere gebouwen van eenig belang treft men in de Vesting niet aan. Zij bestaat uit een langwerpigen, onregelmatigen zeshoek met zes bolwerken en vijf poorten, waarvan eene aan de Newa.

Als sterkte kan de Vesting niet wel meer dienen, daar

Digitized by Google

zij van de stad omringd is; zij wordt nog somtijds voor staatsgevangenis gebruikt. De beschuldigden der zamenzwering in 1825 hebben in gewelven of kazematten hier gevangen gezeten; men wees mij ook op den wal, bij een der poorten, de plaats waar vijf der veroordeelden zijn opgehangen; de andere zijn naar Siberië gezonden.

Het zijn invaliden, welke, bij de kerk, de munt, ook aan de poorten en elders den dienst waarnemen.

Dezen avond reed ik naar het theater van Kamennoi-ostrow, ongeveer een uur buiten de stad. Het is van hout, zeer net en lief ingerigt. Men speelde er twee stukjes van SCRIBE in het Fransch: Philippe en Une Monomanie.

De ligging van dezen kleinen schouwburg is voor den zomer alleraangenaamst. Men bevindt zich in het midden van de vele tuinen en landhuizen, nabij de schoone wandelingen van Jelagin en Krestowski. De dagen zijn tegenwoordig zoo lang, dat men na de vertooning nog met genoegen eene wandeling kan maken.

Zondag, 5 Juli. Ik ging dezen morgen in de Hollandsche kerk en hoorde eene goede preek van den heer TAMLING. De gemeente was niet groot en bestond gedeeltelijk uit scheepskapiteins, om wier wil vooral in het Hollandsch gepreekt wordt; want onze landgenooten, die tot deze gemeente behooren, verstaan alle Duitsch, sommige zelfs geen Hollandsch; daarom wordt in den winter ook in het Duitsch gepreekt, en dan is het getal der toehoorders, en vooral der vrouwen, veel grooter; van deze waren er nu slechts drie. De Hoogduitsche preken van den heer TAMLING vinden veel bijval. Hij is uit Oostvriesland van daan. Het kerkgebouw aan de Newskoi-prospekt is zeer mooi en met smaak, tevens zeer eenvoudig, ingerigt. De gemeente heeft aanmerkelijke

Digitized by Google

bezittingen, vooral door dat de grond, die haar in vroeger tijd afgestaan is, zoo zeer in waarde is toegenomen.

Met eenige nieuwe kennissen reed ik naar het landhuis van den heer B. op ongeveer een uur afstands noordelijk van de stad, in eene streek, welke voor korten tijd nog sparrebosch en heide was, en waar de minister van financiën, CANCRIN, het eerst eene buitenplaats aangelegd heeft. Het land is weinig waard, en wordt ook door de regering (het behoort aan de kroon) tegen eene geringe erfpacht uitgegeven. De heer B. heeft in Februarij begonnen zijn huis van hout te bouwen, en nu was het reeds bewoonbaar en zeer net; ruim genoeg voor eene talrijke familie. Zulk een huis is zeer duurzaam, het bestaat uit balken, die stevig op elkander bevestigd worden, en met werk volkomen digt gemaakt; vervolgens met planken bekleed. De grondslagen zijn van baksteen. De kosten beloopen ongeveer tien duizend gulden. Een groot voordeel van deze plaats is in mijn oog dat zij op hoogen grond ligt, niet vochtig is, en uitsteekend goed water heeft, hetgeen elders ontbreekt. De heer B. heeft eene Duitsche vrouw, uit Petersburg geboortig, en vier lieve kinderen. Ik vond er nog verscheidene leden der familie, alle uit Almeloo, in Overijssel, doch sedert lang hier gevestigd en Russische onderdanen, de jongste ook hier geboren; — verder den heer S., een Pool van afkomst, maar in Riga geboren, en hier aangesteld, een zeer welonderrigt man; ook een Duitscher, den heer B., die sedert meer dan dertig jaren in Petersburg gevestigd is. Ik bragt onder deze gastvrije en vriendschappelijke lieden den dag zeer genoeglijk door. Wij wandelden in het bosch en op naburige landgoederen; dat van den heer BEKLISJEW, vroeger van KOESJELEW (niet te verwarren met een ander landgoed of tuin van Koesjelew-Bisbarodski) en op dat van den heer REIS, een aanzienlijk man, thans werkelijk staatsraad en excellentie, die als smidsknecht hier

gekomen is. Wij spraken veel en zeer vrij over Rusland, en de gebreken werden niet verborgen; maar algemeen kwam men daarin overeen, dat men hier met bekwaamheid en vlijt bijna onmisbaar een goed bestaan vindt, en dat men zeer goed en aangenaam in dit land leven kan; zij die er meer dan dertig jaren hadden doorgebragt, zeiden mij, dat zij nog nooit eenige onaangenaamheid met de politie gehad hadden. Bij afwisseling te voet, te water, en met een drosjke kwam ik om half één te huis.

Maandag, 6 Julij. Ik verlangde zeer het volk, en bijzonder de landlieden, te zien. Daarvoor gaf men mij den raad, om de marktplaatsen, en de kermissen, welke op zekere heilige dagen in bepaalde wijken der stad plaats hebben, te bezoeken. Dien raad volgende, ging ik dezen morgen naar de Nikolaasmarkt (Nikolskoi rinok). Zij is in een zeer levendig gedeelte der stad, en dient tot verkoop van vele levensmiddelen. Het is ook hier dat de personen, welke dienst of werk zoeken, zich ophouden. Dit is voor een vreemdeling eene zonderlinge vertooning; de meesten zijn lijfeigenen, welke, met toestemming van hunne eigenaars, van het land komen, om zich zelven aan te bieden. Zij stonden of zaten, vele lagen bij rijen op de markt; zeer slecht gekleed: met een schapenpels of een groven kaftan, en in plaats van laarzen met een schoeisel van gevlochten bast van boomen, lapti genaamd, hetwelk door middel van riemen of touwen, tegelijk met linnen of wollen lappen, in plaats van kousen, om het been waren vastgemaakt. Vele hadden in hunnen gordel eene bijl, bijna het eenig gereedschap dat een Russisch timmerman gebruikt. Alle hadden lange baarden. Er was ook eene rij van vrouwen, doch die was minder talrijk en bestond grootendeels uit minnen. Hier en daar zag ik dat men met deze lieden onderhandelde. Zij zijn

Digitized by Google

steeds met een pas of verlof van hunnen eigenaar voorzien, en de politie houdt streng toeverzigt, dat zij zich niet aan de lijfeigenschap onttrekken. Na een bepaalden tijd, gewoonlijk een jaar, moeten zij in hun dorp terug komen of een nieuw verlof verkrijgen.

Er staan op de markt vele tafels, en daaraan zetten zich deze lieden en eten hunne grove kosten, die algemeen te koop zijn: uijen met zwart brood, gezouten vleesch en visch, eene soort van deeg uit erwtemeel bereid, dat in repen gesneden verkocht wordt; zij drinken kwas, een afgietsel van geroost brood en graan, en wodka d. i. brandewijn. Onder de waren, die op de stalletjes voor de boeren te koop stonden, merkte ik ook stukken ijs op.

Voor hen, die wat meer verteeren kunnen, zijn herbergen in de nabijheid, waar gegeten en gedronken wordt. Ik bezocht ook zulk eene „kabak," waar het nu niet vol was. Op banken, rondom langs de muren, zitten de gasten en vele staan; zij komen aan het bufet wanneer zij wat gebruiken; tafels zag ik er niet, en mij kwam deze, voor de arme Russen zoo gewenschte plaats, ten uiterste treurig voor. Aan deze markt zijn verscheidene gebouwen voor den handel in het klein, waar vooral eetwaren: meel, vleesch, kaas, gezouten visch, gevogelte, enz., toch ook ijzer, leder en andere voorwerpen verkocht worden. De inrigting is dezelfde als in de groote Gostinoi-Dwor, en die schijnt eigenaardig Russisch te zijn. Het bijzondere bestaat hierin, dat er geheele rijen zijn met winkels, waarin dezelfde soort van waren verkocht worden, en dat de koopman bij zijnen winkel een magazijn of kelder heeft, maar niet in hetzelfde gebouw woont. Op Wasili-Ostrow is eveneens zulk een gebouw.

De Nikolaaskerk, waarnaar deze markt genaamd wordt, en die ook Matrozenkerk heet, is eene van de schoonste, wat de uitwendige gedaante betreft. Zij is in den oud-Russischen stijl gebouwd, met eene hooge en vier lagere

Digitized by Google

koepels, en met een grooten geheel op zich zelf en van de kerk verwijderd staanden klokketoren. Inwendig bestaat zij uit eene winterkerk beneden en eene zomerkerk daarboven; de eerste laag met zware gewelven; de tweede hooger en fraaijer, beide met houten vloer, en zeer versierd. De schilderijen zijn, zoo als veelal in de Grieksche kerken, met zilver en goud opgelegd, zoo dat alleen de aangezigten en de handen geschilderd, maar de kleederen en de lichtkrans om het hoofd van metaal zijn. Dit is blijkbaar voortgekomen uit den strijd tusschen het aangenomen beginsel, om geene gesnedene beelden toe laten, en de nijging van het volk, om zulke beelden, als voorwerpen hunner vereering, voor oogen te hebben. Vóór deze schilderstukken hangen lampen en branden bovendien doorgaans kaarsen. In de Winterkerk even als in die van de Moeder Gods van Kazan en andere zijn groote kachels om ze te verwarmen; in de Zomerkerk waren eene bijzondere plaats voor den Keizer, en een predikstoel; beide vindt men slechts in eenige kerken. De gewoonte, om altijd te staan, maakt het moeijelijk, om, behalve den langen dienst, nog eene preek aan te hooren, ook heeft dit maar zeldzaam plaats en wordt geheel als bijzaak beschouwd, zoo dat in de meeste kerken zelfs geen preekstoel is.

Volgens den Griekschen almanak was deze dag, de 24 Junij, feestdag van St. Jan. Dit gaf mij aanleiding om dezen namiddag de kerk van dien heilige te bezoeken. De godsdienst liep ten einde, maar de toevloed van menschen bleef zeer groot; onafgebroken werd er voor elk der met goud en zilver opgelegde schilderijen gebogen, geknield met het hoofd ter aarde, en veelmalen achtereen het kruis gemaakt. Bijzonder trok mijne aandacht een zoogenaamd graf van JEZUS, dat bestond uit een vlak liggend schilderij, ter hoogte van eene tafel, en waarop CHRISTUS na de kruisiging, liggende als in het graf, wordt

Digitized by Google

voorgesteld. Men kwam aanhoudend met veel eerbied de doorboorde voeten daarvan kussen, en wierp bij die gelegenheid eenige kopeken in eene schaal. De kinderen ligtte men op, om ze aan deze vrome handeling te laten deel nemen. Een priester stond er bij om het opzigt te houden.

Deze kerk staat in een afgelegen gedeelte der stad, hetwelk Jamskoi, dat is buurt der voerlieden, genaamd wordt, en bijna het voorkomen van een dorp heeft. Hier was het nu kermis. Rondom de kerk, op de gewezene begraafplaats, en daarbuiten zag men eene groote menigte van echte Russen, in hunne beste kleederen, altijd met den langen baard en het eigenaardig rond afgesneden haar. Slechts zeer weinigen maakten door hunne Europische kleeding en geschoren kin eene uitzondering. Het zijn in het algemeen uitsluitend de militairen en de ambtenaren, welke den baard afscheren. Daar evenwel alle aanzienlijken tot een dezer standen behooren, kan men aannemen, dat de hoogste standen de kleeding der andere natiën volgen; doch de kooplieden en boeren blijven standvastig bij de oude Russische dragt, waartoe de Kaftan of wijde jas met den gordel behoort; en het hembd, gewoonlijk bont gestreepte stof, over de broek hangende. De vreemdelingen nemen nooit de Russische dragt aan. Bij de vrouwen is het anders; zij volgen bijna algemeen de Fransche mode, en ik zag hier slechts zeer weinige in de eigenaardige Russische kleeding, welke bijzonder bestaat uit een met goud of zilver geboord jak met zeer vele plooijen. Dit staat wel rijk, maar niet bevallig en daarin mag wel de oorzaak liggen, dat zoo weinige vrouwen het behouden. De vrouwelijke leest wordt er inderdaad door misvormd, en afschuwelijk staat het, dat men de borst naar beneden drukt. Tot de vrouwelijke dragt behoort ook een ligte zijden doek om het hoofd geknoopt, welke geheel niet misstaat, en ook nog meer in

Digitized by Google

gebruik blijft. Vele wandelden, anderen zaten in verschillende groepen in het open veld, want veld is er, hoewel men nog binnen de stad is. Men at en dronk allerhande verfrisschingen, en zij, die sterke dranken begeerden, verzamelden zich in naburige herbergen. Men was vrolijk, maar niet uitgelaten; hier en daar waren er die nationale liederen zongen, welke mij niet zeer aangenaam in de ooren klonken. Later zag ik eenige vrouwen zingende dansen, eenigzins zoo als dit te Luik in gebruik is, maar niet zoo goed. Hetgeen deze vrouwen zongen was, volgens de verklaring, die men er mij van gaf, eene soort van zamenspraak tusschen een oud man en een jong meisje; de oude man wilde haar het hof maken, en het meisje sloeg het af. Het refrein was: »Mijne jeugd kunt gij niet verbruiken, uwe ouderdom kan mij niet voldoen."

Wanneer ik deze lieden van de middelbare en lagere volksklassen gadesloeg, kwam mij voor, dat de mannen weinig uitdrukking in het gelaat hadden, en de vrouwen nog minder; bijna niet eene zag ik die mij schoon voorkwam.

Mijne wandeling bragt mij tot eene andere merkwaardigheid, die ik verlangde te zien, namelijk eene groote begraafplaats. Zij wordt naar het nabijgelegen dorp, die van Wolkowa genaamd. Ik vond ze niet zeer verschillend van de begraafplaatsen in andere landen; de gedenkteekenen waren zeer talrijk, doch geene vielen mij door kunstwaarde in het oog; van de opschriften konde ik niet oordeelen. Alleen berken plant men op deze graven; zeldzaam eenige bloemen, die dan nog meestal gestolen worden. Ik zag eene vrouw met een meisje en een kind, die op een graf bitter lagen te wenen, en ik vernam, dat het was over den dood van den echtgenoot der vrouw, die de broeder van het meisje en de vader van het kind was. Afgezonderd van het Grieksche kerkhof zijn, dat van de onregtzinnigen of oudgeloovigen,

Digitized by Google

Raskolniks, of, zoo als zij zich zelven noemen Staroweri, in wier kapel ik veel sieraden, maar geen altaar vond, en die, zoo men mij zeide, geene priesters hebben; en dat van de Lutherschen en andere Hervormden in 1773 aangelegd. Op dit laatste zag ik het graf van den generaal DIEBITSCH SABALKANSKI, den overwinnaar der Turken, die in den laatsten Poolschen oorlog zoo weinig geluk had, en daarna zoo spoedig stierf. Verder is er een Joodsch en een Tartaarsch kerkhof, dit laatste op eenige wersten afstand.

Ik heb meermalen begrafenissen ontmoet, die waren uiterst eenvoudig; eene eenigzins versierde kist was op eenen niet overdekten wagen gesteld, met eenen man in treurklederen daarbij. De leden der familie volgden te voet of in rijtuig, somtijds op drosjkes; geestelijken waren er niet bij. De voorbijgangers namen den hoed af, en deze gewoonte om voor een lijk, dat naar de begraafplaats gebragt wordt, den hoed af te nemen, is volstrekt algemeen; zoo men mij zegt, heeft zij haren grond in de voorstelling, dat men een laatst vaarwel, eenen groet in de eeuwigheid, geeft aan hem die uit het leven gaat.

Het dorp Wolkowa, dat uit houten huizen bestaat, heeft door de begraafplaats de treurigste en ongezondste ligging bekomen.

Op mijnen weg huiswaarts zag ik nu meer dan gewoonlijk dronkene lieden, doch bijna nergens waren zij zeer luidruchtig of in gevecht, waardoor bij mij bevestigd werd, hetgeen ik dikwijls gehoord had, dat de Russen, bij onderscheiding van andere volken, een goeden dronk hebben. Ik moet nog opteekenen, dat bij de groote vereeniging van menschen geheel geen vertoon van politie of soldaten was; ook zegt men mij, dat de regering bij zulke gelegenheden niet ligt tusschenbeiden treedt, dewijl dan de zamenscholing en verbittering van de onbeschaafde menigte ernstig zoude kunnen worden. In het algemeen

Digitized by Google

is de politie wel streng en, zoo men meent, naauwkeurig van alles onderrigt, maar men bemerkt er niets schrikbarends van. Op de bruggen en markten, ook op zekere afstanden op de straten, staan kleine houten huisjes, en daarvoor houdt een oud soldaat met een hellebaard de wacht. Men noemt dien boedotsjnik. Zoo men mij zegt, zijn aan elk dier posten drie vaste mannen verbonden, die elkander aflossen, zoodat er altijd een naar het naburig politie-bureau kan gaan. Deze maatregel is zeer bevorderlijk voor de orde. Men wendt zich ook aan deze lieden wanneer men iemands woning in hunne nabijheid zoekt.

De twee volgende dagen heb ik grootendeels besteed, om eenige voorname inrigtingen voor kunsten en wetenschappen te bezigtigen.

Dingsdag, 7 Julij. De Akademie der schoone kunsten is in 1764 door KATHARINA II gesticht. Zij is eene vereeniging van beoefenaars en voorstanders der schoone kunsten, en bijzonder bestemd voor het onderwijs. Haar voorzitter is tegenwoordig de heer OLENIN. Een schoon en groot paleis op Wasili-Ostrow, aan den regter oever der Newa, is voor deze Akademie bestemd. Daarin zijn de zalen voor de bijeenkomsten en voor de verzamelingen, en tevens wonen in dat gebouw de kweekelingen, die voor schilders, beeldhouwers, plaatsnijders, bouwmeesters worden opgeleid; de onderwijzers, vele kunstenaars, ambtenaren, gunstelingen; alle te zamen, zoo men mij zegt, ongeveer 1200 menschen. Vele voorwerpen van kunst worden hier bewaard. Ik trof, na eenige pogingen, iemand die Duitsch sprak en mij rond leidde. In de zalen met schilderijen zijn vele kopiën, waaronder die van de stukken van RAPHAËL uitmunten, een oorspronkelijk vrouwenhoofd van denzelfden schilder is, als gewoonlijk,

Digitized by Google

zeer mooi. Verder trokken mijne opmerkzaamheid verscheidene stukken van REMBRAND; landschappen van RUISDAAL; stukken van SNIEDERS, door den Koning der Nederlanden ten geschenke gegeven; zij stellen wilde dieren voor; een gezelschap kaartspelers van ROMBOUTS, in den laatsten oorlog uit Polen herwaarts gebragt. Onder de oorspronkelijk Russische stukken merkte ik op: zeegezigten van SJIDRIN; de sterke man, die in een stierengevecht, voor den Tsaar WLADIMIR, eenen stier met zijne handen beteugelt, door OEGROEMOW, — eene zaal in een klooster, waarin de perspestief uitsteekend goed in acht genomen is, zoodat men de monnikken als het ware ziet bewegen; dit stuk is van GRANET. Het voornaamste stuk van Russische kunst is van BRULOW: De laatste dag van Pompeï. Het is zeer groot en toch voor het onderwerp te klein; het is te Parijs op de tentoonstelling geweest, en, zoo ik hoor, door velen bewonderd. Hier beschouwt men het als een uitmuntend kunstwerk, en ik waag het dus naauwelijks mijn oordeel daar tegenover te stellen; doch mij kwam het verward en voor het onderwerp niet voldoende voor. Het is, even als de nieuwe Fransche literatuur, overdreven, en grenst aan caricatuur; de toestand van de inwoners van Pompeï wordt door weinige personen, welke in bijna onnatuurlijk schrikbarende toestanden gemaald zijn, niet duidelijk en aandoenlijk voorgesteld. De kleuren zijn al te schitterend en afsteekend. Een enkele groep is wel mooi, maar het geheel komt mij voor ontwijfelbaar mislukt zijn.

Eenige stukken van kweekelingen, in waterverw, als proeven volgens prijsopgaven geschilderd, gaven mij een gunstig denkbeeld van hunne vorderingen.

In eene schoone zaal zag ik eene rijke verzameling van oude vazen. Ik merkte, even als elders, op, dat dikwijls op deze vazen geschilderd is, hetgeen volgens onze voorstellingen zeer onvoegzaam zoude zijn. Er zijn ook

Digitized by Google

eenige oudheden uit Herculanum, onder anderen eene vaas van glas met een deksel, volkomen goed bewaard. In eene andere zaal is de Bibliotheek, waarin, even als in de verzameling der schilderijen, vele werken waren, die uit Polen zijn weggevoerd. De vergaderzaal der leden van de Academie is zeer net.

Ik vind vermeld, dat het getal der kweekelingen 300 bedraagt; mijn leidsman zeide mij, dat er slechts 150 waren; meer voor de bouwkunde, dan voor de andere vakken; alle wonen in het gebouw, maar niet alle op kosten der kroon; zij, die voor eigene rekening hier zijn, betalen 750 roebels in het jaar. Zij bleven te voren twaalf jaren, nu meestal maar vier of zes. Er zijn zoo vele Duitschers, dat de jonge lieden algemeen Duitsch spreken; en een kweekeling, die Duitscher was, zeide mij, dat hij in een half jaar, dat hij hier had doorgebragt, bijna geen Russisch had geleerd. Hij roemde zeer de vriendelijke wijze, waarop de nieuwaankomende ontvangen werden; er bestond jegens hen geen schijn van kwellerij, en zij leefden ook zeer vergenoegd met elkander. Hunne onderwijzers waren uitstekend goed; het grooter getal waren Zwitsers en Franschen. Ik bezocht ook de eet- en slaapzalen. Zoo men mij gezegd heeft, was het eten niet zeer goed; de maaltijden zijn om elf en om zeven uren. De slaapzaal was zeer eenvoudig; zomer en winter heeft elk maar eene deken; ook zijn de zalen steeds gelijkelijk verwarmd.

Voor het onderwijs heeft men, zoo ik vernomen heb, veel verloren aan den Rector MARTOS, een geboren Russisch kunstenaar, welke voor een paar maanden gestorven is. Het was thans vacantie; die duurt ruim eene maand.

Vóór het gebouw der Akademie staan twee groote Sphinxen, die uit Egypte herwaarts gebragt zijn. De heer DE R. heeft ons verhaald, dat hij den aankoop daarvan te Constantinopel bezorgd heeft. De kosten van

vervoer zijn zeer hoog geloopen. Men heeft ze op twee blokken graniet van dezelfde roode kleur als zij geplaatst, en daarop Russische opschriften gesteld. Deze verfraaijing heeft Petersburg een paar jaar geleden bekomen.

Dezen namiddag bezocht ik den botanischen tuin, welke eene groote uitgestrektheid beslaat, op een eiland noordelijk van de vesting, dat slechts door een smallen stroom, de Karpowka, van de Petersburger zijde afgescheiden is, en dat naar dezen tuin, Aptekarskoi-Ostrow, dat is, het Apothekers-eiland, genoemd wordt; want het was voor de apothekers, dat men oorspronkelijk de kennis der planten noodzakelijk oordeelde. Het klimaat is hier eene veel grootere moeijelijkheid voor zulk eenen tuin dan elders in Europa: maar de bekwaamheid der plantkundigen en de mildheid der regering hebben die moeijelijkheid zoo zeer overwonnen, dat men, volgens het oordeel van deskundigen, geene betere inrigtingen van deze soort in andere landen aantreft, en het aankweken van planten uit alle klimaten eene zeldzame volkomenheid bereikt heeft. De heer director FISCHER was niet te huis; ik bekwam eenen leidsman, doch die verstond niets dan Russisch, zoo dat mij de loonbediende steeds als tolk moest dienen. Drie lange rijen trekkasten van verschillende hoogte, en nog eenige op zich zelf staande, van meerdere of mindere warmte, bevatten in den winter het zeer groot getal planten, welke dit klimaat niet kunnen verduren. Vele planten waren ook nu nog, bij vrij groote hitte, in de kasten, en worden er nooit buiten geplaatst. In deze kasten was nu, door de zon, 28 tot 30° van REAUMUR warmte; in den winter stookt men de warmste op 15 of 16°; hooger kan men het niet wel brengen; doch die warmte is ook voldoende. De planten, die in eenigzins zuidelijker klimaat vrij in den grond staan, blijven hier ongeveer drie maanden buiten, en

Digitized by Google

worden des winters in eene warmte van 3 tot 4° gehouden. Zelfs de Alpenplanten houdt men des winters in kasten van 1° warmte, hetgeen ze zeer goed doet overblijven.

Men verwarmt de kasten met groote houten vuren en warmtegeleiders, die ook door de aarde gaan, waarin de planten staan. Men maakt de warmte niet minder des nachts dan over dag. Ik zag eenige kasten, welke aan alle zijden glas hadden, op de Engelsche wijze gemaakt; men zeide mij, dat wel het meerdere licht dezer kasten voor de planten bevorderlijk was, maar dat van de andere zijde het bijna niet mogelijk was ze genoegzaam te verwarmen, en dat men ze daarom niet algemeen invoerde.

De planten stonden, zoo het mij voorkwam, uitsteekend goed, vele boomen in de kasten zeer hoog en krachtig. Mij vielen onder anderen in het oog: de bloeijende palmboomen, sago, koffieboom, bannanan met vruchten, cuculoba pubescens, hedisarum girans, cacao, groene theeboom, eene geheele kas met Japansche planten; — verzameling van Siberische gewassen. De wilde kastanjeboom en vele andere gewassen, die men in Holland nog gemakkelijk den winter ziet verduren, staan hier in de kasten. Het kwam mij voor, dat aan planten van den kouden grond schaarschte was. Welligt ook, dat men daarvan hier minder werk maakt; aan plaats ontbrak het niet, althans een groot gedeelte van den grond lag nog geheel ongebruikt.

Ik reed van het Apothekers eiland naar Kamennoi-Ostrow (het steenen eiland), wandelde over dat en Jelagin naar Krestowskoi-Ostrow (het eiland van het kruis). Hier was overal groote toevloed van wandelaars te voet en in rijtuigen. Dit was ter gelegenheid van den verjaardag des keizers, die gewoonlijk op dezen avond te Jelagin komt; doch nu kwam hij er niet, en zijn feest werd geheel niet door openlijke plegtigheden gevierd. Dit belette niet dat men zeer vrolijk was, en, daar het niet donker werd,

Digitized by Google

duurde dit verre in den nacht voort. In en om de herbergen, ook in het vrije veld, verzamelde men zich; velen brengen op zulke uitstappen hun eigen voorraad mede, legeren zich op den rand van de rivier, maken vuur en koken water voor hun thee, want thee is eene onmisbare behoefte voor de Russen. Koordedansers, muziek, later een luchtbal, die men opliet, vermaakten de menigte. Het was zeer levendig om aan te zien; ik dronk ook thee, en vond nu toch eenmaal een avond en nacht, die niet koud werd. Ik voer eindelijk over de kleine Newka naar de Petersburger zijde, en een drosjke bragt mij om middernacht naar huis. In goed gezelschap zouden mij zulke avonden meer genoegen opleveren dan in mijne eenzaamheid; doch goed gezelschap is zoo schaarsch.

Woensdag, 8 Juli. De keizerlijke Akademie van wetenschappen is in Europa met roem bekend. Zij werd reeds door PETER I gesticht, doch eerst na zijnen dood in 1725 geopend. Hij had de Fransche, „Academie des Sciences," tot model genomen. Van tijd tot tijd heeft zij veranderingen ondergaan, waarvan de gewigtigste geweest zijn, dat keizerin ELISABETH in 1754 eene afdeeling voor de schoone kunsten daarstelde, welke KATHARINA II in 1764 tot eene bijzondere Akademie verhief, die, waarvan ik hier voor gesproken heb; en dat het aankweeken van jonge lieden, om eenmaal leden van de Akademie te worden, afgeschaft is. Een bijzonder Gymnasium plagt, als een aanhangsel der Akademie, voor dit zonderling doel bestemd te zijn (*). Zij heeft in 1830 hare tegenwoordige inrigting bekomen, en bestaat uit drie klassen: 1, die der mathematische; 2, die der natuurkundige en 3, die der historische en politieke weten-

(*) Zie onder anderen BERKMAN berigten, III, bl. 193.

Digitized by Google

schappen. Er zijn 21 werkende en 10 toegevoegde leden, behalve een onbepaald getal eereleden en correspondenten. Van hare werkzaamheid getuigen de 75 deelen in 4to, welke zij sedert 1728 heeft uitgegeven. Het is bekend dat zij mannen als EULER, PALLAS, SCHLOEZER, STORCH (*) onder hare vlijtige medeleden geteld heeft, en nog mannen als FUSS, STRUVE, PARROT, FRÄHN, J. J. SCHMIDT, K. F. HERMANN daar onder telt. Haar tegenwoordige voorzitter is de heer OEWAROW, minister van het onderwijs. Zij heeft zich ook bijzonder verdienstelijk gemaakt door het bevorderen van wetenschappelijke reizen, waarvoor de universiteit van Dorpat bijna uitsluitend de jonge inlandsche geleerden, en de school voor de marine de zeevaarders gevormd heeft. In een vrij groot, maar niet zeer prachtig gebouw op Wasili-Ostrow houdt zij hare vergaderingen; hier en in twee andere gebouwen staan de Bibliotheek en andere verzamelingen, welke zij door de mildheid der regering bekomen heeft. Gisteren en heden heb ik eenige daarvan gezien. De Bibliotheek is zeer groot en zamengesteld uit de verzamelingen van vele geleerden en andere beroemde personen, welke van tijd tot tijd door de Akademie verkregen zijn.

Daar het vacantie was, vond ik geene gelegenheid om de merkwaardige zeldzaamheden te zien, zoo als het schilderwerk van MARIA SIBYLLA MERIAN, het eerste Russisch werk, in 1707 gedrukt, met de nieuwe letters, welke PETER I te Amsterdam had laten gieten, en andere.

In de zoogenaamde Kunstkamer heeft men te voren hier even als elders allerhande voorwerpen die merkwaardig schenen, bijeengeplaatst. PETER begon die verzameling in 1698 met zaken, die hij in Amsterdam gekocht had. Thans is men bezig een bijzonder Museum voor Zoölogie en Mineralogie te vormen, en men bezit, onder anderen

(*) STORCH is in November 1835 gestorven.

Digitized by Google

door de wetenschappelijke reizen, die in de laatste jaren gedaan zijn, groote schatten daarvoor; maar zij zijn meestal nog ingepakt. De heer Conservator SCHRADER liet mij de zalen, die reeds in orde waren, zien; waar mij de goed opgezette dieren uit Siberië en andere landen, de schoone mineralen en bijzonder de koralen in het oog vielen. De groote aëroliet van Pallas was door de verhuizing thans niet zigtbaar. Het volledige geraamte van den mammouth staat nog in het nevengebouw, en een opgezette olifant staat er naast. Het verschil is niet zoo zeer in de grootte als in den vorm van het hoofd. De zeer lange en omgekrulde slagtanden van den mammouth zijn geheel anders dan die van den olifant. Het is dit geraamte dat door ADAMS aan den mond van de Lena met vleesch en huid gevonden is. Men ziet hier ook vele andere beenderen van antediluviaansche dieren.

De verzameling van gedroogde planten is door het aankoopen van de herbarien van vele plantkundigen, en door den schat, welke de reizigers hebben medegebragt, buitengemeen rijk. Het geraamte van den reus van PETER I, en vele andere meer of min merkwaardige zeldzaamheden uit het rijk der natuur, zijn nog in de gewezene Kunstkamer.

Een aantal voorwerpen van Ethnographie zoo als: wapenen, kleedingen, enz. en eene verzameling van teekeningen daartoe betrekkelijk, zijn eenigzins merkwaardig.

Een bijzonder Aziatisch Museum bevat voor de studie der oostersche talen, oudheden en geschiedenis eenen schat van de kostbaarste en zeldzaamste voorwerpen, bijzonder munten en handschriften. Het is de heer OEWAROW welke te weeg gebragt heeft, dat deze, voor Rusland zoo gewigtige verzameling, geheel afgezonderd werd, en voor de wetenschappen ten nutte gemaakt. De zorg daarvoor is opgedragen aan den heer FRÄHN, welke zich geheel aan de kennis van Azie heeft toegewijd. Ik heb dezen uit-

Digitized by Google

stekenden man leeren kennen; doch hij zeide mij, en ik geloof ook, dat deze voorwerpen voor anderen dan orientalisten weinig belang kunnen opleveren; — ik heb er dus niet op aangedrongen, om dit Museum te zien.

Sedert 1825 is er ook eene Egyptische verzameling aangelegd, waarin onder anderen vele handschriften op papyrus bewaard worden.

Verder vindt men hier vele voorwerpen door de hand van PETER I vervaardigd: zoo als beeldwerk van ivoor, kooperen reliefs, onder anderen een, voorstellende den slag van Poltawa; — ook zijne draaibank en gereedschap. Deze stukken bewijzen treffend, hoe die buitengewone man bij zijne groote en ernstige werkzaamheden nog tijd en lust vond, om zich met kunsten bezig te houden, en van smaak en kunstgevoel geheel niet verstoken was. Modellen van schepen, onder zijn opzigt gebouwd, herinneren aan zijne liefde voor Holland. Een wassenbeeld, hem voorstellende, is door den graaf RASTRELLI, volgens een afdruksel, dat hij van het gelaat des keizers na zijnen dood genomen had, vervaardigd. PETER zit in eenen leuningstoel, met zijne eigene haren, en zijn ligt blaauwen bruidegomsrok, door zijne vrouw CATHARINA met zilver geborduurd, langen witten das, en geborduurde kousen. Ik vond in dit beeld toch den held van het noorden niet, het gelijkt hem waarschijnlijk veel minder dan een goed portret. Als een aandenken bewaart men ook PETERS veldapotheek, een zwart kastje met eenige flesjes; ongelukkig was hij van de middelen, om zich ziek te maken, steeds ruimer voorzien.

Een sterretoren is boven op een der gebouwen van de Akademie; doch die zal binnen kort vervangen worden door eene geheel nieuwe sterrewacht, die op de hoogte van Poelkowa, tusschen de vier en vijf uren zuidelijk van de stad, zal gebouwd worden, en die in volkomenheid alle tot nog toe bestaande inrigtingen voor de sterrekunde zal overtreffen.

Digitized by Google

Terwijl de Akademie van wetenschappen bestemd is om zich met de verhevenste ouderzoekingen en bespiegelingeu bezig te houden, bestaat er sedert vier jaren eene inrigting met het doel, om de toepasing der wetenschappen op het dagelijksche leven, en op de nijverheid te bevorderen, te weten het technologisch instituut. Het is, zoo als hier gewoonlijk plaats heeft, op eene groote schaal en met onbekrompene toelagen daargesteld. Verscheidene nieuwe, schoone gebouwen zijn daarvoor bestemd, waaraan men, zoo ik vermeld vind, anderhalf millioen roebels heeft te koste gelegd: en voor de jaarlijksche uitgaven zijn 129,000 roebels toegestaan.

Ik wist dat dezen morgen een examen moest plaats hebben, en ik werd ook daarbij toegelaten, maar ik vond mij in zoo verre te leur gesteld, dat alles in het Russisch behandeld werd, zoodat ik er geheel niet over oordeelen kon. Men behandelde de taal, iets van de geschiedenis, waarin men de jongens liet uitleggen het verschil tusschen monarchiën, aristocratiën en republieken. Een geestelijke, die van hoogen rang scheen te zijn, ondervroeg hen lang over de godsdienst, en scheen streng in zijne vorderingen, die toch zich bepaalden tot het woordelijk kennen van een vrageboek, dat hij nalas, terwijl de kinderen antwoordden. Het kwam mij voor, zoo als ik dan ook reeds van elders vermoedde, dat de geestelijkheid zich bij zulke inrigtingen wel degelijk veel invloed aanmatigt. Iets zonderlings was, dat de examinateuren, naast welke ik kwam te zitten, geheel geen Duitsch of Fransch verstonden. Men zeide mij toch, dat den volgenden dag ook in deze talen zoude geexamineerd worden.

Het overzien van de schaar der leerlingen had voor mij groot belang: zij kwamen mij voor van 8 tot 16 jaren oud, en hun gelaat droeg de blijken van velerlei landaard, onder anderen Aziatischen, Kalmoeken, Tartaren; — er waren ook enkelde Persische en Maleitsche kweekelingen

Digitized by Google

onder (*). Het doel is deze kinderen tot bekwame werklieden voor fabrieken en ambachten te vormen; en het is, zoo men mij gezegd heeft, bijzonder de minister van financien, de heer CANCRIN, welke het plan ontworpen heeft. De kinderen, die men hier opneemt, veelal zonen van kroonboeren of beambten, thans 200 in getal, worden des voormiddags in de scholen onderwezen; en van 2 tot 6 ure na den middag arbeiden zij; sommigen wat langer.

Een landsman met name MIDDENDORP, molenmaker uit Rotterdam, is een der onderwijzers: hij was mijn leidsman in het gesticht. De zalen waar onderwijs gegeven wordt, de eet- en slaapzalen zijn ruim, luchtig en net. Ik zag de kweekelingen aan den maaltijd, en hunne tafel scheen goed voorzien, er heerschte veel orde, zij zaten bij afdeelingen, onder opzigt van onderofficieren. Voor de praktische oefeningen heeft men verscheiden takken van fabrieksnijverheid, en MIDDENDORP neemt hieraan veel deel. De kweekelingen maken onder hem modellen, en hij vervaardigt met hen vele voorwerpen, die voor de andere werkzaamheden dienen moeten, in zoo ver die eenige overeenkomst hebben met het molenmaken. Zoo was hij thans bezig, eenen oliemolen te maken. Een stoomwerktuig brengt vele raderen in beweging. Ik zag er wol spinnen, laken weven; een fraai werktuig, waarmede het laken geschoren werd, was in Moskou gemaakt. Verder werd er katoen geweven, vlas met een werktuig gesponnen, ijzer gegoten en gesmeed, op vele draaibanken werd ijzer en staal bewerkt. In andere zalen waren schrijnwerkers, beeldsnijders, steendrukkers, graveerders op koper, stempelsnijders, enz. Voor deze verschillende werkzaamheden bestemt men de kweekelingen, naarmate zij aanleg, of nijging voor de eene of andere aan den dag leggen. De werkplaatsen zijn ruim en doelmatig ingerigt. Eene

(*) De portier was een Kalmoek, als gewoonlijk een oud soldaat.

Digitized by Google

zaal met modellen en met eene verzameling van mineralen is voor het onderwijs in de scholen en in de werkplaatsen bestemd. Ik konde niet zonder bewondering het veel omvattende dezer inrigting zien; kosten zijn er, zoo als ik reeds opmerkte, niet aan gespaard, en het doel, om over het groote rijk bekwame werklieden te verspreiden, is gewis zeer nuttig. Ik durf evenwel niet beslissen of men door deze middelen, dit doel het beste zal bereiken; hierin komt veel op den toestand van Rusland aan. Zoude niet, met minder vertoon, door goed onderwijs aan de arbeidende standen, meer nut gesticht kunnen worden, en zouden niet deze kinderen te hoog voor gewone werklieden, en niet hoog genoeg voor ondernemers of bestuurders van nijverheid geplaatst worden? Daar het instituut eerst zoo kort bestaat, zijn er nog geene jongelingen, wier leertijd geeindigd was, van uitgegaan.

MIDDENDORP zeide mij, dat hij op verlangen van een fabrikant, te Pernau in Lijfland was aangenomen, en naderhand zich teleurgesteld vindende, hier door de Hollanders geholpen was, om dezen post te bekomen, die goed betaald wordt (4800 roebels jaarlijks); dat hij door den minister van financien en door den directeur van het instituut zeer beschermd en begunstigd werd, maar dat hem anderen niet zeer goed gezind waren. Hij scheen een zeer bedrijvig man te zijn.

Ik at bij den heer predikant TAMLING, met mijne landgenooten de heeren 's G. en C., met den heer FRÄHN, een uitsteekend kenner van Oostersche oudheden en talen, die vroeger professor te Cazan geweest is, en van wien ik hierboven reeds melding maakte. Wij spraken onder anderen over het hooger onderwijs in Rusland, bijzonder ook te Cazan. Het verschil tusschen de universiteiten in dit land en in andere landen is zeer groot, en de jongelingen van aanzienlijke familiën zijn tot nog toe veel meer in de militaire scholen, dan in die der klassieke geleerdheid gevormd.

Digitized by Google

Dezen avond wandelde ik op het eiland mijner woning, Wasili-Ostrow, in verschillende rigtingen, en zag hoe er nog veel grond onbebouwd, niet alleen zonder huizen, maar zelfs voor tuinen nog niet ten nutte gemaakt, open ligt. Evenwel behoort het gedeelte der stad op dit eiland tot den oudsten aanleg, welke onder PETER I zelf plaats vond; doch men heeft de uitbreiding naderhand aan de andere zijde van de rivier voortgezet. Er wonen, zoo men mij zegt, bijna 100,000 menschen op dit eiland, en het is dus als eene groote stad op zich zelf. De straten loopen alle regt; de drie hoofdstraten worden, zoo als vele andere in deze stad, „prospekten" genoemd, en die zijn de groote, middelste en kleine prospekt. Twaalf dwarsstraten maken regte hoeken met die prospekten; zij hebben geene namen, maar de reijen huizen worden „liniën" genoemd, en naar hun getal onderscheiden, betwelk dus 24 beloopt. Op die wijze kan men vrij gemakkelijk de huizen vinden, die men zoekt, hoewel die straten wanhopig lang zijn. De prospekten zijn zeer breed, en vóór elk huis is een tuin aan de straat. Dit zoude zeer fraai staan, indien de hekken niet ongelijk en veelal plomp van hout gemaakt waren, en indien het groen minder bestoven was. Bij gebrek van beter dient de groote prospekt, waaraan ik woonde, des avonds voor wandeling.

Donderdag, 9 Julij. Dezen morgen bezocht ik met den heer O. het klooster van den heiligen ALEXANDER NEWSKI, aan het einde der lange straat die naar hem Newskoi-prospekt genaamd wordt, nabij de Newa gelegen, ter plaatse waar deze vorst in 1241 op de Zweden, Denen en Lijflanders eene overwinning behaald heeft. Het was namelijk vóór zijne verheffing tot de waardigheid van grootvorst van Wladimir, welke hij van 1252 tot 1263 bekleed heeft, dat ALEXANDER oorlog voerde tegen de

Digitized by Google

westelijke vijanden van de Mokowiten, welke in het oosten reeds in eenen staat van afhankelijkheid jegens de Chans van KAPSJAK verkeerden. Hij heeft, om zijne overwinningen aan de Newa behaald, den naam van NEWSKI bekomen.

PETER de Groote heeft dit klooster gesticht; hij zelf plantte in 1710 een kruis op de plaats, waar eenmaal zijn volk in geheel andere omstandigheden gezegevierd had; onder eenen held, wiens nagedachtenis in de Russische geschiedenis nog aanwezig was, en die door de kerk onder de heiligen werd geplaatst. Toen hij vervolgens een klooster en eene kerk ter eere van dien heilige gebouwd had, liet hij in 1723 diens overblijfselen, welke in de hoofdkerk van Wladimir begraven waren, met zeer groote plegtigheid, en geplaatst in eene vergulde zilveren kist, herwaarts brengen; en sedert worden deze reliquiën hoog vereerd. PETER betoonde hierin veel beleid; hij wilde bij de Russen belangstelling wekken in de plaats, die hij voor zijne hoofdstad had uitgekozen, en die zij in het eerst niet beschouwden als tot hun vaderland behoorende. De latere vorsten en vorstinnen hebben het klooster zeer uitgebreid, en CATHARINA II heeft er eene groote kerk, met hooge koepels, die aan de drieëenheid gewijd is, bij gebouwd, welke tot de schoonste van Petersburg behoort. De gebouwen staan rondom eene ruime plaats, met lanen van lindeboomen beplant. Het gebeente van den heilige ligt thans in de schoone drieëenheidskerk, en zijn graf is met zilveren versiersels overladen. Keizerin ELISABETH gebruikte hiervoor het eerste zilver uit de mijnen van Koliwan aan het Altaïgebergte. Op de zilveren kas, waarin deze heilige overblijfsels besloten zijn, ziet men de daden van ALEXANDER NEWSKI in vlak beeldwerk voorgesteld, onder anderen zijne overwinning als legerhoofd, en zijn intrede als monnik in het klooster, kort voor zijnen dood. Het is opmerkelijk hoe de be-

Digitized by Google

slissingen omtrent de heiligheid tegenover elkander staan. Onder de verdiensten van den man, voor wiens gebeente ik hier velen in het stof zag knielen, behoort zijne standvastigheid in de regtzinnige leer. De paus had twee kardinalen tot hem gezonden, om hem tot de Katholieke kerk over te halen; maar ALEXANDER liet zich niet bewegen. Hij werd dus in Rome als een hardnekkig ketter veroordeeld, juist om datgene, wat hem in de Grieksche kerk als heilig doet vereeren! Vele schilderijen versieren deze kerk, de meeste zijn kopieën naar RUBENS en anderen. Vreemd komt het voor, de portretten van PETER I en CATHARINA II tegenover het altaar te zien hangen; doch in Rusland bestaat voor den keizer een bijna godsdienstige eerbied. Er zijn nog twee kleine kerken, de eene van MARIA-boodschap, de andere van den heiligen CHRYSOSTOMUS, en eene vierde van den heiligen LAZARUS. In en bij deze kerken en op twee kerkhoven liggen een groot aantal aanzienlijke Russen begraven, zoodat de gedenkteekenen als opeengehoopt zijn. Men schijnt er eene eer of heiligheid in te stellen om hier begraven te worden. De meeste namen waren mij onbekend, doch enkelde, die mij in het oog vielen, of die mijn leidsman mij deed opmerken, wil ik hier vermelden. In de kerk van MARIA-boodschap trof mij een graf met het zeer eenvoudig opschrift: Hier rust SOEWAROW, geboren 1727, gestorven 1800. Bekend is het opschrift op het graf der familie NARISJKIN: „Uit hunnen stam is PETER de Groote voortgekomen." Hier liggen ook twee van KATHARINAS voornaamste ministers: BETSKOÏ en PANIN. Verder de prins KOTSJOEBEI, welke reeds onder KATHARINA zijne loopbaan als staatsman begon en onder alle de opvolgende vorsten vervolgde; hij stierf in 1834 als kanselier van het rijk. Hij was, zegt men, van een Tartaarsch geslacht. MILERADOWITSJ, de militaire gouverneur van Petersburg, die bij het oproer in 1825 dood geschoten is. MICHAEL LOMONOSSOW 1701—1765, de

Digitized by Google

beroemde Russische dichter. Hij studeerde in Marburg, en was de eerste in Rusland, die grondige studie met grooten aanleg vereenigde. SJOEWALOW, de vriend van VOLTAIRE, zoo bekend door zijne fijne beschaving, 1743—1789. SJEREMETJEW, de rijkste man in Rusland, gest. 1809. Hij heeft slechts eenen zoon nagelaten, en die was zoo weinig in staat om zijn groot vermogen te beheeren, dat de keizer hem onder curatele heeft moeten stellen. De generaal HANNIBAL, de zoon van eenen neger, dien PETER I uit Amsterdam had medegenomen, en van eene Russische vrouw. Zijne dochter was de moeder van den nog levenden dichter POESJKIN (*). Eindelijk de beroemde geschiedschrijver en reiziger KARAMSIN 1766—1826. Wat de gedenkteekenen betreft, die schenen mij toe meestal slechts prachtig te zijn; één was onmatig groot, van graniet, en bestemd om den mij onbekenden naam van den handelsraad KOESOW te vereeuwigen. Ik zag er een, dat mij zeer schoon voorkwam, op het graf van SAWOTSJ: eene wenende vrouw van wit marmer.

Eenige kostbaarheden, ook eene bibliotheek, die men anders hier nog vertoont, konde ik door de afwezigheid van vader ANTONIUS, die de sleutels daarvan heeft, niet zien, en toen ik dezen avond weder kwam, was op nieuw vader ANTONIUS niet te huis.

Er zijn in het klooster 40 monnikken, zes nieuwelingen daaronder gerekend.

Mijn leidsman had eenige kennis aan vader ANATOLIUS, die van den berg Athos hier gekomen is. Door hem bekwamen wij eene der cellen te zien. Zij bestond uit twee kleine vertrekken, zeer net gemeubeld, met kanapee en andere gemakken, het uitzigt was op een tuin. Behalve die cellen zijn in het kloostergebouw eene groote

(*) SCHELTEMA verhaalt, volgens het bekende werk „Russische Günstlinge," dat de Amsterdamsche negerjongen zelf generaal-majoor geworden is. Rusl. en de Nederl. III. 117.

Digitized by Google

eetzaal, en eene zaal voor de bijeenkomsten der ridders van den heiligen ALEXANDER NEWSKI, van welker orde PETER I ook de stichter geweest is. Dit klooster is tevens eene leerschool voor toekomstige geestelijken; een der gebouwen is het seminarium, waarin deze kweekelingen gehuisvest zijn, en een ander gebouw, onder den tegenwoordigen keizer opgerigt, dient voor de Akademie, waarin de meer gevorderden onderwezen worden. Het eerste seminarium werd in 1732, de Akademie in 1797 gesticht.

Er zijn over de 500 leerlingen; zij hebben geene gelijkvormige kleeding, en ik zag ze dezen morgen en dezen avond in slechte, morsige slaaprokken, en andere zeer verwaarloosde kleederen ronddwalen en hunne lessen leeren. Hun voorkomen was in alle opzigten weinig belovend. De Archimandrie (abt) van dit klooster is tevens de Metropoliet, of opperste der geestelijkheid, in het westelijke gedeelte van het rijk, en oudste lid van de heilige sijnode, welke de Grieksche kerk bestuurt, en die hare bijeenkomsten in dit klooster plagt te houden, doch tegenwoordig in het groote nieuwe Senaatsgebouw vergadert. Er zijn te Petersburg geene andere kloosters.

Als gewoonlijk ziet men bij dit klooster, trouwens ook aan den ingang der kerken in het algemeen, eene schaar van afzigtelijke bedelaars; in de straten van Petersburg treft men die niet aan.

Er zijn in de nabijheid van Petersburg een aantal kroonsfabrieken, welke in vele opzigten merkwaardig zijn. Zij worden zoo veel mogelijk op de volmaaktste wijze ingerigt, om tot model voor de Russische nijverheid te kunnen dienen; men voert er met dat oogmerk de vorderingen, welke in Engeland of elders plaats vinden, al is het ook met groote kosten, ten spoedigste in. Zij leveren ook vele voorwerpen voor de behoeften van het hof en de versiering der keizerlijke paleizen. Tevens staan deze fabrieken

in verband met het stelsel der uitgestrekte vondelingshuizen, hetwelk voor den reiziger een zeer belangrijk onderwerp is om te leeren kennen.

De meeste dezer fabrieken liggen aan den linker oever van de Newa, op verschillende afstanden; de verste, Alexandrowski, ongeveer twee uren van de stad.

Ik bevond mij juist in deze rigting, en besloot dus den dag tot het bezoeken dier kroonsfabrieken te besteden.

De eerste is eene spiegel- en glasfabriek. Hier werd geblazen, geslepen op draaibanken welke door stoom in beweging gebragt werden.

Dit had ik reeds elders gezien; maar nieuw en belangrijk kwam mij voor het gieten van spiegels, dat juist nu plaats vond. Het glas daartoe wordt gesmolten in groote aarden potten, die men ook hier vervaardigt. Met deze potten staat het in den oven, en als het week is, hangt men die aan eene kraan, die gedraaid wordt tot boven de plaats, waar eene kooperen plaat op een gemetseld voetstuk ligt, en daar wordt met lange ijzeren staven zulk een pot omgekeerd zoo dat het glas er langzaam uitvloeit. Op de kooperen plaat heeft men rondom metalen staven bevestigd, die de grootte en ook de dikte der spiegels bepalen. Het glas is niet zeer vloeibaar, meer als een taai deeg; doch om het vlak te maken, wordt, zoodra als het uit den aarden pot komt, een zeer zware kooperen cylinder daarover ,gerold. Zeer spoedig is het gestold, en dan wordt dit groote vierkante stuk, dat naar evenredigheid, dat het grooter is, meerdere dikte heeft, in een oven geschoven, die reeds warm is, en welke terstond toegesloten wordt. Deze oven wordt nu steeds afnemend warm gehouden, ten einde den gegoten spiegel zeer langzaam te laten bekoelen. Ik heb dit werk tweemaal aangezien; het is zwaar en gevaarlijk, want de gloed is geweldig. De arbeiders zijn eenigzins daartegen gewapend door hoeden met zeer breede nederhangende randen. Het slijpen en polijsten der spiegels

Digitized by Google

geschiedt door middel van stoomwerktuigen. Een aantal kussens bewegen zich daartoe regelmatig op en neder, terwijl de spiegel zelf, gelegen op een houten tafel met leem bedekt, in eene zijdelingsche rigting langzaam voortschuift.

De schoonheid en de grootte dezer Russische spiegels staan geheel niet beneden die van de beste vreemde fabrieken, althans dit beweert men. Ook zijn zij een geliefkoosd voorwerp der weelde in de prachtige woningen der aanzienlijken.

In de magazijnen zag ik een aantal der grootste, welke men vervaardigt. Voor de paleizen des keizers of voor geschenken tracht men somtijds eene buitengewone grootte te bereiken. Volgens de opgave zijn de grootste in den gewonen handel 6 arsjinen 4 wersjtsjoks lang (*) en 3 a 4 w. breed, en die kosten 27,879 roebels. Ik zag toevallig van zulk dik glas snijden, men haalt er eerst de diamant over, en vervolgens brengt men door het slaan met een hamer onder tegen het glas te weeg, dat het zich splijt. Onder de voortbrengsels der fabriek, vielen mij zeer fraaije glazen borden in het oog, welke 20 roebels het stuk kostten.

Ik reed van hier dadelijk naar Alexandrowski, om er op den tijd van het middageten te zijn. Deze is eene zeer groote veelsoortige fabriek, en zij wekt een dubbeld belang; want behalven den hoogen trap van volkomenheid, die zij als fabriek bezit, werken hier een groot aantal vondelingen uit Petersburg, welke dus als het ware hier praktisch worden opgeleid. Van dit laatste oogpunt beschouwde ik Alexandrowski in de eerste plaats. Het gebouw is groot en fraai. Ik kwam het eerst in eene ruime zaal, waar de kinderen in de vrije uren zich ophouden, doch waar nu wei-

(*) Een arsjine is gelijk met 28 Eng. duimen of ruim 0,71 Ned. el (meter); de wersjtsjok is er het 16de deel van.

nige waren, dewijl de meeste zich in het bad bevonden. Boven deze zaal is de kerk, die eenvoudig maar zeer net is. Het gewelf der kerk is blaauw geverwd met gouden sterren, hetgeen bijzonder goed staat. In eene groote eetzaal zag ik vervolgens de kinderen, 618 in getal, te weten 404 jongens en 214 meisjes, plaats nemen aan vier lange tafels. De orde, stilte, reinheid, moest ik zeer bewonderen. Eer men begon te eten werd door allen gezamenlijk, staande en zeer eerbiedig, een lied gezongen. Dit maakte een diepen indruk. Op een gegeven teeken waren allen gezeten, en het eten had regelmatig en in korten tijd plaats. Eene kleine bemerking zoude ik toch daartegen hebben, dat de jongens het vleesch, dat hun door oude soldaten werd uitgereikt, met de hand aannamen. Bij de meisjes had dit uitdeelen van vleesch voegzamer plaats. In groote vaten worden de spijzen uit de keuken naar de eetzaal opgetrokken door middel van een werktuig. Deze keuken is ook merkwaardig; alles wordt er door stoom toebereid, en dit geschiedt in een zeer klein bestek voor 1200 menschen. Hiertoe, zeide men mij, gebruikt men slechts 7 vademen hout van 1½ arsjinen lengte in de maand. Men verbruikt 17 poed (*) vleesch daags. Behalve het vleesch bestond de maaltijd uit soep en gort. Ik zag verder de schoolvertrekken, eene groote danszaal, de slaapzalen. Deze waren van eene netheid, die niets te wenschen overliet, elk voor 80 kinderen. Bijzondere inrigtingen om zich te wasschen zijn daarneven, en die zijn ook uitsteekend net. Wanneer men door alle deze zalen gaat, zoude men meer denken in een paleis dan in een armhuis te zijn; ook zijn er bijzondere vertrekken voor den keizer en de keizerin, welke somtijds hier komen. Hierbij is eene boekerij waarin ik niet anders dan Russi-

(*) Het poed of 40 Russische ponden staan gelijk met 16,37 kilogr. of Ned. ponden.

sche boeken zag. De overledene keizerin moeder plagt dikwijls hier een of meer dagen door te brengen; de tegenwoordige keizer en keizerin waren er voor vijf maanden het laatste geweest. Zoo men mij zeide, had ook de prins van Oranje, maar niet prins Frederik der Nederlanden, Alexandrowski bezocht. Het geheele gebouw is vuurproef, dat is uitsluitend van steen en ijzer gebouwd en wordt met gas verlicht.

Ik zag ook het waschhuis; hier wordt het linnen in cilinders van ijzer met gaten, gedraaid in warm zeepwater, het wordt vervolgens door warme lucht gedroogd en door een werktuig gemangeld.

De kinderen waren eenvoudig maar zeer zindelijk gekleed. De meisjes, die het opzigt over de andere hebben, dragen een kraag, die met een breed of smal fluwelen lint geboord is, naar mate zij er tien of vijftig onder zich hebben. Ik zag ze na 't eten op groote plaatsen met boomen beplant spelen, jongens en meisjes afgezonderd.

Ook hier waren de orde en stilte voorbeeldig, en echter hadden deze kinderen een zeer ongedwongen voorkomen. Zij waren niet sterk, doch ook niet buitengewoon bleek of zwak. Onder de meisjes waren er bijna geen, die aanspraak op schoonheid zouden hebben kunnen maken.

Om twee ure hervatte men den arbeid, die om twaalf had opgehouden, en nu bezocht ik de werkplaatsen. Eene groote katoenspinnerij in zeer luchtige nette zalen. Eene werktuigfabriek, waarin met al de kunstige aanwending van de kracht van stoom allerhande voorwerpen van ijzer, staal en koper, ten dienste van deze en van andere fabrieken, vervaardigd worden.

Eene fabriek van speelkaarten, de eenige voor geheel Rusland en Polen, en, in verbinding met de belasting, welke de regering op dit artikel heft, zeer winstgevend. Merkwaardig vond ik hier het drukken der speelkaarten

Digitized by Google

door middel van eenen grooten cilinder, welke het blad beurteling in aanraking brengt met vijf kleine cilinders, die ieder een der vijf kleuren: rood, geel, blaauw, groen of zwart afgeven, zoo dat terwijl men aan de eene zijde het blad geheel wit op den grooten cilinder legt, het aan de andere zijde voorzien van alle de figuren en kleuren daarvan genomen wordt. Het glanzend maken geschiedt ook door de kracht van den stoom; doch ik merkte op, dat men de bladen eerst met droge zeep besmeerde. Eene onvolledigheid scheen het mij te zijn, dat de kaarten alleen met groote scharen gesneden en niet vervolgens gelijk gemaakt werden. Alleen die welke men op snee vergulde of verzilverde, werden eerst met eene schaaf, even als hout, glad gemaakt op den kant. Men maakt hier 700 dozijn spellen daags, en 300 menschen werken daaraan. De grondstof, het karton, wordt uit Frankrijk ingevoerd.

Eene andere fabriek in deze zelfde gebouwen is de vlasspinnerij en de weverij. Deze scheen mij toe een hoogen trap van volkomenheid bereikt te hebben. Ik zag het vlas van den eersten aanvang uitsluitend door raderen spinnen, welke alle door het stoomwerktuig als van zelf in beweging waren, en steeds fijner en dunner draden vormden. Het was nu ook duidelijk waarin het verschil tusschen dit spinnen en dat van wol of katoen bestaat. Het voorafgaand kaarden vindt hier geen plaats, doch drie en dertig maal gaat het vlas door de werktuigen alvorens de draden goed zijn. Het werk of de afval wordt nog op nieuw gesponnen; deze spinnerij was vervuld van stof dat ik zoude denken, zeer nadeelig voor de gezondheid te moeten zijn. Hetgeen ik nog niet gezien had, zag ik ook hier, namelijk het linnenweven met stoom. Zeer geregeld ging dit werk voort, zonder andere zorg dan die van een kind om, wanneer er een draad afbrak, dien weder aan te knopen. Behalve ander linnen werd

Digitized by Google

veel zijldoek hier op die wijze geweven. Met de hand zag ik servetgoed van katoen met verschillende kleuren weven. Van vlas weefde men ook tafellinnen en voor de figuren zag ik de uitvinding van Jacquart, die ik in Lijon had leeren kennen, toegepast. Halfbatist van katoen en vlas werd hier ook geweven; — eindelijk kousen, doch niet veel.

Voor al dit werk heeft men vier stoomwerktuigen: een van 110, een van 75 en twee van 24 paardenkracht. Behalve de 618 vondelingen werken er 2500 andere arbeiders. Bij het vlasspinnen gebruikt men alleen vrije meisjes en die bekomen, zoo men mij zeide, 27 roebels smaands. Er zijn slechts 17 vreemden meer bij deze fabrieken werkzaam Aan het hoofd van het geheel staat een Engelschman, de generaal WILSON, die de vriendelijkheid had, vrij lang met mij over Alexandrowski, en over het Russische stelsel van weldadigheid te spreken. Hij is sedert 1805 hier. Men heeft vele proeven genomen, en veel ervaring opgedaan. De overledene keizerin moeder had den wensch, om de kweekelingen steeds hier te behouden, waardoor eene gehele bevolking onder onmiddelijk toevoorzigt der regering ontstond. Men vond dit zeer bezwarend, dewijl deze lieden zich geheel op de vorstelijke weldadigheid verlieten, en voor zich zelf weinig zorgden. Eenigzins is dit veranderd. Van het verdiende wordt voor de vondelingen wat bewaard, zoodat zij in de gelegenheid gesteld worden, om eenig onafhankelijk bestaan te vinden. De jongens van 21, de meisjes van 18 jaren en daarboven, kunnen trouwen, en worden, als zij het verlangen, ook wel anders ontslagen. Doch vele komen spoedig terug; en tot nog toe worden diegene, welke het zelf niet verlangen, ook niet genoodzaakt de fabriek te verlaten, ten zij, om groot wangedrag. Vele zijn en blijven op die wijze tot last van de stichting. De zwakke zijde van dit stelsel is in het oog loopend, en het is niet vreemd, dat Alexandrowski

Digitized by Google

600,000 roebels jaarlijks kost. Evenwel moet men bij de beoordeeling daarvan den bijzonderen toestand van Rusland, en den staat waarin men zich gebragt vindt, door hetgeen sedert CATHARINA II, omtrent vondelingen en armen geschied is, in acht nemen.

Ik vond een sober maal in eene Russische herberg. De fabriek heeft een geheel dorp doen ontstaan, waar allerhande neringen plaats vinden.

Op den terugweg van Alexandrowski, bezag ik de keizerlijke porceleinfabriek, waarin 350 menschen arbeiden, die meest alle het eigendom van de kroon zijn. De fraaije voortbrengsels van deze fabriek ziet men in de vorstelijke paleizen.

De keizerlijke ijzergieterij is vrij uitgestrekt, en levert dikwijls voorwerpen aan de hoofdstad, zoo als bruggen, gedenkteekenen, enz. Er werken ongeveer 500 menschen, ook meestal lieden vau de kroon. Het metaal bekomt men uit Siberië en van elders, en het wordt met hout en gedeeltelijk met steenkolen gesmolten. Men goot nu slechts kogels en andere kleine zaken. Ik zag hier eene duikelaarsklok; twee groote kooperen cilinders voor de buskruidfabriek. Men werkte aan eene ijzeren boot, die, zoo men mij zeide, bestemd was, om onder water te varen.

Vrijdag, 10 Julij. Ik heb nog niet gesproken van de menigvuldige vergeefsche gangen, welke ik dagelijks doe, alvorens toegang te bekomen, om de voorwerpen, die voor mij belangrijk zijn, te bezigtigen. Dit is hier omslagtiger dan elders, dewijl men bijna altijd het verlof van een of ander verheven ambtenaar behoeft, en het dikwijls moeijelijk is te weten aan wien men zich wenden moet, en als men dit weet, den juisten tijd te treffen. Het zijn voor mij zoo vele wandelingen door de stad, waarbij ik

Digitized by Google

mij oefen om niet door teleurstelling het geduld te verliezen. Tevens tracht ik mij den zamenhang en den rang der verschillende ambtenaren duidelijk te maken.

Merkwaardig is het mij bij zulke gelegenheden op te merken, hoe de beleefdheid toeneemt naarmate men hooger klimt. Wanneer men geen met goud of ordeslinten gesierden rok draagt, zijn de lagere en laagste beambten, de deurwachters en dergelijken, van eene buitengewoone stugheid en traagheid jegens den vreemdeling; alleen vrees (of geld) werkt op deze lieden; doch komt men tot hoogere ambtenaren, zoo wordt men wel van den een naar den anderen verwezen, maar toch met veel beleefdheid. In de lokalen der verschillende besturen valt mij zeer in het oog de overdadige ruimte en de schoonheid der zalen, en de veelheid der ambtenaren, waarvan het grooter getal steeds op werk schijnt te wachten.

Het gelukte mij heden het Winterpaleis te zien, waar de keizerlijke familie een groot gedeelte van het jaar verblijf houdt. Het staat tusschen de kaai van de Newa en het schoone plein dat naar dit paleis genaamd wordt, en dat zamenhangt met het Admiraliteits- en het Petersplein. Met elkander vormen deze drie pleinen eene zeer groote uitgestrektheid, die men gewoonlijk de Izaaksplaats noemt. PETER de Groote heeft reeds een huis van hout en steen, op Duitsche wijze, gebouwd, dat hij winterpaleis noemde, en waarin hij, en keizerin KATHARINA I gestorven zijn; doch dit bestaat niet meer, en het tegenwoordige werd aangevangen onder keizerin ELIZABETH in 1754, het was voltooid in 1762, RASTVELLI was de bouwmeester. Het staat op de plaats waar de groot-admiraal APRAXIN onder PETER I zijne prachtige woning gebouwd had, die hij bij zijn dood aan den keizer vermaakte. Het winterpaleis is een groot onregelmatig vierkant van 450 voet lengte, 350 voet breedte, en 70 voet hoog. Het is uitwendig met zuilen en beeldwerk overladen, en het treft alleen door

Digitized by Google

zijne ontzachelijke grootte, geenzins door zijne schoonheid, het is zwaar, en schijnt ouder dan het is. Inwendig bestaat het, behalve de beneden vertrekken uit twee verdiepingen, waarvan de eerste de vele prachtzalen en de woonvertrekken der keizerlijke familie bevat. De trappen, gangen, plaatsen zijn zoo menigvuldig, dat men zonder leidsman verdwalen zoude, en hij die in den winter een der vele honderde personen, welke hier worden gehuisvest, wil opzoeken, dient naauwkeurig te weten hoe hoog, in welken vleugel en op welke kamers die woont, of alle zoeken is vergeefs.

Men wees mij de vertrekken, welke plagten bewoond te worden door de keizerin moeder MARIA FEODOROWNA, en die door pracht en smaak uitsteken. Zij waren thans voor de Nederlandsche prins en prinses bestemd. De vensters bestaan uit twee, sommige uit een enkel groot spiegelglas, hetgeen vooral voor het uitzigt op de Newa eene zeer goede uitwerking doet. Onder de sieraden merkte ik op zuilen van Siberisch Jaspis, spiegels van 7 sarjinen hoogte; in de slaapkamer een goud servies van keizerin ANNA. Zeer net was het bad bij de slaapkamer.

In eene der zalen worden de keizerlijke juwelen bewaard, zij liggen in vlakke kasten met glas bedekt. Ik zag hier onderanderen den grooten steen door MIRZA, kroonprins van Perzie, geschonken; eene veer van edelsteenen door den sultan aan CATHARINA II vereerd; merkwaardiger nog waren de kroonen en andere Rijks kleinooden, welke bij de krooning van den keizer en de keizerin gediend hebben. Op den schepter is een bijzonder groote steen, welke ook van CATHARINA II afkomstig is. Ik ging verder door de eetzaal der keizerlijke familie, de danszaal, de troonzaal, de gardezaal. — Hierop volgde de generaals-gallerij, waarin door den Engelschen schilder DOWE zeer gelijkende portretten geschilderd zijn van alle de generaals die aan den oorlog van 1812 en volgende jaren

Digitized by Google

hebben deelgenomen, meer dan 200 in getal. De hoofd-aanvoerders zijn te voeten uit geschilderd, zooals KOETOEZOW en BARCLAY DE TOLLY, de laatste een mager man met geheel kaal hoofd. Mijne aandacht trok het portret van PLATOW, den hetman der kozakken, een goed gelaat, niet van het gewone Europische afwijkende; zijn opvolger, KUKENIOW, heeft meer het voorkomen der kozakken. Ik merkte ook het portret op van MILERADOWITSJ, den militairen gouverneur van Petersburg, die in 1825 door de opstandelingen werd doodgeschoten. Aan het eene einde dezer gallerij hangt eene zeer groote en schoone schilderij, voorstellende keizer ALEXANDER te paard. In de maarschalkenzaal zag ik de portretten van ROEMANTSOW; — POTJEMKIN, geharnasd, zooals hij in den oorlog tegen de Turken was; — SOEWAROW, zooals hij in Italie den oorlog voerde, een oud afgeleefd man, dien men toch de overblijfsels van buitengewoone kracht aanziet; — KOETOEZOW; — DIEBITSCH, wiens kleine plompe gestalte zeer afsteekt bij zijn hoogen rang. De zeer groote danszaal, de witte zaal genaamd, deed mij denken aan de groote feesten, welke hier met nieuwe jaar gegeven worden, en waar men zegt dat soms tot 40,000 menschen worden toegelaten. Ik hoor hier dikwijls van die feesten spreken. Deze ontzachelijk groote zaal is toch niet toereikend om alle die menschen te bevatten, een twintigtal andere zal dan ook vervuld zijn. Bijzonder schoon, doch wat minder groot is de Georgzaal, waarin de Turksche en Persische gezanten ontvangen worden; de andere gezanten, ontvangt de keizer in de minder prachtige troonzaal. In de vertrekken welke de keizerlijke familie gewoonlijk bewoont, wordt men niet gelaten.

Naast het winterpaleis en daarmede zamenhangend is de Hermitage, eveneens aan de Newa, op de kaai, welke met regt die der paleizen genaamd wordt; want, hoewel de naam van Hermitage het niet zoude doen vermoeden,

Digitized by Google

is ook dit een zeer groot paleis, hetwelk KATHARINA II heeft doen bouwen, en hetgeen door haar aldus genaamd werd, omdat zij daar afgezonderd, in den kring van aangename, uitgekozene menschen leefde.

De Hermitage is in drie gedeelten, op onderscheidene tijden gebouwd, het eerste, dat het naaste bij het winterpaleis staat, in 1763. Dit is eenigzins in denzelfden stijl als het genoemde paleis, zwaar en te veel versierd. Het tweede is veel eenvoudiger, en het derde, dat uit den schouwburg van het hof bestaat, is verreweg het schoonste, het is door den beroemden QUARENGHI gebouwd. Dit laatste is, door eene gallerij, rustende op een stouten boog over een kanaal, met de andere gebouwen verbonden. CATHARINA heeft zich veel in de Hermitage bevonden; doch sedert haren dood dient dit paleis weinig meer tot woning, maar bijna uitsluitend tot museum voor schilderijen en andere kunstzaken. Daarvoor moet de reiziger het noodzakelijk menigvuldig bezoeken. De heer GEVERS is zoo vriendelijk geweest mij voor dit oogmerk een rood toegangskaartje te bezorgen, waarmede men zoo dikwijls men verkiest kan terug komen, terwijl een groen kaartje slechts voor eenmaal toegang verschaft. Wanneer de tijd het mij toeliet, bezocht ik bijna dagelijks deze zalen, waar zoo veel schoons te zien was. Eene bijzonderheid van dit paleis is, dat men boven, op de eerste verdieping, een tuin vindt, welke op gewelven rust, en die ongeveer 107 Ned. ellen (meters) lang en 23½ breed is. Deze tuin is met vrij groote berkeboomen en vele wilde struiken, ook met eenige oranjeboomen beplant. Een gedeelte is met glasramen afgescheiden en overdekt. Dit vormt den wintertuin, welke steeds warm gehouden wordt. Hier zijn behalve planten vele vogels uit zuidelijker luchtstreken. Verscheiden vertrekken hebben aan de eene zijde het gezigt op de Newa en aan de andere op den tuin. De schouwburg is niet groot, maar net en met smaak inge-

Digitized by Google

rigt, er zijn geene loges, en hij is enkeld voor het hof bestemd. Sedert den dood van ALEXANDER is er weinig in gespeeld; doch nu werd hij weder nieuw opgemaakt, en, zoo men dacht, zoude hij spoedig weder dienen. De Hermitage neemt onder anderen de plaats in, waar het winterpaleis van PETER den Grooten gestaan heeft.

Wanneer men de kaai der paleizen vervolgt, steeds opwaards van de Newa, treft men, na de Hermitage, een aantal gebouwen, welke daarbij niet of weinig afsteken. De meeste zijn van de kroon, en vele voor militair gebruik, zoo als kazernen. Het hôtel van den Franschen gezant, en de woningen of paleizen van eenige aanzienlijke Russen zijn ook op deze kaai. De rij wordt besloten door het Marmerpaleis, dat CATHARINA II voor GREGORIUS ORLOW liet bouwen, en dat zij van zijne erfgenamen terugkocht. Het is beneden van graniet en hooger van marmer gebouwd, en inwendig is, met uitzondering der vloeren en deuren, alles van steen of metaal; de vensters zijn gemaakt van spiegelglas in vergulden koperen ramen bevestigd. Dit paleis is bewoond geworden door den laatsten koning van Polen STANISLAUS PONIATOWSKI welke hier gestorven is, en vervolgens door den grootvorst CONSTANTIJN. Het schijnt in latere tijd zeer verwaarloosd te zijn. Nu is het ontmeubeld, de vloeren en sieraden zijn er uitgenomen; zoo men zegt, zal het op nieuw worden opgemaakt. In den tegenwoordigen toestand was het voor elk een gesloten.

Aan de andere zijde der paleizen loopt eene zeer schoone straat, evenwijdig met de Newa; zij is reeds in den tijd van PETER I aangelegd, en bekwam toen den naam, dien ze nog draagt van Millione, ontleend van den rijkdom van hen, die er de eerste huizen bouwden: de straat der millioenen.

Op het Marmerpaleis volgt het veld van Mars, dat keizer PAUL, uit eene moeras heeft herschapen in een zeer

schoon plein, waarop nu en dan de geheele keizerlijke garde, 50,000 man sterk, parade houdt. Daar naast is de zomertuin met het prachtige hek.

Er plagt een Zomerpaleis te zijn, reeds door PETER I gebouwd, en sedert vernieuwd, en waartoe de tuin oorspronkelijk behoorde. Doch keizer PAUL heeft in de plaats daarvan, in 1797 tot 1801, voor zich een ander paleis laten bouwen, dat hij naar den Aartsengel MICHAËL genoemd heeft. Het staat niet aan de Newa, maar aan het ander einde van den tuin. Dit paleis, waar die vorst zijn leven geëindigd heeft, is met grachten en ophaalbruggen voorzien, en heeft meer het voorkomen van eene burgt, bestemd om verdedigd te kunnen worden, dan van een paleis in de hoofdstad. Het plagt bij uitstek prachtig versierd en gemeubeld te zijn, doch dit is veranderd sedert het heeft opgehouden een vorstelijk verblijf te zijn. Het dient nu voor eene school van kweekelingen voor de genie.

Vooraan in den zomertuin staat toch nog een huis dat PETER de Groote gebouwd heeft. Ik herinner mij niet het ergens beschreven gevonden te hebben; doch, zoo men mij zegt, is het hier bekend onder den naam van het Huis van PETER den Grooten, en verhaalt men, dat toen hij het huisje bij de vesting verliet, dit huis door hem bewoond geworden is. Het is voor den tegenwoordigen tijd zeer nederig en eenvoudig; laatstelijk heeft er een der ministers in gewoond. Het is nog grootendeels in den vroegeren toestand gebleven, en gelijkt veel naar een ouderwetsch Hollandsch huis. De meubels zijn wel meest van lateren tijd. In de keuken herinnert de geheele inrigting nog aan den tijd van PETER. In een der vertrekken is een groot uurwerk met houten sieraden, gedeeltelijk van PETERS eigen hand, nog in goeden stand. Het wijst ook den windstreek aan, door middel van een groote windvaan, die op het huis staat, en die, door

Digitized by Google

een ijzeren stang, in betrekking is met het werk dat den wijzer doet draaijen. Op dergelijke wijze wordt ook de kracht van den wind aangeduid. Er hangt een goed portret van den Tzaar.

De schoone kaai vervolgende, tot waar zij ophoudt, bragt zij mij bij de twee groote Arsenalen; het eerste onder CATHARINA II, het andere onder ALEXANDER gebouwd. In het oude worden zeer vele merkwaardigheden bewaard, welke vooral betrekking hebben tot de geschiedenis van het krijgswezen. Ik merkte er onder vele andere de volgende voorwerpen op. Het lange kanon van IWAN WASILIEWITSJ, waarvan in vele reizen gesproken wordt; het werd, zoo men zegt, door de Zweden in 1703 buit gemaakt. Deze verkochten het aan de Hollanders, en uit Amsterdam bragt een Rus het aan PETER terug, die uit dankbaarheid op de plaats van het arsenaal een bronzen beeld liet oprigten voor den man die hem het vaderlijke kanon had terug gebragt. Men spreekt er gewoonlijk van als zeer buitengemeen lang; een der oppassers mat het op mijn verzoek, en wij bevonden dat de lengte ruim 7 arsjinen, noch geen 5 Nederl. ellen (meters) bedroeg. — Vaandels van de verschillende keizers. Het vaandel der oude Strelitsen, die krijgsbenden, welke zich tegen PETER den Grooten verzetteden, en welke door hem zijn afgeschaft. Op dit vaandel werden zij zelve (de Strelitsen) in den hemel, en alle de vreemdelingen in de hel voorgesteld. Vele sjakoos en andere kleedingstukken uit de verschillende tijden: aan de kafkas (sjakoos) uit den tijd van CATHARINA II was van achteren een bijzondere uitstek om den staart voor den regen te beschermen. — Montering van PETER I, en een lederen rok, waarmede hij gewerkt heeft als scheepstimmerman. Zijn rijtuig, een vrij plomp wagentje, waarin maar voor een mensch plaats is; aan de raderen is een werktuig bevestigd, dat den afstand

Digitized by Google

aanwijst, dien men heeft afgelegd. PETER berekende daardoor hoe veel wersten de eene plaats van de andere verwijderd was, hetgeen men nog op geene andere wijze bepaald had. De zilveren truffel en hamer, waarmede PETER den eersten steen der vesting gelegd heeft; toen men begonnen is met steen daaraan te bouwen. — De monteringen der verschillende regimenten, welke CATHARINA II van tijd tot tijd plagt te dragen; ook haar zadel, waaruit blijkt dat zij niet zoo als gewoonlijk de vrouwen, maar op de wijze der mannen, met een been aan elke zijde van het paard, plagt te rijden. — Vele andere monteringen, ook die van ALEXANDER. Onder de zonderlinge zaken was nog de staatsiewagen van den graaf SJOEWALOW, een zeer groot gevaarte met allerhande vreemde versiersels. — Ik zag hier ook den wagen, waarmede ALEXANDER, zijne echtgenoote en zijne moeder naar het graf zijn gebragt. — Er zijn ook vele veroverde voorwerpen: vaandels en monteringstukken van Zweden, Pruissen, Polen; 12 Zweedsche kanonnen; een Persisch kanon, zoo als men ze op de kamelen plaatst; — de versiersels met de halve maan van de minarets der moskeën van Kazan, van Otsjakow en andere Tartaarsche en Turksche steden. De plannen van Otsjakow, Derbent, Bakoe en vele andere vestingen. Men wees mij ook een stoel met acht pistolen gewapend, benevens een vervaarlijken knods met pinnen van den beruchten Siberischen roover SENCA RASIN. Onder de nieuwere zaken zag ik een stoomkanon.

In het tweede gebouw of nieuwe arsenaal zijn beneden groote werkplaatsen, in eene van welke door middel van een stoomwerktuig kanonnen geboord worden. Men giet hier alleen koperen, de ijzeren worden in Kolpina gegoten. De geweerlopen worden te Toela en elders vervaardigd, hier maakt men de kolven.

Op de bovenzalen bevindt zich de voorraad van wapenen: in eene uitstekend schoone ronde zaal met zuilen

Digitized by Google

en koepel staan 230 koperen kanonnen, en aan beide zijden daarvan zijn lange zalen met geweren, sabels, lansen en andere kleine wapenen, als gewoonlijk, zeer net gerangschikt. Er hong in eene dezer zalen eene tafel in het Russisch, Fransch en Duitsch, volgens welke er 23,760 geweren voorhanden waren; doch men zeide mij, dat die tafel reeds verouderd was, dewijl men thans alle opschriften uitsluitend in het Russisch maakt. Men vindt hier ook een aantal fraaije modellen.

De eigenlijke geschutgieterij maakt een derde gebouw uit, dat, volgens het opschrift, in 1733 is opgerigt. Daar er thans niet gegoten werd, ben ik daar niet in gegaan. Dit kwartier der stad wordt naar de geschutgieterij Liteinoi genoemd.

Dezen avond reed ik naar Kamennoi-Ostrow, wandelde van daar over Jelagin en Krestowskoi, waar het nu eenzaam was; ik voer over de kleine Newka en reed toen naar huis. Deze eilanden leveren nog de liefste wandeling op; maar het is lastig dat ze meer dan een uur verwijderd zijn, en tevens is de koude, vochtige avondlucht, die men er na een gloeijend heten dag aantreft, zeer verraderlijk. Wandelingen in of bij de stad mist men in Petersburg.

Zaturdag, 11 Julij. Voor de Russen heilige dag ter eere van PETRUS, voor de Roomsch-Katholieken ter eere van PIUS, dus een goede dag om kerken te bezoeken. In de Katholieke kerk was ik reeds geweest, zij staat in de Newskoi-prospekt, en de gemeente schijnt vrij talrijk. Ik bezocht er thans het graf van den ongelukkigen generaal MOREAU. Er is voor hem geen ander gedenkteeken dan zijn naam met het bijschrift: né à Morlaix 1763 mort à Lauen 1813. Hier ligt ook met weinig eere begraven STANISLAUS PONIATOWSKI, de laatste koning van Polen; een

gewoone steen bedekt zijn graf, en een Latijnsch opschrift vermeldt, dat hij was geboren 1735 en stierf 1798. Er is nog eene tweede Katholieke kerk, namelijk die der Maltheser ridderorde, welke keizer PAUL heeft doen bouwen, toen hij tot grootmeester verkozen was. Het opschrift duidt dit aan: „Divo Joanni Baptistae imperator hospitalis magister dicavit.” Zij is bijzonder net, en, zoo het mij voorkwam, bevatte zij eene uitgelezene schaar, die den godsdienst bijwoonden.

De regimenten der keizerlijke lijfwacht hebben niet alleen elk bijzondere en zeer schoone kazernen, bijna als paleizen, maar ook bijzondere kerken, waarvan sommige tot de schoonste van Petersburg behooren. Deze kerken zijn voor de burgers eveneens opengesteld. Van twee, welke mij bijzonder merkwaardig zijn voorgekomen, wil ik hier melding maken:

De groote Troitska- d. i. Drieëenheidskerk van het Ismailowsche regiment. Zij is geheel nieuw, met eene groote en vier kleine koepels; de vorm is een Grieksch kruis, schoone corinthische zuilen dragen het gewelf, alles is inwendig zuiver wit zonder versiersels; eene prachtige kroon van verguld ijzer met drie rijen waslichten hangt in het midden. Uitwendig zijn de koepels blaauw met gouden sterren.

De andere is de Preobrasjenski- d. i. Verheerlijkingskerk, van een regiment, dat ook Preobrasjenski genaamd wordt. Zij heeft eene zeer schoone koepel. Alles in deze kerk is nieuw en frisch; zij schittert van gouden versiersels, maar ook het schilderwerk is beter dan gewoonlijk; eenige figuren daaronder hebben veel uitdrukking. Hetgeen deze kerk bijzonder merkwaardig maakt, zijn de zegeteekenen uit den laatsten oorlog tegen de Turken, welke men hier geplaatst heeft. Een groot aantal vaandels, zoo men mij zegt 700, zijn hier en daar aan de muren bevestigd; de meeste met smaak tot bundels ver-

Digitized by Google

eenigd, andere uitgespreid; daartusschen hangen, op koperen platen, de menigvuldige sleutels der veroverde vestingen. Buiten de kerk heeft men van de kanonnen, met kettingen daar tusschen, een hek gemaakt, dat bijzonder schoon staat. Deze kanonnen zijn op zekere afstanden overeind gesteld, met de trompen naar beneden, steeds één groot met twee kleine, en daarboven een Russischen adelaar; de kettingen hangen gekruisd van de eene groep kanonnen tot de andere. Een klein ijzeren hek langs den grond maakt dezen krans van kanonnen, adelaars en kettingen tot eene volledige afsluiting van de plaats rondom de kerk. Een opschrift herinnert aan den oorlog tegen de Turken in 1828 en 1829, terwijl het kruis, boven de halve maan geplaatst, den uitslag van dien krijg aanduidt.

Algemeen merk ik hier op, dat de voorstellingen van den moed en de overwinning in den oorlog, en van de gehechtheid en eerbied jegens den vorst vereenigd en vermengd worden met die van de Godsdienst. Dit is niet geheel vreemd, maar het is meer volkomen en meer in het oog vallend in Rusland dan elders.

Onder de kleinooden, die hier bewaard worden, bevindt zich de huwelijkskroon van den grootvorst CONSTANTIJN. Dit huwelijk is vóór den dood der echtgenooten ontbonden geworden.

In deze en in andere kerken is mij voorgekomen, dat de altaren die achter de voor leeken geslotene deuren staan, zeer eenvoudig zijn; zij staan los en schijnen weinig anders dan eene gewone tafel; doch doorgaans is er een prachtig verhemelte bovengesteld, en dit is dikwijls afkomstig van de lijkstaatsie van een der keizers. Hier was het verhemelte, dat bij de begrafenis van ALEXANDER, zijne echtgenoote en zijne moeder, gediend heeft. In de vestingkerk zag ik boven het altaar het verhemelte, waaronder het lijk van CATHARINA II derwaarts gedragen was.

Digitized by Google

Aan de deur van deze schoone verheerlijkings-kerk ontbrak ook de gewone stoet van afzigtelijke bedelaars niet.

Aan het oostelijk uiteinde der stad ligt, nabij de Newa, het Smolna-klooster, noordelijk van het klooster van ALEXANDER NEWSKI. Het werd onder keizerin ELISABETH in 1748 begonnen, en was bestemd voor nonnen; doch die bestemming heeft het nooit vervuld. De kerk is nimmer volbouwd geworden, doch nu was zij bijna ten einde gebragt, en de tegenwoordige keizer heeft de bedoeling om er eene der hoofdkerken van te maken. De kloostergebouwen, welke onmiddellijk nabij de kerk staan, dienen voor weduwen en voor beambten; terwijl in andere afzonderlijke gebouwen de groote inrigtingen zijn voor de opvoeding van meisjes uit verschillende standen. Deze bestemming heeft het klooster door CATHARINA II bekomen. Ik wist dat men in deze inrigtingen niet wordt toegelaten, zonder bijzonder verlof der keizerin; doch dit maal ging ik alleen om den heer HERMANN te bezoeken, welke aan het hoofd is. van het onderwijs. Hij ontving mij zeer vriendelijk en gaf mij het uitzigt om na de vacantie een verlof van toegang te bekomen. Deze verdienstelijke man is vroeger hoogleeraar aan de universiteit geweest, en heeft zich vooral bezig gehouden met de statistiek van Rusland, waarover hij vele stukken in de werken der akademie van wetenschappen geleverd heeft.

Ik ben vervolgens het Taurische paleis wezen zien. Het ligt aan de Newa, maar veel hooger dan de andere paleizen. CATHARINA II heeft het voor POTJEMKIN, den overwinnaar van de Krim (Taurie) laten bouwen, en daarom draagt het nog dezen naam. Er zijn vele herinneringen aan dit paleis gehecht, onder anderen die van het feest dat de gunsteling hier in 1791 aan de keizerin gaf, en waarop hij eene nooit overtroffen weelde ten toon spreidde (*). Na zijnen dood bragt CATHARINA gewoonlijk in dit

(*) In de reize van CARR is dit feest omstandig beschreven

Digitized by Google

paleis den herfst door. Later woonde er dikwijls in den zomer de keizerin moeder, en de grootvorstin ANNA PAWLONA. In de vertrekken, die daarvoor gediend hebben, hangen eenige goede schilderijen. In andere zag ik schilderijen, die in den laatsten oorlog uit Polen gekomen zijn, onder anderen vele gezigten van Dresden. Het gebouw heeft slechts eene verdieping, maar in het midden is eene zeer groote zaal met zuilen, waarvan de koepel hoog boven al het overige uitsteekt; en daarnaast is de wintertuin, waarin CATHARINA zoo veel genoegen schepte. Met glas bedekt en rondom met vensters ingesloten, is deze tuin als eene groote zaal, waar de boomen en planten tegen de vorst kunnen beschermd worden; hetgeen werkelijk in dit koude land eene zeer aangename uitwerking doen moet. Een aantal oude beelden, welke in de groote zaal plagten te staan, waren om vertimmeringen weggesteld, en men konde ze niet zien.

Bij uitstek schoon vond ik de tuinen; men heeft den grond eenigzins golvend gemaakt; van het water, dat men uit de Newa ontvangt, heeft men zeer groote vijvers gevormd, en slingerlanen loopen daar tusschen. Het geboomte staat welig; behalve de berken en linden, ziet men eenige eiken, essen, willigen, en veel gras dat goed onderhouden is. Nu en dan komt de keizer hier, en laatstelijk heeft dit paleis gediend voor den Perzischen gezant, wiens gevolg, zoo men mij zeide, zeer ruw hadden huisgehouden.

Dezen avond ging ik met den heer H. in den schouwburg van Kamennoi-Ostrow, waar gespeeld werd „les enfans d'Edouard" een drama van Delavigne. Noch het stuk noch de uitvoering voldeden aan onze verwachting. Het regende sterk toen wij naar huis reden.

Zondag, 12 Julij. Gedurende de laatste dagen had ik

Digitized by Google

veel hooren spreken over het feest van Peterhof, dat in pracht en levendigheid boven andere feesten, zoo men mij zeide, uitstak. Het is de verjaardag der keizerin, den 1 Julij, volgens den Russischen almanak, welke door dit feest gevierd wordt. Het genoemde landgoed is ruim vijf uren van Petersburg aan den zuidelijken oever van de Finnische golf gelegen. De toevloed is zoo groot, dat men moeijelijk een rijtuig, om langs den gewonen weg derwaarts te gaan, bekomen kan. Ik had met twee landslieden afgesproken, om den avond te voren naar Kroonstad, en van daar naar Oranienbaum te varen; hier den nacht door te brengen, en des morgens van Oranienbaum te wandelen naar Peterhof, een afstand van ruim anderhalf uur. In de uitvoering van dit goede plan, heb ik mij zeer teleurgesteld gevonden.

Ik ging dezen namiddag om 5 ure op de stoomboot, waarop ik vele menschen vond, maar niet mijne landslieden. Het weder was slecht geworden; veel regen en wind maakte de reis onaangenaam. Ik maakte eenige kennis met twee onderwijssters uit het instituut van Smolnaklooster, welke zeer verwonderd waren, dat ik mij dorst voorstellen, dit instituut te zullen bezoeken. Twee officieren van de Nederlandsche brik de Panther kwamen bij ons aan boord. De vaart ging langzaam door het groote aantal reizigers en het ongunstige weder. Onder zwaren regen moest ik mij eene herberg in Kroonstad zoeken; het was negen ure, eer ik daarin geslaagd was en er was niet aan te denken om dezen avond nog verder te gaan. Ik dronk thee met een Finlandsch officier, en eene Engelsche vrouw, welke elkanders taal volstrekt niet verstonden, en toch in levendig gesprek waren; ik bemerkte evenwel dat de taal der gebaarden, niet altijd zeker gaat, want telkens begreep de een, wat de andere niet bedoelde, en eerst toen ik als tolk tusschen beiden sprak, werd hun duidelijk, wat ze elkander hadden willen zeggen, en

lachten wij zaam over hunne qui-pro-quos. Dit was mijne eenige vergoeding voor het gemis van het keizerlijke landgoed Oranienbaum, dat ik nu geheel niet te zien bekwam. Het is een gewezen landhuis van MENSJTSJIKOW, later keizerlijk, gelegen op dezelfde kust als Peterhof, 8 wersten verder van de hoofdstad, juist tegenover Kroonstad; PETER III, de gemaal van CATHARINA II, bevond er zich, toen de zamenzwering uitbrak, die hem de kroon en weinig dagen later het leven deed verliezen. Zoo men mij gezegd heeft, wordt het weinig meer bezocht, en zijn het gebouw en het park verwaarloosd. Er is eene kleine stad van 1200 inwoners bij, die ook den naam van Oranienbaum draagt.

Maandag, 13 Julij (naar ouden stijl den eersten.) Het weder was beter geworden; vlugtig bezag ik de havens voor de zeemagt en de handelsvloot, het dok waar 10 lienieschepen te gelijk kunnen hersteld worden, de kanalen, alle met muren van graniet, even als de kaaijen der Newa in de hoofdstad, bevestigd; doch het feest riep mij en ik mogt in Kroonstad niet verwijlen. Ik vond spoedig gelegenheid om met eene kroonsboot naar Peterhof te varen. Ik ondervond weder het ongemak van geen Russisch te verstaan; vier zeeofficieren waren met mij in de boot, en die verstonden niets anders dan hunne taal, zoo dat ik geheel geen gesprek met hen houden konde. Dit komt hier veel meer voor, dan men vermoeden zoude, en zoo ik geen loonbediende bij mij had, die mij voor tolk dient, zoude ik dikwijls in verlegenheid komen.

De wind was tegen, zoo dat wij meer dan twee uren onderweg waren, en ik eerst tegen tien ure aankwam. Nu vond ik mijne landslieden, welke om den regen gisteren niet naar Kroonstad gegaan, maar dezen morgen met de stoomboot van Petersburg herwaarts gekomen wa-

Digitized by Google

ren. Wij besteedden den dag om het feest en Peterhof te zien. Het paleis is zeer groot, en maakt onder anderen door vergulde koepels eene vorstelijke vertooning; als voorwerp van bouwkunst heeft het echter geene groote waarde. Doch de plaats is zeer gelukkig gekozen: op eene kleine verhevenheid, ongeveer 60 voeten boven de zee, met een ruim terras, waarvan men niet alleen de zeer uitgestrekte lanen en tuinen overziet, maar ook het gezigt heeft over de zee op Kroonstad en Petersburg. PETER de Groote begon den aanleg van dit landgoed in 1711, en sedert is het steeds uitgebreid en verfraaid; maar wat van hem was, heeft men als gewoonlijk geëerbiedigd; onder anderen vele lanen door hem geplant.

Wij zagen het eerst de parade, waar niet vele, maar veelsoortige en uitgezochte krijgslieden bijeen waren. Toen de keizer verscheen, ging een korte, niet zeer luide, kreet op; het was de gewone groet der soldaten: ,,goeden dag keizer" waarop de keizer antwoordt: »Ik dank u, mijne kinderen." Het talrijkste was het regiment lijfwacht te paard, gewoonlijk Chevaliers gardes genaamd, hetgeen beschouwd wordt als door de keizerin aangevoerd. De manschap, de witte uniform en de paarden zijn alle uitsteekend schoon. Mij vielen bijzonder in het oog de Circassiers of Tsjerkessen, waarvan er 300 bij de lijfwacht in dienst zijn, en welke hunne nationale kleeding en wapenen behouden hebben. Slechts eenige waren daarvan hier tegenwoordig. Zij droegen een spitsen stalen helm met een paardenstaart. Van dezen helm hing een stalen net af, dat onder de kin toegehaakt was en zoo den hals en nek bedekte. Eenige hadden roode, andere blaauwe korte rokken op de Poolsche wijze gemaakt, en daar over een panserhemd uit kleine, blinkende stalen maliën vervaardigd. De arm was van den elleboog tot aan de hand, en het been van de knie tot aan den voet door stalen platen beschermd. In den gordel hadden zij twee lange

Digitized by Google

pistolen; verder bestonden hunne wapenen uit een krommen sabel en een lang Turksch geweer, dat op den rug hing, eenige hadden in plaats daarvan een boog en een pijlkoker. Op de borst hadden zij eene rei kleine zakjes voor de patronen. Eene bijzonderheid is nog een vangkoord dat ter zijde van het paard hangt, en dat zij in het gevecht met veel behendigheid hunnen vijand over het hoofd werpen. Zij hadden eene zeer bevallige houding op hunne vlugge, levendige paarden. Onder den schitterenden stoet waarvan de keizer omgeven was, bekleedde de eerste plaats prins FREDERIK der Nederlanden.

Op de parade volgde de godsdienstoefening in de kapel, waarin niet anders dan personen van den eersten rang, of althans met gouden rokken versierd, toegang verkregen. Daarna had de voorstelling aan het hof plaats. Wij hadden dus tijd, om de menigte gade te slaan, die zich hier verzameld had, en dit vond ik een belangrijk schouwspel. Een groot deel der bevolking van Petersburg, en nog velen uit de omstreken komen bij deze gelegenheid herwaarts; volle stoombooten varen aanhoudend uit de hoofdstad hierheen, en de wagens zijn zoo gezocht, dat zij met honderd roebels en meer betaald worden. Alle deze gasten verspreiden zich in de vele tuinen en lanen van het keizerlijk landgoed, en daar was de volte niet hinderlijk; alleen rondom het paleis was het doorgaans zeer vol; doch, daar weinigen van het eigenlijk gemeen zich hier bevonden, voor wie dit feest te ver af of te kostbaar is, zoo was er zelden een hinderlijk of ruw gedrang. Er was wel eenig gevaar om te verliezen hetgeen men in de zakken had; dit gebeurde zelfs aan mijne reisgenooten. Ik kwam er goed af; men ontnam mij niets dan scheurpapier, met welken buit men zich waarschijnlijk bedrogen heeft gevonden. Waar wij wandelden, overal zagen wij groepen van vrolijke lieden zich in alle rigtingen bewegen. Hier en daar was militaire muziek, die het feest verlevendigde.

Digitized by Google

Het geboomte is krachtig en overvloedig, en zelfs ziet men hier, behalve de gewone berken en sparren, ook linden, wilde kastanjes en eiken, deze nog door PETER I geplant; het schijnt dat zij hier, door ander geboomte beschut, beter groeijen dan elders; vijvers, watervallen en fonteinen zijn er menigvuldig en groot, zoodat zij ware sieraden tusschen het geboomte uitmaken. Bijzonder aangenaam is toch Peterhof door zijne ligging aan de zee; hierdoor was PETER de Groote uitgelokt om hier zijn schoonste zomerverblijf aan te leggen. En daarom liet hij, behalve het groote paleis, nog eene kleine woning voor hem zelven bouwen. Die wordt Monplaisir, doch meer algemeen en eigenaardiger het Hollandsch huis genoemd, want het is geheel op Hollandsche manier ingerigt; en het is nabij het strand gebouwd, zoodat de vorst altijd de zee en Kroonstad met zijne vloot voor oogen had. Uitwendig herinnert het aan den Hollandschen bouwtrant, door dat de klinkers gevoegd en niet overplijsterd zijn. Het gelukte ons, om ook het inwendige te zien, dat weinig veranderd is. De slaapkamer is nog als in PETERS tijd, en in de andere kamers staan nog vele der oude meubels; in de keuken ziet men gekleurde tegeltjes aan den muur, het fornuis, de aanregtbank, de pomp met gootsteen, en zelfs de tinnen schotels en borden, zoo als zij voor honderd jaren aanwezig waren. In de tuinen is nog een ander huisje van PETER, Marly geheeten, doch dit is veel kleiner.

Toen wij weder aan het paleis kwamen, stond daar een eenvoudig rijtuig met twee paarden, en weldra zagen wij den keizer en de keizerin geheel alleen daarin stappen en uitrijden, de keizer reed zelf. De minzaamheid, waarmede het vorstenpaar de talrijke menigte hunner onderdanen begroeteden, en de hartelijke belangstelling, die op elk gelaat te lezen stond, konde men niet zonder aandoening beschouwen.

Het dorp Peterhof is onbeduidend, het bestaat uit

Digitized by Google

houten huizen, en eene steenen kerk. Twee kroonsfabrieken, te weten: eene slijperij van edele gesteenten en eene papierfabriek, konden wij, om den feestdag, niet bezigtigen. Er is niet ééne goede herberg en die zoude ook voor eene gelegenheid als deze, geheel ontoereikend zijn. Daarvoor komen vele lieden uit de stad, welke tenten onder het geboomte van het park oprigten, waar men eten en drinken kan. Een groot aantal stalletjes met vruchten, brood, vleesch, kwas en andere zaken bieden voor de minder rijke gasten gelegenheid tot verfrissching aan; terwijl toch het grooter getal door medegebragten voorraad in de behoeften voorzien. Ik vind in het verhaal van een reiziger, die dit feest in 1830 bijwoonde, dat er tafels met spijzen en dranken van 's keizers wege waren aangerigt, waaraan de menigte voor niet gelaafd werd. Dit was nu niet, en zelfs kan ik mij moeijelijk voorstellen, hoe dit zonder zwarigheden, onder zulk een talrijk gezelschap kan plaats hebben. Wij vonden in eene tent, welke, volgens het opschrift „Restaurant à l'instar de Paris" moest opleveren, een redelijk maal tegen onmatig hoogen prijs.

Wij hervatteden spoedig onze wandeling, en zagen onder anderen aan de haven, eene volle stoomboot aankomen, hetgeen eene levendige vertooning opleverde; wij vermaakten ons met op te merken, hoe de vrouwen zoo zeer haar best deden, om de fraaije kleeding ongekrenkt te bewaren, en hoe zij toch zoo weinig hierin slaagden. In de golf lagen op kleinen afstand van het strand een groot aantal oorlogs- en andere schepen, alle met vele vlaggen versierd. Van deze schepen werd dezen morgen, en op nieuw na den middag geschoten. Weder aan het paleis gekomen, zagen wij den keizer en keizerin in een wagen met vier paarden, en de prins en prinses FREDERIK der Nederlanden, op gelijke wijze, uitrijden, om door de lanen van Peterhof te toeren; kort daarna zagen wij ook den troonopvolger grootvorst, ALEXANDER, uitrijden.

Eene andere wandeling bragt ons in het kamp, waar een gedeelte van de garde onder tenten gelegerd was. Wij hoorden hier eenige groepen soldaten volksliederen zingen; zagen er ook eenige dansen. Niet ver van daar was de plaats waar de wagens stonden, en ook de voetgangers uitrusteden. Hier geleek het naar een groot bivak. Op dertig duizend berekent men het getal der wagens die ter zake van het feest herwaarts komen. Men neemt op den togt naar Peterhof niet alleen levensbehoeften, maar ook schoone kleederen mede. In en bij de rijtuigen, hier en daar onder kleine tenten, zagen wij nu elk gezelschap zijn maaltijd houden, vooral thee drinken, waartoe overal vuren gemaakt werden; — vele zaten of lagen op kussens, daartoe medegebragt, of uit het rijtuig genomen, en menigvuldig zag men de vrouwen elkander helpen om zich te verkleeden. De ontzachelijke menigte maakt, dat dit algemeen in het open veld geschiedt; en het levert inderdaad eene zonderlinge vertooning op. De Russen zijn meer dan anderen gewoon zich in zulke omstandigheden te schikken; zij zijn minder op gemak, maar zeer op vermaak gesteld. Wij hadden, door de kennis, die een mijner reisgenooten had aan een winkelier in het dorp, de gelegenheid bekomen, om althans de onmisbare herstelling van ons toilet in het werk te stellen, ten einde ons onder de fraai gekleedde feestgenooten te kunnen vertoonen. Tot mijn ongemak hadden wij in de groote drukte mijn loonbediende verloren.

In en om het paleis wemelde het steeds van heeren, in de prachtigste militaire, en andere kostumen, en zelfs de hofbedienden waren in veelsoortige met goud versierde kleederen. Tusschen deze zag men toch van tijd tot tijd arme en morsige mannen, die voorraad kwamen aanbrengen, of die, zoo het scheen, eenige grove werkzaamheden moesten verrigten, waarmede zich bedienden, met geborduurde rokken en witte zijden kousen niet konden bezig houden. Dit stak zonderling af.

Digitized by Google

Tegen den avond was de menigte en de beweging het grootste, de maaltijd en de rust waren afgeloopen, nieuwe deelnemers aan het feest, waren nog aanhoudend toegevloeid, en vóór den nacht gingen er geen weg. Zoo als ik naderhand uit de berigten gezien heb, bedroeg toen het getal der aanwezenden meer dan 200,000. Men kan zich voorstellen welk een buitengewoon tooneel het oplevert, eene schaar van zoo vele duizende lieden te zien, allen vergenoegd, allen op het beste uitgedost, en ik moet er bijvoegen zonder eenig ongepast rumoer, of onvoegzaam voorkomen.

Tusschen zeven en acht ure stroomde men naar het bal, gedeeltelijk om het zelf te bezoeken, doch ook veel om buiten het paleis de levendigheid daarvan te zien. Dit bal heet gemaskerd, en is het welligt in vroeger tijd geweest, tegenwoordig wordt alleen verlangd, dat men een zoogenaamd domino, dat is een klein manteltje, omhebbe, en dit kan men hier in de winkels huren. Doch die in Russische volksdragt gekleed zijn, en in 't algemeen, die lange baarden dragen, hebben zonder domino toegang, van hen wordt ook geen intreekaartje gevorderd, hetgeen anders vereischt wordt, en hoedanige bij duizenden worden uitgegeven. Ik had er een door den heer G. bekomen; maar zelfs dit werd niet streng genomen, vele kwamen zonder kaartjes binnen. Eene reeks van zalen is ingerigt, om die gasten te ontvangen. Wij kwamen tamelijk vroeg, en vermaakten ons lang met de menigvuldige gezelschappen te zien binnen treden en hun genoegen uitdrukken. Eenige rijkgekleede soldaten stonden hier en daar in de zalen, doch meer, zoo 't scheen, voor de pracht, dan om de order te bewaren; trouwens in dit zeer gemengd, en groot getal gasten, werden de stilte en welvoeglijkheid nooit vergeten. Behalve de hoflakeijen in roode, gele en bonte kleeding, zag men ook een aantal mooren in Aziatische dragt

onder de bedienden. De zon scheen nog in de zaal toen de vele waskaarsen werden aangestoken. Nu en dan zag men heeren en dames van het hof, die zich naar eene bijzondere zaal begaven, werwaarts men ook van elders uit het paleis kwam. Een zeer schoon orchest deed zich hooren, en toen de zalen zich algemeen gevuld hadden, begon de zoogenaamde polonaise: de keizer en keizerin voor aan, prins en prinses FREDERIK, de troonopvolger en verder de heeren en dames van het hof, vreemde gezanten en hooge adel, naar ik gis ongeveer veertig paar. Deze dans bestaat, zoo als men weet, alleen daarin, dat de paren hand aan hand, te midden der menigte door de zalen wandelen. Dit deed men nu zeer menigvuldig, in alle rigtingen, en door alle de zalen, zoodat alle aanwezigen zeker eens of meer malen het genoegen hadden, om den keizer en de hooge personen van zeer nabij te zien. Nu en dan veroorzaakte de poging, om op eens, waar de trein kwam, ruimte te maken, aanmerkelijk gedrang, doch slechts kort durend. De belangstelling was zeer groot, en ik vond het ook zeer merkwaardig, om den keizer van het onmetelijke Russische Rijk, met zijn gezin en gevolg, zoo gemeenzaam onder zijn volk, onder lieden van alle standen te zien. De keizer veranderde dikwijls van danseres, en met veel genoegen zag ik hem eenmaal met onze beminnelijke freule van S. voorbijkomen. Men zag hier nu ook de bloem van de Russische groote dames, en er waren werkelijk eenige schoonheden onder. Bij vele zag men toch de sporen van groote vermoeijenis, en inderdaad moet dit gaan door de opgevulde zalen zeer afmattend geweest zijn; het duurde meer dan een uur, doch op het laatst was de trein veel afgenomen.

Na lang het dansen te hebben aangezien, bezochten wij ook de vertrekken, waar thee, limonade en meê geschonken werden. Hier was veel toeloop, maar toch ook orde

Digitized by Google

en welvoeglijkheid, zoodat ik zelf zonder veel moeite van deze ververschingen bekwam.

Toen wij het bal verlieten was men juist begonnen de vele duizenden lichten aan te steken, en de illuminatie trok de algemeene aandacht. Men had geene kosten daarvoor gespaard, overal was overdadig veel licht en zelfs de schemering, die hier op dezen tijd van het jaar niet van de lucht verdwijnt, hinderde niet aan de uitwerking daarvan. Het grootst geheel zag men van het terras voor het paleis, waar men verblind werd door de groote halfronde wanden en eene honderd voet hooge zon met de eerste naamletter der keizerin ALEXANDRA in het midden, alles van latwerk met lampen behangen. Schooner vond ik nog de verlichting rondom een zeer grooten vijver, waarin men den gloed zag teruggekaatst. Het groen, waar tusschen zich het licht bevond, vooral het water der fonteinen, maakten eene zeer lieve uitwerking. Op ééne plaats waren de lampen achter het water gesteld zoo dat men ze er door heen zag schijnen. Behalve vele tempels en andere figuren van latwerk, waren de gebouwen Monplaisir met Chinesche, en Marli met Gothische omtrekken verlicht. In eenige lanen, die niet zeer breed waren, vond ik het licht bijna hinderlijk. Om de lampen, 200,000 in getal, te ontsteken gebruikt men matrozen, die reeds over dag bezig waren om alles in order te brengen. De schepen, die voor Peterhof lagen, waren ook met lantarens verlicht.

Juist om twaalf ure reed de keizerlijke familie met alle de personen van het hof, gezanten en hooge adel, in ruim dertig wagens uit. Deze wagens „lineken" of „linien" genaamd, zijn van eene bijzondere soort, zeer laag, open, en juist als twee kanapees met de ruggen tegen elkander gesteld, zoo dat men altijd zijdwaards rijdt. Gewoonlijk zitten in elk dezer wagens acht personen, heeren en dames in bonte rijen. Zij worden getrokken door

Digitized by Google

twee paarden; de hofkoetsiers, en de lakeijen die achterop staan, zijn met zijden kousen en gespen op de schoenen gekleed. Op die wijze reed men stapvoets door alle de lanen. Wij plaatsten ons zoo, dat wij den trein nu eens van de eene en vervolgens van de andere zijde zien konden. Men zag vele der dames, nu nog meer dan vroeger, met blijken van vermoeijenis op het bleek gelaat. Voor sommige zal welligt meer eer dan vermaak in deze schitterende vertooning geweest zijn. Het was ongeveer één uur, toen deze wandeling ten einde was; en hiermede was het feest besloten.

Ik was zeer voldaan het zoo goed gezien te hebben. De edele gestalte, de uitdrukking van kracht en moed gepaard met zachtheid en welwillendheid van den keizer; de uitdrukking van goedheid en de vriendelijkheid jegens elkeen der keizerin, hebben mij zeer getroffen. Ook de troonopvolger ALEXANDER heeft een zeer gunstig, ongemaakt voorkomen. Het volk toonde steeds den grootsten eerbied en liefde, voor de vorstelijke personen; doch nergens was eenige luidruchtigheid; behalve op de parade heb ik niet een enkeld hoera gehoord. Het was een waar feest, dat de vorst met zijn volk vierde, en waar de uitwendige afscheiding geheel scheen weg te vallen, terwijl toch de afstand, die door de hooge genegenheid van het volk en door de persoonlijke eigenschappen van den vorst bestaat, nooit uit de gedachte ging. Men leert er de betrekking tusschen den keizer en de natie van eene zeer gunstige zijde door kennen.

Wij gingen ons nogmaals bij den Franschen restaurateur versterken; haalden onze mantels in den winkel waar wij vroeger geweest waren, en hier vond ik eindelijk mijn loonbediende terug. Nu begaven wij ons op de stoomboot, waar het zeer vol was, zoo dat ik noodzakelijk bovenop moest blijven, waar geene gelegenheid was om te slapen. Ik zag spoedig de zon opkomen; de nacht was

Digitized by Google

helder en niet koud, evenwel was ik zeer tevreden toen ik eindelijk tegen zes ure, Dingsdag 14 Julij, te huis kwam, en mij ter rust konde begeven. Ik sliep tot 12 ure, en had geen lust om veel te ondernemen. Dezen avond dronk ik thee bij den heer H., welke het feest onder de hovelingen had bijgewoond; wij deelden elkander onze opmerkingen mede. Hij bevestigde mij vooral dat het zoo vermoeijend was geweest. De uitgenoodigde vreemdelingen hadden in een nevengebouw van het paleis kamers gehad; zij waren op een ontbijt bij den grootmaarschalk geweest; hadden de parade bijgewoond; waren aan den keizer, de keizerin, prins en prinses FREDERIK der Nederlanden voorgesteld, en hadden het middagmaal weder aan de maarschalkstafel genoten. Op het bal had onder anderen zeer gehinderd, dat men de polonaise steeds met den hoed op gedanst had. Na het bal was er avondeten in het paleis geweest, en terstond daarna hadden zich allen gehaast, om bezit te nemen van eene plaats op de „lineken." Van het eigenlijke volksfeest hadden zij op die wijze minder gezien dan de geen die niet tot het hof behoorde.

Woensdag, 15 Julij. Met twee Russische kennissen bezocht ik het Instituut voor den Bergbouw, waar jonge lieden voor de dienst bij de mijnen worden opgeleid. Men noemt het dikwijls naar de kweekelingen Bergkadetten-corps, of berg-corps (in het Russisch Gornoikorpoes). Een groot gebouw op de kaai van Wasili-Ostrow aan de Newa dient voor deze inrigting, welke, wat de hulpmiddelen betreft, nergens overtroffen wordt. Ook heeft Rusland grootere en belangrijkere bergwerken dan eenige staat van Europa. CATHARINA II heeft in 1772 dit instituut gesticht, en in 1804 bekwam het eene nieuwe en meer uitgebreide inrigting. Het is tevens eene stich-

Digitized by Google

ting van weldadigheid, daar een groot aantal (volgens opgave 110) kinderen van overledene of onbemiddelde beambten bij de mijnen, hier op kosten van de kroon worden opgevoed, de andere betalen 700 roebels jaarlijks. Zoo men ons zeide, bedroeg thans het getal der kweekelingen 213, somtijds klimt het tot 400. Men neemt de kinderen zeer jong aan, geeft hun het volkomen lager onderwijs, en vervolgens, indien zij hier blijven, het bijzonder onderwijs voor den bergbouw. Die niet geschikt of ongenijgd zijn om voor de mijnen opgeleid te worden, ontslaat men, als het algemeene onderwijs afgeloopen is. Door dat het vacantie was, zagen wij weinig kweekelingen; de meeste waren afwezig. De slaapzalen, gehoorzalen en andere lokalen waren als gewoonlijk ruim en fraai, een tuin voor de uitspanning bestemd, is der gezondheid zeer bevorderlijk. Het onderwijs duurt doorgaans ten minste zeven jaar, en dan worden deze jonge lieden eenige jaren bij het een of ander bergwerk geplaatst, om zich praktisch te oefenen. Zij die zich onderscheiden, worden vervolgens in de gelegenheid gesteld, om in vreemde landen te reizen, ten einde hunne kundigheden uit te breiden. Ik heb naderhand, op de stoomboot van Petersburg naar Lubek, een paar zulke jonge bergmannen ontmoet, welke reeds eenige jaren aan verschillende mijnen in het Oeral- en in het Altaï-gebergte hadden doorgebragt, en nu op kosten der kroon eene wetenschappelijke reis voor hun vak door Europa ondernamen. Het is, dunkt mij, niet twijfelachtig, dat de Russische regering langs dezen weg zeer bekwame ambtenaren kan verkrijgen. Ook hebben mij personen, welke zich in Siberie hadden opgehouden, verzekerd, dat zij verwonderd waren geweest over den hoogen trap van wetenschappelijke beschaving, die zij dikwijls diep in Azie bij de opzigters der mijnen gevonden hadden. Eene merkwaardigheid dezer school is nog, dat de kinderen, die hier onderwezen worden,

Digitized by Google

meestal uit Siberie van daan zijn, en dat zij nu en dan in de schitterende hoofdstad zoodanig heimwee bekomen, dat men ze naar hun afgelegen vaderland moet terug zenden. Zeer roemt men het onderwijs en de oefening in de scheikunde, waar de zuivering en bewerking van de metalen tot groote volkomenheid gebragt worden, zoo als dan ook hier het platina voor de munt wordt toebereid.

Het kabinet van mineralen bestaat uit de verzamelingen van verscheidene natuuronderzoekers en vooral uit de schoonste stalen van alles wat in de Russische gebergten gevonden wordt. Deze voorwerpen zijn gerangschikt naar de streken waar zij voorkomen, zoo dat men in eens overziet wat het Oeral-, het Caucasus-, het Altaï-, en de menigvuldige kleinere gebergten opleveren. Wetenschappelijk geordende verzamelingen, ook van vreemde mineralen, zijn eveneens aanwezig. Ik zag hier groote stukken zuiver ijzer, goud, zilver, platina, zoo als het in de Russische mijnen voorkomt; — den grootsten malachiet dien men kent, gevonden in het bergwerk van Goemisjew, zoo men mij zeide, 26 poed zwaar; — zeer schoone topazen en andere edelsteenen; — kleine diamanten, welke, volgens de aanwijzing van HUMBOLT, in het Oeralgebergte gevonden waren, doch te onbeduidend om er verdere nasporingen voor aan te wenden; — versteend hout, waarvan de spleten met amethist vervuld waren; — een blok palmhout met een menschenbeen daarin gegroeid. Men heeft den oorsprong van dit hout niet kunnen opsporen; een smid had het lang als aanbeeld gebruikt en wist niet van waar hij het had. In dit kabinet wordt ook bewaard een tweede geraamte van een mammouth, aan de Oechra, 25 wersten van Jaroslawl gevonden. Het was niet geheel volledig, daarom heeft men enkelde stukken met kunst aangevuld.

Eene bibliotheek bevat alle de belangrijkste werken over geologie, mineralogie, en bergbouw.

Digitized by Google

Eene verzameling van natuurkundige werktuigen, en van modellen en werktuigen betrekkelijk de mijnen, is zonder besparing van kosten tot stand gebragt; zoo dat niet alleen de wetenschap, maar ook hare toepassing op het toekomstig beroep der kweekelingen grondig geleerd kan worden. Verscheidene bergwerken zijn in het klein volkomen nagemaakt, zoo dat men er een klaar aanschouwelijk denkbeeld van bekomt; ook de modellen van fabrieken tot het mijnwezen behoorende zijn hier aanwezig, zoo als van de munt van Jekaterinenburg met alle de bijzonderheden. Onder de natuurkundige werktuigen was eene waterpers van buitengewone kracht, te Olonets, 600 wersten N. W. van hier vervaardigd.

Ten einde de kweekelingen nog meer met den aard der mijnen vertrouwd te maken, heeft men in den tuin van het instituut een bergwerk nagebootst, met eene schacht, onderaardsche gangen en wat verder in de werkelijkheid voorkomt. De kleuren van de steenlagen en van den erts, zoo als zich die in de natuur vertoonen, zijn ook nagevolgd. Dit is voor de bewoners der hoofdstad, en anderen die nimmer mijnen gezien hebben, gewis eene merkwaardigheid; doch wanneer men meermalen in die diepe werkplaatsen afgeklommen is, en in die zwarte en vochtige gewelven heeft rondgedwaald, zoo komt deze nette en beperkte kopie bijna als speelwerk voor, en ik zoude twijfelen of het voor 't onderwijs eenig nut heeft.

In de zalen zag ik met veel belangstelling een aantal fraai geteekende gezigten van Siberische streken en bergwerken, waardoor men in een land verplaatst wordt, dat ons zoo volkomen vreemd is. Naar die teekeningen te oordeelen ontbreekt het er niet aan schoone natuurtooneelen. Een dezer gezigten stelde de mijnen van Berezow voor, waar MENSJTSJIKOW, de bekende gunsteling van PETER I, in 1731 als banneling gestorven is. Hier hong ook een portret van NIKITA DEMIDOW, den grondlegger

Digitized by Google

van alle de mijnwerken in het Oeralgebergte, waarvan de eerste in 1699 door hem in het distrikt Jekaterinenburg geopend werden; en een van zijnen zoon AKINSI NIKITITSJ, welke even zoo, in 't jaar 1727, het eerste de mijnen van het Altaïgebergte ontgonnen heeft, nabij het meer Koliwan. Zij zijn ook de grondleggers geweest van dat aanzienlijke geslacht, hetwelk nu tot de rijkste van Rusland behoort. De vader was een gewoon fabriekarbeider aan de keizerlijke smederij te Toela, hij was aan de fabriek even als de lijfeigenen aan den grond gebonden, (een pripisniji) doch PETER I verhief hem reeds in den adelstand. Merkwaardig kwam mij het verschil tusschen den vader en den zoon voor. NIKITA had het voorkomen van een Russischen boer met een krachtig en verstandig gezigt en een langen baard; zijn zoon had reeds in plaats van den baard eene alongepruik, een zijden rok en kanten lobben, volgens de Fransche mode van dien tijd.

Men heeft hier ook eene verzameling van munten, bijzonder Russische, welke gezegd wordt zeer volledig te zijn.

Eenige voortbrengsels van Siberische fabrieken, welke met de mijnen in verband staan, worden hier bewaard. Daaronder staken uit zeer schoone sabels en andere voorwerpen van staal met goud ingelegd, of anders fraai gearbeid uit de fabriek van Slatoöest in het Permsche gouvernement.

Eindelijk wees men mij eenige Siberische oudheden, welke mij zeer belangrijk voorkwamen. Ik zag daaronder eene vaas, welker schoone vorm niet zoude doen vermoeden, dat zij van een ruw volk afkomstig was.

Aan het hoofd van het onderwijs in dit instituut staat de heer SOKALOW, welke ook hoogleeraar is aan de Universiteit. Wij zagen hem in uniform met epauletten, want hier is elkeen militair.

Digitized by Google

Menschlievendheid en mededeelzaamheid behooren tot de karaktertrekken der Russische natie; daaraan moet men het toeschrijven, dat hier zoo vele en zoo uitgebreide inrigtingen van weldadigheid bestaan. Eene voorname plaats daaronder behoort aan de vondelingshuizen in de twee hoofdsteden. Nergens heeft men zoo veel opgeofferd, en zoo veel zorg besteed, om deze soort van stichtingen op eene groote schaal en tot eenen hoogen trap van volkomenheid te brengen, als in dit land. CATHARINA II, heeft kort na dat zij de regering aanvaard had, reeds in 1763, het vondelingshuis van Moskou gesticht, en vier jaren later dat van Petersburg. Dit was aanvankelijk slechts een tak van het Moskousche; doch sedert 1785 staat het op zich zelf. Lang voor dien tijd had toch een Russisch geestelijke het eerste voorbeeld gegeven; de metropoliet HIOB had in 1706 te Nowgorod zulk een huis opgerigt, hetwelk de bijzondere goedkeuring van PETER I verwierf. CATHARINA volgde vooral den raad van den generaal BETSKOI, een zeer menschlievend man, welke het vooruitzigt koesterde om de ongelukkige misdaad van kindermoord voor te komen, en bovendien, om door het goed opvoeden dezer kinderen eenigzins een kern te verkrijgen van den nuttigen burgerstand, welke voor Rusland zoo wenschelijk scheen. In den eersten tijd hebben die gestichten toch niet zeer gebloeid, en het Petersburgsche was reeds eenigermate in verval, toen in 1797 de echtgenoote van keizer PAUL, MARIA FEODOROWNA, het bestuur op zich nam. Door de onvermoeide zorg van deze verdienstelijke vorstin is deze, en zijn bijna alle andere inrigtingen voor opvoeding en ondersteuning van armen en ongelukkigen geheel hervormd en op den besten voet gebragt.

De heer O. was zoo goed mij voor te stellen aan den heer SCHOTTEN, welke aan het hoofd van het inwendig bestuur stond, die, hoewel van Duitsche afkomst, niets dan Russisch verstond, doch mij verlof gaf om alles te zien;

Digitized by Google

en toen begeleidde ons de schrijver der Cancellerij, de heer JENISCH, welke met groote beleefdheid, in het Duitsch, mij van de bijzonderheden onderrigte. Meermalen is het vondelingshuis van plaats veranderd; het gebouw of liever de gebouwen, welke thans daarvoor dienen, bekwamen deze bestemming in 1798; zij bestaan uit twee gewezene paleizen, een van den graaf RAZOEMOWSKI, en een ander van den graaf BOBRINSKI, benevens verscheidene huizen en sedert bijgevoegde vleugels, met een uitgestrekten tuin; alles zaam eene ruimte, welke eene kleine stad zoude kunnen bevatten. Van hetgeen ik vernam, terwijl wij deze paleizen der weldadigheid doorwandelden, wil ik trachten het voornaamste eenigzins regelmatig te verhalen.

Bij den deurwachter, dien men hier Zwitser noemt, wordt het kind gebragt; nacht en dag is daar iemand om het te ontvangen. Men vraagt bij de aankomst of het geen kind van een soldaat of van een lijfeigen is, en op het ontkennend antwoord, zonder verder onderzoek, wordt het aangenomen, ten zij het blijkbaar boven de twee jaren oud is, in welk geval men het afwijst. Dat het kind onecht is, wordt verondersteld, doch daarnaar wordt niet gevraagd of onderzocht. Aangenomen zijnde bekomt het een nummer van het jaar. In verschillende kolommen worden de volgende bijzonderheden op geschreven: of het gedoopt is; — welk soort van kruisje, goud, zilver of lood, zoo als men hier bij den doop omhangt, het om den hals droeg; — het geslacht; — twee voornamen, die de inbrenger opgeeft of die het hier ontvangt; — de dag der geboorte indien die wordt opgegeven; — eindelijk welke kleederen het droeg. Aan den inbrenger wordt een bewijs ter hand gesteld. Het aangenomen kind wordt dadelijk in een daartoe bestemd vertrek gewasschen, in rein linnen gebakerd, en in de zaal der laatst aangekomene gebragt, waar steeds eene rij bedden gereed staan, en een

Digitized by Google

aantal minnen op kinderen wachten. Wij zagen er 45 zulke minnen. Wanneer het kind ziek is, ook zoodra het ziek wordt, brengt men het in eene bijzondere afdeeling voor de zieke bestemd. Er komen tegenwoordig doorgaans 15 of 16 kinderen daags, voor twee dagen beliep dit getal 24. Wij waren getuigen van de aankomst van zulk een wichtje, dit was het 2585e van het loopende jaar. Er komen jaarlijks 100 tot 120 meisjes meer dan jongens. Wanneer het kind ongedoopt aankomt, wordt het den volgenden dag door een priester gedoopt.

Uit de eerste zaal schuift elk dezer kinderen spoedig op in de andere zalen, waar deze zuigelingen den eersten tijd doorbrengen. Door deze zalen werden wij gevoerd; zij zijn niet zeer groot, en bevatten gewoonlijk slechts 12 kinderen met hunne minnen. Elke min heeft naast haar bed een klein bedje (geene wieg), waarop het haar aanvertrouwde kind slaapt. In alle deze zalen heerschte uitstekende orde, zindelijkheid en welvoegelijkheid, en men konde niet in twijfel trekken, of voor deze kinderen werd de grootste zorg gedragen. Men hoorde bijna geene kinderen schreeuwen, overal was frissche lucht. Wij bezochten ook de ziekenzalen, die waren niet op de gewoone plaats, uit hoofde van herstelling aan het gebouw. Die zalen waren echter ook in de volkomenste orde. Men neemt de minnen uit de stad of van het land naarmate zij zich aanbieden. Zij komen uit de omstreken, gewoonlijk tot op een afstand van 100 tot 120 wersten. Hier viel ons in het oog, dat op een zoo groot getal zogende vrouwen, tusschen de vijf en zes honderd, bijna niet eene was, die anders dan lelijk konde genoemd worden. Men verklaarde ons dit echter daardoor, datzij, die door de natuur meer begunstigd zijn, gewoonlijk in bijzondere familiën worden aangenomen, en alleen de overschietende hier komen. Men betaalt aan deze minnen 20 roebels 80 kopeken maandelijks, behalve vrije kost en kleeding.

Digitized by Google

Men zeide mij, dat de jongste minnen, die zich aanbieden, zijn van 17 jaar, doch dit is eene zeldzaamheid. De kinderen blijven gewoonlijk drie tot zes weken hier, dan worden zij in de stad of op het land besteed. Er waren nu 544 zuigende kinderen in het huis; den vorigen dag waren er over de honderd vertrokken. Men betaalt daarvoor in de eerste vijf jaren 60, en later 35 roebels jaarlijks. Ik vroeg of zulke kinderen dikwijls werden geadopteerd? Het antwoord was: bijna nooit. Men heeft mij naderhand onderrigt, dat de landlieden rondom Petersburg meestal niet aan de kroon, maar aan bijzondere personen behooren, en datzij in dit geval, zulke kinderen niet als de hunne kunnen aannemen, dewijl deze dan ook lijfeigen van de edelen zouden worden, hetgeen niet geoorloofd is. De streek rondom Petersburg, waarin de kinderen besteed worden, strekt zich uit tot op 100 wersten. Die is in 10 kreitsen verdeeld, in elk van welke een arts en een helper zijn, belast met het toevoorzigt over de gezondheid der kinderen en der minnen.

Naarmate in de fabrieken of inrigtingen van de kroon behoefte of gelegenheid is, om knapen of meisjes te plaatsen, worden zij door het bestuur daartoe aangewezen; de overige blijven onbepaald besteed. Met 18 jaren zijn de meisjes, met 21 de jongens vrij, om in het huwelijk te treden, of op andere wijze zich een onafhankelijk bestaan te verschaffen; doch er is geen tijd waarop men zich onttrekt aan de zorg voor hun bestaan, en de meeste blijven steeds onder die zorg. Dit kwam overeen met hetgeen ik in de fabriek van ALEXANDROWSKI vernomen had.

Voor vele kinderen heeft eene bijzondere opvoeding en bestemming plaats, en deze maken eene zeer bevoorregte afdeeling uit. Wanneer men bij het inbrengen van een kind 280 roebels betaalt, zoo wordt dat kind niet na weinig weken weggezonden, maar blijft een jaar in het huis, en behoudt dezelfde min, hetgeen bij andere kin-

Digitized by Google

deren niet plaats heeft. Er waren nu 34 zulke zuigelingen hier aanwezig, wij zagen ze in eene bijzondere zaal. Na den afloop van dat jaar worden zij ook besteed; doch wanneer deze kinderen zeven jaren oud zijn, komen zij: de jongens te Gatsjina in eene school, waar tot Latijn toe geleerd wordt, de meisjes in de school alhier, waar Fransch, Duitsch, enz. onderwezen wordt, en waar zij tot onderwijssters worden opgeleid. Deze afzondering der scholen voor jongens en voor meisjes bestaat eerst sedert verleden jaar; tot dien tijd kwamen zij alle naar Gatsjina, ontvingen daar het eerste onderwijs, en vervolgens van daar in het huis te Petersburg, waar de jongens en meisjes verder opgeleid wierden; nu zijn de geslachten geheel afgescheiden. Een ongelukkig voorval heeft tot deze verandering aanleiding gegeven.

Wanneer de moeder zich als min aanbiedt, zoo wordt haar vergund, haar eigen kind te zogen, en zij bekomt in het huis de gewoone bezoldiging. Deze maatregel is voor het behoud der kinderen zeer heilzaam; zij is tevens zeer uitlokkend, om de kinderen herwaarts te brengen. Wanneer vervolgens de moeder verlangt, dat men haar eigen kind bij haar besteede, zoo bekomt zij daarvoor het eerste jaar 72, de volgende jaren 48 roebels: tot voor korten tijd bedroeg dit 120 en 72 roebels. Zulke kinderen hebben dan bovendien het voorregt, om als zij zeven jaren oud zijn, in de genoemde scholen opgenomen te worden. Dit voorregt bestaat alleen voor de ongehuwde moeders. Er waren thans 909 kinderen bij hunne moeders besteed, alle onder de zeven jaar.

Echte kinderen worden ook wel eens aan de moeders, om te zogen en naderhand om op te voeden toevertrouwd, doch, zoo ik wel verstaan heb, geschiedt dit bij oogluiking, terwijl dan de bezoldiging plaats heeft als of het kinderen waren wier moeders onbekend zijn.

Het gebeurt ook dat kinderen die geene vondelingen

zijn, door keizerlijke gunst het regt bekomen, om de scholen te doorloopen; en sommige hunner worden ook tot verdere en hoogere studiën ondersteund.

In elke der scholen, te Gatsjina jongens en hier meisjes, zijn omtrent zevenhonderd kinderen. De zorg daarvoor is zoo groot, dat men voor de meisjes een landgoed, de »Datsje" van Koerakin, nabij ALEXANDROWSKI, bestemd heeft, om de vacantie door te brengen tot versterking der gezondheid. Thans bevonden zich deze meisjes aldaar onder het opzigt van Mev. OHM, die aan het hoofd dezer afdeeling staat, en daarom konde ik van deze school nu niets zien.

Na de school van Gatsjina bezoeken sommige jongens eene der hooge scholen. Er waren thans van deze vondelingen 9 op de universiteit van Dorpat, 3 op die van Petersburg, 5 op het Gijsmnasium, 20 op de geneeskundige Akademie. Verder waren er 16 in het Technologische instituut; — 5 in de handelschool; — 7 in de school voor heelkunde aan het Oboechowsche ziekenhuis; — 2 in het Paulische cadettenhuis.

Van de niet bevoorregten waren er thans: op het land en in de stad besteed 13479; — in de fabriek van Alexandrowski 702; — in de kroons lakenfabriek van Kamarowski 73; — in de Peterhofsche lakenfabriek 19; — als werklieden in den tuin van Gatsjina 7. Bij werkbazen waren er in de stad 100 en te Gatsjina 15; — in bijzondere fabrieken tusschen de 40 en 50. De meisjes worden ook veel tot huiselijken dienst gebruikt; zoo waren er hier 266, waarvan 40 als waschters; — in Gatsjina 28; — in de instituten van Smolna 144, van Catharina 56, het Pawlische 12, het Vaderlandslievende 24; — in het instituut voor doofstommen 19. Eindelijk waren er nog in de „Infirmerie," eene bijzondere inrigting voor verminkten en onherstelbaar chronisch kranken, 97.

Het geheele getal der vondelingen welke van hieruit verzorgd worden bedraagt ongeveer 18,200.

Digitized by Google

Bij het vondelingshuis behoort de inrigting voor de verlossing van zwangere vrouwen, waar veel zorg, en tevens volkomene geheimhouding plaats heeft; weshalve ook geene vreemden worden toegelaten om het te bezigtigen. In deze inrigting komen de zwangeren ongeveer 14 dagen voor de bevalling, vele ook later, en blijven gewoonlijk na de bevalling negen dagen. Niemand vraagt naar den naam, elke vrouw bekomt alleen een nummer; en het staat zelfs vrij versluijerd in dit huis te komen en te blijven. Wanneer de moeders het goedvinden, en doorgaans vinden zij het goed, zoo gaan de kinderen dadelijk in het vondelingshuis over, en zij zelve kunnen, zoo als ik gezegd heb, als minnen mede daar plaats vinden.

Het staat ook vrij aan degeen, die een kind hier gebragt heeft, om het te komen bezoeken, of berigten er van te komen inwinnen. Eene der dames, die het opzigt hebben, verhaalde ons, dat voor eenigen tijd eene, zoo het scheen, aanzienlijke vrouw hier geweest was, geheel versluijerd, die gevraagd had, om een kind te zien, hetgeen haar was toegestaan. Zij had geschenen zeer aangedaan te zijn, doch niemand had haar gelaat gezien.

Wanneer men verlangt een kind terug te nemen, zoo wordt vooraf onderzocht, of hij die dit verzoekt werkelijk betrekking op dat kind heeft, en of hij in staat is, om er voor te zorgen. In dit geval geeft de keizer een bijzonder verlof, om het terug te nemen; doch dit is een uiterst zeldzaam geval.

Het inwendig bestuur verdient, zoo mij toeschijnt, den grootsten lof. Ik zag ook de keukens, waar gewoonlijk 16 poed vleesch daags verbruikt wordt; de broodbakkerij; de brouwerij van kwas, die hier als gewoone drank dient. Men zeide mij, dat het hoofdbestanddeel hier van is zeer hard gebakken brood. Overal heerschte uitstekende orde en zindelijkheid.

Mijne bemerkingen behoef ik wel niet op te teekenen;

Digitized by Google

ik bewonderde de uitvoering, op eene zeer groote schaal, van eene welgemeende inrigting; doch welker beginsel onmisbaar tot uitkomsten moest voeren, die men vooraf niet berekend of vermoed heeft. Het was mij belangrijk te weten, in welke evenredigheid het getal der ingebragte kinderen is toegenomen en mijn leidsman voldeed aan mijne nieuwsgierigheid. De oudste registers, die men hier heeft, zijn van 1781. In dat jaar zijn er ingebragt 730.

in 1784	911.
in 1794	1579.
in 1804	2385.
in 1814	2991.
in 1824	3791.
in 1834	5183.

Deze toeneming is buiten verhouding tot de vermeerdering der bevolking van de stad; doch zij is niet vreemd, wanneer men de gemakkelijkheid bedenkt, welke voor de ouders daargesteld is, om zich van de zorg voor hunne kinderen te ontdoen; en het laat zich niet berekenen hoeveel dit getal nog zal kunnen toenemen, indien men op denzelfden weg blijft voortgaan.

Ik hadde gaarne bijzonderheden vernomen, omtrent de sterfelijkheid; doch men konde mij alleen opgeven, dat verleden jaar 914 vondelingen in dit huis gestorven waren; zonder vele andere bijzonderheden laat zich daaruit geen gevolg trekken. Men begraaft ze op het kerkhof van Wolkowa.

Voor een eerste bezoek in eene inrigting van zulken grooten omvang was ik zeer voldaan. Vele personen van welke ik had hooren spreken, en die mijne nieuwsgierigheid in vele opzigten zouden hebben kunnen voldoen, waren thans afwezig.

Zoo als het mij telkens vreemd voorkomt, lieden van zeer verschillende natien hier aan te treffen, deed mijn

Digitized by Google

leidsman mij opmerken, dat de ambtenaar in dit huis, belast met de orde te bewaren, en als gewoonlijk „Poletseimeister" (ook in het Russisch) genaamd, een Circassier was.

Dezen avond bezocht ik het Alexandra-theater, op eene ruime plaats aan de Newskoi-prospekt, gelegen, en naar de tegenwoordige keizerin genoemd. Het bestaat eerst sedert 1830 en vervangt een kleinen Duitschen schouwburg, welke ter dezer plaatse plagt te staan. Men vergelijkt dit Alexandra-theater met dat der Scala in Milaan, hoewel het aanmerkelijk kleiner is, doch de inrigting is uitstekend goed, en het is met veel smaak versierd. De plaatsen voor de toeschouwers zijn gemakkelijk en ruim, veel beter dan gewoonlijk. Men speelde de „Muette de Portici," in het Duitsch, eenigzins verminkt en onder den veranderden naam van Fenella. Het gezang was toch zeer mooi, en in de ballets zag men de Fransche en Russische dansers hunne kunst vertoonen. De Russen hebben daarvoor veel aanleg en men beweert, dat na Parijs hier het beste gedanst wordt; de Franschen zijn evenwel nog hunne meesters. Het was zeer vol en warm, en bij het uitgaan viel een koude regen; beide was mij zeer hinderlijk. Dit Alexandra-theater en het Michael-theater, dat nog jonger is, benevens dat op Kamennoi-Ostrow (*), zijn de eenige waarin thans gespeeld werd. Er bestaat nog een veel grootere schouwburg niet ver van de Nikolaaskerk, gewoonlijk het Steenen-theater genoemd, hoewel thans de twee andere even eens van steen zijn. Dit werd in 1783 gebouwd, en onder de thans aanwezige is alleen het hoftheater der Hermitage, en dat slechts drie jaren, ouder. Het steenen of groot Russisch theater is uitwendig een schoon gebouw, hoewel eenigzins zwaar. Eene rij van acht

(*) Zie hier boven bl. 42 en 55.

Digitized by Google

Ionische zuilen, waarop een fronton rust, met beeldwerk versierd, vertoont zich zeer goed, en vormt eene overdekte plaats vóór den ingang van het gebouw. Inwendig is plaats voor 3000 toeschouwers, doch algemeen houdt men het er voor, dat de vorm en inrigting voor het gehoor niet gunstig zijn, en dat dit theater bij andere zeer achter staat. Men heeft mij gezegd, dat het waarschijnlijk eene andere bestemming bekomen zal. In de nabijheid van dit gebouw ziet men verscheidene ronde ijzeren tenten van bevalligen vorm, welke dienen om des winters groote vuren te stoken, waarbij zich de knechts en koetsiers kunnen warmen, terwijl hunne heeren en dames zich in den schouwburg bevinden; want het is hier de gewoonte om, zelfs in de felste koude, de rijtuigen den ganschen tijd te laten wachten.

De onderscheiding der talen wordt niet op de gebouwen toegepast; men speelt in dezelfde schouwburgen bij afwisseling in het Russisch, Fransch, Duitsch, Italiaansch, en, zoo ik hoor, ook wel eens in het Engelsch. Sedert 1785 bestaat eene bijzondere school om Russische kweekelingen voor het tooneel op te leiden, welke men met het Fransche conservatoire vergelijkt.

Donderdag, 16 Julij. De Admiraliteit is een van Petersburgs prachtgebouwen, en bevat veel dat voor een vreemdeling merkwaardig is. Het was mij niet dadelijk gelukt om ze te bezigtigen, dewijl ik niet naauwkeurig wist, van wien een verlof daartoe moest uitgaan. Mijne vergeefsche gangen daarvoor waren toch weder niet geheel zonder belang; onderanderen ontmoette ik in een der bureaux een zeer beleefd officier der zeemagt met name LEONTOWITSJ, commandant der Russische brik de Castor, welke mij verhaalde dat hij de wereld omgevaren was, en mij uitnoodigde om zijn schip te komen zien. Tot

Digitized by Google

mijn leedwezen heeft mij de tijd niet toegelaten van die uitnoodiging gebruik te maken. Eindelijk vernam ik dat door Prins MENSJTSJIKOW, welke met het ministerie der zeemagt belast is, toegestaan was, dat ik heden de Admiraliteit bezocht, en nu werd ik met groote beleefdheid ontvangen: twee officieren, welke Duitsch en Fransch spraken, vergezelden mij, en gaven mij alle verlangde inlichtingen. Den grondslag tot de Admiraliteit legde PETER I in 1705; doch onder dezen vorst bestond zij slechts uit een houten gebouw en toren, met palissaden en wallen omringd. Deze aanleg werd van tijd tot tijd uitgebreid en verbeterd; in 1727 werd een gebouw van baksteen in plaats van het houten opgerigt; en in 1734 liet keizerin ANNA den schoonen, spitsen toren bouwen, en met ducaten-goud vergulden, welke nog als een groot sieraad van de hoofdstad, even als de toren der vesting kerk, zich hoog in de lucht verheft. Langen tijd is de Admiraliteit eene vesting gebleven, met grachten en ophaalbruggen, tot eindelijk keizer ALEXANDER dien gehelen aanleg heeft veranderd, de grachten gedempt, de wallen geslecht, en in plaats daarvan zoogenaamde boulevards aangelegd, welke met lindeboomen beplant zijn, die toch slecht groeijen; zoodat het steeds eene wandeling met weinig schaduw is, welke thans de admiraliteit omringt. Doch het gebouw is zeer verfraaid, of liever, onder den genoemden keizer, grootendeels geheel nieuw daargesteld, volgens de plannen van den Russischen bouwmeester ZACHAROW. Het sluit drie zijden van eene langwerpig vierkantige plaats in, waarvan de vierde of noordelijke zijde door de Newa bepaald wordt. De voorgevel of langste zijde van het gebouw heeft eene uitgestrektheid van ongeveer 200 sazjenes (426 Nederl. ellen of metres). Eene groote gewelfde poort met beelden versierd vormt hier den hoofdingang.

Inwendig wordt de groote plaats voornamelijk ingenomen door de werf, waar thans twee brikken, elke van 20 kanon-

Digitized by Google

nen, de Palinuur en de Antenor, op stapel lagen. Er worden behalve op deze, nog op twee andere plaatsen, schepen gebouwd voor de zeemagt. De eene noemt men de kleine of nieuwe Admiraliteit, op dezelfde zijde, wat lager aan de rivier, dadelijk beneden de Engelsche kaai; de andere veel hooger en aan de overzijde der rivier gelegen, wordt naar het stroompje Ochta genaamd. Op elk dezer werven is thans slechts één schip onderhanden. Wanneer de schepen hier volbouwd zijn, worden zij met kameelen (die ook in het Russisch zoo heeten) in zee en naar Kroonstad gebragt, om nimmer in de Newa terug te komen. De magazijnen van alles wat voor de uitrusting noodig is, zijn te Kroonstad, waar velen oordeelen, dat de werf ook beter zoude geplaatst zijn; doch de eerbied voor de inrigting van PETER den Grooten, of wel bedenkingen van veiligheid, pleiten voor haar behoud te Petersburg. Op vele andere werven worden schepen voor de vloot gebouwd; te Archangel, bijzonder te Sewastopol in de Krim, ook te Nikolajew, te Cherson en te Odessa. Men bouwt hier de schepen van eikenhout, doch, daar dit schaarsch wordt, gebruikt men te Archangel reeds larixhout daarvoor, en dit wordt elders nagevolgd. Voor de uitwendige bekleeding enz. gebruikt men vuren- (fichten-) hout. Men rekent, dat een schip zeldzaam langer dan acht jaren duurt.

In het gebouw zag ik de schoone trap en ingang, welke door de bouwkundigen zeer bewonderd worden, en de vele zalen met de inrigtingen en verzamelingen die daarin gevonden worden. De hydrographie, waar de zeekaarten vervaardigd worden; — de drukkerij, waar onder anderen de ontdekkingsreizen der Russische zeelieden gedrukt worden; — eene zaal waar allerlei werktuigen, tot de zeevaart betrekkelijk, in voorraad zijn; daaronder wees men mij tijdmeters, door Russische kunstenaars vervaardigd. In eene groote zaal staat de bibliotheek,

Digitized by Google

welke men zegt dat in werken tot het zeewezen betrekkelijk, in reizen en in eenige andere vakken, zeer rijk is. Allerlei historische herinneringen worden hier bewaard, waarvan als gewoonlijk vele betrekking hebben op PETER en zijne Hollandsche vrienden. De goede, oude bibliothecaris, een Rus, sprak mij in het Latijn aan, wees mij de nieuwste reis van ROSS en zeide mij dat de „officiales" veel kwamen lezen. Men bewaart hier handschriften van PETER den Grooten, en die wees hij mij ook. In zijne brieven begon PETER dikwijls met de dagteekening in het Hollandsch te schrijven; doch dan schreef hij doorgaans Russisch, met moeijelijk te lezen letters.

In de schoone vergaderzaal zag ik den leunstoel van buitengewone breedte, waarin PETER bij het bestuur der admiraliteit plagt voor te zitten; ook een schoon portret van hem, te voeten uit, bij zijn leven, zoo men mij zeide, in Holland geschilderd, doch waarop ik geen naam van den schilder konde vinden. Zeer merkwaardig vond ik de verzameling van modellen, hoewel minder talrijk dan elders. Daarbij is eene verzameling van teekeningen, die steeds door de ingenieurs der marine vergroot wordt. Onder de modellen wees men mij dat van het schip, waarop ORLOW den slag van TSJESME gewonnen heeft; — dat van de brik de Mercurius, die onder kapitein KAZERSKOI in 1829 tegen twee Turksche linieschepen gevochten heeft, zonder genomen te worden. Ik bezocht nog de zaal waar de vlaggen gemaakt en geschilderd worden, eenige magazijnen en eindelijk het lazareth. Dit is alleen voor ongelukken, welke zoo ligt voorkomen onder de werklieden, en welke spoedige hulp vereischen; thans was er niemand, doch alles was in volkomene orde en gereedheid; steeds is een heelmeester tegenwoordig, om terstond te kunnen hulp aanbrengen. Men ondervindt dikwijls het uitstekend nut dezer inrigting, die aan de

Digitized by Google

Russische menschlievendheid groote eer aandoet. Bij de verklaring van vele voorwerpen, kwam mij dikwijls voor dat de Russische namen menigvuldig te gelijk Hollandsch zijn; zelfs de zaamgestelde, zoo als enterbijl, vaarwater, heeft men bij het zeewezen van dit land uit onze taal overgenomen. Van de meeste scheepsbehoeften heeft men hier geene groote magazijnen, ook is de touwslagerij slechts voor behulp. Ik heb dus dit alles maar vlugtig gezien en behoef er geene bijzondere melding van te maken. De kanonnen, die ik hier zag, worden te Kolpina gegoten. Mijne beleefde leidslieden verzelden mij ook op den toren die midden op het gebouw staat. Men heeft van daar een bijzonder schoon gezigt over de stad en de rivier.

Deze toren van de Admiraliteit is het middelpunt, waarvan de Newskoi-prospekt en twee andere groote straten, de Admiraliteiskoi- en de Wosnezenskoi-prospekten, als stralen uitgaan, welke de geheele stad op den linker oever der Newa doorsnijden. Van hier, dat men op de wandelingen door de stad telkens dezen toren ziet en zich daarnaar rigten kan. Daar de Admiraliteit aan de rivier staat, breekt zij de schoone kaai af, of liever staat zij tusschen de twee schoonste kaaijen, die welligt ergens gevonden worden: de kaai der paleizen (ook wel de Russische kaai genaamd) opwaarts en de Engelsche kaai nederwaarts van de Newa. Van beide heb ik reeds gesproken. Ook heb ik de groote Isaaksplaats vermeld welke van drie zijden de Admiraliteit omringt (*). Op deze plaats staat tegenover de eene zijde der Admiraliteit het winterpaleis, en tegenover de andere het paleis van den senaat en de synode. Dit laatste is een geheel nieuw gebouw, dat den aanvang der Engelsche kaai uitmaakt, en zich uitstrekt over de Galeijenstraat, welke achter die kaai loopt, en waarvan de ingang bestaat uit een zeer schoonen boog, welke door dat paleis heen

(*) · Bl. 87.

Digitized by Google

voert. Uitwendig is aan dit paleis eene rij van zuilen langs de kaai en het Petersplein. Het metselwerk was nog niet overpleisterd, en men konde dus niet wel oordeelen over de uitwerking welke dit gebouw, als het voltooid is, maken zal. Inwendig heb ik mij vergenoegd met het voorportaal, de schoone trap en eenige vertrekken, welke zonder opzettelijk verlof toegankelijk waren, te bezigtigen. Dit alles is, zoo als men het hier van een paleis voor de hoogste staatskollegien verwachten kan, op eene groote schaal, en tevens met edele eenvoudigheid gebouwd. Zoo is ook de kapel, die ik wel kerk mag noemen, en die ik even eens bezocht. Hierin wordt voor de hooge ambtenaren dienst gedaan.

In grootte en schoonheid wordt het paleis van den senaat nog ver overtroffen door dat van den algemeenen staf van het leger, een der heerlijkste gebouwen der hoofdstad; hetgeen ik ook slechts gedeeltelijk bezigtigd heb. Het staat op dezelfde Isaaksplaats, hoewel men om van het eene naar het andere dezer paleizen te gaan, weinig minder dan eene werst (12 minuten) afstands heeft. Het vormt een half rond met twee vleugels, te zaam veel breeder dan het winterpaleis, waar het tegenover staat. In het midden van dit gebouw is een triomfboog, welke een weinig boven het vlakke dak uitkomt en inwendig 68 voet hoog en 58 voet breed is. Deze boog, welke van uitstekend schoone bouworde is, opent den toegang tot eene straat, de kleine Millone genaamd. Men kan zich de grootte van dit gebouw eenigzins voorstellen, als men verneemt, dat alleen in dezen voorgevel over de 700 vensters zijn. Het breidt zich over eene groote uitgestrektheid uit, heeft ook eene breede zijde aan het kanaal der Moika en 7 of 8 binnenplaatsen. Boven den triomfboog staat een wagen met de godin der overwinning, welke juist onthuld werd op den 26 October 1828, toen de keizer uit de veroverde stad Varna in Petersburg terug

Digitized by Google

kwam. Deze wagen is bespannen met zes paarden, en dit wordt door sommigen als niet klassiek berispt; de Grieken en Romeinen hadden slechts quadrigae. Of men evenwel zich zoo streng aan de voorbeelden der oudheid zoude moeten binden, kan, dunkt mij, twijfelachtig zijn, wanneer het den Russen geheel niet onuitvoerlijk toeschijnt, om in groote staatsie met zes paarden naast elkander te rijden. Voor het oog voldoet het zesspan zeer goed. Dit prachtgebouw behoort tot de regering van keizer ALEXANDER; het werd in 1821 begonnen en in weinig jaren voltooid; ROSSI was de bouwmeester. Ik vind vermeld, dat alleen voor het opbouwen, zonder den grond en het opruimen van hetgeen er vroeger gestaan heeft mede te rekenen, vijf millioenen roebels besteed zijn. Zulk een gebouw is dan ook een waardig lokaal voor den algemeenen staf des legers van eenen staat, die zestig millioenen inwoners telt, en waar meer dan ergens elders het leger de eerste plaats bekleedt. Het inwendige van dit paleis beantwoordt aan het uitwendige: gangen, trappen, portalen zijn zeer groot en naar de bevallige evenredigheden der kunst gebouwd. Ruime zalen met ingelegde geboende vloeren, alle sierlijk maar eenvoudig ingerigt, dienen voor de ontzachelijk uitgebreide werkzaamheden, welke vereischt worden voor de inrigting en het bestuur des legers, en de zorg voor alle de voorwerpen tot het krijgswezen betrekkelijk, over het onmetelijk grondgebied van het Russische Rijk. Hier vindt men ook allerhande bijzondere verzamelingen en werkplaatsen, zoo als eene verzameling van landkaarten door keizer PAUL in 1797 aangelegd, en waar men zegt, dat reeds meer dan eene millioen kaarten voorhanden zijn; — een geographisch instituut, bestemd om zeer naauwkeurige kaarten van het Rijk te bezorgen, volgens driehoeksmetingen welke onvermoeid worden voortgezet. Geheele zalen zijn vervuld met beambten, welke de berigten der opmetingen vergelijken, ver-

Digitized by Google

eenigen, kaarten daarvan opmaken en afteekenen. Boven op het gebouw is eene eigene sterrewacht, als punt van waar alle de waarnemingen uitgaan. In andere zalen zijn modellen van alle soort van wapenen en andere noodige voorwerpen voor het leger; en wetenschappelijke krijgslieden zijn belast met het beramen van verbeteringen, in alles wat betrekking heeft tot het zoogenaamd materieel des legers. Eene verzameling van mathematische en andere werktuigen is bestemd, om overal, waar men die behoeft voor den openbaren dienst, terstond op de volledigste wijs daarvan te voorzien. Die modellen en werktuigen worden door werklieden der kroon in hetzelfde gebouw vervaardigd. Boek- en steendrukkerijen zijn steeds in het werk om de menigvuldige stukken te drukken en bijzonder de landkaarten, welke hier niet alleen vervaardigd, maar ook uitgegeven worden, en voor zeer matige prijzen te koop zijn. Winkels daarvan zijn mede in het gebouw. Zoo als bij inrigtingen der regering in Rusland gewoonlijk plaats vindt, worden de meeste ambtenaren van den staf in dit paleis gehuisvest, en 100 jonge lieden, die eene kweekschool uitmaken van beambten voor de wetenschappelijke werkzaamheden, wonen eveneens in het gebouw. Bij uitstek schoon is eene zaal waarin de bibliotheek geplaatst is, welke men zegt, dat zeer rijk is in werken tot den krijgsdienst behoorende; deze zaal wordt van boven verlicht; — eene andere zaal bevat het geheele archief van het Russische leger. Om het groot gewigt dat men aan dit archief hecht, is al het mogelijke aangewend, om het tegen gevaar van brand te beveiligen; de vloer, de wanden, de kassen, de koepel, met één woord alles in en om deze zaal is van gegoten ijzer, en zij is in het midden van het gebouw zoo afgescheiden, dat men meent, indien ooit het gansche paleis door de vlammen verteerd werd, deze zaal met de archieven die zij bevat onbeschadigd zoude blijven staan.

Digitized by Google

Het paleis van den algemeenen staf is zoo groot, dat het behalve dit alles nog bevat het ministerie van buitenlandsche zaken, en, zoo ik het wel begrepen heb, de afdeeling van het ministerie van financiën, welke betrekking heeft tot de nijverheid. Ik heb er onderanderen tarieven en berigten omtrent den handel, oekazen over het wisselregt, met Duitsche vertalingen, gekocht. Het geheele gebouw wordt met gas verlicht.

Ik heb nu reeds vier prachtgebouwen vermeld, welke staan op de groote Isaaksplaats; het zoude eene onvolledigheid zijn, geheel niet te spreken van dat gebouw waar de plaats naar genoemd wordt, te weten de Isaakskerk, hoewel zij nog niet voltooid is. Zij wordt opgerigt tegen over de brug die naar Wasili-Ostrow voert. Op dezelfde plaats heeft eerst eene houten, vervolgens eene steenen kerk gestaan, welke afgebroken zijn, en in welker plaats CATHARINA II in 1768 eene andere begon te bouwen, welke door haar niet werd ten einde gebragt; doch door keizer PAUL op kleinder schaal en met baksteen in plaats van marmer werd voortgezet, en onder ALEXANDER ingewijd. Op het einde der regering van dezen keizer werd zij grootendeels weder afgebroken; en sedert wordt zij op grooter schaal en met middelen die verbazing wekken opgebouwd. Ik heb het toch niet mogelijk gevonden, om mij een denkbeeld te vormen van de gedaante welke zij bekomen moet, want van alle zijden is zij van houten stellingen omringd, welke steeds hooger worden, naarmate men vordert. Volgens de opgaven zal zij alle andere kerken in Rusland overtreffen en met de Peterskerk in Rome kunnen vergeleken worden. Evenwel zal zij, volgens Russisch gebruik, ééne groote en vier kleine koepels hebben. Zij wordt uitsluitend van graniet en marmer gebouwd, beide uit steengroeven in Finland. De granietzuilen zijn bruin van kleur en volkomen glad gepolijst. Alleen de voorportalen zullen met 48 zulke

Digitized by Google

zuilen versierd zijn, welker schachten uit één stuk, 60 Par. voeten lang en 7 dik zijn. Die zuilen en andere blokken steen komen te water nabij de brug aan; en het is merkwaardig te zien hoe vlug en gemakkelijk men ze uit de vaartuigen naar de plaats hunner bestemming overbrengt. Toch zijn het zeer eenvoudige werklieden welke dezen arbeid verrigten; maar zeer bekwame werktuigkundigen besturen hun werk. De bouwmeester is de heer MONTFERRAND. Men meent, dat binnen tien jaren deze kerk voltooid zal zijn.

Op de Isaaksplaats staan twee gedenkteekenen welke eenig in hunne soort zijn, en die ik dagelijks meermalen, en toch nooit zonder bewondering, aanschouw. Het eerste is het standbeeld ter eere van PETER den Grooten, het tweede de Alexanderzuil. In de beschrijvingen van Petersburg wordt gewoonlijk omstandig over het beeld van PETER gesproken. Het staat tusschen de Admiraliteit en het paleis van den senaat, regts als men van de Isaaksburg komt. Daar de meeste beschrijvingen overdreven zijn, trof mij de buitengewone grootte niet dadelijk. De plaats en de gebouwen rondom zijn ook op zulk eene groote schaal, dat men dit gedenkteeken geheel niet buiten evenredigheid vindt. Doch wanneer men het naauwkeurig leert kennen, neemt de indruk steeds toe. Het is bekend, dat eene rots van grijs Finlandsch graniet, welke in het dorp Lachta, 12 wersten van hier, gedeeltelijk in den grond verzonken lag, tot voetstuk dient van het veel meer dan levensgroote bronzen bleed, dat den grooten Tsaar te paard voorstelt. PETER had, volgens de overlevering, die rots dikwijls beklommen, en CATHARINA II deed het reuzenwerk ondernemen, om ze op hare tegenwoordige plaats te doen overbrengen, welke door paalwerk vooraf de noodige vastheid bekomen had, om zulk eene vracht te kunnen dragen. Een Fransch kunstenaar FALCONET heeft het beeld vervaardigd, en hij heeft ook van

Digitized by Google

de rots een gedeelte doen afhouwen, zoodat zij, hoewel geen regelmatigen vorm bekomen hebbende, toch minder ruw is dan in haren natuurlijken staat. De hoogte bedraagt 13, de lengte 43 en de breedte 21 voeten. Het paard en de ruiter zijn 17½ voet hoog. De houding van den vorst is vol majesteit, hij bestijgt met zijn moedig paard in de galop de stijle rots. Zijne kleeding is oud-Russisch met een mantel daarover; hij zit op een tijgervel en zonder stijgbeugels; op het hoofd draagt hij een lauwerkrans. Men heeft in het zonderlinge voetstuk, en in de beweging van het paard een zinnebeeld willen daarstellen, van de groote onderneming van PETER, om zijne ruwe natie te beschaven. Eene slang, welke zich kromt tusschen de achterpoten van het paard, is het beeld der lage driften, die hij bij zijne edele pogingen heeft moeten overwinnen. De kunstenaar heeft van die slang gebruik gemaakt, om er den staart van het paard mede in aanraking te brengen, en zoo de voorpoten in de lucht te verheffen.

Den 7 Augustus 1782 werd dit gedenkteeken ingewijd, juist honderd jaren nadat de vorst op den troon kwam. Het opschrift luidt: PETRO primo CATHARINA secunda (aan PETER den eersten CATHARINA de tweede) MDCCLXXXII. Men heeft wel aanmerkingen op dit beeld gemaakt, en vooral deze, dat FALCONET de rots te veel heeft doen afnemen. Doch men kan niet ontkennen, dat het een der schoonste gedenkteekenen is, die men ter eere van groote mannen heeft opgerigt, en dat het op eene waardige wijze herinnert aan den vorst, die den grond gelegd heeft tot de uitstekende werken, die men hier bewondert. Dikwijls heeft men aangehaald wat DIDEROT van dit beeld zegt; evenwel wil ik het op nieuw hier bij schrijven, dewijl ik er zelf volkomen de waarheid van ondervonden heb. „L'ouvrage a le véritable caractère des beaux ouvrages, c'est de paraître beaux la première fois qu'on les voit, et de paraître très beaux la seconde, la troisième, la

quatrième fois, c'est d'être quittés à regret et de s'en rappeler toujours."

De Alexanderzuil staat tusschen het winterpaleis en het paleis van den algemeenen staf. Zij is door den tegenwoordigen keizer ter eere van zijnen broeder, bijzonder als herinnering aan den oorlog tegen de Franschen, opgerigt. Zij is van Dorische orde; de schacht is van bruin gepolijst graniet, en bestaat uit één stuk, 84 Eng. voeten lang en 12 dik; deze schacht rust op een voetstuk hetwelk eenige trappen boven den grond staat. Dit voetstuk en de trappen zijn mede van graniet. Aan het boveneinde is een kapiteel van brons, uit veroverde Turksche kanonnen vervaardigd. Daarboven staat, op eene halfronde verhevenheid, een engel van brons, als het beeld van de godsdienst, welke met de regte hand naar den hemel wijst en in de linke een kruis houdt, waarmede hij eene slang den kop vermorzelt. Het hoofd van den engel is eenigzins gebukt. De stemming waarin keizer ALEXANDER in den laatsten tijd van zijn leven geweest is, heeft aanleiding gegeven, dat men juist dit beeld op de zuil geplaatst heeft; terwijl dit ook zeer met het karakter der natie overeenkomt, welke gaarne het godsdienstig gevoel met dat van dankbaarheid jegens den vorst zamensmelt. De hoogte van den grond tot aan het bovenste van het kruis is 154 voeten. Verre de meeste gelijksoortige gedenkteekenen zijn niet zoo hoog, en althans is nog nooit een voorwerp uit éénen steen gehouwen, dat met de schacht van deze zuil te vergelijken was. De kolom op de plaats Vendôme te Parijs is 138, de groote obelisk voor de Pieterskerk te Rome 73 voeten hoog. Het voetstuk is versierd met vlak verheven beeldwerk van metaal, hetwelk zinnebeeldige figuren, betrekkelijk het leven van ALEXANDER, voorstelt. Op eene der zijden ziet men het beeld van den Roem, die in de gedenktafelen de jaren 1813, 1814 en 1815 gegriffeld heeft. Hetzelfde voetstuk draagt in gouden letters het

Digitized by Google

Russisch opschrift: „Aan ALEXANDER den eersten het dankbare Rusland." Een schoon hek zal binnen kort rondom de zuil geplaatst worden. Weinig gedenkteekenen hebben bij zoo veel eenvoudigheid, zoo onmiskenbaar het karakter van grootheid en goeden smaak. Op welken tijd men deze zuil ziet, ook in het midden van den nacht, gevoelt men zich opgetogen. De eenige aanmerking die ik er op hoorde maken was, dat de engel het hoofd niet naar boven verheft; doch dit stemt overeen met hetgeen men heeft willen uitdrukken, namelijk, dat het beeld van de godsdienst met welgevallen op het Russische vaderland neder ziet.

In 1830 is het werk voor deze zuil begonnen. Den steen heeft men uit de mijn van Pytterlax aan de Finlandsche kust, 160 wersten van hier, bekomen. Een koopman uit Petersburg, JAKOWLEW genaamd, ondernam het om den onzachelijken steen uit de rots te doen houwen; 300 menschen werkten hieraan een jaar en drie maanden. JAKOWLEW liet hen eerst, nadat de beide einden behoorlijk bepaald waren, en de rots aan weerszijde weggehakt was, eene lange horizontale sleuf uithouwen; en toen die ruim zoo diep was als de zuil dik moest worden, liet hij van boven naar beneden eene dergelijke sleuf uithouwen. Hierdoor werd langzamerhand de groote klomp, ter lengte en dikte der toekomstige zuil, los gemaakt, zoodat hij zich eindelijk van de rots afscheidde en op een daartoe bestemd bed van denneboomen neder kwam. 125 mannen besteedden toen drie en een halve maand om den steen af te ronden en gelijk te maken. Een dijk werd intusschen opzettelijk gelegd, om hem naar de zee te kunnen overbrengen, en een bijzonder vaartuig gebouwd, om hem naar Petersburg te vervoeren. Ingescheept zijnde sleepten hem twee stoombooten naar de stad, waar hij na eene vaart van vier dagen gelukkig aankwam. Intusschen werd het voetstuk geplaatst,

Digitized by Google

waarvan men berekend heeft, dat het op zich zelf veel grooter is dan de geheele rots waarop het beeld van PETER I staat. Met inspanning van krachten, evenredig aan de zwaarte, werdt de zuil uit het vaartuig tot op eene verhevenheid van balken, op muren rustende, gebragt, ter gelijke hoogte met het voetstuk.

Den 30 Augustus (11 Sept.) 1832, feestdag van ALEXANDER NEWSKI, werd met groote plegtigheid, nadat alles daartoe in gereedheid gebragt was, de liggende zuil op zijn voetstuk overeindgesteld. Om 2 ure werd het teeken gegeven: op eens werden de vele windassen, waaraan de zuil met 60 touwen verbonden was, in beweging gebragt; 2000 soldaten der garde, welke de veldtogten onder ALEXANDER bijgewoond hadden, en nog een duizendtal andere werklieden, verrigtten dezen arbeid met de grootste regelmatigheid. Keizer NIKOLAAS, grootvorst MICHAEL en de troonopvolger sloegen zelf de handen aan het werk; en om half 4 verkondigden de klokken, de geheesschen vlag en het hoera der duizenden toeschouwers, dat de zuil stond op hare plaats. Twee jaren zijn vervolgens besteed om de zuil volkomen te polijsten, den engel er boven op te plaatsen, en het voetstuk met zijne versieringen te voltooijen. Een reuzentoestel van hout is daarvoor, om de zuil, moeten opgerigt worden, en een reiziger zegt, niet zonder grond, dat men met het hout, dat voorbijgaande voor het oprigten dezer zuil gebruikt is, eene kleine stad zoude hebben kunnen bouwen. Ik vind vermeld, dat deze toestel en die tot het overeindstellen der zuil, aan bouwstoffen alleen 608,000 roebels gekost hebben.

Eindelijk, op den 30 Augustus (11 Sept.) 1834, werd het voetstuk onthuld en de zuil ingewijd met eene plegtigheid, waarvan de dagbladen eenig berigt hebben gegeven. Men heeft mij verscheidene bijzonderheden van deze plegtigheid medegedeeld of bevestigd. De uitgestrektheid van de Isaaksplaats bood er de gelegenheid toe aan.

Digitized by Google

Het getal der toeschouwers was ontzachelijk groot, en toch was er ruimte voor een leger van bijna 100,000 man, om zich gemakkelijk te kunnen bewegen. Aan de gebouwen waren groote balkons en opgaande banken gemaakt, waarop voor vele duizenden goede plaatsen gevonden werden. De keizerlijke familie en de hoogste beambten zaten op die wijze, vóór het winterpaleis. Treffend was het, zoo men mij gezegd heeft, toen om elf uur een kanonschot het teeken gaf, en op eens op de plaats, die nog geheel ledig was, uit alle straten het krijgsvolk verscheen, waaronder de artillerie met 248 kanonnen; en binnen weinige minuten allen behoorlijk geschaard stonden. De geheele geestelijkheid was reeds om zes ure uit de Kazansche Maria-kerk naar het klooster en graf van den heiligen ALEXANDER NEWSKI gegaan, en daar was om 8 ure de keizer ook de godsdienst komen bijwonen. In statigen optogt verscheen nu deze geestelijkheid op de plaats voor de zuil en hief het Te Deum aan. De keizer en al het volk knielde neder. Daarna viel het omhulsel, dat het voetstuk bedekte, de 248 kanonnen der artillerie, en nog ruim zoo veel andere, welke op de vesting, op de schepen en elders stonden, werden gelost. Hierbij kwamen de stemmen der honderd duizenden toeschouwers, welke het gedenkteeken begroeteden. Dit oogenblik maakte algemeen diepen indruk. Met aandoening werd het requiem voor keizer ALEXANDER gezongen; vervolgens deden de keizerin met haar gevolg, de hooge beambten en de geestelijkheid, een plegtigen omgang rondom de zuil, welke volgens de gebruiken der Grieksche kerk werd ingewijd. Eindelijk liet de keizer, welke zich bij de zuil plaatste, de geheele krijgsmagt: 88 bataillons, 106 eskadrons en 248 stukken geschut, voorbijtrekken. Er waren bij deze troepen afgevaardigden van het Pruissische leger, welke de veldtogten van ALEXANDER hadden bijgewoond. De vreugde duurde den ganschen dag en de stad was

Digitized by Google

des avonds prachtig verlicht, ook eene rij van oorlogschepen, welke in de Newa waren ten anker gekomen.

Mij dunkt, dat men zeer bevooroordeeld zijn moet, wanneer men in deze plegtigheden der Russen niet veel grootheid en verhevenheid vindt.

Het komt mij opmerkelijk voor, dat de opschriften op dit en andere nieuwe gedenkteekenen niet meer in het Latijn, maar in het Russisch geschreven zijn; hierin is een streven naar meerdere nationaliteit kenbaar. Tevens valt in het oog, dat het Russisch beter dan de andere nieuwe talen geschikt schijnt te zijn, voor die korte en veel beteekenende wijze van een denkbeeld uit te drukken, welke de Franschen „style lapidaire" noemen. De lidwoorden en voornaamwoorden belemmeren in het Russisch even min als in het Latijn, en de woorden: aan ALEXANDER den eerste het dankbare Rusland, worden uitgedrukt door: ALEXANDROE PERBOMOE BLAGODARRAJA ROSSIA.

De zuil is reeds in dertien talen bezongen, te weten: in het Hebreeuwsch, Turksch, Persisch, (oud en nieuw), Grieksch, Latijn, Russisch, Duitsch, Finnisch, Lettisch, Estlandsch, Fransch, Italiaansch en Engelsch. De heer MONTFERRAND is de bouwmeester der zuil; de engel is van een Russisch kunstenaar, den heer ORLOWSKI (*).

Dezen namiddag bezocht ik verscheidene boek- en platenwinkels, doch ik vond weinig van mijne gading. Werken van eenigzins wetenschappelijken aard voor de kennis van Rusland vindt men bijna niet, althans niet in het Duitsch of Fransch; zoo men mij zegt, wordt er bijna

(*) Ik heb eenige bijzonderheden ontleend uit Biarmia Taschenbuch auf das Jahr 1833, St Petersburg beij Brief. S. IX. Er bestaat een omstandig werk over deze zuil: Plans, dètails et description de la Colonne ALEXANDRINE, ouvrage dédié à S. M. NICOLAS I. par A. R. de MONTFERRAND, architecte en chef de ce monument; à Paris chez M. M. Firmin Didot, 2 vol. grand in-fol. 1834, 1835. Prix 350 Roubles.

Digitized by Google

nooit naar gevraagd; en om dezelfde reden zijn zij ook in het Russisch zeer schaarsch. Zelfs werken over Rusland, doch in andere steden van het Rijk gedrukt, zocht ik te vergeefs. Zoo zijn er ook zeer weinig gezigten van de stad en hare schoone gebouwen te bekomen. Er zijn nog te weinig reizigers welke zulke zaken verlangen te koopen.

Vrijdag, 17 Julij. Petersburg heeft zeer vele inrigtingen voor armen en zieken, en toch wordt er, zoo ik hoor, veel nood geleden, hetgeen zeer wel kan zamengaan. Het is mij moeijelijk, een eenigzins voldoend overzigt over het geheel en den zamenhang dezer inrigtingen te bekomen, zoo als in het algemeen alles, wat ik over Petersburg te lezen bekom, zeer onvolledig is. Het is eerst sedert het laatste der vorige of het begin van deze eeuw, dat de meeste stichtingen zijn daargesteld en veelal door de overledene keizerin moeder MARIA FEODOROWNA, weduwe van keizer PAUL, geborene prinses van Wurtemberg, aan welke het bestuur over de inrigtingen van weldadigheid was opgedragen, en die zich met onvermoeide belangstelling daarmede heeft bezig gehouden. Met weinige uitzonderingen, zoo als van het meisjes-instituut van Smolna, neemt thans de keizer zelf het bestuur over deze inrigtingen waar. Het voornaamste dezer stichtingen, het vondelingshuis, heb ik reeds bezocht, heden ging ik in het groot keizerlijk ziekenhuis voor armen, door MARIA FEODOROWNA opgerigt, en gewoonlijk naar haar genoemd, staande in de Liteinoi-prospekt. De ruime inkomsten van het vondelingshuis gaven aan de vorstin gelegenheid om er een gedeelte van af te zonderen voor dit ziekenhuis, dat geheel nieuw gebouwd en in 1803 geopend werd. Het vertoont zich, zoo als bijna alle publieke gebouwen in deze stad, gelijk een paleis. Er zijn 400 bedden; men

Digitized by Google

neemt zieken van alle soort, behalve Sijphilitische voor welke een bijzonder ziekenhuis bestaat; eigenlijk is het bestemd voor arme, vrijen en kroonslieden; lijfeigenen, wier heeren in de stad zijn, worden niet opgenomen, doch die van het land wijst men niet af. Vreemdelingen neemt men ook op, en ik vond er een Duitscher, doctor der Philosophie, die te voren onderwijzer in eene voorname familie geweest was, en dit ook weder dacht te worden. Hij was, zonder veel middelen van bestaan te hebben, gevaarlijk ziek geworden, en de waard, in wiens huis hij zich bevond, had hem dadelijk in het gasthuis gezonden, waar hij nu na eenige maanden herstellende was, zeer te vreden over zijn verblijf en de behandeling, die hij ondervonden had. Zoo is de reiziger zelfs niet geheel verlaten. De zieken zijn hier alle voor niet. Zij liggen in vele zalen, 12 tot 16 in elke zaal, ruim en luchtig: overal heerschte uitstekende zindelijkheid. Er is een groote tuin bij het huis, en daarin is een nevengebouw van hout, hetgeen dient, om in den zomer de zieken over te brengen uit eenige zalen, die dan goed schoon gemaakt en hersteld kunnen worden. De oppassing geschiedt door bejaarde vrouwen, die men daarvoor huurt; in de Grieksche kerk bestaat de instelling niet van geestelijke orden voor de verzorging van zieken. Er zijn tien geneesheeren, en thans vier boven het getal, voor de dienst van dit huis; aan het hoofd is de heer BINDBERG, als gewoonlijk, een Duitscher. Er melden zich gemeenlijk veel meer zieken, dan men in dit ziekenhuis kan opnemen, daarom wordt het met 250 bedden vergroot. De keizerin moeder had twee millioenen roebels als kapitaal voor dit huis aangewezen, thans verwacht men van den keizer nieuwe middelen. Een groot aantal zieken, die men niet kan opnemen, ontvangen hier toch, zoo veel dit mogelijk is, raad en geneesmiddelen.

Ik reed dezen avond naar het Newski klooster om er de

Digitized by Google

kostbaarheden te zien; doch vader ANTONIUS, die er alleen den sleutel van heeft, was in eene vergadering, en ik kwam dus vergeefs. Ik merkte bij deze gelegenheid op, hoe verwaarloosd de gebouwen en hoe verlaten de gangen en vertrekken van dit klooster waren, op een tijd als er geen dienst was; veel meer dan ik dit in katholieke kloosters gevonden heb.

Zaturdag, 18 Julij. Eene zeer zware verkoudheid, gevolg van de geweldige veranderingen, welke het weder hier telkens ondergaat, hield mij het grootste gedeelte van den dag te huis; ik besteedde dien tijd, om mijn dagboek bij te schrijven, waarmede ik ten achter was geraakt. Ik schreef ook brieven en bragt die op de post.

Vervolgens bezocht ik een aantal marktplaatsen. De groote Gostinoi-Dwor waarvan ik reeds gesproken heb (*) en waar menigvuldige en fraaije winkels van Russen zijn, werd gebouwd in 1785. Men vindt hier veelal dezelfde waren, die in de schoone Engelsche, Duitsche, Fransche, Hollandsche, Persische en Armenische winkels aan de Newskoi-prospekt te bekomen zijn; maar wat minder goed, en veel goedkooper, mits men de gewoonte dezer beleefde kooplieden kenne, om zeer te overvragen, en met de soort van waren de koopers te misleiden. Zij houden dit voor geoorloofden handel. Behalve dit groote winkelgebouw, zijn in de nabijheid daarvan een aantal andere van steen en sommige van hout, waar verschillende soorten van waren verkocht worden; de Tsjoekin-Dwor, waar allerhande vogels, zoo wel papegaaijen, nachtegalen, kanarievogels, als hoenders, ganzen en eenden verkocht worden; Apraxin-Dwor, waar vruchten, welke wel duur maar overvloedig en goed zijn; andere waar groenten enz. te koop staan. Eene

(*) Bl. 41, 58.

Digitized by Google

geheele rij met leder-, met ijzer-, met hout-waren. Het is op sommige dezer plaatsen een aanhoudende kermis, en het was mij merkwaardig, het volk hier in zijne natuurlijke levendigheid te zien. Eene dezer markten is zeer bekend, en in hare soort ook zienswaardig, namelijk de Tolkoetsji-Rinok, waar oude kleederen, en oud goed in het algemeen, verkocht wordt, en die men wel de luizemarkt pleegt te noemen. Men ziet hier den handelsgeest in het klein zich inspannen, om aan alles nog een goed voorkomen te geven, en ook van het geringste nog nut te trekken. Het was er zeer vol, en de keus van waren was groot, zelfs boekwinkels ontbraken er niet.

Niet verre van deze markt is eene beruchte straat, waar de armste, en ook dikwijls de slechtste lieden zich ophouden. Men plagt daar groote kelders te hebben, waar zij, die elders geen nachtverblijf hadden, voor den geringsten prijs eenig stroo vonden, om zich neder te leggen; daarvan spreekt nog, als ik het mij wel herinner, FABRE in zijne Promenades d'un désoeuvré. Op de straat zelf stonden tafels, waaraan gegeten en gedronken werd. Deze straat, die eigenlijk Apraxin-straat heet, werd in de wandeling Absjornerad, dat is, zacht uitgedrukt, de straat waar overdadig gegeten en gedronken wordt, genaamd; — zij is breed en regt zoo als alle straten van Petersburg. De politie heeft in de laatste jaren het aanstotelijke dezer straat veel opgeruimd; buitens huis wordt er niet meer gegeten en gedronken, en de kelders dienen niet meer tot nachtverblijf. Zij is nog de plaats, waar niet de beste soort van lieden zich ophouden.

Men ziet hier op de straten nooit vrouwen, die door hare onkuischheid aanstoot geven. De politie waakt daar tegen, en zoo er zijn, die zich te zeer vergeten en onverbeterlijk zijn, worden zij naar Siberie gezonden, waar zij nog de echtgenooten van veroordeelde kolonisten

Digitized by Google

kunnen worden, die algemeen gebrek aan vrouwen hebben. Dat daarom geene betere zeden in Petersburg plaats hebben, is natuurlijk; en de strengheid, met veel willekeur gepaard, vernedert hier de ongelukkige voorwerpen, waarover zij waakt, nog meer dan elders. Deze zijn in groote huizen, in bepaalde straten, bijzonder in de Mesjtsjanski, opgehoopt. Mijn loonbediende heeft er mij voorbijgebragt, en ik zag alle vensters dier huizen vervuld met vrouwen, wier verworpenheid niet twijfelachtig was. Zoo men mij zegt, hebben Polen en Zweden bijna uitsluitend het treurig voorregt, om de hoofdstad van deze soort van vrouwen te voorzien. De verborgene losbandigheid bij gehuwde en ongehuwde vrouwen moet hier ook zeer groot zijn. Deze wordt bovenmate bevorderd door de instelling van het vondelingshuis, en de inrigting voor kraamvrouwen, werwaarts toevlugt voor alle zwangeren is, en gelegenheid, om zich van de kinderen te ontdoen.

Zondag, 19 Julij. Terwijl ik om verkoudheid een groot gedeelte van den dag thuis blijf, vind ik gelegenheid, om eenige bijzonderheden in mijn dagboek op te teekenen, omtrent voorwerpen, waarvan ik nog niet gesproken heb, hoewel ik ze dikwijls zie. Hiertoe behoort de Beurs welke ik meermalen heb bezocht. Ik vind er doorgaans eenige landslieden en andere kennissen, verneem hoe de Russische handel gedreven wordt; van eenig belang zijn ook voor mij de kaarten en platen tot Petersburg betrekkelijk, die men er te koop vindt. Bijzonder heeft mij toch derwaarts gelokt de schoonheid van het gebouw en de gunstige plaats waar het staat. Vroeger heeft een ander beursgebouw op Wasili-Ostrow bestaan; in 1785 ondernam men een groot nieuw gebouw daarvoor op te rigten, dat reeds weder afgebroken werd eer het voltooid was, en in 1804 begon men, volgens

het plan van den bouwmeester THOMON, de tegenwoordige beurs te bouwen op den noordoostelijken hoek van het genoemde eiland, dien men Strelka noemt, schuins tegenover de vesting, en juist op het punt waar de groote en kleine Newa zich van elkander scheiden. In 1816 werd zij ingewijd. Aanmerkelijk verheven, zoodat men er langs eenige trappen van graniet naar toe klimt, staat zij geheel op zichzelf, groot en prachtig. Rondom loopt een zuilengang, inwendig is eene zeer groote zaal, welke van boven licht ontvangt, en daarbij zijn acht vertrekken, waar makelaars en andere beambten van den handel zich ophouden, waar geschreven wordt, en waar ook ververschingen te krijgen zijn. Een groot borstbeeld van keizer ALEXANDER herinnert dat de handel aan dien vorst dit schoone gebouw te danken heeft. De plaats voor de beurs wordt bepaald door eene halfronde kaai van graniet waar de rivier, die zich hier, zoo als gezegd, in twee armen deelt, met kracht tegenaanstroomt. Op deze plaats staan ter zijde voor de beurs twee lichttorens in den vorm van zuilen met scheepsvoorstevens versierd, 120 voeten hoog. Wanneer het donker weder is, wordt daarop licht gebrand voor de vaartuigen welke de rivier op- en afvaren. Deze komen in de nabijheid lossen, indien zij niet meer dan 17 voeten diep gaan. Op kleinen afstand van de beurs, aan de kleine Newa, staat het gebouw van het tolambt (Tamosjnia), en daarnaast een ander groot gebouw voor berging van de waren. Er heerscht hier altijd veel levendigheid door de goederen, welke worden aan en afgevoerd; het is eenigzins het middelpunt van den beduidenden buitenlandsche handel van Petersburg.

Van twee gedenkteekenen, welke aan Russische legerhoofden herinneren, moet ik nog melding maken. Eene obelisk ter eere van ROEMANTSOW staat op het plein voor 't paleis van de Akademie der schoone kunsten (*). Kei-

---

(*) Zie bl. 63.

zer PAUL deed ze in 1799 oprigten ter plaatse waar tegenwoordig het veld van Mars is. Zijne moeder had den held, die zoo veel roem in den oorlog tegen de Turken behaald, en den voordeeligen vrede van Kainardsji in 1774 verworven had, zoo het scheen, vergeten. Dit was eene reden te meer voor keizer PAUL om zijne nagedachtenis te vereeren. ROEMANTSOW was in 1796, hetzelfde jaar als de keizerin, gestorven. De obelisk is van graniet en op de spits is een vergulde bol bevestigd, waar boven een Russische adelaar staat met uitgespreide vleugels. Het eenvoudig opschrift bevestigd mijne meening omtrent de Russische taal. Het bestaat uit twee woorden: ROEMANTSOWA POBEDAM, „aan de overwinningen van ROEMANTSOW." In 1819 is de obelisk van het veld van Mars naar hare tegenwoordige standplaats overgebragt.

Het ander gedenkteeken is een standbeeld van SOEWAROW, tusschen de kaai der paleizen (ook de Russische kaai genaamd) en het veld van Mars (*). Het was ook keizer PAUL, welke in hetzelfde jaar, waarin deze krijgsman stierf, 1800, den grondslag legde van zijn gedenkteeken; doch in het volgende jaar, toen het werd ingewijd, was reeds keizer PAUL niet meer in leven. Het beeld is van brons en stelt SOEWAROW voor in Romeinsche wapenrusting, met zijn schild de pauselijke kroon, benevens die van Napels en Sicilie, beschermende. Doch, hoewel het veel meer dan levensgrootte is, schijnt dit beeld klein en doet geene uitwerking waar alle gebouwen rondom zoo groot zijn.

Ik heb reeds van vele markten gesproken, maar nog niet van de Hooimarkt (Sennaja plosjtsjad), zoo ik meen de grootste, en althans een van de levendigste, waar de boeren in hunne eigenaardige kleeding en met hunne zeer eenvoudige wagentjes (Telegen) de vruchten van het

(*) Zie bl. 89, 91.

Digitized by Google

land: hooi, graan, groenten, ook vee, enz. aanvoeren. Zij komen reeds in den nacht, slapen gedeeltelijk onder hunne paarden, en beginnen hunnen handel terwijl het grooter getal van Petersburgs inwoners nog slaapt. Op zekere uren wisselen zij elkander af, en moet de eene soort van verkoopers voor de andere plaats maken. De levendigheid is des morgens zeer groot en voor den vreemdeling merkwaardig. Eene nabijstaande kerk van Maria-hemelvaart wordt door de vrome landlieden veelvuldig bezocht. Deze markt is in het zuidoosten van de stad, niet ver van de Nikolaas-markt, waarvan ik vroeger gesproken heb (*). De Hooimarkt is de plaats waar het meeste volk zamenschoolt, en daardoor somtijds het tooneel van ongeregeldheden. Toen de cholera in Petersburg uitbrak, begingen de anders zoo onderdanige Russen groote buitensporigheden, zij vielen de geneesheeren aan, die zij voor vergiftigers aanzagen. Deze markt was van die verblinde meenigte opgevuld, en de politie was zeer verlegen, welk middel daartegen aan te wenden, toen keizer NIKOLAAS, dit vernemende, zich terstond derwaards begaf. In een open rijtuig, slechts door een adjudant vergezeld, verscheen hij te midden van het volk, dat bittere klagten verhief over de vermeende vergiftiging. Ernstig en bestraffend sprak hij hen aan, hield hun de dwaasheid en verkeerdheid van hun gedrag voor oogen. „Niet van menschen, zeide hij, maar van God komt het kwaad, waar over gij u beklaagt, en dat gij door uwe onstuimigheid zoo veel erger maakt.” En nadat hij hun verder toegesproken had, vermaande hij hen om redding te vragen van hem die alleen helpen kon. Terstond gaf hij het voorbeeld, en in hetzelfde oogenblik knielde met hem de gansche schaar. Stil en vol berouw keerden daarna allen tot hunne woningen terug. Dit bewijs van den persoon-

(*) Zie bl. 53.

Digitized by Google

lijken moed en van den invloed des keizers op het volk is mij door velen bevestigd.

Bij den heer TAMLING vond ik heden aan den vriendschappelijken disch klein maar zeer goed gezelschap. Wij bleven lang praten en bijna uitsluitend over Rusland. Het is voor den reiziger een voorregt lieden aan te treffen, die zoo goed met het land en de hoofdstad bekend zijn; want het is hier moeijelijker dan elders, om te weten wat er merkwaardig is, dewijl er niet één goed handboek of volledige beschrijving van Petersburg bestaat en de reisverhalen zoo onvolledig zijn. Ook is de voortgang in dit land zoo snel, dat elke beschrijving in korten tijd ten achteren zoude zijn.

Wij spraken onder anderen over de Russische geschiedenis. Er is in de laatste jaren groote belangstelling daarin ontstaan en men begint ze meer grondig te behandelen. Voor de oudste tijden heeft KARAMSIN en hebben anderen na hem de kronieken van NESTOR en de andere monnikken van Kiew, uit de 12e eeuw, als volkomen geloofwaardig beschouwd. De nieuwste historieschrijvers KATSJONOWSKI en POLEWOI daarentegen passen eene strenge kritiek op die verhalen toe, en beweren dat er vele onnaauwkeurigheden in voorkomen. Als verdediger van de kronieken is bijzonder de hoogleeraar POGODIN opgetreden. Zoo dat nu de Nestorianen en Antinestorianen strijd over de vroegste historie van dit land voeren, waardoor gewis de wetenschap zal bevorderd worden.

Maandag, 20 Julij. Niet ver van de Gostinoi-Dwor, aan de Sadowaja, dat is Tuinstraat, welke om hare levendigheid merkwaardig is, ziet men het gebouw der Bank. Het werd op bevel van CATHARINA II door den beroemden QUARENGHI opgerigt, en bestaat uit drie gedeelten, waarvan het middelste bijzonder bewonderd wordt; de twee

Digitized by Google

andere zijn aan de beide zijden en springen vooruit, zoodat eene ruime plaats open blijft, welke door een fraai hek met graniet-zuilen van de straat afgescheiden is. Onderling zijn de gebouwen in verband gebragt door zuilengangen met terrassen daarboven. Het geheel dezer gebouwen maakt een zeer aangenamen indruk, en wordt door de bouwkunstenaars hoog geroemd. Hier worden de zoogenaamde afsignatiën gemaakt en uitgegeven. Deze zijn geen bank- of krediet-papier, maar inderdaad papiergeld (*), zoo als dit onder anderen duidelijk ontwikkeld is door STORCH (†). Het is bekend dat CATHARINA II in 1768 dit papier heeft begonnen in te voeren, dat wel tegen koper maar niet tegen zilver ingewisseld werd. Tot in 1787 behield het bijna gelijke waarde met het zilver; doch sedert werd van tijd tot tijd meer papier in omloop gebragt en is de waarde, met zeer weinig afwisseling, schrikbarend afgenomen, tot dat de papierroebel bijna op $\frac{1}{4}$ van de waarde van den zilverroebel gedaald is. Zoo ver was het in 1810 gekomen. Sedert is men op middelen bedacht geworden om dit kwaad te stuiten, en zelfs heeft de regering van tijd tot tijd papiergeld opgekocht en vernietigd, met het oogmerk om den koers te herstellen. Van dezen maatregel is men ook, en met regt, teruggekomen, en in de laatste jaren blijft de som van afsignatiën, die in omloop zijn, onveranderd op 595,776,310 roebels. De bank heeft nu niet anders te doen dan voor versletene briefjes nieuwe, en voor groote kleine of omgekeerd te verwisselen; somtijds ook nog als van ouds eenig koper voor papier of papier voor koper te verruilen.

De koers is nu wat hooger, doch nog altijd niet standvastig; hetgeen niet anders zoude kunnen bereikt worden dan door het papier volgens een bepaalden koers inwissel-

---

(*) Zie bl. 39.

(†) Cours d'econ. polit. Note XIV.

Digitized by Google

baar te maken tegen zilver, zoo als dit in Oostenrijk bij de bank van Weenen plaats vindt; doch, zoo als men weet, slechts tegen 8 honderdsten van de waarde, waarvoor oorspronkelijk dat papier uitgegeven is.

Behalve de afsignatie-bank is in dit zelfde gebouw de handelsbank, welke in 1817 opgerigt is. Zij ontvangt depositos, escompteert wissels, en leent geld op onderpand, doch zij geeft geen eigen papier uit. Zij heeft kantoren te Moskou, te Archangel en te Odessa; gedurende de jaarmarkt ook te Nisjneji-Nowgorod; te Astrakan had zij ook een kantoor, doch dat is opgeheven, omdat er op de wissels te veel verliezen plaats vonden. Het kapitaal dezer bank bedraagt 30 millioenen roebels; doch zij ontvangt zeer groote sommen als depositos, waarvan zij gedeeltelijk renten betaalt, doch minder dan zij bij het uitleenen bekomt. Het overschrijven van den eenen op den anderen in dezelfde plaats geschiedt zonder kosten, en van de eene plaats naar de andere, waar zij hare kantoren heeft voor $\frac{1}{4}$ ten 100. In 1833 heeft zij alles zaam voor eene som van 852,354,142 roebels papier en 14,913,877 roebels zilver omgezet (*). Deze bank is eene regerings inrigting.

Er zijn bovendien leenbanken welke op vaste goederen, en eene lombard die op losse onderpanden, geld verstrekken, en welke groote sommen omzetten. Daarvan zal ik nog spreken als ik omtrent de finantiën van het rijk en de inkomsten der vondelingshuizen wat naauwkeuriger berigten heb opgezameld, want met beiden staan zij in betrekking.

In de Newskoi-prospekt is het stadhuis van Petersburg, Doema genaamd. Hier is de zetel der plaatselijke regering

(*) In 1836 hebben die sommen beloopen 1,274,122,878 roeb. 52 kop. papier en 19,164,221 roeb. 82 kop. zilver. Zie Petersburgsche Zeitung 31 Julij, (12 Aug.) 1837.

Digitized by Google

en van het bestuur der gilden van de burgerij. Dit gebouw steekt vooral uit door een schoonen vierkanten toren welke van 1800 tot 1802 gebouwd is, en waarvan men, even als van de torens der vestingkerk en der admiraliteit en goed gezigt over de stad heeft. Eene bijzonderheid is, dat men op dezen toren een uurwerk ziet, hetgeen in Petersburg als eene zeldzaamheid kan beschouwd worden; want hoewel er zeer vele klokken zijn, hoort men bijna nooit het uur slaan, en ziet men slechts op zeer weinige plaatsen uurwijzers.

Op vele plaatsen aan de Newa vindt men schuitjes liggen, om over te varen en ook om de rivier op- of af te varen. Met breede trappen van graniet is de gelegenheid verschaft om van de kaaijen af te klimmen naar deze kleine vaartuigen, waarvan de roeijers zeer goedaardige en met weinig loon tevredene lieden zijn. Ik maakte er dezen namiddag gebruik van, om naar Katharinenhof te varen; het weder was zeer schoon. Op de Newa vertoont zich de Engelsche kaai in hare volle pracht. Vervolgens voer ik langs de nieuwe Admiraliteit, waar één schip op stapel lag, dit werd onder een houten gebouw getimmerd. Men was bezig om een ander gebouw van steen, met een dak van ijzer, op te rigten, waaronder de schepen nog beter beschut zullen kunnen vervaardigd worden. De houten loodsen zijn dikwijls tegen de stormen en vloeden niet genoegzaam bestand; de keizer, zegt men, verlangt ook dat in den winter de scheepsbouw niet behoeve stil te staan. Er zijn bij deze Admiraliteit groote magazijnen. Wat lager zijn de fabrieken van den heer BAIRD, een Engelschman, die aan het einde der vorige eeuw herwaarts gekomen is, zoo ik hoor, toen slechts een smid, doch met de vorderingen van de Engelsche fabrieken bekend. Hij heeft aan de regering veel daarvan medegedeeld, verbeteringen aangebragt in de geschutgieterij, bijzonder voor het boren van kanonnen, en hij is ruim daarvoor beloond

Digitized by Google

geworden, en onderstund in eigene ondernemingen, die buitengewoon wel geslaagd zijn, zoo dat hij nu een aantal veelsoortige fabrieken bezit, vele stoombooten op eigene kosten gebouwd heeft, die op Kroonstad en Peterhof varen, en een ontzachelijk vermogen vergaderd heeft. Deze fabrieken zijn op den linker Newa-oever; doch sedert eenigen tijd heeft hij een daartegenover liggend eiland, Goetoejew, van de kroon verkregen, en nu breidt hij ook daar zijne fabrieken uit: ik zag er onder anderen een grooten stoomkorenmolen. Hij heeft voor zijne werklieden vele woningen gebouwd, en zoo ontstaat inderdaad rondom den zetel zijner nijverheid eene ware kolonie. Er zijn ter zelfder tijd meer Engelschen herwaarts gekomen, die alle, zoo als het zich verwachten liet, goed ontvangen zijn, doch tevens van hun vaderland werden uitgesloten. De heer WILSON, dien ik in Alexandrowski heb aangetroffen, is, zoo als ik hoor, de zoon van zulk een Engelschen landverhuizer.

Ik voer nu langs den mond van het Alexander-kanaal, dat grootendeels nieuw gegraven is, en waarvan ik het ander uiteinde nabij het Newski-klooster gezien had. Het loopt ten zuiden van de stad, en snijdt de bogt van de rivier af, waaraan het voornaamste gedeelte der stad gebouwd is. Sommigen hadden mij gezegd, dat men hierdoor in geval van hoog water op de Newa eenige ontlasting verwachtte, en dus vermindering van het gevaar voor overstrooming: dit zoude zich denken laten, indien zulk een kanaal de ontzachelijke hoeveelheid water, welke de rivier afvoert, konde opnemen, om het langs eenen korteren weg dan door de stad naar de zee te brengen; doch de bloote beschouwing is voldoende, om zich te overtuigen van de volstrekte onevenredigheid van het kanaal voor zulk een doel. Van anderen hoor ik ook, dat het geheel niet hiervoor, maar voor het vervoer te water bestemd is.

In Katharinenhof, waar ik in een half uur varens aan-

Digitized by Google

kwam, was het nu regt lief; ook vond ik er vele wandelaars. Nadat ik er mij eenigen tijd had opgehouden ging ik door de tuinen en lanen van het keizerlijk landgoed, om aan den grooten weg van Peterhof, of liever van Reval en Riga, den Triomfboog te zien, welke verleden jaar is opgerigt, ter gedachtenis aan den oorlog tegen de Franschen. Hij vervangt een houten boog dien men, nader bij de stad, reeds in 1813 had opgerigt, bij de terugkomst des keizers. De boog komt mij voor zeer schoon te zijn; hij herinnert aan die, welke van de oudheid zijn overgebleven. Een strijd tusschen het heidensche en christelijke is in zulke gedenkteekenen van onzen tijd, bijzonder in de zinnebeelden die bestemd zijn, om dat geen wat men wil uitdrukken, aanschouwelijk te maken, bijna altijd voorhanden, en dit is ook hier het geval. Men bewondert die navolgingen van de oude gedenkteekenen; doch zij maken geen diepen zedelijken indruk. De boog en alle de beelden, de wagen met zes paarden, die er op staat, zijn van brons, het voetstuk is van graniet. Eene afbeelding zal er den vorm beter van voorstellen dan eene beschrijving. De opschriften zijn alle Russisch, met uitzondering van deze: Victoribus Russicis imp. Corp. Costod. grata patria XVIII. M. Aug. MDCCCXXXIIII.

Deze triomfboog maakt hier de poort of aanvang der stad uit, hoewel men nog ver van de bebouwde straat is; doch de omtrek der stad is aan alle zijden ruim genomen. Aan de andere wegen vindt men slechts eenvoudige slagboomen (zastawas) bij den aanvang der stad.

Tegen den avond terugkomende zag ik licht en levendigheid aan de kerk der Admiraliteit, in het groote gebouw, waarvan ik vroeger gesproken heb. Ik had deze fraaije kerk nog niet bezocht, omdat ik den tijd wilde waarnemen, dat er dienst was. Nu trof ik het, en woonde de huwelijksplegtigheid van een officier der vloot

Digitized by Google

met eene koopmansdochter bij. Het gezang, dat door mannen en kinderen, die betrekking op de Admiraliteit hebben, werd uitgevoerd, voldeed mij zeer goed. De ceremoniën waren niet zonder beteekenis; een der aanwezige heeren verklaarde er mij een gedeelte van, en zij werden met voegzaamheid volbragt. Terwijl gelezen en gezongen werd, hielden de vrienden van het jonge paar kroonen boven het hoofd van de bruid en den bruidegom; de voltrekking van het huwelijk bestond vooral in het rondleiden van de echtelingen door een priester om een altaar, dat midden in de kerk geplaatst was; althans toen dit geschied was, zeide mijn beleefde uitlegger: nu zijn zij getrouwd. Het behoort tot de eigenheden, die hier in het oog vallen, dat elk bestuur, en elke inrigting eene eigene kerk heeft: er zijn kerken of kapellen voor den Senaat, de Post; eene voor de beambten bij de stallen van de kroon.

Dingsdag, 21 Julij. Dezen morgen bezocht ik een tweede ziekenhuis, namelijk het Oboechowsche hospitaal, zoo genaamd naar de brug in welker nabijheid het gelegen is. Het werd opgerigt in 1784 en heeft dus reeds vroeger bestaan dan hetgeen ik laatst bezocht. Het wordt ook Stadshospitaal genaamd, waaruit men toch niet besluiten moet, dat het alleen voor stedelingen bestemd is; het is voor alle personen, vrijen en lijfeigenen, vreemden zoo wel als Russen. Alleen wanneer lijfeigenen, op verzoek hunner heeren, worden aangenomen, betalen deze tien roebels in de maand voor de kosten. Het gebouw is ook hier als een paleis, met boomen voor en achter hetzelve. Er zijn 453 bedden, doch dikwijls moet men tot 20 zieken daags afwijzen en daarom zullen er nog 300 bedden in een ander gebouw worden ingerigt. De meeste zieken komen in den winter, nu was er nog plaats over. De

Digitized by Google

zalen zijn hier ook niet groot, de ligging is uitstekend goed, en de netheid, reine lucht en stilte zijn eveneens uitstekend. In eenige vertrekken wordt vuur gestookt om de lucht te reinigen; chloor-berookingen wendt men hier, en ook in het ander hospitaal, niet aan: zoo men mij zegt, omdat men er geene behoefte aan heeft, en ook omdat men ze als ongunstig voor de borst beschouwt. De tuin is ruim en met boomen beschaduwd, hij wordt veel door de herstellenden gebruikt; en hier is ook een houten nevengebouw waar thans vele zieken geplaatst waren. Het viel mij in het oog, dat in dit ziekenhuis zoo vele gewonden waren; die worden gewoonlijk door de politie van de straten, waar menigvuldige ongelukken plaats vinden, herwaards gebragt. De sterfte is hier, zoo men mij zeide, nog altijd groot in evenredigheid der zorg, die voor de lijders gedragen wordt. Dit komt vooral, omdat zoo vele zieken te laat, en wanneer zij reeds hopeloos zijn, hier aankomen: er is groot vooroordeel tegen het gaan naar het hospitaal, en dikwijls kunnen zij ook bij den aanvang der ziekte geen plaats vinden. Er is een bijzonder lijkenhuis, en groote zorg wordt gedragen tegen de mogelijkheid van levend begraven. Eene algemeene wet in Rusland verbiedt, om vroeger dan drie dagen na het overlijden te begraven. Het opperbestuur, onder den keizer, over dit ziekenhuis is toevertrouwd aan een Curator en twee lijfmedici des keizers als raadgevende artsen; elf geneesheeren zijn in het huis, en aan het hoofd van hen de heer MEIJER, welke sedert acht jaren, die hij hier is, veel heeft verbeterd. Men heeft mij verhaald, dat hij onder anderen omtrent het gebruik der geneesmiddelen een streng toevoorzigt heeft ingevoerd, met dat gevolg, dat de kosten daarvoor in eens van 87 op 20 duizend roebels waren verminderd. Men is hier in het voorschrijven van geneesmiddelen geheel niet beperkt, ook de kostbaarste staan ten dienste. Men verschaft hier

Digitized by Google

geene geneesmiddelen aan zieken buiten het huis. Ten einde het linnen beter te kunnen nagaan, staat op elk stuk de naam van het hospitaal en het jaartal. Men wascht hier het linnen in stoom, niet in water; het wordt, na ingezeept te zijn, in cilinders met openingen in den stoom rond gedraaid; het lijdt hierdoor minder. Het wordt dan dadelijk in koud water uitgespoeld. Men droogt het ook door verwarmde lucht, die men menigvuldig ververscht. Hetzelfde stoomwerktuig, dat deze diensten verrigt, brengt ook versch water door het gansche gebouw. De bekwame genees- en heelkundigen zijn in Rusland nog altijd schaarsch, zoo dat men algemeen vreemdelingen voor deze dienst gebruikt: onder de 11 geneesheeren zijn hier 9, benevens de apothecar, Duitschers. Om in dit gemis eenigermate te voorzien, is bij dit hospitaal eene school voor heelkundigen, bestemd voor het platte land, opgerigt; zij is voor korten tijd in werking getreden: 64 kweekelingen worden theoretisch en praktisch opgeleid; zij wonen hier, en bekomen vooraf het noodig schoolonderwijs, weshalve zij met den ouderdom van tien jaren worden aangenomen. Zij zijn uit de verschillende gouvernementen, en behooren tot de kroonsboeren. Het is eigenaardig in Rusland, dat de regering, wanneer zij mannen wil vormen voor eenig vak, steeds genoodzaakt is met kinderen in den eersten leeftijd aan te vangen, dewijl het lager onderwijs nog zoo weinig verspreid is. De heer MEIJER verwacht van deze school zeer heilzame vruchten.

In eene afdeeling van dit ziekenhuis, met hekken en tralies voorzien, en met schildwachten bewaakt, zijn kranke gevangenen. Vroeger waren hier ook armen en gevangenen, die men tot arbeid noodzaakte; — ook doofstommen, blinden, en zinnelozen. Deze zijn alle verwijderd en in bijzondere inrigtingen geplaatst.

Ik heb nu de twee groote algemeene ziekenhuizen gezien en inderdaad bewonderd; in beide ben ik door be-

Digitized by Google

schaafde geneesheeren rondgeleid. Een derde bestaat sedert de maand Mei van dit jaar op de Petersburgsche zijde met 250 bedden.

Wanneer ik door Petersburg wandel en mijzelven afvraag, waardoor deze stad boven andere uitsteekt, komt mij telkens voor, dat ik van datgene, wat mij dagelijks treft, nog niet genoeg heb opgeteekend. Hiertoe behooren de Grachten, welke het voornaamste gedeelte der stad, namelijk dat op den linker Newa-oever doorsnijden. Zij komen alle uit de rivier en vallen er lager weder in; terwijl zij een onregelmatig halfronden loop door de stad hebben, eenigzins als de beroemde grachten van Amsterdam. Doch haar water is helder en stroomend. Het kleinste halfrond vormt de Moika, onder keizerin ANNA gegraven of althans verbreed; daarop volgt het Katharina-kanaal en nog verder de Fontanka; de twee laatste onder CATHARINA II gegraven. Eene vierde gracht zal het Alexander-kanaal uitmaken, waarvan ik gesproken heb. De drie grachten zijn een groot sieraad voor Petersburg; zij zijn geheel besloten tusschen muren van graniet, en langs de straat zijn boven deze muren zeer fraaije ijzeren hekken, die tusschen lage vierkante zuilen van denzelfden steen bevestigd zijn; alle in goeden smaak en volkomen regelmatig. Aan alle deze grachten, zoo als op de kaaijen van de Newa, trouwens ook in de straten, vindt men breede voetpaden mede van graniet, eenigzins verheven boven de straat, zoo dat de voetganger beveiligd is voor de rijtuigen. Deze grachten maken zaam eene lengte uit van ruim drie uren gaans. Andere reizigers hebben reeds opgemerkt, en het is inderdaad eigenaardig, dat in de openbare werken dezer stad graniet en ijzer zoo menigvuldig als bouwstoffen voorkomen. Het is als of daarin eene overeenstemming bestond met het strenge klimaat, waarvoor het marmer te week is; tegelijk geven graniet en ijzer de voorstelling van vastheid en duurzaamheid.

Digitized by Google

Dit zelfde geldt omtrent de bruggen over deze grachten; die zijn veelal zeer schoon, sommige rusten op stoute bogen, eenige hangen aan kettingen.

Het schitterende Petersburg heeft toch ook gedeelten, die het nederig voorkomen hebben van een dorp. Ik bezocht dezen avond zulk eene streek, de buurt nabij de Galei-haven op Wasili-Ostrow. Deze buurt is door eene groote ruimte onbebouwden grond van het overige gedeelte van het eiland afgescheiden. Oude, houten huizen staan hier ver van elkander op lagen grond, zoo laag dat de overstrooming van 1824 er verscheidene heeft weggespoeld, waarvan men de sporen nog ziet; geene straat, bijna geen weg, want gras bedekt den weinig betreden grond, voert van het eene huis tot het andere. De goedkoopheid en eenige moestuinen, welke een bestaan kunnen opleveren, doen de bewoners nog hier blijven, waar het hoog water dikwijls gevaarlijk kan worden. Men zegt mij, dat er vele gepensioneerde militairen en beambten wonen. Welk verschil van hier tot de hoofdstraten der stad. Aan den oever zag ik een invaliedenhuis voor matrozen, het scheen mij toe weinig te beteekenen; ik zag de bewoners daarvan in hunne grove peijen zich met visschen bezig houden.

Van deze overstrooming welke in November 1824 heeft plaats gehad, heb ik dikwijls hooren spreken; zij heeft groote verwoestingen aangerigt: het water rees zeer snel, in de Galei-haven tot 16, op andere plaatsen der stad tot 13 of 14 voeten boven den gewonen stand der rivier. In eene poort van de vesting zag ik deze en de vroegere overstroomingen aangeteekend. Die van 1777 kwam er het naaste bij en was toch wel zes voet lager; die van 1788 bleef iets beneden die van 1777. Aan zulke overstroomingen schijnt Petersburg onherstelbaar blootgesteld te zijn, wanneer uit het meer van Ladoga buitengewoon veel water afgevoerd wordt, en te gelijker tijd

Digitized by Google

een sterke weste wind de zee in de Finlandsche golf opjaagt. Men heeft sedert de genoemde laatste overstrooming, waarbij vele menschen het leven verloren hebben, alleen maatregelen, genomen, om de inwoners bij het rijzen van het water, vóór het naderen van het gevaar, door algemeen bekende seinen, zoo als het schieten op de vesting, te waarschuwen, ten einde men bedacht zij, om leven en goed te redden; maar middelen om de overstroomingen voor te komen, heeft men nog niet gevonden.

Woensdag, 22 Julij. Ik kan mij aan het klimaat van Petersburg niet gewennen. De koude des avonds na den langen warmen dag maakt een zeer hinderlijken indruk, en telkens hervat zich de verkoudheid die anders in den zomer zoo spoedig voorbijgaat. Wanneer men hier woont, rigt men alles naar het klimaat in; men kleedt zich meer of minder warm naar elke verandering van het weder, en zelfs in den zomer zijn jassen en mantels altijd gereed. In de wandeling neemt men die mede, de bedienden volgen de dames met doeken, boas en andere middelen tegen de avondlucht, welke op het onverwachts guur kan worden. In de wagens welke van de wandeling terug komen ziet men doorgaans heeren en dames even als bij ons in den winter ingewikkeld. Daarop is de reiziger niet bedacht en niet ingerigt; hij gaat met schoon zacht weder uit, en als hij na eene genoeglijke wandeling huiswaarts keert, vooral op de snelle, maar geheel opene drosjkes, zoo is eene verkoudheid bijna onvermijdelijk. Ik poogde in de Gostinoi-Dwor een mantel te koopen, zoo als men hier in den zomer draagt. Het gelukte mij niet; maar ik hield den tijd niet voor verloren, dien ik in deze winkels doorbragt; men ziet er den Russischen winkelier zoo geheel in zijnen aard, voorkomend, bedrijvig, zijne waren met een vloed van woorden, zelfs aan

Digitized by Google

den vreemdeling die hem niet verstaat, aanbevelend. Een aantal mantels werden mij voorgelegd, verscheidene uit naburige winkels nog er bij gehaald; de man deed ze zelf om, opdat ik zien zoude hoe schoon zij waren. Doch inderdaad waren zij slecht en duur, zoo dat ik eindigde met er geen te koopen. Ik heb reeds gezegd, dat de kooplieden niet in deze winkels slapen; om nu toch den kostbaren voorraad hunner waren tegen diefstaf te beveiligen, hebben zij alle middelen uitgedacht. Onze landgenoot van Woensel heeft dit reeds opgemerkt (*). De deuren der winkels zijn van ijzer; deze worden eerst gesloten met een stevig slot; over de deuren wordt een ijzeren bout met een zwaar hangslot bevestigd; over het sleutelgat van dat hangslot past eene klep, die de winkelier vast maakt met een draad, wiens einden hij sluit in was, waarop hij zijn zegel drukt. Behalve deze voorzorgen tegen valsche sleutels, en de wachters, die hier het opzigt hebben, worden nog des nachts in deze gallerijen honden aan koorden bevestigd die zoo gespannen zijn, dat zij op en neder kunnen gaan; zoodat het dan voor de voorbijgangers onmogelijk is om zich daarin te begeven. Dit steekt zeer af bij de veiligheid op het land, waar men naauwelijks de deuren sluit.

Ik heb dezer dagen dikwijls de openbare keizerlijke Bibliotheek bezocht. Zij staat in een schoon maar niet zeer in het oog vallend gebouw, dat onder CATHARINA II begonnen werd, en in 1801 voltooid was. Ik vond er de beambten voorkomend beleefd; doch het is voor een reiziger, welke zoo veel te zien heeft, niet wel mogelijk veel gebruik van eene bibliotheek te maken. Handschriften te raadplegen lag niet in het doel mijner komst, hoewel daartoe goede gelegenheid was. Ik heb mij vergenoegd

(*) Rusland beschouwd enz. bl. 153.

met het bezigtigen van de voornaamste bijzonderheden, en het naslaan van de werken over Rusland, in voor mij verstaanbare talen. De voorraad van deze laatste was niet zeer groot. Hoewel deze bibliotheek zeer jong is, bezit zij vele schatten, vooral ten gevolge van politieke gebeurtenissen. Haar eerste kern heeft uitgemaakt eene bibliotheek, welke in 1795, na de inneming van Warschou, uit die stad herwaarts gebragt is. Zij werd genoemd naar ZALOUSKI, bisschop van Krakou, welke haar in der tijd gesticht had, en wiens erfgenaam ze aan de republiek van Polen vermaakt had. Sedert 1746 was zij in Warschou. Behalve de menigvuldige geschenken en aankoopen, zijn op nieuw in 1833 uit Warschou 120,000 deelen herwaarts gezonden, en bovendien eenige verbeurd verklaarde bibliotheken van bijzondere personen, zoo als die van den prins TSJARTORISKI, welke op het beroemde landgoed Poelawy gevonden werd. Zelfs de oorlogen tegen Perzie en Turkije hebben onbetaalbare bijdragen voor de keizerlijke bibliotheek opgeleverd.

Er zijn nu zaam meer dan 400,000 deelen, doch die groote voorraad moet noodzakelijk op nieuw geordend worden. Aan het hoofd staat de heer OLENIN, wien ik reeds in andere betrekkingen vermeld heb. Hij heeft in 1813 een berigt en plan der bibliotheek in het Russisch en Fransch uitgegeven, en volgens zijn plan is ook de oudere verzameling gerangschikt. Vreemd daarin is, dat de werken, niet alleen van literatuur maar ook van wetenschap, naar de talen zijn afgezonderd. Welligt heeft de beperkte taalkennis der beambten hiertoe aanleiding gegeven. Ik trof hier aan den heer ATKINSON, welke het opzigt heeft over de Fransche en Engelsche boeken; hij begeleidde mij door alle de zalen, wees mij de merkwaardigste zeldzaamheden, en bezorgde mij ook bij herhaling gelegenheid om na te zien wat ik verlangde. Er is een groot aantal oude drukken. Ik merkte hieronder op eene

Digitized by Google

geschiedenis van het Concilie van Constans, in het Hoogduitsch, gedrukt in 1483 met houtsneden platen, waarvan eene voorstelde het verbranden van den ketter JAN HUSS. Als zeer merkwaardig bewaart men ook de Psalmen DAVIDS in het Poolsch te Krakou bij Hunsler in 1533 gedrukt; zoo men meent het oudste gedrukte boek in die taal. De handschriften bedragen meer dan 12,000, gedeeltelijk ook uit Polen afkomstig en voor de historie zeer belangrijk. Zeer vele hebben behoord aan ALEXANDER DOEBROWSKI, wiens verzameling keizer ALEXANDER in 1805 gekocht heeft. Die Russische edelman had op zijne reizen in Italie, Spanje, Frankrijk, Engeland, Duitschland en Holland een grooten schat van zeldzame stukken bijeengebragt; maar bijzonder had hij dien vermeerderd in Parijs tijdens de omwenteling. Vele stukken die in de archieven der Bastille bewaard waren, ook uit de kloosters, met name dat van Saint-Germain had hij opgekocht en naar Rusland gebragt. Hier van daan vindt men nu in deze Petersburgsche bibliotheek meer dan 6000 geschrevene en nog ongebruikte stukken, betrekkelijk de Fransche historie, van den tijd van LODEWIJK den Heiligen tot aan dien der omwenteling. Hier onder zijn vele eigenhandige brieven van koningen en andere vorstelijke personen, zoo als van LODEWIJK XI, CATHARINA de Medicis, HENDRIK IV, LODEWIJK XIII, LODEWIJK XIV. Van den laatsten wees men mij een schrijfboek waarin hij zich als kind geoefend heeft. Daar onder zag ik een model dat hij zes maal had afgeschreven, en dat letterlijk van dezen inhoud was. »L'hommage est deub aux Roys jls font ce qu'il leur plaist. Louis Louis Louis." Dit is een niet onbelangrijk staal van de denkbeelden waarin men den jongen koning opvoedde. Onder de stukken die uit de Bastille afkomstig zijn vindt men geschriften van ROUSSEAU en VOLTAIRE. Verder zijn er gewigtige stukken voor de historie van de meeste andere landen, zoo als 93 oor-

Digitized by Google

spronkelijke bullen en breves der pausen van de XIe eeuw; — de onderhandelingen van paus ALEXANDER VI met den sultan BAJAZETH II, om een verdrag tegen koning KAREL VIII van Frankrijk te sluiten; — de berigten der Fransche gezanten bij het Concilie van Trente; — vele stukken betrekkelijk de historie van Engeland, waaronder zeven eigenhandige brieven van MARIA STUART, ook eenige van ELISABETH. Ik las er een van deze laatste, geschreven 16 Oct. 1567 aan de koningin-moeder van Frankrijk (CATHARINA de Medicis); het was een antwoord op eene voorspraak ten behoeve van MARIA STUART. ELIZABETH vermijdt omzigtig over het onderwerp zelf te spreken, doch weidt in algemeene bewoordingen uit over het ongeluk, dat een land treft, wanneer verdeeldheid en zamenzweringen tegen de regering plaats hebben, en zij eindigt met den wensch, dat Frankrijk daarvoor moge bewaard blijven. De brieven van MARIA zijn aan den koning van Frankrijk, met het bovenschrift: Monsieur mon beau-frère; aan de koningin-moeder van Frankrijk (een van 16 Oct. 1566, en een van 1 Mei 1568); aan ELISABETH. Een zeer merkwaardigen brief sloeg ik op, doch die was slechts een afschrift, namelijk van MARIA, geschreven uit de gevangenis van Carleyl (sic) 5 Julij 1568, om ELISABETH te mogen spreken. Zij vraagt om de genade der koningen van Engeland; belooft voor haar te zullen bidden; doch kan hare verbittering niet verbergen, en voegt scherpe verwijtingen bij haar nederig verzoek. Ik las er nog een van 31 Aug. 1570 aan DE LA MOTHE, geschreven uit de gevangenis van Tutberry, met dringend verzoek, dat de koning van Frankrijk toch hulp mogt zenden. Deze brieven zijn met zijden draden toegemaakt en op den knoop is een zegel gedrukt geweest. Men bewaart hier ook een gebedeboek van MARIA STUART met fraai schilderwerk in miniatuur.

Zeer beroemd is de Codex San-Germanensis, bevattende

Digitized by Google

de brieven van PAULUS in het Grieksch en Latijn met zeer groote letters geschreven, zoo men meent in de vierde eeuw. Eenige handschriften van Grieksche en Latijnsche schrijvers, vooral palimpsesten, sommige van den berg Athos afkomstig, houdt men ook voor zeer oud. Een Cicero de Senectute met miniaturen van JAN VAN EYCK; een Origenes van de 5e eeuw; een misboek geschilderd voor ANNE DE BRETAGNE bij gelegenheid van haar huwelijk met LODEWIJK XII; een ander misboek van LOUISE van Savoye met schilderwerk dat, zoo men zegt, onder opzigt van LEONARDO DA VINCI vervaardigd is. Vele chronieken en romans uit de middeleeuwen, zoo als eene historie van GODFRIED van Bouillon, uit de dertiende eeuw.

Uittreksels uit den Coran in Kufisch schrift, volgens de overlevering, afkomstig van FATIMA, de dochter van MAHOMET. Handschriften in de meeste Oostersche talan: in het Sanskritsch, Malabaarsch, Chineesch, Japansch, Persisch, Ethiopisch, Arabisch, Turksch, ook met hiëroglyphen geschreven. Sedert 1828 is de Oostersche verzameling nog zeer toegenomen door de bibliotheken van Ardebil en Achaltsiche. In de eerste dezer steden waren het gedenkteeken van den Scheik SEFI, gestorven in 1334, en de begraafplaats van vele Persische Schachs. In 1608 had de Schach ABBAS de Groote deze boeken, bestaande uit 166 deelen, vermaakt aan de Moskee, waar genoemde Scheik begraven ligt. Het zijn, zoo als men verwachten kan, prachtwerken, en op de meeste titels staat het volgende te lezen: »ABBAS, van het geslacht van SEFI, hond »die wacht hield aan den drempel van het graf van ALI, »zoon van ABOE TALIB, met wien vrede zij, heeft dit »boek vermaakt aan het beroemde graf van Schach SEFI, »over wien God zijne genade zal uitbreiden; het zal aan »elkeen vrijstaan om het te lezen, doch op voorwaarde »dat men het niet buiten de grafplaats zal brengen. En »zoo iemand het waagde om dit boek van daar weg te nemen,

Digitized by Google

»dat het bloed van IMAM HUSSEIN, aan wien God vrede »schenke, op hem kome." Dit heeft evenwel den generaal PAUL VAN SUCHTELEN niet terug gehouden van deze boeken uit die heilige plaats te doen wegnemen en naar Petersburg overbrengen. Zij zijn door de heeren FRÄHN en CHARMOY naauwkeurig onderzocht; en met behulp van den Persiaanschen geleerde MIRZA DJAAFAR hebben zij er eene lijst van opgemaakt, en opgaven omtrent den inhoud aan het publiek medegedeeld. Er zijn zeer belangrijke werken voor de geschiedenis van het oosten, vooral gedurende de middeleeuwen, en vele stukken van Perzische literatuur in deze verzameling gevonden. Ik zag ook een zeer schoon handschrift, bevattende de Evangeliën in het Grieksch, met gouden letters op purper parkement geschreven, uit de negende eeuw; dit vernam ik dat in den laatsten Persiaanschen oorlog ten geschenke gegeven was, door een klooster te Homin Sjamee. Achaltsiche is de hoofdplaats van de landstreek ten zuiden van den Caucasus, welke in 1829 door de Turken is afgestaan. In de schoone Moskee van ACMHED, binnen deze stad, bevond zich eene beroemde bibliotheek, en daaruit heeft de veldmaarschalk PASKEWITSJ 300 der schoonste handschriften naar Petersburg doen overbrengen; waarbij hij nog 50 anderen voegde, die hij te Erzerum en te Bajezid gevonden had. Ook van deze verzameling heeft de heer FRÄHN eene beschrijving bekend gemaakt.

In 1829 zond, zoo als bekend is, de schach van Perzië, den prins CHOSRAÜ MIRZA naar Petersburg, om zich te verontschuldigen wegens den moord van den Russischen gezant te Teheran; bij deze gelegenheid deed hij den keizer 18 uitstekend schoone en zeldzame handschriften, alle in het Persisch, op één na dat in het Turksch is, ten geschenke aanbieden. Deze werken zijn nu ook alhier te vinden.

Door alle deze aanwinsten is nu de keizerlijke bibliotheek in het bezit van zeldzaamheden, en bijzonder van

Digitized by Google

bronnen voor de Oostersche historie en letteren, hoedanig men waarschijnlijk nergens elders aantreft (*). Tot nog toe wordt van deze bibliotheek weinig wetenschapelijk gebruik gemaakt. Het getal geleerden is nog niet geëvenredigd aan den voorraad, en den omvang der studiën waartoe zij aanleiding zoude geven (†).

Donderdag, 23 Julij. Terwijl men in Petersburg zoo veel te bewonderen vindt, is er toch eene bijzonderheid waardoor de reiziger onaangenaam getroffen wordt, het is de onevenredigheid tusschen de mannelijke en vrouwelijke bevolking. Volgens de telling van 1833 bedroeg de eerste 291,290 en de laatste 158,645, zoodat op het geheel der 445,135 inwoners 153,645 meer mannen dan vrouwen waren. Dit is zeer in het oog vallend, en geeft iets doods aan de menigte die men op de straten aantreft.

De talrijke schaar der ambtenaren, veel meer nog de bezetting, welke weinig minder dan 60,000 man bedraagt; de landlieden welke allerhande beroepen komen uitoefenen, en in den regel steeds hunne vrouwen te huis laten, maken dit grootere getal der mannelijke bevolking uit. Het uitverkoopen van allerlei waren, zelfs van fruit en versnaperingen, van kwas en andere dranken op de straten, geschiedt door langbaardige mannen. Terwijl nu de schaarschheid der vrouwen te weeg brengt, dat men ze nog meer gadeslaat, valt zeer in het oog, dat onder haar zoo zeldzaam eene schoone voorkomt. Bij de mindere standen is dit volstrekt

(*) Vergelijk hierboven b. 70.

(†) Het naauwkeurigste berigt van deze Bibliotheek vindt men in Schnitzler, la Russie, etc. p. 252; omtrent de handschriften des heeren DOBBROWSKI, heeft de heer FR. ADELUNG in der tijd bekend gemaakt: Nachricht von der Dubrowskischen Manuscripten-Sammlung in St. Petersburg; in Storch's Rusland unter ALEXANDER dem Ersten XVIIe Lief. S. 254—277 en XXIIe Lief. S. 82—114; op nieuw is een overzigt daarvan gegeven in de Hoogd. St. Petersb. Zeitung 1835 no. 27.

Digitized by Google

algemeen; het. schijnt dat het mengsel van Finnischen, Duitschen en Slawischen stam geen gunstige uitkomst voor gelaat en leest heeft opgelevert; en hierbij komt het klimaat, dat de bloeijende kleur en de blankheid der huid bijna altijd wegneemt. Bij de mannen werken die oorzaken minder, en die zijn ook voor een zeer groot gedeelte van elders afkomstig. In de hoogste standen houdt mijne bemerking op; van het gezelschap dat ik in de zalen van Peterhof zag, heb ik reeds gesproken; zoo is het ook, wanneer eene »goelanië", dat is buitenwandeling ter gelegenheid van een feest, het beste gezelschap zoo wel als de burgers naar Jelagin of elders heen lokt; dan ziet men dat schoonheid en bevalligheid onder de rijken en aanzienlijken in alle landen gevonden worden.

Uit hetgeen ik zeide van de ambtenaren en het garnizoen, verklaart zich ook, waarom men hier menigvuldiger dan in eenige andere groote stad mannen in uniform ziet; want alle ambtenaren dragen dit even als de militairen. Tegenwoordig is dit minder nog dan in den winter, dewijl een groot deel van het garnizoen in het kamp is, om aan de zomeroefeningen deel te nemen. Zelfs de kweekelingen der militaire scholen zijn grootendeels daardoor afwezig, en ik heb die inrigtingen om deze reden nog niet kunnen bezien.

Men zegt mij, en ik geloof het ook, dat in den winter de stad zich nog veel schooner en levendiger vertoont. Vele familiën, welke nu op het land zijn, bevinden zich dan hier en de bevolking is aanmerkelijk grooter; het volk vermaakt zich op sneeuw en ijs, de groote Isaaksplaats wordt eene onafgebroken kermis, waar bijzonder de bekende glijbergen aanhoudende oefening en vrolijkheid opleveren. Vertooningen en spelen van allerlei aard komen daarbij. Op vaste uren van den dag stroomt men uit alle streken der stad derwaarts, en hetgeen de Russische volksvermaken eene hoogere waarde geeft, is dat

Digitized by Google

daaraan alle standen deel nemen. Het is eigenaardig, en juist tegen de meening, die men buitenslands daarvan heeft, dat de hoogere standen, even als de keizer zelf, steeds gezamenlijk met het gansche volk feest vieren. Zelfs het klimaat vertoont zich in den winter beter; men heeft, zoo als ik hoor, dikwijls lang achtereen goed helder weder, zoodat men met genoegen wandelingen in de Newskoi-pròspekt en elders doen kan, en de nachten zijn niet zelden heerlijk schoon.

De winter is ook de voorname tijd van vervoer te land, en, terwijl de scheepvaart stilstaat, komen uit het binnenste van het Rijk de talrijke aanvoeren op sleeden, en wordt weder veel voorraad uit Petersburg alom over het land verspreid.

Ik heb besloten om een kleinen uitstap te maken naar twee beroemde keizerlijke landhuizen, Tsarskoje-Selo en Pawlosk. Het eerste ligt 22 wersten zuidelijk van de stad, het tweede vijf wersten (een uur) verder ten zuidoosten; bij elk dezer landhuizen is eene stad van denzelfden naam, doch welke weinig beteekenen.

Vrijdag, 24 Julij. Des morgens om 9 ure vertrok ik met den postwagen naar Tsarskoje-Selo. Bij het uitrijden der stad zag ik den triomfboog, dien men bezig was te bouwen, in den smaak als die nabij Katharinenhof. Hij zal als poort van de stad dienen, en den weg naar Moskou, even als de andere dien naar Riga, openen. Wij reden hier over het Alexander-kanaal waaraan vele menschen arbeidden.

Op een kleinen afstand van de stad zagen wij de Engelsche kolonie, welke een kwaker voor ongeveer tien jaren heeft aangelegd in eene geheel dorre streek, met het gevolg, dat er nu overal welig graan wast. Ruim een uur van de stad lieten wij links het kleine lusthuis Tsjes-

Digitized by Google

me liggen, aldus genaamd naar de overwinning op de Turken bij de stad van dien naam behaald. Het is een klein Gothisch kasteel met drie torens in een moerassig bosch gebouwd, en het levert, zoo men zegt, weinig merkwaardigs op. Eene Duitsche kolonie lag vervolgens aan den weg; — verder het Russisch dorp Kaminka. Nu werd het regts wat heuvelachtig, doch links was eene lage vlakte, die grootendeels onbebouwd is. De weg plagt over de hoogte van Poelkowa te gaan, nu wendt hij links af eer men daaraan komt, en men rijdt door het uitstekend schoon en welvarend dorp van dien naam. Het is volkomen regelmatig gebouwd, en bestaat uit nette houten huizen met groote tuinen, waarin groenten en vruchten gekweekt worden, die in Petersburg duur worden verkocht; de inwoners zijn kroonslieden. Op de hoogte van Poelkowa is onlangs de eerste steen gelegd van de sterrewacht, die, zoo men meent, niets te wenschen zal overlaten. Wij reden door nog een mooi dorp, Koesmina, en kort na elf ure kwamen wij door een fraai ijzeren hek, tusschen dikke vierkante zuilen, met Egyptische hiëroglyphen versierd, en mede van ijzer, Tsarskoje-Selo binnen. Het is eene vrij groote maar weinig volkrijke stad; lange breede straten kruisen elkander in regte hoeken, doch zij zijn met houten huizen van ééne verdieping, en die ver van elkander staan, bezet. Er is een keizerlijk Lyceum, waar 170 jonge lieden voor de hooge school worden opgeleid, overigens heeft deze plaats weinig andere bronnen van bestaan, dan de nabijheid van het vorstelijk landgoed. Eene andere kleine stad met name Sophia was door CATHARINA II in 1785 bijna op dezelfde plaats aangelegd en heeft ook weinig bloei genoten. Het schijnt dat men nu de kernen der twee steden tot ééne laat zamensmelten, althans op de kaart van regeringswege uitgegeven staat Tsarskoje-Selo of Sophia. Deze plaats ligt nu niet meer aan den grooten weg naar Moskou,

Digitized by Google

welke meer oostelijk loopt. De naam van Tsarskoje-Selo schijnt bij toeval ontstaan te zijn, en beteekent niets anders dan Tsarendorp. De weg, waarover wij gereden zijn, was uitstekend goed, volgens de voorschriften van MAC ADAM gemaakt; daar naast zag men nog den ouden weg, die met een dubbeld spoor van planken, waarover de wielen liepen, voorzien was. Die soort van wegen is bij de ondervinding niet zeer goed bevonden.

Ik besteedde nu den verderen dag, om de beroemde paleizen en tuinen van Tsarkoje-Selo te bezigtigen. De landstreek wordt juist hier wat schooner dan in de nabijheid van Petersburg, men bevindt zich aan het begin der Doederhofsche heuvelen. Dit heeft reeds vroeg hier een keizerlijk zomerverblijf doen aanleggen. PETER I en CATHARINA I hebben dit aangevangen; doch sedert liet keizerin ELISABETH in 1744 het tegenwoordige lusthuis bouwen, hetgeen bijzonder door CATHARINA II verfraaid werd. Het groote paleis heeft met de vleugels meer dan honderd vensters op elk der verdiepingen, en daarbij staan nog vele nevengebouwen. Doch het vertoont zich zwaar en met versiersels overladen. In 1820 is een gedeelte afgebrand; sedert is er eenig verguldsel aan den voorgevel minder, al het overige is hersteld, gedeeltelijk fraaijer dan het vroeger was. Inwendig zag ik onder anderen de vertrekken van CATHARINA II, zoo als zij die bewoond heeft; — de kamer, wier wanden met barnsteen ingelegd zijn. Die is in 1760 zoo in orde gebragt; het was de koning van Pruissen FREDERIK WILLEM I welke die kostbare versiering aan ANNA IWANONA geschonken had. Eene zaal met agaat; — eene met lapis lazali; — eene andere met chineesch verlakt versierd. De zalen van CATHARINA II zijn die, waar men gewoonlijk de vreemde vorsten ontvangt; ook prins en prinses FREDERIK der Nederlanden werden hier gehuisvest. Men vindt hier ook een tuin die op gewelven rust en tot de tweede verdieping behoort.

Digitized by Google

Zeer beviel mij een zuilengang, waar men in warme dagen middagmaal houdt, en waar regt frissche lucht genooten wordt. Een dubbelde trap voert onmiddelijk van deze galerij naar den tuin. Zij is in veel beteren smaak dan het groote paleis, en door een beroemd kunstenaar, CAMERON, gebouwd. Ik zag verder de woonvertrekken van dę keizerin-moeder MARIA FEODOROWNA; die van ALEXANDER, waar hij op het laatste van zijn leven veel geweest is, en waar zijn laatste strooleger nog bewaard wordt; — ook die van zijne echtgenoote ELISABETH, eveneens volmaakt in den toestand zoo als deze vorstin ze verlaten heeft. De kerk is eene bij uitstek prachtige zaal. Zeer bewonderde ik daarin het schilderij van IGNATIUS uit Revel, voleindigd door HEPIUS, hetwelk MARIA met het kind JEZUS, en de beelden van geloof, liefde en hoop voorstelt. De keizerlijke familie woont doorgaans niet in dit paleis, maar in een ander, dat kleiner en nieuwer is, en Alexanderspaleis genoemd wordt. Het is fraai maar minder prachtig. Er hingen in dit paleis verscheidene schilderijen, welke de zegevierende togten van NAPOLEON voorstellen; mooije landschappen van Hackert, eenige portretten der keizerlijke familie. In eene kamer was eene verzameling van modellen van kanonnen en hun toebehooren. In dit paleis zijn bijzondere vertrekken voor de vorstelijke kinderen, in één daarvan was een houten glijberg gemaakt. Men zeide mij, dat elk dezer jeugdige vorsten en vorstinnen afzonderlijk middagmaal houdt om één uur; de keizer spijst om vier.

Niet ver van hier is een toren, die voor den troonopvolger als kind ingerigt is, en van welks hoogte men de landstreek goed overziet; tot ligchaamsoefening zijn hierbij eene kleine vesting, eene mast en andere aanstalten gemaakt. Nabij de vertrekken in het Alexanderspaleis, welke de keizerin bewoont, is een bloementuin, waar men groote verscheidenheid en overvloed van de keurigste gewassen

Digitized by Google

aantreft. Van de rozen zijn evenwel de gewoone en schoonste hier bijna niet te vinden. De warmte had aan deze planten veel kwaad gedaan; het kwam mij voor als of die ze hier meer verbrandt, dan in zuidelijke landen.

Nadat ik in de herberg een echt Russisch, maar niet zeer uitstekend maal, genooten had, bragt ik den namiddag aangenaam door met de omstreken van deze paleizen te bezien.

De wandelingen en tuinen zijn zeer uitgestrekt en niets is gespaard, om ze schoon en aangenaam te maken. Vele boomen, zoo als ijken, wilde kastanjes en andere die het klimaat naauwelijks gedoogt, zijn door zorg en omzigtigheid, bijzonder door ze op beschutte plaatsen te planten, vrij goed gegroeid. Een aantal gebouwen en andere voorwerpen trekken de aandacht van den wandelaar tot zich. Het Chineesch dorp had in mijn oog geene groote waarde; het bestaat uit eene pagode en 15 huisjes, welke voor het gevolg des keizers dienen. De Schouwburg, waarvoor, zoo het schijnt, in het groote paleis geene plaats was, maakt ook een bijzonder gebouw uit. In de Hermitage zijn schoone zalen, waar men spijzen kan, zonder bedienden te behoeven: van beneden kan de tafel met al wat er toe behoort, en zelfs elke schotel en elk bord op hunne plaats gebragt worden door middel van raderwerk. Eene kostbare spelerij, welke toch voor CATHARINA II het genoegen opleverde, om met hare vertrouwdste vrienden geheel ongestoord en onopgemerkt het middagmaal te houden. Zeer merkwaardig is het Arsenaal, een eenvoudig gebouw, waarin eene zeer kostbare verzameling van oudere en nieuwere wapenen, in uitstekend goede orde gerangschikt, bewaard wordt. Eenige zijn van bekende personen afkomstig, zoo als van KAREL V, van WALLENSTEIN; — vele Oostersche wapenen; ook die, welke de Turksche sultan in 1829 aan den keizer geschonken heeft, benevens diens portret; wapenen van den laatsten Tartaarschen Chan

Digitized by Google

in de Crim; — ook Amerikaansche en andere van onbeschaafde volken. Eenige andere zeldzaamheden worden er bewaard, zoo als de gordel van INNOCENTIUS XI, de portefeuille van NAPOLEON. Men heeft de voorwerpen voor dit Museum van verschillende plaatsen bijeengebragt, vele zijn afkomstig uit Narwa, andere zijn uit eene verzameling, die men in Augsburg gekocht heeft. Eenige boeken over de middeleeuwen, het ridderwezen en den krijgsdienst vinden hier ook eene zeer passende plaats. Tegen den avond zag ik uit de weide een aantal runderen komen, met schellen behangen. Zij behoorden tot de Meijerij, welke hier door keizer ALEXANDER in 1820 aangelegd is. Zij bestond vroeger uit 80 stuks koeijen en stieren uit verschillende landen. Die zijn gedeeltelijk door de veeziekte van 1829 gestorven; nu bedroeg het getal 64, behalve de kalveren en schapen. Het Tyrolsche en Hollandsche vee stak zeer gunstig uit; het is bijna geheel hier geboren; en mij kwam het Hollandsche zwaarder voor dan in ons eigen land. Het Zwitsersche is uitgestorven; doch het is steeds een Zwitser, die aan het hoofd van de veefokkerij staat. Ik vernam van hem, dat men hier ook stallen van Russisch vee plagt te hebben; doch dat het uitgestorven was. Onder het Russisch vee, zeide hij mij, munt steeds uit dat van Colmagor, hetgeen niet anders is dan Hollandsch, onder PETER den Grooten derwaarts gebragt. De stal is zeer net; daarin wordt des winters niet gestookt. Een fraai paviljoen nabij deze Meijerij dient voor de keizerlijke familie, die nu en dan hier komt. Een bijzonder gebouw zag ik bestemd voor oude paarden, die genadebrood verkrijgen; thans waren er acht. Dat van ALEXANDER is onlangs gestorven. Er zijn nog veel andere gebouwen, zoo als badhuis, enz. die ik niet afzonderlijk behoef te vermelden.

Merkwaardig als voortbrengsel van nieuwere beeldhouwkunst is het marmeren Christusbeeld van Dannecker, door hem in 1824 vervaardigd, en door de keizerin-moeder

Digitized by Google

gekocht voor dertig duizend roebels. Dit beeld konde niet in eene grieksche kerk geplaatst worden, volgens de godsdienstige voorstellingen, welke daaromtrent heerschen; het zoude ook niet voegzaam geweest zijn, het als een sieraad in eene zaal van het paleis te stellen, en men was verlegen om eene geschikte plaats te vinden. Eindelijk heeft men de ruïne van een Gothisch kerkgebouw in dezen tuin opgerigt, en daarin een vertrek gemaakt, waar het Christusbeeld geplaatst is. WOLTMANN keurt, dunkt mij, met regt deze plaatsing af. Ik heb lang en met veel belangstelling dit beeld aangezien, doch ben onvoldaan heengegaan. JEZUS is gaande voorgesteld, houdende de regter hand op de borst en met de linker naar den hemel wijzende. De kunstenaar heeft, naar het mij voorkomt, bijzonder de zachtmoedigheid willen uitdrukken, doch die vertoont zich bijna als zwakheid in het zeer lange gelaat met weinig hoofdhaar en baard. De trekken hebben weinig uitdrukking. De kracht en verhevenheid, die mij dunkt, dat in een Christusbeeld aanwezig moesten zijn, heb ik geheel gemist. Overigens is de uitvoering uitstekend goed. Een ander beeld heeft mij in zijne soort zeer voldaan, het is bestemd voor eene fontein, en stelt voor eene nymph welke hare kruik gebroken heeft; zij houdt er het oor van in de eene hand, en treurend rust zij met het hoofd op de andere hand, zoo zit zij op eene rots; de gebrokene kruik ligt vóór haar, en daaruit loopt het water. Deze eenvoudige gedachte is, dunkt mij, zeer goed uitgevoerd; de rots is een natuurlijk stuk graniet. Deze fontein is geen bloot sieraad, het water dient voor algemeen gebruik, en is van vijftien wersten afstands herwaarts gevoerd, dewijl het water hier zeer slecht is; deze fontein is hier reeds sedert 23 jaar. Een Russisch beeldhouwer, SOKOLOW, heeft deze nymph vervaardigd. Het beeld, zegt men mij, is niet geheel oorspronkelijk, doch de voorstelling van de kruik is dit wel, en die is zeer gelukkig.

Digitized by Google

Men ziet hier ook gedenkteekenen voor de graven ORLOW, en voor ROEMANTSOW; zij herinneren vooral aan de oorlogen tegen de Turken en aan de gunst waarin die overwinnaars bij CATHARINA II gestaan hebben.

Van de groote broeijerijen moet ik nog een woord opteekenen; die zijn hier, zoo als het klimaat ze verwachten laat: ik zag er appelen, pruimen, druiven, kersen, perziken, alles in trekkasten, doch weinig daarvan was nog rijp.

Alle wegen en paden zijn met de grootste zorg onderhouden en met bezems schoon geveegd.

Zaturdag, 25 Julij. Dezen morgen reed ik naar Pawlosk, een ander landgoed, door keizer PAUL aangelegd, zoo als gezegd, ongeveer een uur van Tsarskoje-Selo. De landstreek is te Pawlosk nog schooner, de grond is heuvelachtig en met veel water doorsneden; een riviertje, de Slawenka, loopt door het park. MARIA FEODOROWNA heeft dit landgoed veel bewoond, en hare vertrekken zijn nog geheel in denzelfden toestand; men bewondert nog steeds den overvloed van bloemen. De inrigting is heerlijk voor warme zomerdagen, doch die telt men in Rusland zoo weinig. De vertrekken, waar keizer PAUL gewoond heeft, zijn ook nog in den vorigen toestand. Eene schilderij, waar deze keizer als vader in het midden zijner talrijke familie wordt voorgesteld, en die zeer gelijkend zijn moet, konde ik niet, zonder belangstelling in den ongelukkigen vorst, aanzien. Men vindt in dit paleis vele voorwerpen van kunst, welke de blijken van den goeden smaak vooral der oude keizerin dragen. Zij beoefende zelve de schoone kunsten, en van haar werk zijn verscheidene proeven aanwezig, vooral van ivoor. Ook van de kroonprinses der Nederlanden ANNA PAWLONA zag ik eenige fraaije schilderijen. Even als te Tsarskoje-Selo, is hier eene stad

Digitized by Google

ontstaan, doch kleinder. Het zijn houten huizen, wáár men den zomer komt doorbrengen, welke Pawlosk uitmaken. In zulk een landhuis (Datsje) woont de heer FR. ADELUNG, dien ik vergeefs in de stad gezocht had, en dien ik nu hier vond. Hij werd mijn vriendelijke leidsman door de keizerlijde tuinen. Zij munten uit door groote afwisseling van hoogten en laagten, met fraaije boomgroepen beplant, waartusschen opene plaatsen met gras, en vele waterpartijen. Sommige gebouwen, zoo als eene vesting door keizer PAUL aangelegd, de kerk, de vriendschapstempel en andere dragen bij, om schilderachtige gezigtspunten op te leveren. In een boerenhuis vindt de wandelaar gewoonlijk melk van het vorstelijk vee, die hem voor niet wordt aangeboden. Merkwaardig vond ik de Volière, waar toch nu geene vogels meer waren, maar zeer schoone bloemen en eene zaal daartusschen, bij welke men, onder anderen, eenige oudheden vindt, die de keizerin-moeder op hare reize in Italie van den Paus als geschenk bekwam. Deze vorstin, aan welke Pawlosk behoord heeft, liet hier gedenkteekenen oprigten voor hare afgestorvene betrekkingen, voor hare ouders, voor de grootvorstin ALEXANDRA, voor PAUL. De maker daarvan was MARTOS, een Russisch beeldhouwer, van wien ik reeds gesproken heb, en zijn werk is niet zonder verdiensten. Veel schilderwerk op de muren is van GONZAGA, een Italiaan, die nog niet zeer lang dood is; de perspectief daarvan is volkomen misleidend. Hij heeft goede leerlingen voor de tooneelschermen gevormd. Het Rozenpaviljoen is eene houten zaal met nevenvertrekken, rondom met rozen beplant en inwendig daarmede versierd. Dit heeft men in 1813 in achttien dagen daargesteld, om keizer ALEXANDER bij zijne terugkomst door een feest, dat hem zijne moeder gaf, te verrasschen. Op het water liggen vele fraaije jagten en boten. In het algemeen is men hier bedacht geweest, om het verblijf

Digitized by Google

zoo genoeglijk te maken als mogelijk. Thans is Pawlosk het eigendom van den grootvorst MICHAEL, en die bevindt er zich zelden. De wegen ook op dit landgoed worden met bezems schoon gehouden.

Ik bleef bij den heer ADELUNG eten, en het was mij regt aangenaam met dezen belangrijken en onderhoudenden man, en met zijne familie, kennis te maken. De heer KÖPPEN, schoonzoon van den heer ADELUNG, is met zijne vrouw eenige jaren in de Krim geweest en heeft dáár bezittingen aangekocht; zij verhaalden van het schoone land en van het leven aldaar onder de Tartaren. Met een drosjke reed ik terug naar Tsarskoje-Selo en van daar met den postwagen naar Petersburg.

Zondag, 26 Julij. Ik ging heden in de Kerk van het Winterpaleis, waar ik den dienst, die bij de katholieken de mis heet, bijwoonde. Er werd door het keizerlijke koor zangers, dat uit mannen en kinderen bestaat, mooi gezongen; evenwel maakte op mij, noch dat gezang noch hetgeen ik van de ceremonien zag, den diepen indruk, die zich aan het godsdienstig gevoel knoopt, waartoe ook de rijk met goud versierde kerk niet bijdroeg. Men had mij van dat gezang zoo veel gezegd, dat mijne verwachting waarschijnlijk te hoog gespannen was. Zulk eene ondervinding wil ik toch in het minste niet op anderen overbrengen, welke door gewoonte, door de beteekenis der woorden, die ik niet verstond, door eene andere vatbaarheid voor zulke plegtigheden, welligt voldoening voor hun gemoed vinden, waar ik mij niet naar mijne verwachting getroffen voelde.

Van de bijzondere ziekenhuizen bezocht ik heden dat voor de Syphilitischen aan de Kalinkinbrug. Ik vond hier weder een bij uitstek schoon gebouw met 340 bedden, in

Digitized by Google

vele zalen verdeeld. Zindelijkheid en reine lucht heerschten overal. Treurig is het, dat hier ook eene zaal voor zieke kinderen gevonden wordt. Meestal, zeide men mij, is bij hen, en veel ook bij ouderen, de Syphilitische ziekte met andere ziekten verwikkeld. Eene afdeeling van 50 bedden is voor vrouwen, die door de politie uit openbare huizen herwaarts gezonden worden. Ook is er eene zaal voor gevangenen, die even als de anderen behandeld worden, alleen zijn er tralies voor de vensters en eene schildwacht voor de deur. Men heeft eene bijzondere inrigting voor zwangere vrouwen; daarin zijn tien bedden en gelukkig zijn die zelden bezet, alsdan worden ook gezonde vrouwen opgenomen; thans waren er zaam zeven. In alle zalen van vrouwen zijn vrouwen die opzigt houden en de oppassing uitoefenen. Van de 10 geneesheeren zijn er een Rus, een Pool en 8 Duitschers; ook de Apothekar is, als gewoonlijk, Duitscher. Men heeft hier, zoo als bij de andere ziekenhuizen, een nevengebouw in den tuin, om eenige zalen te kunnen opruimen en herstellen. Van de behandeling konde ik natuurlijk niet oordeelen, noch met kennis van zaken geneeskundige bijzonderheden vernemen; alleen wil ik opteekenen, dat men met veel vrucht hier zeker decoctum van ZITTMANN aanwendt. Toen ik in dit ziekenhuis mij bloot aanmeldde bij den jongen arts die, zoo als men het hier noemt „du jour" was, ondervond ik een staal van de grofheid, waarmede ondergeschikte beambten hier dikwijls onbekenden, voor wie zij menen niet beducht te moeten zijn, behandelen. Ik ging heen en wendde mij later aan den hoofdarts ZIMMERMAN, die, vernemende wie ik was, mij goed ontving: en toen werd ik als gewoonlijk met voorkomende beleefdheid rondgevoerd. De jonge onbeleefde arts was, zoo als ik naderhand vernam, een Holsteiner.

Ik bezocht vervolgens het Militair Weeshuis of liever het

gesticht voor de opvoeding van soldatenzonen, aan de Moika bij de Potseloejew-brug gelegen. Keizer PAUL is er de oprigter van geweest, doch sedert is het zeer uitgebreid en in het tegenwoordig lokaal overgebragt. Hier worden niet bloot wezen, maar in het algemeen zonen van militairen, reeds van hun zevende jaar af, opgeleid, om in den krijgsdienst te treden. De kroon belast zich doorgaans met de opvoeding dier kinderen, daarom zijn er in het rijk vele zulke huizen. Zelfs, wanneer de ouders geheel niet voor hen zorgen kunnen, worden ook jongere kinderen in een bijzonder gesticht op het land opgevoed. Daar zijn er 700; in het gesticht, dat ik nu bezocht, waren 1000 kinderen. Wanneer adellijke jongens in de kadettenhuizen geene plaats kunnen vinden, worden zij ook wel hier opgenomen; zij zijn dan door een zilveren boord om de muts onderscheiden. Allen worden wetenschappelijk opgeleid, en tot verschillende bestemmingen bekwaam gemaakt, zoo dat zij gewoonlijk terstond bij den aanvang hunner militaire loopbaan eenigen rang bekomen. Men onderscheidt: 1° de Auditeurschool, waarin men diegenen opleidt welke eenmaal zich met de regtsspraak zullen bezig houden; in deze school zijn gewoonlijk de adellijke kweekelingen; 2° de Ingenieurschool; 3° de Artillerieschool; 4° de Muzikantenschool; 5° de gemengde, waarin die komen, welke geen bijzonderen aanleg hebben. Het lokaal is groot en evenwel bijna niet meer toereikend. Éene zaal dient voor allen om te spijzen, en daar naast is de kerk, zoo dat zij in die zaal den godsdienst bijwonen. Nu diende zij nog voor eene andere bestemming: het was namelijk heden aan de familiën vrijgesteld deze knapen te bezoeken, en zoo verzameldən zich in deze zeer groote zaal, ouders en andere naastbestaanden; zij vormden met de jeugdige bewoners van dit huis zeer belangwekkende groepen; overal was men vergenoegd, levendig,

Digitized by Google

hartelijk; inderdaad een aandoenlijk gezigt. Algemeen hadden deze kweekelingen een gezond en vrolijk voorkomen; hunne slaapzalen en alle andere vertrekken, ook de keukens, leverden het schouwspel op van onberispelijke orde en reinheid. De maaltijden zijn om twaalf en om zeven ure.

Vergeefs poogde ik de Gevangenis te zien, waar de politie degenen, die dagelijks in hechtenis genomen worden, heen brengt, en waar ook de schuldenaars door hunne schuldeischers geplaatst worden, (in de officiersstraat, en aan de Moika gelegen). Mij ontbrak daartoe een verlof van vorst TRUBETSKOI.

Ik zag in het voorbijgaan het kleine eiland Nieuw-Holland, Nowaja Gollandia, genaamd, waarop vele magazijnen voor de vloot zijn. Dit herinnert wel aan ons land, maar het heet alleen zoo, omdat het zoo laag is, doch heeft op Holland overigens geene betrekking. (*)

Ik bezocht het Dimidowsche armhuis gelegen aan de Moika tegenover Nieuw-Holland. Het onderscheidt zich van de andere door dat het eene bijzondere stichting is. De familie DIMIDOW besteedt dikwijls een gedeelte harer schatten tot nut van het algemeen. Voor een paar jaar werd dit huis ingerigt voor arme lieden, die werk zoeken, en daarvoor dient het ook nog. Het is evenwel, zoo men mij zeide, niet volkomen geslaagd; de mannen heeft men moeten verwijderen om hunne ongehoorzaamheid. Thans zijn er nog 24 vrouwen, welke zeer goed verpleegd worden, en daarvoor met haar werk $12\frac{1}{2}$ roebel smaands verdienen moeten. Op deze voorwaarde zijn er niet veel die verlangen opgenomen te worden. Het is sedert kort aan de kroon overgegeven, en behoudt nu alleen den naam van den stichter, die er de inkomsten voor verschaft heeft. Hierdoor zal er voortaan strenge tucht en

(*) SCHELTEMA Rusl. en de Nederl. III. 184.

Digitized by Google

ondersteuning van de zijde der politie bestaan. Men was bezig het gebouw te verbeteren en in te rigten, vooral om bedelende en verlatene kinderen van de straat, te kunnen opnemen en tot werkzaamheid op te leiden.

Ik ging dezen avond nog eens, en, zoo ik mij voorstelde, voor het laatst naar de lieve eilanden Krestowskoi en Jelagin; het was er zeer vrolijk; zij zijn de plaats, waar men in dezen tijd van het jaar zich bij voorkeur verzamelt. Er zijn nog een paar andere wandelingen welke ik mij bijna beschuldig niet bezocht te hebben, te weten de Bisbarodskishe en de Stroganowsche tuinen; doch beide zijn verder af, en leveren, zoo men mij gezegd heeft, niets merkwaardigs op, terwijl zij slechts op sommige dagen van het jaar, maar nu in het geheel niet, bezocht worden. Ik heb daarom mijne wandelingen liever bij herhaling naar de schoone en veel bezochte eilanden gerigt. Bij den Stroganowschen tuin is eene inrigting voor nagemaakt mineraalwater, zoo als ik er reeds voor lang in Weenen en Dresden gezien had.

Maandag, 27 Julij. Mijn verblijf in Petersburg spoedt ten einde. Ik verlang zeer om de andere hoofdstad van dit groote rijk te bezoeken. Ik vind hier vele inrigtingen gesloten of althans niet in werking, ter zake van het jaargetijde, en vele personen, die ik verlangde te leeren kennen zijn op het land. Het plan, om Petersburg niet te verlaten, alvorens mijne nieuwsgierigheid geheel bevredigd zijn zoude, heb ik dus eenigzins moeten veranderen, in de hoop van op den terugweg nog wat aan te vullen; en zoo heb ik heden mijne plaats op den postwagen naar Moskou voor donderdag besteld.

Ik bezocht het Museum en de Bibliotheek van den Cancelier ROEMANTSOW, te vinden in een schoon gebouw op de Engelsche kaai, waar die uitstekende man, de

Digitized by Google

zoon van den veldmaarschalk van dien naam, gewoond heeft. Hij heeft met groote vaderlandsliefde de studien in Rusland beschermd en met zijne rijkdommen aangemoedigd; na zijnen dood heeft hij zijne verzamelingen voor het publiek bestemd, en sedert 1827 zijn zij daarvoor open gesteld. Er zijn behalve de gedrukte werken vele handschriften en oudheden; ook een kabinet van natuurlijke historie. Om de hondsdagen waren toch ook hier sommige voorwerpen niet zigtbaar, en was de opzigter afwezig. In eene der zalen zag ik een marmeren beeld van den Canselier ROEMANTSOW met dit onderschift: „Non solum armis."

In het paleis der familie Stroganow, in de Newskoiprospekt is eene gallerij van schilderijen en andere voorwerpen van kunst, welke men kan bezigtigen. Zij is mij zeer tegen gevallen. Ik vond er een groot aantal schilderijen, maar bijna geene die mij zeer uitstekend toeschenen; ik zoude durven zeggen, dat er vele kopieën zijn of ten onregte aan groote meesters toegeschreven stukken. De schatten om te verzamelen hebben wel niet ontbroken; maar de kennis en de smaak zijn niet minder noodzakelijk. Eenige landschappen van ROBERT, ook een paar stukken van HONDHORST waren de eenige die mij wel bevielen. Ik spreek alleen van den indruk dien zij op mij maakten; de ingewijden in de kunst zullen welligt een ander oordeel uitspreken. Het weinig behaaglijke dezer verzameling werd mede te weeg gebragt door dat alles in den hoogsten graad morsig en verwaarloosd was. Ik moest veronderstellen, dat in langen tijd geen eigenaar dit paleis bewoond of zelfs bezocht had.

Ik maakte vele bezoeken; onderanderen dezen avond bij den heer H. met wien het mij zeer belangrijk was over de Russen te spreken, die hij zoo lang en op zoo vele punten van het Rijk heeft gadegeslagen. Zijn oordeel is in het algemeen gunstig. De vreemden spreken gewoon-

Digitized by Google

lijk zeer vooringenomen over de Russische natie, zeide hij, zij vergelijken ze met hunne eigene, en daarvan verschilt zij zeer. De Duitschers vooral willen steeds trekken van het Germaansch karakter bij de Russen aantreffen; terwijl deze veeleer de overblijfsels hebben van het aartsvaderlijke leven, dat niet Germaansch is. Men leert het goede bij de Russen meer op prijs stellen, naar mate men ze meer op zichzelven beschouwt.

Dingsdag, 28 Julij. Ik had het genoegen mijn vroegeren reisgenoot op de stoomboot, den heer von H., weder aan te treffen: hij was dezen morgen van een uitstap naar Moskou terug gekomen. Wij besteedden den dag om zaam nog eenige merkwaardigheden te bezoeken. De Kerk van den heiligen WLADIMIR. Zij is eene der schoonste in Petersburg, doch voldoet meer uit- dan inwendig. Zij bestaat, even als de Nikolaaskerk, uit eene winterkerk beneden, welke laag is en met gewelven, die op zware pilaren rusten: en eene zomerkerk daarboven, welke schooner is. In de laatste ziet men, behalve vele gouden sieraden, eenige, maar slechte, schilderijen, daaronder is er een die JEZUS aan het kruis voorstelt. Het had mij verwonderd deze voorstelling in de Russische kerken bijna niet aan te treffen, terwijl zij in de katholieke kerken zeldzaam ontbreekt. Ik zag in deze Wladimir-kerk dezelfde liggende schilderij, welke JEZUS in het graf moet verbeelden, hoedanig ik ze in andere kerken had opgemerkt. Hier kwamen ook de vrouwen bij voorkeur de doorboorde voeten op deze schilderij kussen.

Ik heb nog niet gesproken van de Oefenzalen voor het krijgsvolk, welke toch zeer merkwaardig zijn. De Duitschers noemen ze Exercierhäuser. Zij zijn eene behoefte van het klimaat, dat gedurende een groot gedeelte van

Digitized by Google

het jaar niet gedoogt, om de soldaten in de vrije lucht wapenoefeningen te laten verrigten. Bij het winterpaleis zag ik een zeer uitgestrekt gebouw van deze soort, bestemd voor het voetvolk; het schijnt echter uitwendig klein, omdat de andere gebouwen zoo ontzachelijk groot zijn. Dit is niet het geval met de schoone oefenzaal aan het ander einde van dezelfde plaats, niet ver van de nieuwe-Izaaks kerk. Deze is in Griekschen stijl gebouwd en vertoont zich zeer grootsch; zij is bestemd voor de ruiterij. Heden bezigtigden wij eene nog grootere oefenzaal voor het voetvolk, nabij het gewezen paleis van keizer PAUL. Zij is, volgens opgave, 456 Fransche voeten lang en 102 breed; zij ontvangt door 54 hooge vensters licht.

Daar tegenover is de Rijschool met eene groote Rijbaan. In deze school worden 50 jonge lieden volkomen voor de kunst van paardrijden opgeleid. Zij blijven daartoe vijf jaren hier en worden dan bij de ruiterij geplaatst. Zij, die wij van deze kweekelingen ontmoetten, kwamen ons zeer beschaafd voor. Honderd paarden zijn voor deze school bestemd; daar onder zagen wij schoone Arabische, Engelsche en andere paarden. In den winter wordt deze zeer fraaije rijbaan veel tot ridderspelen gebruikt, waaraan de keizer en het hof, ook de dames, deel nemen.

Hoe groot ook deze lokalen zijn, worden zij in den winter regelmatig verwarmd. Ik telde in de laatstgenoemde oefenzaal voor het voetvolk zestien zeer groote gemetselde kachels.

Het oude Michaels-paleis van keizer PAUL (*) bezigtigden wij slechts uitwendig. Het heeft thans minder het voorkomen eener vesting dan te voren. Wandelpaden met struiken en gras versieren de ruime plaats die er vóór is.

Hier staat ook een tweede standbeeld ter eere van PE-

(*) Zie hier boven b. 92.

TER I. Het werd reeds op last van keizerin ELISABETH in 1744 door MARTELLI gegoten; doch het voldeed weinig en bleef in vergetelheid; waaruit keizer PAUL het te voorschijn bragt, en het in 1800 te dezer plaatse liet oprigten met het onderschrift: Prodedoe prawnoek (aan den grootvader de kleinzoon.)' Het beeld is van brons en stelt den vorst voor, gezeten op een rustig stappend paard; het marmeren voetstuk is met bronzen platen van verheven beeldwerk versierd. Bij het groote gedenkteeken, door CATHARINA II opgerigt, valt dit al te zeer af.

Het nieuwe Michaels-paleis is de woonplaats van den grootvorst broeder des keizers, naar wien het genoemd wordt. Het staat op een kleinen afstand van het vorige. Vergeefs hebben wij gepoogd het inwendig te zien. Uitwendig behoort het tot de schoonste gebouwen der hoofdstad; eene rij van Corinthische zuilen versiert den voorgevel. ROSSI is er de bouwmeester van geweest; en in 1822 werd het voltooid.

Eveneens poogden wij vergeefs te zien het paleis Anitsjkow. Dit staat in de Newskoi-prospekt aan de Fontanka. Keizerin ELISABETH heeft het in 1748 door RASTRELLI laten bouwen voor RAZOEMOWSKI, haren groot-jagermeester; na zijnen dood werd het een eigendom der kroon, en CATHARINA II gaf het ten geschenk aan den veldmaarschalk POTJEMKIN; en toen deze het verkocht had, verkreeg zij het weder bij koop, om het hem ten tweeden male te schenken. In 1791 kwam het nogmaals aan de kroon; het werd nieuw opgemaakt en was sedert het bijzonder paleis van den grootvorst NIKOLAAS, den tegenwoordigen keizer. Het is uitwendig bijzonder bevallig en zoo moet het ook inwendig zijn. De herinnering aan de genoegelijke dagen zijner jeugd, zegt men, doet den keizer nog jaarlijks eenige weken bij voorkeur in dit paleis doorbrengen. Het is als of hij van den zwaren last der kroon komt uitrusten.

Digitized by Google

Mijn reisgenoot woonde in het hôtel Dehmuth, gelegen aan de Moika en Newkoi-prospekt. Wij aten zaam bij den restaurateur van deze herberg, waar het zeer goed was. De inrigting is hier namelijk eenigzins zoo als in Parijs, dat men in het hôtel alleen kamers huurt; maar alles wat men gebruikt zich laat brengen of elders gaat zoeken, waartoe dan eene eigene inrigting in een vleugel van het gebouw de gelegenheid aanbiedt. De ligging midden in de stad maakt dit hôtel Dehmuth voor vreemdelingen zeer verkieslijk.

Ik ben ook somtijds gaan eten bij den Franschen restaurateur DUMAI, in de Newskoi-prospekt, welke voor de beste van Petersburg geldt. Men eet daar aan eene opene tafel, welke van twee tot zes ure, zoo ik meen, duurt. Voor elken gast wordt op nieuw aangerigt. Men bekomt, volgens Russisch gebruik, vooraf likeur met caviaar, haring, brood, enz.; — bij het eten wijn, en daarna koffij en op nieuw likeur, alles voor den vasten prijs van zes roebels (3 guld. 18 cents).

Meermalen at ik in de Burger-club op de Admiraliteitsplaats, waarin mijne landslieden mij toegang bezorgd hadden. Zij wordt veel bezocht, heeft vele medeleden, en verschaft het genoegen van tijdschriften te lezen, kaart te spelen enz. Het middageten is er steeds voor zeer matigen prijs te bekomen. Hoewel er vele Russische leden zijn, noemt men ze doorgaans Duitsche club, bij tegenoverstelling van de Engelsche, welke zoo ik hoor, schooner is, en bij voorkeur door Britsche kooplieden bezocht wordt. In deze ben ik niet geweest. In den winter bestaan hier nog vele andere geslotene gezelschappen, bestemd voor gezelligheid en vermaak, vooral voor muziek; zelfs eene bijzondere dansclub(*). Dit alles mist

(*) Zie v. TARNOW Briefe auf einer Reise nach Petersburg. S. 81. Deze geestrijke vrouw heeft vele bijzonderheden van het leven in Petersburg zeer goed beschreven.

de reiziger, welke het noorden slechts in den zomer bezoekt.

Dezen avond bezochten wij het Michaels-theaters. Men speelde een zeer beroemd Russisch blijspel. Gore ot oumá, dat is: Het lijden van den verstandige. Het bevat eene voorstelling van de verkeerdheden en dwaasheden der hoogere standen in Rusland, zoo men zegt, zeer levendig en eigenaardig geteekend. Het spel was ook zoo goed, dat, zelfs zonder de woorden te verstaan, van vele tooneelen de zin duidelijk was, zoo als b. v. een bal, waarop alle de bijzondere bespottelijkheden daartoe betrekkelijk uitkwamen, zonder dat er ééne overladen was. De dichter van dit stuk is geweest GRIBOJEDOW, welke als Russisch gezant in Perzie vermoord is.

Ik nam afscheid van mijnen reisgenoot, welke naar zijn vaderland terug keerde.

Woensdag, 29 Julij. Dezen dag besteedde ik grootendeels om te pakken en mijne laatste bezorgingen voor de reis te maken. Ik schreef brieven naar Holland, en ging afscheid nemen van verscheidene kennissen, bijzonder van den heer TAMLING, welke de goedheid had om het goed, dat ik niet mede nam, voor mij in bewaring te nemen.

Ik heb tot nu toe steeds denzelfden loonbediende behouden en ben over hem zeer voldaan geweest. Hij was een Rus, maar sprak zeer goed Duitsch, hetgeen hij in dienst van Duitschers geleerd had. Hij was lijfeigen, doch, zoo hij mij zeide, was zijne vrouw vrij, waarvan het gevolg was, dat zijne kinderen ook hun eigen meesters zijn zouden. Voor eenige dagen sprak hem eene bejaarde dame op straat aan, en scheen hem te berispen, terwijl hij dit onderdanig aanhoorde. Vervolgens wende zij zich tot mij in het Duitsch, en zeide mij: „Mijnheer, de man, die „u bedient, is mijn eigendom, doch hij is nalatig in het

Digitized by Google

„ volbrengen der pligten van zijnen stand. Dit is hard „ voor mij; ik moet mijne belasting aan de regering op- „ brengen, en zoo moet hij ook zijn „ Obrok” aan mij „ betalen. Ik verzoek u hem daartoe aan te manen.” Het was mij eenigzins vreemd deze klagt te vernemen. Hij zeide mij naderhand, dat deze vrouw werkelijk zijne meesteres was, en dat hij haar zes roebels in de maand moest opbrengen, doch, dat hij dikwijls niet genoeg verdiende, om zoo veel te kunnen missen; hij bekende mij ook, dat hij steeds poogde met wat minder vrij te komen. Wanneer de lijfeigene zijn bestaan in de stad zoekt, kan de heer de „ Obrok,” dat is den cijns of afkoop van den dienst op het land, bepalen: en hierin ligt het groote verschil tusschen de boeren van den eenen en van den anderen heer. Voldoet de lijfeigene de Obrok niet regelmatig, gelijk dit bij mijn bediende het geval scheen te zijn, zoo kan de eigenaar hem naar het land doen terugkeeren, of ook door gevangenis laten straffen. Doch, zoo mijn loonbediende mij zeide, bezat zijne meesteres geen land meer om hem op te laten arbeiden; en wanneer hij op haar verzoek door de politie in gevangenis werd gesteld, zoo was dit voor hem wel zeer hard; maar dan bekwam zij ook in het geheel niets van hem. Daarom had hij dit wel te vrezen als hij volkomen in gebreke bleef haar te betalen, maar niet ligt zoo lang hij een gedeelte bleef voldoen. Ik teeken dit voorval op, hoe onbeduidend ook, dewijl het eenig inzigt geeft in de betrekking tusschen den eigenaar en zijnen lijfeigen, welke in het maatschappelijk leven hier te lande zoo gewigtig is.

Dezen avond heb ik nog mijn dagboek bijgeschreven, want nieuwe voorwerpen zouden ligt de herinneringen der hoofdstad kunnen uitwissen; doch al schrijvende en pakkende zie ik dat het één uur geworden is; dus reeds niet meer morgen, maar heden onderneem ik de groote reis naar het binnenste van Rusland.

Digitized by Google

Donderdag, 30 Julij. Des morgens om half tien vertrok ik met den postwagen van Petersburg, en Zondag namiddag om zes ure kwam ik te Moskou aan. De weg levert niet veel belangrijks op, en ik maakte de reis ook te vlugtig, om veel te kunnen opmerken. De kleine aanteekeningen, die ik onderweg gemaakt heb, wil ik hier toch opschrijven.

Langs een zeer goeden weg, maar door laag en veelal onbebouwd land, kwamen wij spoedig in eenzame streken; regts zag men de boomen en ook wat van de gebouwen van Tsarskoje-Selo en Pawlosk; van den weg die derwaards gaat waren wij spoedig buiten de stad links afgegaan. Het eerste dorp, dat wij om ruim 12 ure bereikten, was Isjora, waar wij terstond van bedelaars omringd werden, doch anders bijna geene menschen zagen. Door sparrebosch, dat slechts zeldzaam door eenig bouw- en weiland werd afgewisseld, kwamen wij om 3 ure te Tosna, een vrij groot dorp. Ik wandelde ongeveer 4 wersten vooruit. Het viel mij in het oog, dat men zoo weinig menschen aantrof; eenige arme vrouwen gingen blootsvoets, zoo men mij zeide, om champignons en wilde vruchten te zoeken. Men ziet bijna geene rijwegen. Zoo schaarsch is het land bewoond op zoo kleinen afstand van de hoofdstad. Om 7 ure kwamen wij in Pomeránja, een aanzienlijk dorp, waar wij in eene Duitsche herberg aten. Hier was veel levendigheid, de boeren met hunne „toeloeps" (rokken van schapenvachten), lange baarden en rond afgesneden haar stonden in grooten getale vóór de herberg. Zij hadden de eigenaardige kleeding der lapti of gevlochten schoenen en het hemd over de broek hangende, waarvan ik hierboven reeds gesproken heb. (*) Te Tsjóedowo, waar wij om 10 ure aankwamen, dronk ik thee in eene boeren-herberg. Hier

(*) Bl. 57—60.

Digitized by Google

ontstond strijd tusschen den conducteur van een anderen wagen en den stàrosta (oudste, die aan het hoofd van het dorp staat) over het bezorgen van paarden. Ik bemerkte, dat de boeren geheel niet zoo gedwee zijn, als men zich wel voorstelt, zij spraken zeer levendig en vrij van zich af; doch het was meer redeneeren dan schelden, en aan dadelijkheden was niet te denken.

Men rijdt meestal door sparrebosch, dat aan beide zijden van den weg op aanmerkelijken afstand opgeruimd is.

Vrijdag, 31 Julij, in den nacht om 1 uur, kwamen wij in een groot dorp Spaskaja Polist, waar eene schoone herberg was, met kamers bestemd om den keizer te ontvangen op zijne reizen van de eene naar de andere hoofdstad. Ik merkte hier op, hoe in den kouden nacht de boeren vóór de herberg op den grond en op de steenen lagen te slapen; zij doen dit om gereed te zijn als er wagens komen.

Om 6 ure kwamen wij in de wijdberoemde stad Nowgórod; reeds bijna een uur van de tegenwoordige stad af, zag ik eene groote kerk, die, volgens de overlevering, vroeger in de stad geweest is. Het is zonderling, dat deze zeer oude stad van Rusland juist Nieuwe stad heet, want dit beteekent haar naam; zij is dus zeker niet de oudste. Ook was zij niet de eerste verblijfplaats van RURIK, den grondlegger van het Moskowitisch rijk; doch zij werd de zetel der vorsten in 864; en sedert dien tijd heeft zij waarschijnlijk de nieuwe stad geheten. Als hoofdstad verving haar Kiew reeds in 880. Vorst JAROSLAW, de zoon van den heiligen WLADIMIR, heeft er toch een paleis gebouwd, waarvan men beweert, dat nog overblijfsels bestaan. Overigens ziet men, van hetgeen zij vroeger geweest is, weinig anders dan de muren van den kreml en de kerken, welke nog zeer talrijk zijn. Tot

Digitized by Google

onderscheiding van andere steden welke ook Nowgórod heeten, wordt bij haren naam doorgaans Weliki, dat is groot, gevoegd, hoewel zij dien bijnaam niet meer verdient, want volgens de laatste telling had zij slechts 8634 inwoners.

Het is bekend, dat Nowgòrod door den handel tot grooten bloei gekomen zijnde, zich zelf vrijheid en onafhankelijkheid verworven heeft, niet ongelijk aan die der Italiaansche en Duitsche vrije steden. Den aanvang van den vrijstaat brengt men reeds tot de elfde eeuw. In de twaalfde kwam zij in betrekking met Gothland en de Duitsche handelsteden, en zij was sedert de stapelplaats der Hanse. De oudste bekende overeenkomst daarmede is van 1269. Zelfs onder de overheersching der Mongolen en Tartaren behield zij hare voorregten, en betaalde daarvoor eenige schatting. Zij heeft de gewone geschiedenis van volkspartijen en omwentelingen, strijd voor de vrijheid en misbruik daarvan, even als andere vrijstaten, doorleefd; ook eene heldin of althans eene door rijkdom en invloed beroemde vrouw, MAFRA BORETSKAJA POSADNITSA, schittert in de vijftiende eeuw. Doch dezelfde vorst, die het Moskowitisch Rijk van het juk der Mongolen en Tartaren bevrijdde, IWAN III WASILIEWITSJ, heeft de vrijheid van Nowgòrod vernietigd, en sedert hij in 1471 de stad innam, is zij begonnen te dalen. Nadat Petersburg gebouwd is, heeft zij bijna alle belang voor den handel verloren. Hare ligging is zeer schoon, aan de twee oevers van de Wolchow, welke uit het Ilmenmeer loopt naar het meer Ladoga.

Wij hielden niet lang stil; evenwel ging ik, met gevaar van den postwagen niet meer te zullen vinden, vóór hij afreed, de beroemde Sophia-kerk bezien, welke men beweert, dat eene navolging is van die der heilige SOPHIA te Constantinopel. Zij staat in den kreml of bemuurde vesting, welke nog uit den ouden tijd overgebleven is.

Digitized by Google

Deze kerk werd reeds ingewijd in 1051 en zij zoude de oudste in Rusland zijn; doch in 1340 is zij gedeeltelijk afgebrand, en het is moeijelijk te bepalen wat daarvan sedert herbouwd is. Zij heeft den gewonen vorm der Russische kerken, die van een langwerpig vierkant. Haar gewelf is zeer hoog en bestaat uit een grooten vergulden koepel en vier kleine; zware pilaren ondersteunen dit gewelf. De muren zijn beschilderd met heiligenbeelden op gouden grond, één daarvan, het hoofd van JEZUS voorstellende, wordt gezegd wonderen te doen. Zeer merkwaardig zijn twee deuren van gegoten metaal, dat op hout bevestigd is. Zij zijn aan een der ingangen, maar dienen niet voor sluiting. Men noemt ze Korssunsche deuren, en eene overlevering hield ze voor afkomstig uit de oude stad Cherson in de Krim. De meeste reizigers hebben ze niet vermeld, en zij waren nog niet behoorlijk beschreven, vóór dat de heer ADELUNG ze tot een onderwerp van zeer grondig wetenschappelijk onderzoek gemaakt heeft (*). De historie dezer deuren is volstrekt onbekend; doch haar oorsprong is blijkbaar Duitsch. Zij zijn elke in 24 vierkante vakken afgedeeld, welke ieder een of meer figuren in verheven beeldwerk bevat, vele daarvan zijn zeer fraai. De meeste stellen geschiedenissen uit het Nieuwe Testament voor, doch eenige ook andere voorwerpen, en daaronder WICHMAN, aartsbischop van Maagdenburg; ook de drie kunstenaars REQUIN, ABRAHAM en WAISMUTH, welke, volgens de opschriften, de deuren vervaardigd hebben. Deze namen zijn in de geschiedenis der kunst onbekend, doch uit den stijl maakt de heer ADELUNG op, dat zij uit de 12e of 13e eeuw zijn. De opschriften, 56 in getal, zijn Russisch en Latijn, en sommige schijnen later ingegraven te zijn. Het waarschijn-

(*) Fr. ADELUNG, die Korssunschen Thüren in der Kathedralkirche zur Heil. SOPHIA in Nowgorod, beschrieben und erläutert. Berlin 1825. 4°.

Digitized by Google

lijkste is wel, dat deze deuren ten gevolge der handelsbetrekkingen met het noorden van Duitschland herwaarts gekomen zijn. Voor de geschiedenis der kunst in de middeleeuwen zijn zij zeer belangrijk. Het scheen mij toe dat ze veel overeenkomst hadden met de deuren van het beroemde Battisterio in Florens. In de kerk, aan den ingang eener kapel, ziet men nog twee andere metalen deuren, wat kleiner, ook veel eenvoudiger, en alleen met bloemwerk en kruisen versierd. Men noemt deze de Zweedsche deuren, en men vermoedt, dat zij werkelijk bij eenen strooptogt in Zweden zouden veroverd zijn; sommige meenen uit de oude hoofdstad Sigtuna. In het werk van ADELUNG worden zij ook beschreven en afgebeeld. In deze kerk liggen ook grootvorsten begraven, doch ik konde mij niet langer ophouden.

De tegenwoordige stad Nowgorod heeft geen vervallen voorkomen, er zijn vele goede gebouwen, de straten zijn breed en regelmatig, en er werden nieuwe huizen, meestal van baksteen, gebouwd; zoo dat ik mij voorstel, dat onder de Russische steden van den derden rang deze nog voordeelig uitsteekt. Doch wat is dit bij de oude stapelplaats van den Noordschen handel, bij den magtigen vrijstaat. Eene schoone brug van hout, rustende op tien pilaren van graniet, en van sierlijke ijzeren leuningen voorzien, voert over de Wolchow. Het was juist markt en dit gaf aan de stad een levendig voorkomen.

Het land werd nu hooger en vruchtbaarder, nu en dan zag ik vee in goede weide. Dit was kleiner en van andere kleur dan de karavanen van grijze ossen, die ons voorbijgegaan zijn, komende uit afgelegene provinciën en bestemd voor Petersburg. Wij kwamen voorbij een leger van Sigeuners (Heidens), bestaande uit kleine wagentjes, en tenten daarbij in het veld opgeslagen, waarvoor zij hunne vuren stookten. Jongens en meisjes kwamen naar den wagen om te bedelen.

Digitized by Google

Ik had in ERMAN gelezen, dat in deze streek veel Strigolniki zijn, die het haar boven op het hoofd scheren, volgens het voorschrift van den stichter hunner sekte, die in 1375 opgekomen is. Toen ik er op lette, zag ik werkelijk eenige lieden, die het hoofd geschoren hadden. Wonderlijk, dacht ik, is het toch, dat de inval van een dweeper eeuwen lang wordt opgevolgd, zoodat zelfs de magtige regering van dit Rijk zulke sekten moet gedogen. Er is van de eene zijde iets verhevens in die gehechtheid aan hetgeen men waant, dat gode aangenaam is, daarin schuilt hetgeen NECKER zegt: „l'idée à jamais grande et d'un être suprême et de nos rapports avec lui;" — aan de andere zijde is iets droevigs en vernederends daarin; dat men niet het grootste en verhevenste in den mensch als den schakel beschouwt, die hem met de godheid in verbinding brengt; maar erbarmlijke nietigheden, welke men te vaster aanhoudt naar mate zij onbeduidender zijn.

Op onzen weg hadden wij links een kanaal, waarin niet veel water was, en dat op vele plaatsen hersteld of voltooid werd. Dit moet, dunkt mij, het kanaal zijn, dat, om het Ilmenmeer te vermijden, de Wolchow met de Msta verbindt. Over de laatste rivier bragt ons eene schoone brug nabij het dorp Bronitsi, onze volgende wisselplaats. Hier heeft men de kerk op eene hoogte nabij het dorp gebouwd, waar zij met haren groenen koepel en toren eene goede uitwerking doet.

Om 12 ure kwamen wij te Saitséwo, waar wij in eene groote herberg, met een tuin er vóór, vrij goed onthaal vonden. Wij zagen nu veel akkerland; de weg is op sommige plaatsen zoo opgehoogd, dat hij als een dijk door het lage, hier en daar moerassige, land loopt. In Krenitsi (*), een groot dorp waar wij vervolgens kwamen,

(*) Ik vind deze plaats elders Krestsi genaamd.

Digitized by Google

werden wij omringd van bedelaars. Dikwijls reden ons nu rijen van kleine wagens, elk met één paard bespannen, voorbij; er is slechts één man bij zes of meer zulke wagentjes. Op die wijze geschiedt regelmatig het vervoer van alle waren, die niet door rivieren en kanalen tot hare bestemming komen. De voerlieden, welke zoo weinig behoeften hebben, brengen den nacht in het open veld door, waarvoor zij langs den weg ruim plaats vinden. Ik zag meermalen groote vuren, waar rondom zij zich gelegerd hadden.

Bij de dorpen, die wij doorrijden, staat, op een paal, geschreven hoe groot zij zijn, aan wien zij behooren, en door hoe vele zielen zij bewoond worden. Deze zielen zijn alleen mannelijke; want, hoewel om geheel andere redenen, worden in Rusland even als in Turkije de vrouwen niet onder de zielen gerekend. Bij een klein dorpje poogde ik dat opschrift af te schrijven, en vernam toen, dat het beteekende, dat dit dorpje met 25 zielen eigendom was van de prinses AGLAE GALITSIN. Ver de meeste plaatsen aan den weg behooren niet aan bijzondere personen, maar aan de kroon, en de bewoners zijn zoogenaamde postboeren, welke hunne verpligting aan de regering voldoen in postvoeren; zij winnen als Jemsjtsjiks (voerlieden) veel geld, en houden zich ook minder met landbouw dan met paardefokkerij hezig. Zij hebben voor Russische landlieden veel welstand.

Zaturdag, 1 Augustus. Wij zijn in den nacht door het stadje Waldaï gekomen. Dit belette niet dat een aantal meisjes ons bestormden, om hare smakelooze ringen of schaapjes, zoo als zij ze noemen (baràsjki) te koopen. Men verwerft bij den koop het regt, om de verkoopster te kussen; doch ik zag er geene, welke hierdoor den lust tot koopen konde opwekken; welligt waren de schoon-

Digitized by Google

ste naar bed gegaan. In de herberg zag ik een voorraad van schellen of klokken voor het voertuig, mede te koop. Het gieten van klokken behoort tot de bijzondere nijverheid van Waldaï.

Wij waren langzamerhand op de hoogte van eene rij heuvels gekomen, die men hier bergen noemt, doch die in vergelijking van wezenlijke bergen geheel onbeduidend zijn. Volgens ERMAN ligt Waldaï 1150 Par. voeten boven de zee. Het land was wat meer afgewisseld, zoo lang wij aan de helling der heuvels waren, doch spoedig kwamen wij weder in lage moerassige streken.

Om half negen kwamen wij te Wisjneji Wolotsjok, eene belangrijke plaats. Hier is het middelpunt van het vervoer te water, tusschen de Caspische en de Oostzee. PETER I heeft reeds het kanaal doen graven, dat deze vaart mogelijk maakt; het vereenigt de Twertsa, die in de Wolga valt, met de Msta, die in het Ilmenmeer valt, waaruit de Wolchow naar het meer van Ladoga voert, uit welke de Newa vloeit. Om de vaart gemakkelijker te maken en de twee meeren te kunnen vermijden, zijn twee bijzondere kanalen bestemd; een, hetwelk de Msta met de Wolchow vereenigt (waarvan ik hiervoor melding maakte), het ander, dat dezelfde Wolchow met de Newa in verbinding brengt. Op deze wijze komen in Petersburg duizende vaartuigen met waren uit de afgelegenste gedeelten van het rijk. De terugvaart is belemmerd door vallen in de Msta, doch zoo het schijnt worden ook niet zulke zware vrachten oostwaarts gezonden. Het kanaal, dat ik nu zag te Wisjneji Wolotsjok is breed, met steenen kaaijen en, waar het hooger is dan het land, met dijken voorzien. Een groot dok is bestemd, om vele vaartuigen te vereenigen, welke zaam door de sluizen gelaten worden. Alles was goed en net onderhouden; zelfs sierlijke wandelingen bij het kanaal aangelegd. Er heerschte groote levendigheid en vertier; rijen met winkels en eene wel-

Digitized by Google

voorziene markt getuigden, dat hier toevloed van koopers plaats vindt. De stad heeft twee schoone kerken en een aantal goede steenen gebouwen; de overige zijn, als gewoonlijk, van hout.

Op den verderen weg naar Torsjok was slechts eene wisselplaats; steeds reden wij veel door dennen- en berken bosschen, die nu en dan door groote koren- en graslanden werden afgewisseld. Bij voortduring verwonder ik mij, dat wij zoo zeldzaam dorpen ter zijde zien, of wegen, die van den grooten weg afvoeren; een weg van boomen gemaakt, die regts af ging, heb ik toch tusschen de laatst genoemde plaatsen bemerkt.

Om 4 ure kwamen wij te Torsjok, dat zich in het verschiet zeer lief vertoont: op hellenden grond gebouwd, ligt het, met zijne fraaije kerken, langs den regter oever der Twertsa uitgestrekt. Wij bleven aan de linker zijde der rivier, waar slechts een klein gedeelte der stad ligt. Ik maakte een kleinen uitstap naar de rivier, en zag er lieve wandelingen en vele nette steenen huizen. Deze plaats heeft ook eene bijzondere nijverheid, namelijk de arbeid van zoogenaamd safiaan-leder, dat men nog Kazansch of Tartaarsch noemt, doch dit niet meer is; want het leder komt uit Petersburg en het werk geschiedt hier. In de herberg was een winkel van zulke zaken, doch het lag niet in mijne plannen, om nu daarvan te koopen.

Op vele plaatsen heeft men ons reeds aardbeziën, frambozen, wilde zwarte beziën te koop aangeboden; hier vonden wij ook zeer goede zwarte kersen. Erman heeft beschreven met welke zorg die gekweekt worden.

Behalve het ander vervoer, merkte ik heden veel paarden op, die in de rigting van Moskou gingen.

Om 8 ure kwamen wij in het dorp Mjednoijam. De landlieden, vooral de vrouwen, zaten veel voor hunne deuren. Zij schenen zeer vrolijk te zijn; hunne kleeding was plomp maar niet slecht.

Tot mijn leedwezen kwamen wij eerst om 11 ure te Twer, de grootste stad op onzen weg, met meer dan 20,000 inwoners; en de nachten zijn reeds donker genoeg, om het gezigt te beletten; wij reden door vele straten, zagen licht en gezelschap in eenige huizen; maar konden overigens niets onderscheiden. Twer ligt aan de vereeniging van de Twertsa met de Wolga. Wij gingen nu over de laatste dezer rivieren.

Zondag, 2 Augustus. Het was dezen nacht zoo koud in den wagen, dat ik tevreden was toen wij om drie ure aan de wisselplaats kwamen, en ik door vooruit te wandelen mij verwarmen kon. Tot mijne beschaming zag ik nu als gewoonlijk een aantal boeren op de steenen trappen voor het posthuis, onder den vrijen hemel, zeer gerust slapen. Zoo veel vermag de gewoonte. Op mijne wandeling zag ik de zon mooi opgaan.

Ik ontmoette weder eene groote karavane vee op weg naar Petersburg, dit komt, zoo men mij zeide, uit de Ukraine.

Om 6 ure ontbeet ik in een groot dorp, Sawidowo, en om 9 ure kwamen wij te Klin, een lief gelegen stadje aan eene kleine rivier. Er was veel levendigheid, een aantal huizen waren afgebrand en werden weder opgebouwd; er waren een paar mooije kerken, een Gostinoi-Dwor, eenige goede steenen huizen, en de houten huizen algemeen zeer net. Ongeveer twee wersten verder zag ik een groot landhuis met nevengebouwen en fraaijen aanleg daarbij. Dit was iets nieuws aan onzen weg; want nergens had ik groote gebouwen opgemerkt, die ik als de zetels van de landeigenaars konde aanzien, en slechts zeer zeldzaam woningen, die voor buitenverblijven van meer gegoede lieden konden gehouden worden.

In een der dorpen, die wij doorreden, waren de vrou-

Digitized by Google

wen en meisjes aan het dansen; zij waren zoo bont mogelijk opgeschikt, hetgeen in de verte niet kwaad stond; doch de personen en de kleeding moest men niet van nabij beschouwen.

Het land was nu eenigzins heuvelachtig en goed bebouwd. Men ziet ook meer en meer fraaije woningen met tuinen, die de nabijheid van Moskou aankondigen. In de herberg te Tsjerni-Gres bemerkt men die nabijheid niet: het is er morsig; wij aten slecht, en men was onbeschaamd in het vorderen van den prijs. Men vroeg mij onder anderen voor eene kotelet veel meer dan den prijs, die in het gedrukte tarief stond; en toen ik dit aanwees, zeide men mij, dat daar bedoeld was eene kotelet zonder saus, terwijl men er mij eene met saus gegeven had, inderdaad eene fijne onderscheiding. Evenwel is dit de laatste wisselplaats en slechts 26 wersten van Moskou.

Wij kwamen nu spoedig in eene uitgestrekte vlakte, waarin de groote stad met hare honderde koepels en torens voor ons lag. Het maakte op mij een diepen indruk, Moskou te zien, te Moskou aan te komen.

Op een geruimen afstand waren aan beide zijden van den weg fraaije, nieuw aangelegde wandelingen. Links zag ik nu het kasteel Petrowski hetgeen ik wist, dat wij moesten voorbijrijden. Hier vestigde NAPOLEON zijn hoofdkwartier, toen de brand van de stad hem noodzaakte, om den Kreml te verlaten. Niet ver van daar staat een schoone triomfboog, welke gelijkt naar dien buiten Petersburg, aan het ander uiteinde van dezen weg, en die een waardige poort is voor het herbouwde Moskou. De slagboom, die men inkomt, heet Twerskaja Zastawa.

Lang reden wij door de straten eer wij onze bestemming bereikten; eindelijk vond ik een gewenscht verblijf in de bekende herberg van den heer KOPP, Hotel du nord.

De weg waarover ik van de eene tot de andere hoofd-

Digitized by Google

stad gereden ben, is een waar kunststuk. Hij is nu geheel voltooid, overal met kleine steenen, volgens het beginsel van MAC ADAM, bedekt. De kosten daartoe vereischt waren zeer groot, omdat het land veelal laag en van steenen ontbloot is; men heeft ze dikwijls met groote opoffering van verre moeten aanbrengen. Bovendien is op vele plaatsen voor den weg, zoo als ik dit reeds opgeteekend heb, een opzettelijke dijk door moerassig land moeten aangelegd worden. Overal is de weg buitengewoon breed en naast denzelven is veelal aan beide zijden een even breede strook ongebruikt land. In de bosschen heeft men, tot op een aanmerkelijken afstand, de boomen verwijderd, meestal afgebrand; hetgeen mij verwonderde, omdat ik er uit moest besluiten, dat zelfs aan den grooten weg die boomeu de kosten van het vellen niet waard zijn. In de laatste reisbeschrijvingen vond ik nog gesproken van enkele gedeelten van den weg, die niet voltooid waren; nu zijn die verdwenen. Alleen zijn nog niet alle bruggen gebouwd van graniet of baksteen en voorzien met fraaije ijzeren leuningen, hetgeen toch reeds met verre de meeste het geval is. Tusschen Klin en Tsjerni-Gres zag ik nog een groot eind van den vroegeren weg, die voor korten tijd nog diende. Het was een zoogenaamde knuppeldam, namelijk een weg zaamgesteld van boomen, die naast elkander liggen. Die stak nu zeer af bij den schoonen nieuwen weg. Hoe zeer ik nu dezen weg bewonder, vooral om de moeijelijkheden, die men overwinnen moest, zoo moet ik toch opmerken, dat de berigten dikwijls overdreven worden. Zoo spreekt b. v. BEHR (*) van een bijzonderen weg voor de vrachtwagens en nog éénen voor het vee. Dit is onjuist: de vrachtwagens gaan over den gewoonen weg, even als de andere rijtuigen; — de ruimte aan weerszijde kan soms dienen,

---

(*) Meine Reise u..s. w. in sommer 1832. Leipz. 1834. II. S. 109.

om uit te halen, maar niet voor doorgaand gebruik, dewijl die niet hard gemaakt, en bijzonder ook, omdat die voor den afloop van het water steeds met gruppels doorsneden is. De opene strook lands, die behalve den weg zonder boomen gelaten wordt, is veelal met gras begroeid, en men drijft dikwijls het vee daardoor, omdat het er nog wat te grazen vindt; doch dit is geen weg voor het vee; dikwijls is het moeras, of het is met kuilen uitgegraven. nu en dan is er ook geene zulke ruimte gelaten, vooral wanneer het land bebouwd is, en het vee gaat niet zelden over den gewoonen weg. Voor de voetgangers is meestal overvloedige ruimte, maar bijzondere voetpaden bestaan er niet.

Voor het in orde houden van den weg, tevens voor de veiligheid, zijn vaste manschappen bestemd, welke gehuisvest zijn in houten kazernen, die volgens hetzelfde model op kleine afstanden langs den weg gebouwd zijn. Gedeeltelijk zijn die genummerd te beginnen van Petersburg, gedeeltelijk van Moskou; ik maakte uit de getallen, die mij in het oog gevallen zijn, op dat er weinig minder dan honderd zulke kazernen aan den weg staan. Alle hebben een ruimen moestuin; hoeveel manschappen zich in elk bevinden heb ik niet vernomen.

Men heeft eerst sedert kort eenen tol voor het gebruik van dezen weg ingevoerd, en die is niet hoog, namelijk 4 roebels 20 kopeken voor elk paard van wagens met veren, eenmaal voor den geheelen afstand van Petersburg tot Moskou. Men maakt meer en meer gebruik van dezen weg; er gaan nu reeds twee en dikwijls drie postwagens dagelijks van de eene hoofdstad naar de andere; zij zijn alle bijzondere ondernemingen. Onze wagen was zeer goed. Voor vreemdelingen is het ongemakkelijk, dat de conducteur niets dan Russisch spreekt; mij hielp zeer, dat naast mij zat eene onderwijsster uit het vondelingshuis van Petersburg, die goed Fransch sprak, overi-

gens was haar gezelschap niet zeer onderhoudend. Een paar Engelschen, en verder Russische kooplieden maakten mijne overige reisgenooten uit. Bij de laatsten zag ik het Russisch gebruik, om op alle tijden van den dag, en in groote hoeveelheden, thee te drinken. Zij deden dit zelfs voor hun middagmaal, en gebruikten onmiddelijk na de thee soep. Van de Russische voerlieden merkte ik steeds de gewoonte op, om onafgebroken met hunne paarden te spreken en van tijd tot tijd hard te schreeuwen, meer nog dan de zweep te gebruiken. Zij rijden over het algemeen hard; ik vond dat zij doorgaans in vijf minuten eene werst aflegden, die twaalf minuten voor den voetganger lang is. Doch bij het omspannen gaat veel tijd verloren; en hunne tuigen zijn zoo slecht, dat zij telkens moeten stil houden, omdat er wat aan ontbreekt, hetgeen zij dan vrij handig herstellen. De arme paarden zien ermeestal slecht uit: mager, afgereden, gedrukt; desniettemin wanneer zij eens loopen zoo loopen zij snel.

Ik maakte in de herberg te Moskou dadelijk kennis met den heer VOIGT, welke zich voor de belangen van den heer COCKRIL hier ophoudt. Hij was zoo vriendelijk, om mij op mijne eerste wandeling met eene drosjke naar de Kreml en naar Petrowski te begeleiden. De heer V. vergiste zich niet in zijne verwachting, dat het gezigt van de hoogte des Kremls mij zeer treffen moest; het is eenig in zijne soort. Op den weg naar Petrowski vonden wij de groote levendigheid van wandelaren, die ik bij het voorbijrijden met den postwagen reeds eenigzins had opgemerkt. Ongelukkig werd het weder slecht.

Maandag, 3 Augustus. Dezen morgen kwam mij een koopman uit Petersburg, de heer G., wiens betrekkingen mij bekend waren, het voorstel doen, om met hem de reis naar Nisjneji Nowgorod te maken. De gelegenheid

was zoo gunstig, dat ik zeer verlangde, er gebruik van te kunnen maken; doch hij dacht reeds morgen avond te vertrekken, en daartoe was ik niet gereed. Ik zocht een man op, die mij als bediende op zulk eene reize werd aanbevolen, bragt eenige brieven, en won berigten in omtrent den geschiktsten tijd, om de jaarmarkt te zien. De slotsom was, dat ik later gaan moest, en ik sloeg dus het aanbod van den heer G. af.

Een loonbediende en een rijtuig zijn hier onmisbaar; na eenige zwarigheden slaagde ik er in, om, van beide behoorlijk voorzien, mijne beschouwing van Moskou te beginnen. Het rijden door de ontzachelijk groote stad is mij reeds zeer merkwaardig. Een groot verschil valt dadelijk in het oog, namelijk, dat Moskou op ongelijken grond gebouwd is, en daardoor op vele punten een uitgestrekt gezigt oplevert; Petersburg daarentegen ligt op geheel vlakken grond; doch deze stad heeft de breede, schoone Newa, waarmede de Moskwa niet kan vergeleken worden, hoewel zij een sieraad van de landstreek is. Een ander verschil bestaat daarin, dat Petersburg vol is van vorstelijke paleizen en regeringsgebouwen, welke in Moskou schaarsch en niet uitstekend zijn, waar de huizen van aanzienlijke familiën de eerste plaats bekleeden. Op eene der hoogste plaatsen en ongeveer in het midden der stad is de vesting of citadel aangelegd, welke onder den naam van Kreml zoo beroemd is. Binnen hare muren zijn kerken, paleizen, regeringsgebouwen; daarin worden de schatten der kroon bewaard. Vele van deze voorwerpen zijn voor den reiziger belangrijk, en ik denk dus meermalen in den Kreml terug te komen. Aan de eene zijde verheft zich de Kreml stijl boven de Moskwa, en van de hoogte heeft men een uitgestrekt gezigt over het zuidelijke gedeelte der stad, hetwelk aan den regter oever der rivier ligt, en op de omstreken.

Van de vele kerken, welke men in den Kreml aantreft,

Digitized by Google

heb ik heden bezocht de Oespenski Sabor, dat is de Maria hemelvaarts-kerk. Zij is de oudste steenen kerk van Moskou geweest, doch zoo als zij nu is werd zij onder IWAN III WASILIEWITSJ in 1479 voltooid. Haar vorm gelijkt naar die der Sophia-kerk te Nowgorod. Zij is vierkant met een hoog gewelf, dat op zware pilaren rust. Een kunstenaar uit Bologna, RUDOLFO FIORAVENTI, aan wien men in Rusland den naam van ARISTOTIL gegeven heeft, is de bouwmeester dezer kerk geweest. Hier is de rustplaats der patriarchen van de Grieksche kerk in Rusland, welke in steenen doodkisten in de kerk zelve, niet onder de aarde, geplaatst zijn. Vele van hen zijn heilig, bijzonder PETRUS de eerste metropoliet, welke in 1326 uit Wladimir zijnen zetel naar Moskou overbragt. In deze kerk worden de keizers gekroond. De muren en gewelven zijn in fresco de iconostasis met olieverv beschilderd, en bovendien hangen er vele met goud, eenige ook met edele gesteenten versierde schilderijen; de voornaamste is die van de heilige maagd, door den apostel LUCAS (zoo zegt de overlevering) vervaardigd. Eene van JEZUS is te voren in de kerk der heilige SOPHIA in Constantinopel geweest. Achter de iconostasis worden vele kostbare zaken bewaard, die mij een geestelijke naauwkeurig heeft aangewezen, waarvoor ik hem een briefje van vijf roebels gaf. Het zoude te lang zijn die hier alle te beschrijven. Er zijn Relikwiën bij, zoo als een nagel van het kruis van JEZUS; vele voorwerpen, uit Constantinopel herkomstig, zijn, als oudheden, zeer merkwaardig, daaronder een schaaltje van JASPIS, waarin men de heilige olie doet, welke bij de zalving des keizers gebruikt wordt; verder de Evangelien geschreven door SOPHIA, de zuster van PETER I; vaten van amber vervaardigd door de keizerin MARIA FEODOROWNA, moeder des tegenwoordigen keizers. In de kerk staat de troon van vorst WLADIMIR, zoo mij

Digitized by Google

de priester zeide, nu reeds 855 jaar oud (*). De Franschen hadden alles, wat men niet gevlugt had, uit deze kerk geplunderd; ook de zware zilveren kroon. Dit alles is hersteld, maar niet even kostbaar. Wanneer men zich de kerken van de Latijnsche Christenen herinnert, kan men zich niet genoeg verwonderen over de kleinheid dezer hoofdkerk van Moskou; doch deze opmerking is in het algemeen op de Russische kerken toepasselijk.

Ik bezag vervolgens de groote Klok waarvan alle reizigers sedert honderd jaren gewagen. Zij is geheel in de aarde gezonken, niet ver van de genoemde kerk mede in den Kreml, en zij heeft waarschijnlijk daar gelegen sedert dat zij in 1733 door den geschutgieter MICHAEL MOTORIN gegoten is. Men zegt, dat zij nu binnen kort zal worden naar boven gehaald; hetgeen, om hare ontzachelijke zwaarte, zeer moeijelijk zijn zal. Men kan nu alleen ter zijde af-dalen om haar gedeeltelijk te zien. Zij is gescheurd, en een stuk ontbreekt er aan. Ik zag er figuren op, die niet fraai zijn, en opschriften, die ik niet lezen konde. Hare reuzengrootte en haar gewigt hebben ERMAN en anderen te boek gesteld (†). De Russen hebben een bijzonderen eerbied voor klokken, en zij noemen deze de eeuwige, hoewel zij, zoo als gezegd, nog zeer jong is. Zij is grooter dan er ergens elders eene bestaat, en het metaal alleen is, zegt men, 2,000,000 roebels waard. Het zal de vraag zijn, wanneer zij eens opgehangen is, of zij nietegenstaande hare scheur een goeden klank hebben zal. De kunst is nu wel zoo veel gevorderd, dat men ze op nieuw en beter zoude kunnen gieten (§).

(* Dit zoude juist zijn, indien hij was van WLADIMIR den Grooten, doch ik vind elders vermeld, dat deze troon zoude zijn van WLADIMIR MONOMACHUS; in dit geval is hij jonger, te weten van 1116. Zie Le Comte de Laveau description de Moscou. 1835. T. I. p. 120.

(†) Z. Reise um die Erde I. 164.

(§) Volgens de St. Petersburger Zeitung van den 15 Aug. 1836,

Digitized by Google

Dezen avond zag ik in het kleine theater van PETROWSKI, buiten de stad in de wandeling, een paar Fransche stukjes spelen: Michel et Christine, en Les vieux péchés. Het gebouw is van hout en bestaat dit jaar voor het eerst; het is zeer net. De vertooning was goed; de aanschouwers waren voor den zomer vrij talrijk, en zij schenen van den eersten rang te zijn.

Dingsdag, 4 Augustus. Ik maakte dezen morgen een uitstap naar Astankina, een landgoed van den graaf SJEREMETJEW, omtrent 4 wersten van de stad, nabij den weg naar Jaroslawl gelegen. Het huis is zeer groot, bevat een aantal zalen, waarin vorstelijke pracht heerscht. Zij zijn opgevuld met voorwerpen van kunst: kopiën van standbeelden en schilderijen, ook oorspronkelijke, vazen, kandelabers enz. In dit alles kwam mij voor, dat geen blijken van uitstekend goeden smaak waren; vele middelmatige voorwerpen, en ook die aan den Franschen smaak van de vorige eeuw herinneren, treft men hier aan. Slechts enkele stukken vond ik schoon, zoo als een marmeren beeld voorstellende een meisje, dat met bikkels speelt, en waarin de kinderlijke eenvoudigheid goed is uitgedrukt. Er was een historisch schilderij van ANGELIKA KAUFMAN, waarvan ik niet weet, wat het uitdrukken moet; doch waarvan het onderwerp blijkbaar boven de krachten der kunstenares was: zachte aandoenelijke onderwerpen, niet krachtige en schrikbarende, konde zij malen. In dit landhuis is een vrij groote schouwburg, en op zichzelf nabij het huis is de kerk. De wandelin-

---

is zij den 23 Julij van dat jaar uit den grond opgehaald; de beroemde bouwmeester MONTFERRAND deed door 600 soldaten dit werk, hetwelk zoo moeijelijk scheen, in 42 minuten volbrengen. De klok woog 480,000 Russ. ponden.

Digitized by Google

gen zijn mooi aangelegd, en even als de bloemtuinen goed onderhouden. Een groote vijver en een daartegenover gelegen dorpje leveren fraaije gezigtspunten op. Het was mij merkwaardig een Russisch landverblijf van een der rijkste edelen te zien, doch de eigenaar is nimmer hier; tegenwoordig is hij in Petersburg. In de nabijheid hebben vele inwoners van Moskou kleine zomerverblijven, welke hun het genoegen verschaffen van vrij te wandelen op het grafelijke landgoed. Toen ik mij het huis liet wijzen, kwamen eenige dames met eenen heer om het tevens te bezien; zij waren Russen, haar voorkomen was niet ongunstig, doch er was geene schoone onder zeven of acht vrouwen en meisjes. Ik reed door het dorp Mariena dat, volgens het opschrift, behoort aan denzelfden graaf SJEREMETJEW, met 82 zielen. Dit is dus nog niet het duizendste gedeelte zijner bezittingen, want hij is eigenaar, zoo men zegt, van meer dan 100,000 boeren.

Ter zijde van den weg zag ik een gebouw waarin twee stoomwerktuigen, elk van 24 paardenkracht, het water in de hoogte brengen, dat door eene waterleiding de stad grootendeels voorziet; en in de stad zag ik, op den toren van Soecharew, den grooten vergaderbak, van waar het water door pijpen in de verschillende gedeelten der stad verspreid wordt. Er zijn toch nog, behalve dien, putten en pompen op de straten, want de bodem is hier niet moerassig, zoo als te Petersburg, waar men geen ander water dan van de Newa verkrijgen kan.

De toren van Soecharew is een historisch gedenkteeken, ter herinnering aan de trouw van dien krijgsman, welke bij den opstand der Strelitsen in 1689 veel bijdroeg om PETER I te redden. In 1692 tot 1695 werd deze toren gebouwd, en daar hij op eene verheven plaats staat, is hij op grooten afstand en op vele punten zigtbaar; doch als gebouw is hij niet merkwaardig.

Digitized by Google

Op dezen weg heb ik vele lieden gezien, die te voet gingen naar Troïtsa, eene beroemde bedevaartsplaats, 60 wersten van Moskou.

Ik at bij den heer GLOGAU, een voornaam Duitsch koopman, aan wien ik op aanduiding van den heer G. een bezoek gebragt had. Ik vond er onder anderen eenen heer uit Petersburg en zijne vrouw, die gereed waren, om naar Nisjneji Nowgorod te reizen, en mij omtrent de moeijelijkheid van dezen uitstap eenigzins gerust stelden; ook den heer HAMEL, die over de Lancasterscholen geschreven heeft, op zijne reizen ook Holland bezocht heeft, en die mij veel verhaalde van zijne nasporingen in de Russische archiven.

De Universiteit van Moskou is de oudste in Rusland; zij is in 1754 gesticht. Ik bezocht heden het gebouw, waarin hare verzamelingen bewaard worden en het onderwijs gegeven wordt. Vroeger woonden hier ook professoren, thans alleen nog andere beambten, en de studenten, die aan de kroon behooren, dat wil zeggen zonen van kroonboeren, of andere die op kosten des keizers studeren. De kabinetten en de bibliotheek zijn in 1812 grootendeels verbrand, zoodat zij sedert op nieuw hebben moeten verzameld worden. In het kabinet van natuurlijke historie merkte ik op: eenen tijger, in Syberië geschoten, een anderen uit den Caucasus; het Siberisch muscusdier, een Siberischen hond, geheel wit; eenden uit Kamtschatka. De dieren kwamen mij voor slecht opgezet te zijn. Men heeft hier veel merkwaardige beenderen van dieren uit de voorwereld. Zoo als men mij zeide, bekomt de universiteit vele geschenken, maar is de som, die voor de inrigtingen besteed wordt, zeer gering. Eene bijzondere verzameling, die van vóór 1812 bewaard gebleven is, bestaat in zeedieren, welke behoord hebben aan de Fransche tooneelspeelster CLAIRON; deze voorwerpen waren in der tijd gekocht door DEMIDOW, en door dezen aan de Universiteit geschonken. Het groote Auditorium voor de plegtigheden is eene schoone zaal, de

Digitized by Google

vertrekken, waar de lessen gegeven worden, zijn middelmatig.

Ik ben ook in den Universiteits boekhandel geweest, die in een goed huis gevestigd is, en waarbij eene groote drukkerij is, welke onder anderen dient, om een bevoorregt nieuwsblad uit te geven. Het bevreemdde mij, in dezen winkel niemand te vinden, die anders dan Russisch verstond.

Niet ver van de Kreml is de oefenzaal voor de troepen; zij is, zoo ik meen, nog grooter dan die van Petersburg, en welligt de grootste zaal van die soort, welke men gebouwd heeft, namelijk zonder eenige ondersteuning anders, dan op de wanden. Zij is 170 meters, 166 millim. lang, en 43 meters, 234 millim. breed. De zoldering is zeer kunstig ingerigt, zij is volkomen vlak, maar hangt aan de gebindten, die van zware balken zaamgesteld zijn; tevens is dit gebouw uitwendig zeer schoon. Het dient voor oefening van het voetvolk, zoodra het weder in de vrije lucht hiertoe niet meer geschikt is; en door kagchels wordt het behoorlijk verwarmd. Bij gelegenheid der krooning heeft hier een maaltijd van alle de kooplieden van Moskou plaats gehad (*).

Moskou is bijzonder wel voorzien van wandelingen en, zoo ik hoor, zijn die in de laatste jaren nog zeer verfraaid. Dubbele cingels of boulevards gaan in groote kringen tusschen de oudere en nieuwere stad; en tusschen deze en de voorsteden, die thans ook tot de stad behooren. Deze boulevards zijn meestal mooi beplant, en sommige zijn bezochte wandelingen. Dit is bijzonder de Twerskoï-boulevard, welke ik dezen avond bezocht. Het was er levendig en de wandelaars behoorden alle tot den beschaafden stand: bloemen, banken, harde paden; alles is hier goed en aangenaam, doch de boomen zijn nog klein.

(*) Eene afbeelding van dit gebouw en eene naauwkeurige opgave van de kunstige wijze, waarop het dak zaamgesteld is, vindt men in R. LYAL's werk: Character of the Russians etc. p. 335.

Digitized by Google

Woensdag, 5 Augustus. Heden heb ik veel in den Kreml gezien; ik wil het voornaamste trachten op te teekenen. Er staan op de vijf poorten, door welke men in den Kreml komt, torens; op twee dezer torens hoort men klokken spelen, even als in Holland, van waar PETER I werkelijk dat spel herwaarts heeft doen brengen. Eene der poorten heet Spaskia Worota, heilandspoort, en daardoor mag niemand anders dan met ongedekten hoofde gaan. Dit is een godsdienstig gebruik, dat bij overlevering bestaat, en waarvan men den oorsprong toeschrijft aan eene wonderdadige uitredding, ter gelegenheid van een der aanvallen van de Tartaren. Eene schilderij van den zaligmaker, zegt men, hing boven deze poort, en die verrigtte het wonder, waardoor men den vijand versloeg.

Onder de regeringsgebouwen in den Kreml, behoort het Oude Tuighuis. Het was door de Franschen ondermijnd, doch het is slechts voor een klein gedeelte gesprongen, en sedert is het hersteld. De zware regens hadden het kruid in de mijn nat gemaakt, waardoor in het geheel weinig gesprongen is: dit werd door het volk aan een wonder toegeschreven. In dit oude tuighuis is niets te zien; maar vóór hetzelve staan eenige kanonnen, die om buitengewone lengte of grootte merkwaardig zijn; en rijen van gewone kanonnen, welke alle op de Franschen veroverd zijn, liggen vóór dit en nog andere gebouwen. Het geheele getal dier kanonnen, bedraagt 876; daaronder zijn er, uit den veldtogt van 1812, van allerhande natiën, toen bondgenooten der Franschen: ook 22 Hollandsche drieponders. Het grootste kanon weegt 2400 pud, dat daarop volgt 779.

In het Nieuwe Tuighuis is de schatkamer, en die bevat een groot aantal merkwaardige zaken, sommige zeer kostbaar (*). De volgende zijn mij in het oog gevallen:

(*) Men vindt er eene vrij naauwkeurige opgave van in DE LAVEAU I. 113.

vele kroonen, welke nog bij de krooning des keizers op kussens worden vooruitgedragen; daarvan is de oudste die van WLADIMIR MONOMACHUS, welke hij in 1116 van ALEXIS COMMENES uit Konstantinopel bekwam; een van de nieuwste is die van Georgië; ook eene kroon van Maltha. Schepters en andere teekenen der vorstelijke waardigheid. Troonen, waaronder twee van Polen, welke in 1831 uit Warschau weggenomen zijn; de troon van MICHAEL FEODOROWITSJ, waarop de keizer NIKOLAAS gekroond is, of liever zich gekroond heeft, want de Russische keizers zetten zich zelf de kroon op het hoofd. De troon, waarop zich BORIS GODOENOW door onregt en moord geplaatst heeft, wordt hier ook bewaard. Zeer veel gouden en zilveren vaatwerk van de Tzaren en keizers; ook hunne kleinooden. Verscheidene stukken van PETER I, onder anderen een beker van perlemoer, met het Hollandsch opschrift: »Zijne keizerlijke hoogheid PETER de groote heeft hieruit voor het eerstemaal gedronken;" ook een zilver scheepje, dat men hem in Holland geschonken heeft. Het zakboekje, waarin hij zijne memoranda opteekende, ligt ook hier. Van den tegenwoordigen keizer, de gouden schotel met het zoutvat, dat in 1826 gediend heeft, toen de kooplieden van Moskou hem, als teeken van hunne trouw, brood en zout hebben aangeboden; eene dergelijke schotel met het zoutvat, beide van zilver, door de stad Jaroslawl aan den keizer ten geschenke gegeven. Dit aanbieden van brood met zout is een oud nationaal gebruik, waaraan de Russen zeer gehecht zijn. Kleedingstukken van eenige keizers zijn merkwaardig: ik zag daaronder een matrozenpak, dat PETER I in Holland gedragen heeft; eene uniform van CATHARINA II, en daarbij haar portret, hetwelk haar met dezelve, als man gekleed, voorstelt, zoo als zij het leger tegen de Zweden heeft aangevoerd. De laarzen, welke de keizers bij de krooning gedragen hebben, verschillen zeer in zwaarte, te begin-

Digitized by Google

nen met PETER I tot aan NIKOLAAS I. Onder de vele wapenen merkte ik op de Tartaarsche pansers; de hellebaarden, waarmede zich de monnikken van het klooster Troïtsa tegen de Tartaren verdedigd hebben; de wapenrustingen, welke men DEMETRIUS DONSKOI en zijne zuster ANNA deed dragen, om hen aan zulken last te gewennen, toen zij slechts zeven jaren oud waren; den helm van ALEXANDER NEWSKI; den sabel van vorst POSJARSKI. Vele nationale vanen zijn historisch merkwaardig, zoo als die, waarmede IWAN III WASILIEWITSJ de Russen tegen de Mongolen en Tartaren aangevoerd heeft. De draagstoel, waarop KAREL XII bij den slag van Pultawa gezeten heeft. Uit den nieuwsten tijd zijn er ook historische gedenkstukken; tegenover elkander ziet men de vanen, welke ALEXANDER aan het Poolsche leger gegeven had, en die, onder welke zij in den laatsten opstand tegen de Russen gevochten hebben; het oorspronkelijke handschrift der constitutie, die men gedurende de omwenteling gemaakt heeft, en de sleutels der vesting Samosk worden, als zegeteekenen, eveneens hier bewaard. Voor een paar dagen had men ook bekomen het geschenk van prachtwapenen, in 1813 door de stad Parijs aan den Russischen bevelhebber VON SACKEN aangeboden.

Ik heb hier uit deze zeer groote verzameling slechts enkele stukken aangeduid; zeer veel andere zijn eveneens merkwaardig, en met de grootste belangstelling zag ik die historische herinneringen, welke zoo teregt in den Kreml bewaard worden.

Een stuk, dat men er welligt niet zoeken zoude, is eene oude teekening van 1073, voorstellende den vorst van JAROSLAWL met zijn gevolg (indien ik de uitlegging wel begrepen heb), en merkwaardig vooral om de kleederdragten.

Een groot aantal staatsiewagens van verschillende vorsten vertoonen den voortgang, die de kunst en de smaak in dit vak gemaakt hebben.

Digitized by Google

Ik zag hier ook het model van een ontzaggelijk groot paleis, dat de bouwmeester BAJANOW voorstelde, om aan de langste zijde van den Kreml te bouwen, waarbij dan ook de geheele Kreml in het klein is nagemaakt. Het plan werd, zelfs door CATHARINA II, voor welke het gemaakt was, te kostbaar gevonden.

Ik bezocht ook de verschillende paleizen in den Kreml. Het Oude Paleis der Tzaren, ook Terema genoemd, waarvan elke verdieping kleiner wordt, zoodat de hoogste slechts een vertrek uitmaakt, levert inwendig niets bijzonders op; gewelfde kamers, bijna zonder meubels, en niet éénе groote zaal. Het is niet ouder dan uit de 15de eeuw. In het Hoekig Paleis (Granowitaja palata), zoo genaamd omdat het van buiten met hoekig uitstekende steenen gebouwd is, zag ik de groote gewelfde zaal, waarin de keizer, na de krooning, de grooten des Rijks ontvangt en welke vele historische herinneringen oplevert; onder anderen is het in deze zaal, dat de Tzaars de Nederlandsche gezantschappen ontvingen. Eene andere zaal in dit paleis noemt men de gouden zaal, om het oude schilderwerk op gouden grond.

Het Nieuwe keizerlijke Paleis is onder keizerin ELIZABETH gebouwd, doch sedert verfraaid en in 1817 in zijnen tegenwoordigen staat gebragt. Ik merkte er niets bijzonders op, dan het heerlijk uitzigt op het balkon van eene der zalen. De keizer woont gewoonlijk niet hier, maar in een kleiner paleis, dat naar hem het Paleis Nikolaas genoemd wordt, en hetgeen ik ook bezocht. Het is eenvoudig en met veel smaak ingerigt; men wees mij hier de kamers der keizerlijke kinderen, waarin het speelgoed nog aanwezig was.

Ik maakte dezen namiddag kennis met den heer hofraad P., aan wien mij de heer O. in Petersburg had aanbevolen. Ik had hem, volgens een opgegeven adres, bij zijnen broeder. op ongeveer een uur afstands, hoewel nog in de stad, gezocht, en eindelijk bevond het zich, dat hij met mij in hetzelfde huis woonde.

Digitized by Google

Een der beste punten, om Moskou te overzien, is de Musschenberg, zuidoostelijk van de stad gelegen. Mijn weg derwaarts, voerde mij naar den slagboom, die naar Kaloega genoemd wordt, waar men ook van Smolensko de stad inkomt. Niet ver van dezen slagboom, in de stad, zag ik het paleis van den keizer, dat hij onlangs van de gravin ORLOW gekocht heeft. Het staat aan de Moskwa, eenigzins verheven, zoodat men er een mooi uitzigt heeft; de tuinen zijn zeer lief aangelegd, en met hoog geboomte ruim voorzien; hoewel deze plaats nog binnen de stad ligt, is men volkomen op het land. Deze tuinen staan voor het publiek open. Daar naast is eene andere openbare wandeling, Nisj-Koesjin genaamd, dat is: »verveel u niet." Deze heeft dezelfde voordeelen van ligging en aanleg, en plagt veel bezocht te worden; er was een schouwburg, en men vond er de sierlijke wereld; doch nu is de mode veranderd en deze wandeling wordt verwaarloosd.

Op den Musschenberg (Worobieski gori) vond ik mijne verwachting volkomen vervuld; de geheele stad, met hare honderden torens en koepels, hare kloosters, paleizen en tuinen lag voor mij, beschenen door de avondzon; de Moskwa maakt vele bogten door en om de stad. Ik konde mij lang van dit heerlijk gezigt niet los maken; het te beschrijven zoude mij niet mogelijk zijn.

Van deze zijde zijn de Franschen in 1812 gekomen, en men zegt, dat NAPOLEON, toen hij van dit standpunt Moskou zag, zoude hebben uitgeroepen: »C'est le plus beau jour de ma vie." Langs denzelfden weg moest hij spoedig het verbrande Moskou verlaten.

Keizer ALEXANDER had bevolen, dat op deze plaats eene prachtige kerk zoude gebouwd worden, tot aandenken der bevrijding van Moskou. Men is begonnen met de grondslagen daarvoor te leggen; doch, nadat men groote sommen daarvoor besteed had, heeft men bevon-

Digitized by Google

den, dat de grond te los was, om er een groot gebouw op te plaatsen; nu zal de kerk elders worden opgerigt. Men ziet nog de overblijfsels van dit begonnen werk; en mijn loonbediende zeide mij, dat hier eene geheele kerk met al hare schatten verzonken was; zoo veel kan men zich ook hier verlaten, op hetgeen deze lieden den reiziger verhalen.

Op mijnen weg terug naar de stad bezocht ik het klooster, Donskoi genaamd, naar eene wonderdadige schilderij van MARIA, afkomstig van de Donsche Kozakken. Dit klooster ligt tusschen hooge boomen, met muren omringd. De hoofdkerk, waarin zeer statig gezongen werd, is bijzonder schoon; het verheven gewelf rust op twee pilaren, en de iconostasis, of voorhang tusschen de kerk en de heilige plaats waar het altaar staat, is met rijkvergulde schilderijen versierd. In eene andere kerk, die des winters gebruikt wordt, wees men mij het graf van AMBROSIUS den archimandriet, die onder CATHARINA II door het volk vermoord is. Het kerkhof is eenigzins als dat van het ALEXANDER NEWSKI klooster te Petersburg; hier liggen ook vele aanzienlijken begraven, en men gaat tusschen een groot aantal gedenkteekenen. Ook hier merkte ik er weinigen op, die mij voorkwamen, groote kunstwaarde te hebben. Een stelde den dood voor, als een gestreng oud man, die de vrouw uit het midden van haar gezin wegvoerde, terwijl haar man, hare kinderen, de armen, op verschillende wijzen haar trachtten terug te houden, en de smart over haar verscheiden uitdrukten. Dit denkbeeld is niet nieuw, maar het is steeds een der treffendste, en het is hier zeer aandoenlijk voorgesteld. Op een ander was het portret van de overledene (Ekamenskaja) sprekend geschilderd; dit soort van gedenkteeken had ik nog niet gezien.

Digitized by Google

Donderdag, 6 Augustus. Dezen morgen bezocht ik de groote gevangenis, Ostrog. Zij bestaat uit een gebouw in den vorm van een kruis, met opene plaatsen en omringd van muren en torens. Deze gevangenis is onder CATHARINA II, nu 74 jaren geleden, gebouwd. Die hier opgesloten zijn, hebben reeds een voorloopig onderzoek ondergaan, en zijn naar criminele regtbanken verwezen; sommigen zijn veroordeeld en ondergaan hier hunne gevangenisstraf, die toch ten hoogste van drie jaren is, want om misdaden, die zwaarder behooren gestraft te worden, verwijst men naar Siberië; in eenige gevallen verwijst men ook tot den krijgsdienst; hierdoor is het getal dergenen, die de gevangenis als straf ondergaan, in Rusland evenredig niet groot. Er waren hier thans 826 gevangenen. Zij worden naauwkeurig afgezonderd; zoo wees men mij eene afdeeling van lijfeigenen, die van hunne heeren waren weggeloopen; eene van ontsnapten uit Siberië; eene andere van veroordeelden tot de knoet en de verbanning naar Siberië. De beschuldigden van hoofd- en andere misdaden zijn ook afgezonderd. Als middel tegen het ontvlugten, wordt aan de veroordeelden en zwaar beschuldigden het halve hoofd kaal geschoren, en aan hen, die naar Siberië gebragt worden, scheert men het gansche hoofd kaal. De vrouwen, die naar evenredigheid weinig in getal waren, zijn geheel afgezonderd, zelfs wat de keuken betreft. Er heerschte algemeen uitstekende orde en zindelijkheid, en de gevangenen zagen er niet ongezond uit. Hun voedsel scheen goed en overvloedig te zijn; zij bekwamen nu de gewone soep en gort; tweemaal 'sweeks bekomen zij vleesch. In een toren was opzettelijk alles ingerigt voor de zieken, welke goed en menschelijk verpleegd worden, en onder anderen dagelijks door hunne naastbestaanden kunnen bezocht worden. Ook hier was eene bijzondere zaal voor de veroordeelden, afgescheiden van de beschul-

digden. Er zijn dampbaden voor gezonden en zieken. Algemeen verschaft men den gevangenen arbeid, en wijzigt dien naar hunne geschiktheid; ik zag er onder anderen vele bezig met boekbinden. De jeugdige gevangenen leeren lezen en schrijven; men verschaft hun bijbels en godsdienstige geschriften. Ik zag er bijbels in vele talen, van het bijbelgenootschap; aan elk der gevangenen, die naar Siberië gaat, geeft men er een in zijne eigene taal. Er waren Duitsche, Fransche, Engelsche, Zweedsche, doch geene Hollandsche bijbels: zoo men mij zeide, had zich daaraan nog nimmer de behoefte opgedaan. Onder de beschuldigden wees men mij eenen dweeper, welke zich zelf verminkt had, en wiens geel en akelig uitzigt den toestand verried, waarin hij zich gebragt had. Een der gevangenen was doofstom. Twee jongens waren hier, omdat men ze had aangetroffen, zonder dat zij wisten, waar zij t'huis behoorden, hetgeen men ook niet had kunnen ontdekken. Er zijn eenige vertrekjes voor zwaar beschuldigden, welke afgezonderd moeten geplaatst worden; zij waren bijna alle ledig. Een dezer vertrekjes was bijzonder omzigtig bezorgd; dit had, zoo men mij zeide, gediend voor den beruchten PUGATSJEW, wiens buitengewone sterkte bleek uit kluisters, die hij verbroken had, en die men hier nog bewaarde.

Ik zag toevallig hier de twee uitvoerders der straf van de knoet; deze zijn zelf gevangenen, doch om hun bedrijf boven de anderen bevoorregt, en dus niet zigtbaar, dan wanneer zij zich zelf vertoonen. Zij kwamen mij zeer sterk voor, en ik verbeeldde mij de uitdrukking van wreedheid op hun gelaat te lezen. De knoet, zeide men mij, bestaat in eene lange, spitse, lederen zweep, waarmede men op zulk eene wijze slagen geeft, dat er bloedige en als gesnedene wonden op den rug door ontstaan, die zeer pijnlijk zijn, maar gewoonlijk spoedig genezen. Deze narigten waren voor mij overvloedig genoeg; doch

Digitized by Google

juist toen ik alles gezien had, kwamen de twee Engelschen, die met mij in den postwagen geweest waren, beide officieren. Zij verlangden niet de gevangenis te zien; dit had voor hen geen belang; maar zij wilden volstrekt de twee uitvoerders van de knoetstraf zien; doch die waren nu naar hunne kamer gegaan, en men konde ze hun niet vertoonen. Om hunne nieuwsgierigheid toch eenigermate te voldoen, wees men hun eenen kandidaat in het vak, namelijk een der gevangenen, die de noodige ligchaamskrachten en verhardheid scheen te bezitten, en ook reeds eenmaal de proef er van genomen had. Deze zoude nu denkelijk worden aangesteld, en daardoor vrij komen van naar Siberië te gaan. Met de grootste belangstelling beschouwden de Engelschen dezen man; doch nu verlangden zij eene knoet te koopen, en wel eene die reeds gediend had. De opzigter zeide hun, dat die werktuigen hier niet te koop waren, en hij geen vrijheid vond, om hunnen wensch te voldoen. Doch zij waren er niet van af te brengen, en wilden volstrekt deze merkwaardigheid medenemen naar Engeland. Om de bezwaren te boven te komen, lieten zij steeds, door hunnen tolk, meer roebels bieden, en hiermede waren zij nog bezig, toen ik hen verliet, mij verwonderende over den zonderlingen smaak dezer Britten.

Dezen namiddag was ik in de oude kerk van het Hemelvaartsklooster (Vosnessénie) in den Kreml. Dit klooster werd 1389, en deze kerk in 1407 gesticht. Ik vond in deze kerk een rijk beschilderde iconostasis, doch overigens was zij naakt en somber. Hetgeen ze merkwaardig maakt, is, dat de overblijfsels van 33 grootvorstinnen en Tzarinnen hier bewaard worden. Zij zijn geplaatst in gemetselde kisten, welke langs de muren boven den grond, niet in kelders, staan. Rood-lakensche kleeden met zilveren kruisen zijn daarover gelegd. Een groot aantal nonnen bevonden zich verspreid in

deze kerk; er werd gelezen, gebeden; nu en dan was er doodelijke stilte; de nonnen in haar lang zwart gewaad wierpen zich ter aarde, maakten kruisen, stonden dan weder op, niet gezamenlijk, maar elke op haar zelve, somtijds van tusschen de graven. Zij hadden alle, zoo ver ik ze zag, bleeke, akelige gezigten, hare stemmen waren onwelluidend en hol. De gedachte over hetgeen die doodkisten aan vervlogen grootheid en ijdelheid, aan teleurgestelde vooruitzigten, menschelijke driften, aan vreugd en verdriet insloten, drong zich onwillekeurig aan mij op. En het was mij bij het zien dier treurige nonnen, welke schenen aan het leven en de wereld vreemd geworden te zijn, als of ik de Tzarinnen zelve uit hare graven zag verrijzen. Ik stond daar alleen in het midden van die schimmen, die mij, als eene vreemde verschijning, aanstaarden. Inderdaad heeft mij zeldzaam de akeligheid eener plaats zoo getroffen.

De zonderlingste kerk, die welligt ooit gebouwd is, en die de vreemdeling naar de beschrijving dadelijk herkent, is de Kerk der Bescherming van MARIA (PAKROWSKOI), gewoonlijk genaamd de kerk van den heiligen BASILIUS (WASILI BLASJENNOÏ). Zij staat op de Schoone plaats, nabij de heilige poort, buiten den Kreml. Zij is zamengesteld uit eene groep van zestien koepels of bollen en torens, die alle verschillen van gedaante en kleur. Zij is onder IWAN WASILIEWITSJ den Verschrikkelijken in 1554 gebouwd, tot aandenken der verovering van Kazan. Men ziet ook op al de spitse punten boven de bollen en torens de halve maan onder het kruis geplaatst, als teeken, dat het Christendom over de godsdienst van MAHOMET heeft gezegevierd. Trouwens dit teeken ziet men ook op de meeste andere kerken. De overlevering bestaat nog, dat de Tzaar aan den bouwmeester de oogen zoude hebben doen uitsteken, opdat hij geene andere kerk zoo schoon als deze zoude kunnen bouwen; historische grond

Digitized by Google

is voor dit verhaal niet. Eene afbeelding geeft de beste voorstelling van dit gebouw, hetwelk zonder eenigen stijl van bouwkunst, geheel onregelmatig en verward is, en toch een aangenamen en grootschen indruk maakt. Het te beschrijven zoude moeijelijk zijn. Ik verlangde de kerk inwendig te zien. Men bragt mij in verscheidene kleine kapellen, welke met naauwe gangen onderling gemeenschap hadden. Zulke kapellen zijn onder elke koepel, en onder die kapellen zijn nog andere gewelven, die toch nu niet meer voor de godsdienst schenen te dienen. Eene groote kerk is er inwendig niet. In eene der kapellen zijn de overblijfsels van den heiligen WASILI (BASILIUS), waarnaar men de kerk noemt; overigens ziet men daarin niets merkwaardigs. Elke kapel heeft een bijzonderen naam naar eenen heilige. Alleen op den 1 en 2 October wordt er dienst in gedaan.

Op een kleinen afstand van deze kerk is eene ronde gemetselde verhevenheid, Lobnoje Mesto genaamd. Men houdt die voor een historisch overblijfsel, dat aan vele schrikkelijke gebeurtenissen herinnert. Het heeft namelijk gediend, om het volk aan te spreken en op te ruijen, en bijzonder ook tot plaats van strafoefening.

Ik bezocht het gedenkteeken dat de graaf ROEMANTSOW heeft laten oprigten ter eere van MATWEJEW, die de voogd geweest is van NATALIA NARISJKIN, de moeder van PETER den Grooten, en die in 1682 door de Strelitsen vermoord werd, toen de partij van SOPHIA over de familie NARISJKIN zegevierde. Het is eene eenvoudige maar nette grafkapel; doch zij is verwaarloosd, en bij het volk niet in eere; men bemerkt dat geene overlevering zich daaraan knoopt.

Dezen avond was ik in den Keizerlijken Schouwburg, die zeer groot is, en een goeden vorm heeft; er zijn vijf rijen, elk van 38 loges, boven elkander. Uitwendig is hij niet bijzonder schoon. Men speelde eene Russische vertaling van de opera: Le Maçon, waarin ik weinig genoegen vond.

Digitized by Google

Vóór dit theater is eene schoone groote plaats, en tegenover hetzelve eene wandeling, waarin ik bloemen en planten te koop zag staan, onder anderen kleine appel-, peere- en pruimeboomen, wilde kastanjeboomen, allen in potten en tobben, ook oranjeboomtjes en andere fijnere gewassen.

Hier zag ik een aantal Perzianen op de banken onder de boomen zitten; overigens zie ik tot nog toe minder Oosterlingen dan ik verwacht had.

Vrijdag, 7 Augustus. Ik bezocht de kerk van den Aartsengel MICHAËL, Archangelski Sabor, een der hoofdkerken in den Kreml. Zij werd gesticht in 1333, doch werd herbouwd in 1508. Zij is als gewoonlijk vierkant, en het gewelf rust op vier zware pilaren. Overal is zij met fresco schilderwerk versierd, hetwelk het laatste oordeel, bijbelsche geschiedenissen en portretten van Tzaren voorstelt. Men ziet er ook beeldtenissen van JEZUS, van den Aartsengel MICHAËL en van eenige heiligen, alle met goud versierd. De relikwiën van eenige heiligen worden hier bewaard. Doch bijzonder merkwaardig is deze kerk als de laatste rustplaats van 50 grootvorsten en tzaren. Deze liggen, op de wijze die ik reeds beschreven heb, in groote steenen doodkisten langs de muren. Rood-lakensche kleeden met zilveren kruisen en opschriften zijn over deze doodkisten gelegd, en bij plegtige gelegenheden worden ze prachtig versierd. De namen staan op deze lakensche kleeden te lezen, en ik merkte op, dat op de steenen kisten zelve ook oude opschriften staan. Van de keizers sedert PETER I ligt hier alleen PETER II, welke in Moskou gestorven en gebleven is (*). Men kan niet zonder eenige aandoening die rij van ontslapene vorsten aanzien. Met bijzondere belang-

(*) Bl. 52.

Digitized by Google

stelling stond ik bij het graf van IWAN III MICHAELOWITSJ, gestorven in 1505, die Rusland van de Tartaren bevrijdde, en met wien voor dit land een nieuw tijdperk aanving. Het was vroeger de gewoonte, dat men op deze graven de verzoekschriften legde, die aan den Tzaar gerigt waren, omdat deze alleen ze van die graven vermogt weg te nemen. Met de verplaatsing der keizers naar Petersburg heeft dit gebruik opgehouden en in de nieuwe hoofdstad is het niet ingevoerd. Uitwendig is deze kerk als gewoonlijk met ééne groote vergulde en vier kleine koepels versierd.

Niet ver van deze kerk is het Paleis van den Patriarch; het maakt geene groote vertooning en dient thans alleen voor eene afdeeling van de besturende synode, waarvan de hoofdzetel in 1721 naar Petersburg is overgebragt. Een patriarch bestaat, zoo als men weet, voor Rusland niet meer. Dit paleis werd in 1655, door den patriarch NIKON, onder ALEXIS MICHAELOWTSJ, den vader van PETER I, gebouwd. Men bewaart er menigvuldige kerksieraden en plegtgewaden, welke zeer merkwaardig zijn, om er de bijzondere ceremoniën van de Grieksche kerk uit te leeren kennen, en vele hebben historisch belang. Men ziet er mijters, rokken, stoelen, van de oudste patriarchen; vele staven, bekers, kruisen; drie groote ketels en zestien andere vaten, alle van zilver, waarin de heilige olie bereid en bewaard wordt. Zij zijn een geschenk van keizerin KATHARINA II. Sommige dezer voorwerpen zijn zeer kostbaar, met paarlen en edelsteenen versierd; daarentegen zijn eenige zeer oude Grieksche en Russische kruisen, ook eenig snijwerk van eenvoudig hout, doch daarom niet minder merkwaardig. Relikwiën, zoo als een stuk van het kruis, worden ook hier gevonden. Zeer belangrijk is de oude bibliotheek der synode, welke mede in dit paleis bewaard wordt, grootendeels door denzelfden patriarch NIKON verzameld. Zij bestaat bijna uitsluitend uit Grieksche en Slawische werken, betrekkelijk de godsdienst, meestal

Digitized by Google

handschriften. Het oudste handschrift van een evangelie in de Slawische taal, is van 1143, en het oudste van den geheelen bijbel in dezelfde taal is van 1499. Te zamen bedragen de afschriften, van het geheel of van gedeelten des bijbels, in het Slawisch zeven honderd. Een Grieksch handschrift der evangeliën meent men dat welligt het alleroudste is; vele zijn er van oudvaders in het Grieksch; ook eenige van Grieksche klassieke schrijvers, waaronder een van HOMERUS. Voor mij waren deze boeken bloot voorwerpen van nieuwsgierigheid. Ik vond daaronder, zoo als ik in de kerken ook reeds had aangetroffen, evangeliën door vrouwen uit de familie der tzaren geschreven, welke als bewijs kunnen dienen van de vroomheid en van de bekwaamheid in het schrijven dier vorstinnen. Hier wees men mij zulk een handschrift van TATINA MICHAELOWNA, dochter van MICHAËL FEODEROWITJ, den eersten tzaar uit het huis ROMANOW; het was geschreven op zwaar papier, de letters waren meer dan ½ duim groot (*). Een priester vertoont alle deze voorwerpen en ontvangt daarvoor vijf roebels.

De patriarch NIKON is een man van groote verdiensten en van grooten invloed geweest, geb. 1618 gest. 1681. Langen tijd was hij de vriend van den tzaar ALEXIS, doch later werd hij gelasterd en vervolgd. Hij heeft den tekst van den Slawischen bijbel gezuiverd, en heeft vele bijgeloovige en aanstotelijke gebruiken en formulieren in de kerk veranderd, zoodat hij inderdaad een hervormer was, en ook daarom beschuldigd en veroordeeld is; doch na zijnen dood hóog vereerd en algemeen gevolgd. Thans wordt hij in de heerschende kerk bijna als een heilige

---

(*) Ik vind omtrent deze bibliotheek aangehaald: Christ. Fred. Matthaei Notitia codicum manuscriptorum Graecorum bibliothecarum Mosquensium Sanctissimae Synodi ecclesiae Orthod. Graec. Russ cum variis anecdotis, tabulis aeneis et indicibus locupletissimis. Mosq. 1776. fol.

Digitized by Google

vereerd. De oud-geloovigen verwerpen alles, wat hij heeft ingevoerd, en noemen de leden der tegenwoordige kerk Nikonisten.

Ik bezocht heden de Moskee, of, zoo als men ze hier noemt, Medsjed. Zij is een eenvoudig vierkant gebouw, uit een groot vertrek en eene voorzaal bestaande. Met eene jammerende stem werden de geloovigen uitgenoodigd tot het gebed; en toen kwam een vrij groot aantal Tartaren, welke hunne overschoenen uitdeden, en eerst staande, vervolgens zittende hunne gebeden verrigtten. Een priester ging hun daarin voor, en zij wierpen zich meermalen met hem ter aarde. Hij hield ook, op eene soort van predikstoel, eene korte aanspraak. Deze eeredienst kwam mij voor zeer eenvoudig en eerbiedig te zijn; aandacht en diepe stilte heerschten onder de ernstige gemeente. Vrouwen waren er niet. Één Turk bevond zich onder de Tartaren; zoo men mij zeide, was die van de gevangenen uit den laatsten oorlog overgebleven. Perzianen, dacht mij, waren er niet aanwezig.

De Tartaren zijn hier vrij talrijk, zij drijven alle handel en leven overigens geheel afgezonderd. Hunne kleeding: lange tabbaarden en eene muts op het geschoren hoofd; ook hunne gelaatstrekken onderscheiden hen duidelijk van de Russen.

In het voorbijgaan bezocht ik de paarde- en de rundermarkt, ruime plaatsen, met sterke houten dwarsboomen voorzien, waaraan het vee bevestigd wordt. Men zeide mij, dat vele paardenkoopers Sigeuners zijn. Het rundvee, waarmede Moskou gespijzigd wordt, komt grootendeels uit de Zuidelijke gouvernementen.

Onder de inrigtingen van weldadigheid zijn twee groote Ziekenhuizen, welke door bijzondere personen gesticht zijn, te weten, dat van GALITSIN en dat van SJEREMETJEW. Het eerste bezocht ik dezen morgen. Het gebouw is een waar paleis; 180 zieken van alle soorten worden er ver-

Digitized by Google

pleegd in ruime, goede zalen, waarin ik veel orde en zindelijkheid vond. In den tuin is een nevengebouw van hout, waarin men in den zomer een gedeelte der zieken plaatst, terwijl de zalen worden gereinigd en opgemaakt. De inrigting der ijzeren kribben, paardeharen matrassen, ook de zoogenaamde waterclosets, kwamen mij voor uitstekend goed te zijn. Een zeer fraaije tuin dient voor de zieken. Er zijn vijf geneesheeren; een daarvan, welke mij begeleide, was een Italiaan, de heer RU; hij was met het Fransche leger in Rusland gekomen, was gevangen gemaakt en had zich toen hier laten aanstellen, waar hij sedert gebleven was en gehuwd met eene Engelsche vrouw. Bijzonder schoon is de kerk, midden in het gebouw met een koepel en met Grieksche zuilen. De stichter van dit ziekenhuis is geweest DMITRI GALITSIN, gezant in Weenen, welke daarvoor een kapitaal van 820,000 zilver roebels en twee landgoederen, het eene met 900 en het andere met 800 boeren vermaakt heeft. Het kapitaal is tot 1,126,500 roeb. opgeklommen. In 1802 is dit gesticht geopend; een der prinsen is steeds aan het hoofd van het bestuur.

In een bijzonder gebouw achter het ziekenhuis is eene inrigting voor ouden en gebrekkelijken: 40 mannen en 65 vrouwen worden daarin gehuisvest en zeer goed verzorgd. Deze inrigting wordt uit dezelfde middelen bekostigd, en staat onder hetzelfde bestuur.

Na den middag heb ik eenige kerken en kloosters bezocht. De kerk van den heiligen NICETAS den Martelaar (Nikiti Moetsjenika) staat op eene hoogte, en levert een uitgestrekt gezigt op; de Kreml en een groot deel van de stad ziet men op een kleinen afstand voor zich. De stand van de zon was toch niet zeer gunstig voor dit gezigt.

Het klooster van den Zaligmaker (Nowospaskoi monastir)

Digitized by Google

in het zuidoosten der stad gelegen, is in de 15e eeuw gesticht, doch de voornaamste kerk is in het begin der 17e eeuw gebouwd, en uit die eeuw zijn ook de vele fresco-schilderijen op de muren en gewelven, als ook die op den voorhang (iconostasis), welke als gewoonlijk met veel goud versierd zijn. Ik zag in deze kerk nog vele sporen van het schieten der Franschen, die men opzetlijk laat bestaan, omdat zij bewijzen, dat de heiligdommen door deze vijanden niet zijn gespaard. Eene tweede kerk heeft lage gewelven, en dient in den winter. Geheel op zich zelf staat de zeer fraaije toren met speelwerk, welke eerst in 1758 gebouwd is. Hij geldt voor den schoonsten van Moskou. De plaats, waarop het klooster met de kerken en nevengebouwen staat, is omringd van hooge muren en torens, alsof zij moest verdedigd worden. In dit klooster zijn dertig monniken, en aan hun hoofd is een Archimandriet, welke men mij zeide, dat de eerste in rang onder de geestelijken te Moskou is. Men wees mij vele kostbare kleedingstukken, welke tot het priesterlijk ornaat behooren. Merkwaardig zijn de graven, welke men hier aantreft, gedeeltelijk in de kerk, waaronder die van eenige leden der oude Tzarenfamilie; verder, in eene kapel, die der familie SJEREMETJEW; — in onderaardsche gewelven, die van vele aanzienlijken, waaronder men mij wees die van eenen vorst ROMANOW en van eene jonge vorstin KOERAKIN. Voor mij, die weinig met de Russische familiën bekend ben, hadden de meeste dezer graven minder belang. Een trok toch bijzonder mijne belangstelling: het was dat van een' jongen vorst NOWOSILTSOW, welke in een tweegevecht was omgekomen. Zijne moeder had zijn lijk hier gebragt, en eene lamp, die nooit uitgaat, brandde op zijn graf, waarvan ik het opschrift, hetgeen de ontroostbare droefheid dezer moeder moet uitdrukken, niet konde verstaan. Driemaal 's weeks komt zij een' plegtigen lijkdienst op deze plaats bijwonen, welke door een kruis,

Digitized by Google

waarbij eene weenende vrouw geknield zit, beide van brons, aangeduid is. Het graf, waarin zij verlangt te rusten, is naast dat van haren zoon. Op het kerkhof zag ik ook een aantal gedenkteekenen.

Een der grootste en schoonste kloosters is het Simonowskoi monastir, klooster van den heiligen SIMON, aan het Zuidoostelijk uiteinde der stad gelegen. Het beslaat eene groote uitgestrektheid met vijf kerken, waarvan de oudste in 1405 gebouwd is; rondom zijn zware muren, met torens, en voorzien van kleine kanonnen, waarschijnlijk nog uit den tijd, toen men meende de kloosters tegen Tartaren of andere vijanden te moeten verzekeren. Men luidde juist de grootste klok, welke nog steeds in een voorloopigen lagen toren van hout opgehangen is, terwijl men er een hoogen steenen toren voor bouwt. Volgens Russisch gebruik bestond dit luiden in het heen en weder trekken van den zwaren klepel, waaraan touwen gebonden waren, en dien men op die wijze tegen de klok doet slaan. Dit gaf een zeer dof, doordringend geluid. In de voornaamste kerk begon weldra de dienst, en dien woonde ik met veel belangstelling bij. Ik herinner mij bijna niet, zulk schoon en indrukwekkend kerkmuziek gehoord te hebben. Het bestaat uitsluitend uit gezang, doch dit maakt het des te schooner; de basstemmen waren bij uitstek statig. Dit klooster is ook, zoo men mij gezegd heeft, door het uitmuntend gezang der monnikken beroemd. Het Donskoi-klooster tracht het op zijde te komen. Deze en andere kerken, die ik hier zag, zijn prachtig versierd, vooral de voorhang; sommige schilderijen zijn met goud en edele gesteenten omringd. Ik zag de eetzaal der monnikken, welke zeer eenvoudig was; ook hun avondeten, dat bereid werd, was zeer matig, een stuk roggenbrood maakte er het voornaamste gedeelte van uit. In de keuken vond ik niet dien geur van spijzen, dien men elders wel eens in kloosters aantreft. Het getal der monnikken be-

Digitized by Google

draagt 50. Hunne woningen zijn niet prachtig. Het huis van den archimandriet is zeer net. Uit de vensters en van het balkon van eene der zalen in dat huis geniet men een bijzonder schoon gezigt op de stad, waarvan dit klooster, hoewel nog binnen de slagboomen gelegen, aanmerkelijk verwijderd is. Men liet mij gereedelijk toe, om van hier Moskou te beschouwen, en ik nam mij voor, om eens des morgens terug te komen, wanneer het licht gunstiger zijn moet, om de heerlijke stad met hare honderden kerken en koepels te overzien.

Het was geheel avond geworden, toen ik terug reed. Ik kwam weder voorbij het klooster Nowospaskoi, en zag in eene kerk juist daar tegenover veel licht. De nieuwsgierigheid lokte mij uit, om dezen avondgodsdienst aan te zien. Vele vrouwen waren verzameld en deden met veel stichting, zoo het scheen, hare gebeden, steeds onder geleide van het gezang der priesters. Deze was, zoo als ik hoorde, de kerk der veertig heiligen (Soroka Swiatich).

Zaturdag, 8 Augustus. Ik bezocht heden het Ziekenhuis der Armen, gesticht in 1805, een der schoonste inrigtingen van deze soort. Het is een bijna te prachtig en geheel op zich zelf staand gebouw, met een grooten tuin, ruime zalen, elk voor een klein getal zieken, met uitstekende inrigting, om de lucht rein te houden. Men verpleegt hier allerlei zieken; aanvankelijk was het getal bepaald op 200, dit is reeds vermeerderd en zal spoedig op 300 gebragt worden. Bovendien worden raad en geneesmiddelen verschaft aan zieken buiten het huis. Zoo men mij zeide, zijn er ook zieken, welke tien roebels 's maands betalen, doch dit is bij uitzondering. Het wordt onderhouden door sommen, welke daarvoor aangewezen zijn uit het groote leeningsfonds bij het vonde-

Digitized by Google

lingshuis. Eenige zalen waren thans buiten gebruik, omdat ze opgemaakt en verbouwd werden.

Er is eene school van dorpsheelmeesters met dit hospitaal verbonden; het getal der leerlingen bedroeg thans 20. Bovendien dient het voor het hooger onderwijs, en de gewigtige zieken worden in bijzondere zalen geplaatst. Zoo men mij zeide, bezoeken 120 studenten de Klinische lessen, welke hier gegeven worden. Onder de voorwerpen voor het onderwijs, welke hier aanwezig waren, wees men mij een zoogenaamd mannequin van *papier mâché*, vervaardigd door OSEAU, te Parijs, waarvan alle de deelen van het ligchaam konden uit elkander genomen worden, en waarvan men de nuttigheid zeer roemde. Er zijn zeven geneesheeren bij dit ziekenhuis vast aangesteld.

Uit hoofde der nabijheid bezocht ik eene schoone wandeling, namelijk die der vijvers van de Presnia (Presninskija Proedi). Die vijvers worden gevormd door een riviertje, de Presnia, dat in de Moskwa valt. Rondom eene vrij groote watervlakte staat welig geboomte, en overal zijn goede paden en banken om te zitten. Een koffijhuis biedt ververschingen aan. Volgens Moskousch gebruik is een vaste dag in de week voor elke wandeling bijzonder bestemd; dan is er, zoo als men het noemt, goelanië, en eens in het jaar is het groot feest; dan is alles verlicht en wordt veel vrolijkheid onder de menigte gevonden. Voor de vijvers der Presnia is Sint JAN de feestdag, en elken Donderdag heeft onder muzijk de goelanië plaats; op de andere dagen vindt men er bijna niemand.

Ik at met den heer R. in de Engelsche Club. Zij heet zoo, omdat ze door Engelschen opgerigt is; maar thans zijn Russische edellieden, kooplieden en naar evenredigheid slechts weinig vreemdelingen leden daarvan. Het lokaal is zeer schoon, en men is goed van tijdschriften en nieuwsbladen voorzien. Des Woensdags en des Zaturdags

Digitized by Google

is er groote maaltijd, waar men uitgezochte spijzen vindt, en toch maar drie roebels voor elken persoon betaalt. Doch de kosten worden vooral door de bijdragen der kaartspelers goedgemaakt. Er was groot gezelschap en men was levendig en vrolijk. Tegenover ons zat de zoon van den veel genoemden generaal RASTOPSJIN. Na 't eten bragt mij de heer K. in kennis met den heer D., hoogleeraar in de Russische literatuur aan de universiteit, een man, die onder zijne landslieden beroemd is, en te voren ook de philosophie heeft voorgedragen. Hij sprak goed Fransch en een weinig Duitsch. Het bevreemdde mij, hem te hooren zeggen, dat hij voor zijn vak geene vreemde werken behoefde te lezen. Mij dacht, dat, al ware het alleen ter vergelijking, de studie der vreemde literatuur hem niet onverschillig mogt wezen. Toen hij mij vervolgens zeide, dat hij nooit gereisd had, viel mij het antwoord in, dat VAN DIJK aan REMBRAND gaf: »dat bemerk ik wel."

Met den heer K. ging ik naar het wedrennen zien, dat plaats vond op een groot plein, dat opzettelijk daarvoor ingerigt is aan het zuidelijk uiteinde van de stad. Dit vermaak is niet nationaal; het bestaat eerst sedert eenige jaren, doch vindt veel bijval, vooral omdat er zoo vele lieden zijn, dien het aan tijdverdrijf ontbreekt. Er was dan ook groote toevloed. Slechts vier paarden dongen naar den prijs, en reden driemaal het plein rond, een weg van ruim een half uur lengte. Deze waren Russische paarden, die geen van allen tegen goede Engelsche wedrenners zouden hebben kunnen loopen.

Naar huis gaande zag ik veel lichten op de straten langs de voetpaden staan. Men zeide mij, dat dit was, omdat een der leden van de keizerlijke familie verjaarde.

Ik ben nu eene week in Moskou geweest, heb reeds vele merkwaardigheden gezien, en het is mij gelukt een

Digitized by Google

goed plan benevens eene beschrijving van de stad te bekomen (*), welke ik beide in Petersburg vergeefs gezocht had. Het is mij daardoor mogelijk geworden, om mij van deze stad een algemeen denkbeeld te vormen. Hare grootte overtreft nog ver die van Petersburg; zij vormt een langwerpig, onregelmatig rond, waarvan de langste middellijn meer dan drie en de omtrek meer dan acht uren bedragen. Daar de inwoners, volgens de laatste opgave in 1830, slechts 333,260 en dus over de 100,000 minder, dan die van Petersburg bedroegen, kan men zich duidelijk voorstellen, waarom de woningen van Moskou veelal niet hoog, dikwijls ver uiteen met tuinen daar tusschen gebouwd zijn, en aan de uiteinden zelfs geheele opene plaatsen, volkomen als op het land, aangetroffen worden. De straten zijn meestal breed, maar zeldzaam regt, en in het algemeen zeer onregelmatig. Hierdoor is het zeer moeijelijk, om ze van elkander te onderscheiden, en ik vind behalve in den Kreml en den omtrek daarvan, benevens eenige wandelingen, den weg nog onherkenbaar. Dit is te meer zoo, omdat men geheel niet te voet kan gaan; alle de afstanden zijn zoo groot, dat men, zelfs vrij snel rijdende, toch veel tijd behoeft, om zich van het eene punt naar het andere te begeven. De gewoonte, om te rijden, is dan ook hier nog algemeener, dan in Petersburg.

Moskou is nog altijd veel eigenaardiger de hoofdstad van Rusland dan Petersburg, en zijne historische herinneringen en overblijfsels geven het ontwijfelbaar een veel hooger belang. Men bespeurt hier veel minder de navolging der andere steden en landen van Europa. Evenwel behoort zij niet tot de zeer oude steden, en klimmen de

(*) Le Cointe de Laveau, Description de Moscou, 2e Edit., Moscou 1835. 2 T. 8°. Dit werk, hoewel vrij oppervlakkig en onvolledig, is toch voor den reiziger veel waard.

Digitized by Google

oudste overblijfsels niet ligt hooger op, dan tot de veertiende eeuw. Vóór de verovering, welke dit land in 1238 aan de Mongolen en Tartaren onderwierp, bestond Moskou, zoo het schijnt, nog slechts als eene weinig beduidende plaats, die sedert kort was aangelegd, en toen als vele anderen werd geplunderd en verbrand. Nowgorod, Wladimir, Kiew en andere waren veel ouder en aanzienlijker. Het was tijdens de Mahomedaansche overheersching, dat zij, als zetel van een Christen grootvorst, ondergeschikt aan den Chan van Kaptsjak, eenige uitbreiding en bloei bekwam. DANIEL, de jongste zoon van ALEXANDER NEWSKI, wordt genoemd als de vorst, die in 1280 de stad begon te herbouwen, en grootvorst DMITRI IV IWANOWITSJ, een der eersten, welke zich aan het juk der Aziaten begon te onttrekken, en die, om zijne overwinningen aan de Don behaald, DONSKOI genoemd wordt, was de eerste, die een muur om den Kreml bouwde. Tot dien tijd toe had de bevestiging alleen uit palissaden bestaan. De echtgenoote van dezen vorst EUDOXIA heeft het Hemelvaartsklooster gesticht, dat ik dezer dagen bezocht heb, en waar zij en de volgende vorstinnen begraven zijn. Deze grootvorst DMITRI heeft van 1362 tot 1389 geregeerd. Moskou bestond in die eerste tijden niet anders dan uit den Kreml, hetgeen alleen beteekent vesting, en eenige voorsteden. Doch nieuwe verwoestingen hebben bijna alles, wat reeds bestond, vernietigd, en de grondlegger van het tegenwoordige Moskou is dezelfde geweest, welke, door het vereenigen van de verschillende Christen-vorstendommen, en door het verdrijven der Mongolen en Tartaren, de grondlegger van het Russische rijk geworden is, namelijk IWAN III WASILIEWITSJ, die van 1462 tot 1505 geregeerd heeft. Onder hem zijn in 1491, door een Italiaansch bouwmeester, die hooge ingekorvene muren en die torens om den Kreml gebouwd, welke men nog aanschouwt. Eenige kerken en kloosters uit zijnen tijd zijn

ook nog aanwezig; maar verre de meeste andere gebouwen zijn van lateren tijd, want meermalen, te weten in 1547, 1571 en 1611 is Moskou eene prooi der vlammen geworden. Polen, zoowel als Tartaren, hebben het die vreesselijke ramp doen ondergaan. Steeds is de Kreml de kern geweest van de herlevende stad.

In de 17e eeuw is Moskou dikwijls door vreemdelingen en bijzonder door Hollanders bezocht. In alle beschrijvingen komt de Kreml als het middelpunt voor, en onmiddellijk daaraan is de wijk, welke toen reeds Kitai-Gorod genoemd werd, en de zetel van den handel was, zoo als zij dit nog is. Men kan die bij de City van Londen vergelijken. De muur, welke deze Kitai-Gorod omringt, werd onder IWAN IV WASILIEWITSJ den verschrikkelijken, in de eerste helft der 16e eeuw gebouwd. Een groot halfrond daar buiten, ten Noorden der Moskwa, vormde de toen zoogenaamde Tzari-Gorod, dat is Tzarenstad, om welke FEODOR IWANOWITSJ in 1585 een steenen muur gebouwd had; een nog grooter halfrond om deze noemde men Skorodom, hetgeen beteekent: in der haast gebouwd. Zuidelijk van de Moskwa waren nog voorsteden, Slobodi. Een muur van hout met 36 poorten vormde een' kring, die het geheel insloot.

In de vorige eeuw is Moskou, wat de hoofdzaak betreft, niet veranderd; maar vele nieuwe gebouwen zijn ontstaan; PETER de Groote liet eene bijzondere Duitsche Slobode bouwen; men begon meer en meer steen tot bouwstof te gebruiken. Evenwel wordt ons de stad bij voortduring voorgesteld als geheel verschillend van andere steden van Europa, door het mengsel van prachtige paleizen van steen met de houten huizen; door de onregelmatigheid van de straten, waarvan vele met hout, andere geheel niet geplaveid waren; bijzonder door het overgroot aantal kerken.

Eene laatste herschepping onderging Moskou, ten ge-

Digitized by Google

volge van den brand, welke in den nacht van den 15 op 16 September 1812 uitbrak, den eersten nadat keizer NAPOLEON zijn hoofdkwartier in den Kreml gevestigd had. Bij het vertrek der Franschen, den 23 October, lieten zij een gedeelte van den Kreml springen, doch, zoo als ik hier boven reeds opgeteekend heb, veel minder dan hunne bedoeling was, door dat de regen het kruid in de mijnen had nat gemaakt, en dit slechts op enkele punten ontvlamde. Moskou is uit die laatste verwoesting herrezen; de Kreml zoo als die geweest was, doch het overige veel minder onregelmatig en voor een grooter gedeelte van steen, alles zaamgenomen veel schooner, doch tevens niet zoo vreemd, en minder van andere steden verschillend dan te voren. De groote afdeelingen herinneren nog volkomen aan die van vroegeren tijd, hoewel sommige namen anders geworden zijn. In het midden is steeds de Kreml en de Kitai-Gorod beide van muren omringd. Het halfrond, dat vroeger Tzari-Gorod, (Tzaren-stad), genoemd werd, heet tegenwoordig Beloi-Gorod, (witte stad). Die naam is ontleend van den witten steenen muur, welke dit gedeelte der stad plagt in te sluiten; doch welke nu geheel verdwenen en door fraai beplante wandelingen vervangen is. De huizen in deze afdeeling der stad zijn algemeen van steen. De grootere kring, welke daarop volgt en zich ook Zuidelijk om de Kreml en de Kitai-Gorod uitstrekt, heet Zemlianoi-Gorod, dat is aarden stad. Deze naam is afkomstig van den aarden wal, welke dit gedeelte der stad plagt te omringen, waarvoor eveneens wandelwegen zijn in de plaats gekomen. Men treft in de Zemlianoi-Gorod gedeeltelijk houten huizen aan, doch ook vele van steen. Een groote krans van voorsteden strekt zich rondom de genoemde deelen der stad uit, en hoewel die alle tot de stad gerekend worden, behouden zij den naam van Slobodi, voorsteden. Een weinig beduidende wal, met eene drooge gracht, meer tot aandui-

Digitized by Google

ding dan tot afscheiding van de grenzen der stad, omringt haar van alle zijden, en door zestien slagboomen, (zastawas), wordt de toegang geopend. De bevolking is in het midden der stad, met name in Kitai-Gorod, vrij digt, en daar is ook steeds levendigheid; doch naar mate men zich van het midden verwijdert, vindt men ruimere opene plaatsen, en eindelijk in de Sloboden groote velden, tuinen en zelfs landgoederen of zomerverblijven, welke nog binnen de slagboomen zijn. De straten zijn veelal slecht geplaveid en in de afgelegene streken ontbreekt het plaveisel dikwijls geheel.

Zondag, 9 Augustus. Elk klooster heeft eenen dag in het jaar groote processie en feest. Heden was die dag voor het Maagden Klooster, Nowo Dewitsjeï Monastir. Het was voor mij merkwaardig zulk een feest bij te wonen. Dit klooster is een der voornaamsten van Moskou, het ligt aan het Zuidwestelijk uiteinde der stad, en vóór hetzelve is eene zeer groote opene plaats, Dewitsjeï polé genaamd. Het bevat acht kerken en een aantal andere gebouwen. Toen ik nabij dit klooster kwam zag ik reeds grooten toevloed van menschen, alle in hunne fraaije zondagsche kleeding, vele vrouwen in de Russische volksdragt. Er was dienst in de voornaamste kerk, en daar was het zoo vol, dat ik er niet lang in kon blijven. Ik had nu tijd, om de andere kerken en de nevengebouwen te bezien, want alles is op zulk een dag voor het publiek open, met uitzondering der woningen van de nonnen. Ik vond overal nieuwsgierigen, maar weinig wat mij bijzonder merkwaardig voorkwam: de kerken zijn klein en wel opgesierd, doch niet, zoo als in Italië, met voorwerpen van kunstwaarde. Men heeft daarvoor zoo weinig zin, dat algemeen de schilderijen, zoodra de kleuren niet meer zeer levendig zijn, worden opgeverwd. even zoo als men bij

Digitized by Google

ons deuren en vensters opschildert. Een ruim veld nabij deze kerken dient tot begraafplaats en is vol van gedenkteekenen. De vrolijke menigte was op deze graven gezeteld, en vormde vele teekenachtige groepen. Het klooster met de kerken en andere gebouwen, benevens de kerkhoven, zijn omringd van een zeer zwaren muur, met schietgaten en torens; op dezen muur konde men nu ook wandelen en van de hoogte de steeds vermeerderende schaar overzien. Op den klokketoren genoot ik een ruimer en inderdaad schoon uitzigt. Eindelijk luidden de klokken en de processie, die 's morgens vroeg van de Hemelvaartskerk in den Kreml gekomen was, kwam uit de hoofdkerk van het klooster, en zette zich weder langzaam in beweging naar de eerstgenoemde kerk. De geheele hooge en lage geestelijkheid nam er deel aan, en het weder begunstigde zeer de vertooning der plegtgewaden. Men zong, en er werden kruissen, schilderijen, relikwiën en andere heilige zaken gedragen, terwijl men als gewoonlijk van waskaarsen voorzien was. Met den wagen konde ik eenige malen vooruit rijden, en op nieuw den trein voorbij zien gaan, zoodat ik zeer naauwkeurig dezen optogt gezien heb. De kleeding is eenigzins verschillend van die in de Latijnsche kerk; doch ik was te weinig met dat onderwerp bekend, en het was mij ook niet van genoegzaam belang, om dit verschil naauwkeurig waar te nemen. Zeer in het oog vallend is de dragt van lange, op den rug en de schouderen afhangende, haren der geestelijken, terwijl men hen, in Katholieke landen, gewoonlijk kort haar ziet dragen. Het volk toont algemeen eerbied voor die geestelijken in hun plegtgewaad, maar geene slaafsche onderdanigheid. Meer nog dan deze kerkelijke vertooning lokt het volk de wereldsche vrolijkheid, die er onmiddellijk mede verbonden is. Een groot aantal tenten en kramen, koordedansers, goochelaars, potsemakers van allerlei aard bevonden zich op de groote plaats vóór het

klooster, waar nu den geheelen dag kermis werd gehouden. Naauwelijks konde men den afloop der processie afwachten, en toen werd de vrolijkheid algemeen. Veel wordt er thee gedronken; eene rij met tenten was daarvoor ingerigt, en eene menigte kramen bieden koeken en gedroogde vruchten aan, die een uitgestrekt vertier vinden; doch bij voorkeur bezoeken de gemeene Russen de tenten met brandewijn, en men zag er reeds kort na den middag die daarvan te veel gebruikt hadden. Het is zonderling te zien, hoe dit genot deze lieden inderdaad gelukkig schijnt te maken. Zoo viel mijn oog op een paar landlieden, met hunne goedaardige gezigten en rond afgesneden haar. Zij overlegden eerst te zamen, zagen hun geld na, en namen hun besluit. Nu gingen ze naar een der houten winkels, waar de »wodka" (brandewijn) in het groot verkocht werd; zij legden den prijs op tafel, want zij waren geene nieuwelingen, en bekwamen daarvoor eene vierkante fles met het geliefde vocht en een glas. Zoo voorzien, zochten zij zich eene geschikte plaats uit op den grond in de schaduw; zetteden zich op hun gemak, haalden uit hun knapzak brood en kaas, sneden zich van elk een stuk, en toen werd de flesch open gemaakt, en het vrij groote glas daaruit met oplettendheid gevuld, zoodat elk een gelijk aandeel bekwam. Doch alvorens te drinken, namen zij eerbiedig den hoed af en maakten een kruis: dit verzuimt een Rus nooit. Zoodra dit verrigt was, ledigde elk op zijne beurt het glas met eene uitdrukking van genot en tevredenheid, zoo als ik het zeldzaam heb waargenomen. Hunne aandacht was geheel op de flesch gerigt, en zoo lang daarin nog wodka was, bekommerden zij zich niets om hetgeen hen omringde. Vele andere groepen trokken mijne aandacht, om het eigenaardige in hun voorkomen; men ziet dit volk bij zulke gelegenheden geheel in zijn karakter. Fijne beschaving straalt daarin natuurlijk niet door, maar eene

Digitized by Google

groote onbezorgdheid en eene zachtheid en beleefdheid, hoedanig men elders onder de lage volksstanden niet ligt aantreft. Men bezocht te midden der vrolijkheid nog steeds de kerken, dit is volgens de voorstellingen der Russen niet in strijd met elkander. Hier zag men dan ook van tijd tot tijd nonnen, en somtijds enkele, die niet oud en leelijk waren; doch die, welke aan de deuren stonden, om geld op te zamelen, behoorden uitsluitend tot de laatste soort, welke ook zonder gevaar met hetzelfde oogmerk in de stad worden uitgezonden. Men ziet ze aan het postkantoor en elders staan, om voor de armen of voor haar klooster te bedelen. In dit klooster, zeide men mij, wonen wel driehonderd vrouwen, doch het kleiner gedeelte slechts zijn werkelijk nonnen. Vele vrouwen van hoogen rang hebben hare dagen in dit klooster geëindigd en liggen hier begraven, onder anderen SOPHIA, de zuster van PETER den Grooten, die hem de heerschappij betwist had, en hier in 1704 stierf; ook EUDOXIA FEODOROWNA, eerste gemalin van dien keizer, welke non werd in 1696, en herwaarts gebragt werd in 1727, waar zij in 1731 stierf.

Het is op dit groote plein voor het klooster, Dewitsjeï polé, dat in September 1826, ter gelegenheid van de krooning des keizers, een groot volksfeest gegeven werd, hetwelk op eene schrikbarende wijze afliep. Men had groote tafels aangerigt; er sprongen fonteinen van wijn, en allerhande vermakelijkheden werden voor de menigte vertoond. Doch het volk viel op dit alles zoo onstuimig aan, en besteeg vervolgens de houten gebouwen en zitplaatsen rondom, welke voor de hoogere standen bestemd, en door deze nog niet geheel verlaten waren, zoodat er groot gevaar ontstond, en elk met schrik de vlugt nam voor den woesten, zeer talrijken hoop, die eindelijk met geweld door de kozakken moest beteugeld worden. ANCELOT heeft dit feest beschreven, en,

Digitized by Google

hoewel men zich anders op zijne berigten niet onvoorwaardelijk verlaten kan, vrij naauwkeurig. Zoo hebben mij ooggetuigen gezegd, welke nog met ijzing spraken van de uitgelatenheid en ruwheid, welke toen bij de lage standen dezer hoofdstad plaats vonden (*).

Er zijn in deze streek der stad, even als in de andere afgelegene gedeelten, verscheidene landhuizen, doch zijn hier nog meer fabrieken.

Ik reed over de Smolenski-rinok (markt van Smolensk), waar vele landlieden met hunne zeer eenvoudige, plompe wagentjes vergaderd waren.

Het Weduwenhuis is eene der gestichten van keizerin MARIA FEODOROWNA, en bestaat sedert 1803. Het gebouw is ruim en goed gelegen. Het is bestemd voor weduwen van militairen en beambten, waarvan toch een veel grooter getal buiten dit huis, maar uit hetzelfde fonds, ondersteund wordt. Zoo men mij zeide, is het geheele getal 400, volgens DE LAVEAU zoude het 600 bedragen. Hiervan zijn er 95 in dit huis, met 15 kinderen, welke, als zij wat ouder zijn, in opvoedingsgestichten worden opgenomen. Zoo het mij voorkwam, wordt voor deze vrouwen uitstekend goed gezorgd, en zijn zij ook zeer vergenoegd. Ik zag er eene vrouw van 120 jaren, zij was blind, bijna geheel doof en onnoozel, evenwel was zij nog vrolijk. Men zeide mij, dat zij afwisselend 24 uren slaapt en even zoo lang waakt.

Diegene onder deze weduwen, welke nog jong en sterk genoeg waren, behoorden meestal tot eene vereeniging, welke door dezelfde keizerin daargesteld is, en sedert 1818 bestaat, namelijk die der Barmhartige zusters. Haar getal bedraagt 50 en, in navolging van hetgeen in Katholieke landen plaats heeft, wijden zij zich aan het oppassen van zieken. Zij dragen een bruin kleed, en een gouden kruis

(*) ANCELOT, Six mois en Russie. Paris 1827. p. 404.

Digitized by Google

aan een groen lint om den hals. Hoewel deze instelling aan de Grieksche kerk vreemd is, heeft men toch ingevoerd, dat de Barmhartige zusters met zekere plegtigheid worden ingewijd, nadat zij zich vooraf in het Ziekenhuis der armen hebben geoefend. Zoo men mij zeide, kwijten zich deze weduwen in hospitalen en elders zeer wel van haar werk van barmhartigheid.

In ditzelfde huis, en gedeeltelijk onder hetzelfde toezigt, bevindt zich eene afdeeling der vondelingen; doch hiervan zal ik nader spreken.

Ik at dezen middag bij den heer R. in het dorp Pakrowski, anderhalf uur buiten de stad. Dit dorp is zeer lief gelegen, in de nabijheid van groote bosschen. Hierom is het zeer gezocht, en vooral Duitsche familiën brengen er gaarne den zomer door. Doch het behoort aan eene weduwe GLEBOW, welke het als fideicommis bezit en de boeren zijn lijfeigen, zoodat men er geene woning in eigendom kan verkrijgen, en zelfs niet met zekerheid huren. Men behelpt zich met een gedeelte van een boerenhuis, dat men op eigen kosten bewoonbaar laat maken, doch zoo goedkoop als mogelijk, dewijl men nimmer zeker is, het volgend jaar eenig genot van het gemaakte te zullen hebben. Dit veroorzaakt een zonderling overleg, om regt luchtig en weinig duurzaam te bouwen. Desniettemin leeft men er aangenaam en op zijn gemak. Ik maakte nu ook kennis met Mevrouw R., die van Duitsche ouders in Rusland geboren is, eene bevallige en geestige vrouw. Zij had het vorig jaar in Scheveningen de baden gebruikt, en verhaalde zeer aardig van haar verblijf aldaar. Hoewel niet Russisch van afkomst, had zij Russische vaderlandsliefde; hetgeen bij mij de meening bevestigde, dat de Duitschers in dit land na korten tijd Russen worden; iets dat mij ook zeer natuurlijk voorkomt.

Er waren behalve mij twee Franschen en een Duitscher, en men was spraakzaam en vrolijk. Na het eten deden wij

16

Digitized by Google

eene groote wandeling, onder anderen naar een landgoed Lisawetina, in een naburig dorp Iwankowa.

Maandag, 10 Augustus. Ik bezocht dezen morgen den heer Dr. R., aan wien ik eenen brief van den heer H. had medegebragt. Het kwam mij voor, dat hij met de zijnen eene lieve Russisch-Duitsche familie uitmaakt. Zij spraken nog Duitsch, maar de moeder en de kinderen behoorden reeds tot den Griekschen godsdienst. Deze overgang is voor de nationaliteit beslissend; de hervormden doen dien gewoonlijk zonder veel weêrzin; niet zoo de Roomschen. Bij gemengde huwelijken tusschen Duitschers en Russen is de overgang tot de heerschende kerk onvermijdelijk; niet voor henzelven, maar voor hunne kinderen. Want zoodra een der ouders tot de Grieksche kerk behoort, moeten alle de kinderen daarin opgevoed worden.

Het hospitaal van Sjeremetjew is, zoo als ik reeds heb opgeteekend, het tweede, dat door een privaatman gesticht is. Het werd geopend in 1810. Uitwendig is het een uitstekend schoon gebouw; doch, zoo als men mij gezegd heeft, is het bestuur in de laatste jaren niet zeer goed geweest, zoo dat het thans bij de andere ziekenhuizen achterstaat. Ik vond er een jong man, die mij zeide, dat hij sedert kort opzigter geworden was, en dat hij hoopte, de orde, die eenigzins verwaarloosd was, spoedig geheel hersteld te zien; waartoe hij met de geneesheeren vlijtig werkzaam was. Hij was een prins SCHALOFSKOY (zoo schreef hij zijnen naam). De zalen, die ik met hem doorging, waren zeer schoon, en de zieken waren er ruim en luchtig geplaatst. Alleen de zindelijkheid was niet zoo volkomen als elders. De overige zalen waren ook bij uitstek schoon; zij zijn tot verschillende einden bestemd: eenige voor oude en ongeneeslijke lieden, welke hier blijvend gehuisvest worden. Behalve deze twee soor-

Digitized by Google

ten van liefdadigheid, heeft het fonds van dit hospitaal, dat jaarlijks meer dan 150,000 Roeb. bedraagt, nog de bestemming, om 50 arme familiën te ondersteunen, 30 arme meisjes jaarlijks uit te huwelijken, voor arme werklieden gereedschappen te koopen, enz. Zulke instellingen geven van het karakter der voornaamste Russische edelen een gunstig denkbeeld.

Ik ging heden op nieuw in de Universiteit, op uitnoodiging van den heer D., die zich toch weinig met mij bezig hield. Een Duitscher, met name PETROSILIUS, geleidde mij in de Bibliotheek, die niet zeer rijk is, maar zeer systematisch geordend door den heer REUSS, opperbibliothekaris, wiens ondergeschikte mijn leidsman was. Het wetenschappelijk systema, dat ten grondslag aan de verdeeling gelegd is, kwam mij zeer zonderling voor; daaruit sproten tien hoofdafdeelingen voort, die toch zoo tamelijk praktisch aanwendbaar zijn, te weten: 1. Pantologici et polylogici, 2. Theologici, 3. Fundamentales (philosophen), 4. Physiognostici, 5. Historici, 6. Juridici, 7. Medici, 8. Bellici et quaestuosi, 9. Philologici, et de artibus elegantioribus, 10. Paedagogici et Politici. Volgens den heer REUSS, bevatten no. 2 en 3 de goddelijke en niet-goddelijke wetenschappen, no. 4, 5 en 6 de doctrinae, en no. 7, 8, 9 en 10 de artes. Er wordt door de Regering, behalve eenige geschenken, slechts 500 roebels 's jaars voor aankoop van boeken toegestaan. Ook wordt er van de boeken zeer weinig gebruik gemaakt. Drie genootschappen, welke in eenig verband staan tot de Universiteit, hebben bijzondere bibliotheken, die ook hier geplaatst zijn: dat voor Russische literatuur, dat voor Russische oudheden, en dat voor natuur-wetenschappen.

Zeer merkwaardig is het Museum van den beroemden LODER, dat ook aan de Universiteit behoort; het munt vooral uit door pathologische en osteologische voorwer-

Digitized by Google

pen, en eenig in hunne soort, zegt men, zijn de fijne microscopische voorwerpen betrekkelijk de anatomie, waarvan men mij eenige vertoond heeft.

Zoo men mij zeide, waren er tot nog toe twee honderd studenten op kosten der kroon, doch zal voortaan dit getal veel minder worden.

De Regering staat voor de hoogeschool 150,000 roebels jaarlijks toe, en het bevoorregte dagblad van de Universiteits-drukkerij levert nog 100,000 roebels op. Sedert kort is de graaf STROGANOW curator dezer Universiteit geworden.

Even als te Petersburg, zijn hier marktplaatsen, waar diegenen, welke dienst of werk zoeken, zich komen aanbieden. Ik vond het belangrijk genoeg, die te bezoeken. ERMAN zegt, dat hij ze vond op de Roode of Schoone Plaats (Krasnaja Plosjtsjad); daar waren zij nu niet meer; maar de mannen waren nabij de Ilinski worota; de vrouwen op eene vierkante plaats, Wolnoje mesto genoemd, niet verre van daar. Het gezigt van deze laatste vooral maakte een' onaangenamen indruk op mij. Zij lagen meestal uitgestrekt op den grond, met het hoofd op een bundeltje kleêren. Het moet eenige gelijkheid hebben met de slavenmarkten; evenwel is hier geen handelaar, die de menschen verkoopt; zij verhandelen zich zelve, met verlof van hunne eigenaars; en zeer zelden verkoopen zij hunne personen; gemeenlijk verhuren zij zich.

Niet ver van hier is de Tolkin rinok (Luizenmarkt). Ik vond die, even als in Petersburg, bijzonder volkrijk en levendig; vele vrouwen gingen op en neder met alle soorten van kleederen omhangen, die zij te koop aanboden. Men ziet hier de geringste lieden zich van eenige stukken van nooddruft of opschik voorzien. Het is, zoo mij voorkomt, eigenaardig bij de Russen, niets verloren te laten gaan.

Digitized by Google

Ik bezocht een der voornaamste Badhuizen, nabij de Steenen brug. Daar het nu de tijd van baden niet was, konde ik alles goed zien. Die inrigtingen zijn menigvuldig beschreven. Zij zijn zeer eenvoudig. Elke badkamer is van middelbare grootte, en rondom met hout bekleed. In eene groote kagchel of oven wordt hout gestookt, boven dit vuur liggen op ijzeren staven een aantal groote keisteenen, welke door de hitte bijna gloeijend worden. Wanneer nu het bad gebruikt zal worden, werpt men op deze steenen water, dat terstond in damp verandert, welke de badkamer vervult. Het verblijf in dezen heeten waterdamp doet geweldig zweeten. Rondom de badkamer zijn trappen en banken; naar mate men hooger klimt is de warmte sterker, en zij, die het verkiezen, strekken zich op de banken uit. Een groote hoop met boschjes van berkentakken lag gereed; elk neemt er een mede in het bad, om zich daarmede het ligchaam te vrijven of schuren; de rijkeren laten zich door bedienden, die tot de baden behooren, met zulke berkentakken slaan en vrijven; dikwijls ook met zeep afwasschen. Zeer gewoon is het ook om, wanneer men geheel bezweet is, zich koud water over het hoofd te laten werpen; dit moet bijzonder aangenaam en versterkend zijn; en, zoo men zegt, niet gevaarlijk, dewijl het zweet dadelijk op nieuw uitbreekt. Ik dorst mij aan deze proeven niet blootstellen, en vond de badkamer, welke met waterdamp vervuld was, reeds zoo heet en benaauwd, dat ik mij verwonderde, hoe men het er eenigen tijd in konde uithouden. Voor de geringe lieden kosten deze baden slechts 14 kopeken, voor de rijkeren 2½ tot 5 roebels. Dit laatste kosten ook de gewone baden in wannen, en daarvan maakte ik gebruik; zij waren zeer goed. De dampbaden zijn volstrekt behoefte voor de Russen; men vindt ze ook in de kleinste dorpen, en niet ligt verzuimt iemand, om althans eens in de week gebruik daarvan te maken. Deskundigen

Digitized by Google

meenen, dat het inderdaad nuttig is, indien men maar niet al te menigvuldig of al te heet baadt.

Mijn loonbediende bragt mij dezen namiddag in den tuin van een rijk man, met name ERDSJENSKI, welke het publiek toelaat, om daarin te wandelen. Ik vond er weinig merkwaardigs; men had met groote kosten allerhande versiersels aangebragt, die toch meestal in kleine spelerijen bestonden, zoo als gekleurde beelden van menschen en dieren, tentjes enz. Eenigzins herinnerde dit aan den oud-Hollandschen smaak; ook waren er schoone bloemen (*).

Dezen avond wandelde ik in den Alexanderstuin aan den voet van den Kreml. Hij bestaat eerst sedert eenige jaren, en werd door den overleden keizer aangelegd, op de plaats, waar een riviertje, de Neglinna, in de Moskwa vloeide, doch zoo langzaam, dat er zich eene moeras van stilstaand water vormde. Nu is dit overwelfd, en eene allerliefste wandeling daarover heên gemaakt. Zij is met smaak beplant en met schoone bloemen versierd; de helling van den Kreml is met gras bedekt. Banken staan op verschillende hoogten, en alles is volmaakt in orde gehouden. Deze tuin is zoo goed gelegen, midden tusschen de bevolktste wijken der stad, dat men er bijna altijd wandelaars aantreft.

Ook aan de zijde der Moskwa maakte men fraaije wandelwegen op de helling van den Kreml.

Dingsdag, 11 Augustus. De heer R. bragt mij in het Technologisch Instituut, waarvan hij geneesheer is, en maakte mij bekend met den heer OTT, den directeur, welke mij alles naauwkeurig heeft gewezen. Dit instituut

---

(*) Zoo als ik zie, noemt de Hr. MEIJER den eigenaar van dezen tuin OSTROGRATSKI. Russische Denkmäler II. 85.

Digitized by Google

heeft veel overeenkomst met dát van Petersburg, het is ook bestemd, om praktisch bekwame werkmeesters en ambachtslieden op te leiden. Het is eigenlijk reeds door MARIA FEODOROWNA gesticht, in betrekking tot het vondelingshuis, doch eerst in 1832 is het geopend. Het gebouw is als een paleis; in zeer schoone zalen worden de kweekelingen gehuisvest en onderwezen. Hun getal bedroeg nu ruim 200, doch het zal op 400 gebragt worden. 200,000 roebels zijn voor de jaarlijksche uitgaven bestemd. Des morgens van 6 tot 10 en 's namiddags van 4 tot 7 ure worden deze kinderen in de werkplaatsen geoefend, en 's morgens van 10 tot 12 en 's namiddags van 2 tot 4 ure ontvangen zij schoolonderwijs. Uit hetgeen ik van deze opleiding vernam, kwam mij voor, dat men hier wat meer praktisch is dan in Petersburg. In de school zag ik bijzonder goed teekenen; en veelsoortig was het werk in de arbeidszalen; ik zag hen onder anderen kaarden maken, koper gieten, voorwerpen van bordpapier vervaardigen. Speelgoed maken zij om te verkoopen, de meeste andere voorwerpen dienen tot nog toe voor het huis of voor andere gestichten. Het onderwijs wordt meer volledig en duurt ook langer, wanneer zij goede vorderingen maken; zoodat men verwachten kan, dat zij bekwame meesters zullen worden; anders ontslaat men ze reeds vroeger, om bij werkbazen als arbeiders in dienst te treden. Wat ik van de huiselijke inrigting zag, kwam mij zeer goed voor: slaapzalen, keuken, waschhuis, enz. De ziekenzalen waren bijna ledig. Ik zag hier nu ook een zeer goed Russisch bad; — des zomers baden de jongens in de rivier. Regelmatig worden hier alleen vondelingen opgenomen.

Ik bezocht vervolgens het Vondelingshuis, eigenlijk Keizerlijk Opvoedingshuis; want de menschlievendheid had aanleiding gegeven, om den eersten naam in de stukken van de regering te vermijden; doch de gewoonte heeft dien naam van vondelingshuis toch doen aannemen. Daar het

Digitized by Google

het in de hoofdzaak met dat van Petersburg overeenkomt, behoef ik hier niet zoo vele bijzonderheden op te teekenen.

Het gebouw is opzettelijk daarvoor opgerigt en, hoewel het ontzaggelijk groot is, en 2228 vensters heeft, is het plan nog niet geheel ten uitvoer gebragt. Aan den ingang staan twee groepen van beelden, voorstellende de liefdadigheid, welke de verlatene kinderen tot zich neemt, en de wijsheid, welke ze onderrigt. Beide schenen mij goed gelukt te zijn.

Het laatste kind, zoo als ik in het boek zag, was opgenomen onder nummer 4506 van het loopend jaar. Den vorigen dag waren er 20 ingekomen.

De zalen, waar de kinderen bij de minnen zijn, waren hier ook in de beste orde. In de ziekenzalen alleen vond ik de lucht niet zeer goed. Men zeide mij, dat men meestal voor minnen getrouwde vrouwen van het land neemt, welke dikwijls hetzelfde kind, dat zij gezoogd hebben, vervolgens bij zich besteed bekomen. Deze minnen ontvangen hier 50 kopeken daags (ruim 25 cents), behalve kost en kleeding. Thans waren er ruim 500. In de stad besteedt men zeldzaam anders dan bij de ouders (eigenlijk bij de moeders, en bij oogluiking ook wel bij gehuwde ouders). Het getal van deze bedroeg nu 1705 jongens en 1498 meisjes. Het land rondom is in 13 distrikten verdeeld, en voor elk is een opzigter. Daar waren nu besteed 10763 jongens en 13675 meisjes. Men betaalt daarvoor beneden de 10 jaren 5 roebel 's maands, van de 10 tot de 17 voor de jongens, tot de 15 voor de meisjes, $1\frac{1}{2}$ roebel 's maands. Het is niet zeer zeldzaam, dat de landlieden, welke meestal kroonsboeren zijn, deze kinderen als de hunne aannemen. Men is ook begonnen eene kolonie van vondelingen aan te leggen, die is in het gouvernement Saratow, en daar bevonden zich nu 413 mannelijke en 412 vrouwelijke bewoners. In het technologisch instituut, waar-

Digitized by Google

van ik hierboven gesproken heb, waren nu 208 jongens uit dit huis.

Hier worden even als in Petersburg diegene, voor welke men bij het inbrengen wat betaalt, van de andere onderscheiden, men noemt ze hier »pensionnaires." Men geeft hier slechts 160 roebels, om een kind dit voorregt te bezorgen. Deze pensionnaires worden eerst op het land besteed, of wel bij de ouders, en van hun 4de tot hun 9de jaar worden zij opgevoed in het weduwenhuis, waar ik hen voor eenige dagen gezien heb. Daar waren 42 jongens en 57 meisjes. Zij leeren daar Russisch lezen en schrijven. Het kwam mij voor, dat uitstekend goed voor deze kinderen gezorgd wordt. In schoone luchtige zalen zag ik ze eten en vervolgens spelen; een tuin is bij het huis. Voedsel, kleeding, ligging, alles was goed, en volmaakte zindelijkheid heerschte algemeen. Evenwel waren vele dezer kinderen ziek of zwak, en de geneesheer zeide mij, dat de gewoone ziekte, welke bij het Russische volk veel plaats heeft, de scrofula, bij deze vondelingen bijna niet uit te roeijen is.

Deze kinderen, ook die, welke bij de moeders besteed zijn geweest, komen vervolgens in het groote vondelingshuis terug, jongens zoo wel als meisjes, om eene zeer zorgvuldige opvoeding te bekomen. Hun getal bedroeg thans 979, waarvan 451 jongens en 528 meisjes. De jongens leeren Fransch, Duitsch, Latijn; zij worden bestemd voor de Hooge school, de heelkundige en andere dergelijke scholen, en in het algemeen voor den staatsdienst. Deze waren nu niet hier maar op eene Datsje of landgoed, dat bestemd is tot bevordering van de gezondheid der vondelingen; de jongens en de meisjes gaan daar beurtelings eene maand doorbrengen. De meisjes worden tot verschillende bestemmingen opgeleid: die den besten aanleg en een goeden aard hebben, vormen de Wetenschappelijke klasse; haar onderwijs is zeer volle-

Digitized by Google

dig en zij zijn bestemd, om onderwijssters in de familien (gouvernantes) te worden. Haar getal bedroeg 150. Wat ik daarvan zag, was bijzonder goed: schrift, teekeningen, borduurwerk; ook in de schoolen, Fransch, Duitsch, aardrijkskunde, enz. Zij waren uitstekend net in het groen gekleed, eenige, die haren leertijd volbragt hadden, in het rozerood; zulke, die reeds begonnen hadden als onderwijssters werkzaam te zijn, in het wit. Deze klasse was de bloem van het gesticht en zij had werkelijk een zeer gunstig voorkomen; men konde niet twijfelen, of alle zorg werd aangewend, om deze meisjes eene volkomene, beschaafde opvoeding te geven. Zij blijven hier tot dat zij 22 jaar oud zijn, en worden dan niet in Moskou maar in provincie-steden of op het land geplaatst. Het bestuur maakt voor haar de overeenkomst en zorgt, dat die nagekomen wordt; ook blijven zij nog zes jaren, als tot het huis behoorende, onder de bijzondere bescherming van het bestuur daarvan. Alle twee jaren worden er ontslagen; dit zoude nu spoedig plaats vinden en wel van 22. De aanvragen overtroffen steeds zeer ver het getal der ontslagenen; zoodat men zoude trachten om er meer voor deze bestemming op te leiden.

Sedert men begonnen is hier onderwijssters te vormen, zijn er reeds 120 ontslagen. Het nut, dat hierdoor kan gesticht worden, is niet twijfelachtig; maar is de uitslag toch wel in verhouding tot de middelen?

Zij, die minder aanleg of minder vlijt en goeden wil hebben, komen in de klasse van toekomstige kindermeisjes, of wat beter onderrigte dienstmaagden: Arbeids-klasse. Deze bedroeg ongeveer 300. Zij worden meer aan het huiswerk gewoon, leeren toch nog tamelijk veel, zoodat zij ook eenig onderwijs kunnen geven en bij gunstige omstandigheden eenigzins als gouvernantes kunnen geplaatst worden, maar haar onderwijs is veel minder volledig dan dat der eerste klasse. Zij waren in het blaauw gekleed.

Digitized by Google

Onder beide klassen waren eenige weezen, die eigenlijk geene vondelingen, maar door keizerlijke gunst toegelaten waren. Doch sedert eenigen tijd waren nu ook 50 meisjes van officieren door den keizer herwaards gezonden, en daarmede was men zeer verlegen. Bijna geene konden in de eerste klasse geplaatst worden; en, omdat zij den rang van adel hadden, kon men ze ook niet in de arbeidsklasse brengen; men moest ze dus afgezonderd houden, zonder veel uitzigt op goeden uitslag, dewijl zij zoo zeer verwarloosd uit het ouderlijk huis waren aangekomen.

Eene kleine klasse vormden die, welke goeden aanleg hadden, en tot onderwijssters in de muziek werden opgeleid. Haar getal bedroeg 15, welke fraaije proeven van gezang en van het piano-spelen gaven.

Eene bijzondere klasse maken die uit, welke tot vroedvrouwen worden opgeleid. Zij ontvangen gedeeltelijk het gewone wetenschappelijk onderwijs, leeren Duitsch, maar geen Fransch, en worden vervolgens geoefend in de inrigting voor gehuwde kraamvrouwen, waarin ik deze kweekelingen aantrof. Die inrigting is niet groot, maar schijnt in zeer goede orde. Er worden hier 50 tot 60 vrouwen jaarlijks verlost, terwijl in de inrigting voor ongehuwde moeders ongeveer 1100 verlossingen jaarlijks plaats hebben. In dit laatste gedoogt de geheimhouding niet dat een vreemdeling worde toegelaten. Ook de kweekelingen komen niet hier. In deze klasse bevonden zich thans 48 vondelingen. Wanneer zij genoegzame bekwaamheid verkregen hebben, worden zij als vroedvrouwen in provinciesteden of op het land geplaatst, en moeten gedurende zes jaren haar beroep uitoefenen op de plaats, die de regering haar aanwijst.

Merkwaardig was het alle deze meisjes het middagmaal te zien houden. In de volkomenste orde, en toch zonder stijfheid, kwamen zij in de zeer groote zaal, ruim

450 in getal, en stelden zich in rijen langs de tafels. Nu hieven zij het gezang aan, dat aandoenlijk schoon klonk; daarop waren zij in een oogenblik gezeten en het eten werd opgedragen. Dit was eenvoudig en goed: koolsoep, vleesch en gort met brood, de drank was kwas. In korten tijd was het afgeloopen, en even regelmatig begaven zij zich alle naar de vertrekken, waar zij na 't eten spelen; bij goed weder spelen zij op opene plaatsen. De slaapzalen lieten, wat de reinheid en goede lucht betreft, niets te wenschen over; in elke slapen 35 kinderen, alle op stroo. In Petersburg slapen zij op matrassen.

Aan het hoofd van de opvoeding dezer meisjes staat Frau von Ceumern, in Siberië geboren van Duitsche ouders, eene fijn beschaafde en zeer onderrigte vrouw. Ik konde niet anders dan veel, wat ik hier gezien had, bewonderen.

Uit de registers heeft men mij eenige bijzonderheden medegedeeld. Het geheele getal der vondelingen in en buiten dit huis bedroeg thans 30,472. In 1764, het eerste jaar, zijn er ingebragt: 523 kinderen. Dit is toegenomen als volgt:

In	1774	1284.
»	1784	1091.
»	1794	1551.
»	1804	2742.
»	1814	2387.
»	1834	8312.

Aan 't einde van 1834 bedroeg het geheele getal der opgenomene kinderen 191,436.

De groote toeneming in de laatste jaren kan gedeeltelijk daaraan worden toegeschreven, dat men in 1828 de meeste vondelingshuizen in de provinciën heeft afgeschaft.

Omtrent de sterfte waren de opgaven te onbestemd, om er eenige gevolgen uit te trekken.

Te gelijk met mij bezochten het vondelingshuis de graaf en gravin PANIN, een beroemde naam.

Digitized by Google

In het voorbijgaan bezag ik de nieuwe Fransche Katholieke kerk, welke men bezig was te bouwen. Zij is zeer net en overtreft ver de oude, die er nog naast staat.

Dezen avond bezocht ik den heer K. op zijn landhuis, gelegen aan het groote Valkenplein, Sokolnitsje Polé. Het plein draagt dien naam, omdat hier de keizerlijke valken werden gehouden. Dit heeft voortgeduurd tot dat de tegenwoordige keizer in 1826 de valkenjagt heeft afgeschaft. Sedert heeft men hier, hoewel het nog in de stad is, vele buitenverblijven aangelegd, en daaronder behoort dat van den heer K.; eene goede woning van balken met een' fraaijen tuin, waarin vele schoone Hollandsche bloemen stonden, ook vele dalia's, die men hier géorgines noemt. Men is hier aan het einde der stad en daarbij is veel bosch. Een onbeduidende wal met eene ondiepe drooge gracht maakt de afscheiding uit; zoo dat men, om naar buiten de stad te komen, op vele plaatsen kan overstappen, zonder dat men tot aan een slagboom behoeft te gaan.

Woensdag, 12 Augustus. Ik bezocht dezen morgen het Stedelijk Ziekenhuis, het nieuwste van Moskou. Het is op eene ruime plaats, ver van het midden der stad en geheel doelmatig gebouwd. De beroemde LODER heeft de inrigting bestuurd; in 1833 is het geopend. Er zijn 450 bedden en nu waren er 325 zieken. 150 worden geheel voor niets verpleegd, 300 tegen betaling van 15 roebels in de maand. De laatste zijn vooral lijfeigenen, voor welke hunne heeren verpligt zijn te zorgen; de eerste zijn arme vrijen; daaronder zijn zes plaatsen voor gewezene officieren en twaalf voor allerhande zieken, als bijzondere stichting der familie AKINFIEW. Zieken buiten het huis worden hier niet bijgestaan. Dit ziekenhuis be-

Digitized by Google

hoort tot de schoonste die ik gezien heb; de zalen waren van verschillende grootte; 17 was het hoogste getal der zieken in dezelfde zaal, en dit klom af tot vertrekken voor één alleen. De gangen waren breed, en overal waren fonteinen, die ruim voorzien waren van frisch water, dat door middel van een stoomwerktuig tot boven op het dak gebragt wordt. In alle zalen heerschte goede lucht. Aan het hoofd van dit ziekenhuis staat thans Prof. EVENIUS.

Onderweg zag ik een transport van gevangenen bestemd voor Siberië. Die gingen te voet, slechts enkele waren geketend, naar evenredigheid waren er weinig vrouwen bij. Voor de zieken en zwakken zijn enkele wagens bij elk transport. Eenige soldaten te voet maakten de bedekking uit. Er is bij den Musschenberg een bijzonder verblijf voor deze gevangenen. Het is ten tijde der Cholera opgerigt, om de gewone gevangenis voor besmetting te beveiligen, en sedert is het aangehouden.

Het is moeijelijk om eenige kennis te erlangen van de vormen van het bestuur en de regtspleging in Rusland. Hiertoe tracht ik door boeken en gesprekken te geraken. Doch het is mij ook merkwaardig, mij van het uitwendige der vergaderingen en inrigtingen der regerings-collegien eenig denkbeeld te kunnen vormen. Het toeval doet mij nu en dan bureaux en andere zetels van beambten bezoeken, en ik heb reeds eenige opmerkingen, bij zulke gelegenheden gemaakt, opgeteekend. Heden heb ik mijne kennis in dit opzigt eenigzins uitgebreid door de gedienstigheid van den heer Z........, welke mij vooral de plaatsen der Russische geregtigheid deed bezoeken. Ik wil er enkele punten van opteekenen.

Van den Senaat zijn hier drie afdeelingen, de 6de, 7de en 8ste. Zij vormen opperste geregtshoven voor een aantal gouvernementen. Een groot gebouw in den Kreml is vóor den Senaat bestemd; wij bezochten het, en zagen eene groote menigte zalen, waarin, rondom vele tafels,

Digitized by Google

klerken zaten te schrijven, terwijl men in kasten langs de muren eene zee van papieren zag. Alles wordt schriftelijk behandeld, en de vergaderzalen zijn dus niet open voor het publiek; maar de belanghebbenden en de schrijvers gaan zoo veel in en uit, dat men bijna onbemerkt het genoegen hebben kan, om de Senatoren van het groote rijk in hunne met goud geborduurde rokken te aanschouwen.

In verschillende gebouwen zagen wij de andere collegien. Het Crimineel Geregtshof »Oegolownaja palata" heeft zijn regtsgebied over het gouvernement of de provincie Moskou, doch oordeelt uitsluitend in hooger beroep, over de zaken, welke voor de regtbanken der kreitsen of distrikten reeds behandeld zijn. Door eene voorzaal komt men in een groot langwerpig vertrek, waar aan beide zijden tafels staan met vele schrijvers. Aan het einde van dit vertrek is de vergaderkamer van het hof, en alleen met glazen deuren daarvan afgezonderd. Er waren slechts twee raadsheeren, kennissen van mijnen leidsman, zoodat het ons vrijstond binnen te treden. De kleeding van deze regterlijke ambtenaren was als gewoonlijk militair. De vergaderkamer was zeer eenvoudig. Hier zag ik nu op tafel staan de Geregtsspiegel, welke ERMAN in Dorpat gezien had, en waarin hij een overblijfsel van oude Slawische instellingen meent te vinden; hetgeen in de Dorpater Jahrbücher reeds als eene dwaling is aangeduid. Dit stuk is evenwel merkwaardig; het is een overeindstaand prisma, ongeveer twee voet hoog en elke der drie zijden nog geen voet breed. Daarop zijn bevestigd drie wetten (Oekazen) van PETER I, bevattende algemeene voorschriften: de eerste hoe elke regtbank moet ingerigt zijn, de tweede hoe zich de regters, en de derde hoe zich de partijen behooren te gedragen. Bovenop zijn deze geregtsspiegels met keizerlijke adelaars versierd. Het doel is om steeds aan die voorschriften te herinneren, en het is eene vaste bepaling,

dat overal, waar regt gesproken wordt, zulk een geregtsspiegel op tafel moet staan.

Op dezelfde wijze ingerigt vond ik het hoog Burgerlijk Geregtshof, »Grasjdanskaja palata," doch veel grooter was het getal der schrijvers en de toevloed van menschen. Dit komt, zoo men mij zeide, behalve door de meerdere regtsgedingen, die van verschillende lagere regtbanken hier in hooger beroep beslist worden, door dat vele overeenkomsten van koop en andere hier gepasseerd worden. Dit geregtshof is als het voorgaande, alleen voor hooger beroep en voor het gouvernement Moskou.

De Financie-kamer, »Kazennaja palata," heeft het bestuur over alles wat tot de belastingen en andere rijksinkomsten behoort, ook de rijksgebouwen enz. Zij oordeelt ook als geregtshof over strijdvrageu tot diezelfde onderwerpen betrekkelijk, en van hare uitspraken valt hooger beroep aan den Senaat. Zij strekt zich uit over het geheele gouvernement Moskou.

Vele andere collegien zijn te gelijk besturend en regterlijk, zoo is bij uitstek het Bureau der policie, »Oeprawa blagotsjinia." Hier worden kleine misdrijven dadelijk beoordeeld en gestraft, ook zelfs over schulden van weinig belang regt gesproken. Voor zaken van meer gewigt geschiedt hier het eerste onderzoek, en wordt de verdere behandeling naar de regtbank verwezen, waar die thuis behoort. Ook heeft hier de uitvoeriug van de uitspraken der andere regtbanken plaats. Ik vond er, zoo als men verwachten kan, grooten toeloop van volk en niet van de beste soort. De geregtsspiegel stond hier ook op tafel.

Er zijn, behalve de genoemde regtskollegien, Regtbanken van eersten aanleg voor den kreits of het distrikt, te weten een voor den adel en de landlieden, een voor de kooplieden, en een voor degenen, die niet in het distrikt thuis behooren. Zij oordeelen in burgerlijke en in strafzaken,

De leden worden door den adel, de kroonsboeren en de kooplieden gekozen, voor de vreemden door den Senaat. Ik zag van deze regtbanken, die voor de kooplieden, waar een vriend van den heer Z., koopman als hij, maar met een goudgeborduurden rok en een degen op zij, als regter zat. Men noemt deze regtbank doorgaans: Magistraat »Doema," omdat zij uit de leden van de stedelijke regering gekozen wordt.

In het belang der minderjarigen zijn Voogdengeregten, of zoo als wij het plagten te noemen momboorkamers. Die zijn voor den adel over het distrikt, en voor de kooplieden over de stad. Zij bezorgen de aanstelling van voogden en het rigtig bestuur der eigendommen; beslissen over strijdvragen, welke daarover ontstaan. Ik bezocht van deze geregten het stedelijke, waar veel schrijvers en ook de regters, in een zeer eng lokaal, van werk overladen schenen te zijn. Een groot aantal menschen kwam hier met de regters en de schrijvers spreken, en men konde bemerken, dat de belangen van vele familiën hier behandeld werden, zoo als mijn leidsman mij dit ook bevestigde. De opoffering voor kooplieden, welke gekozen worden, om deze moeijelijke werkzaamheden voor niet waar te nemen, is zeer groot, en vele trachten er zich aan te onttrekken. Ongelukkig wordt dan niet zelden het meeste werk overgelaten aan ondergeschikte beambten, die slecht betaald worden, maar zich door slinksche wegen ruime belooningen bezorgen.

Wij bezochten nu nog het Gewetensgeregt »Sowjestnoi soed", bestemd om uitspraak te doen, wanneer men geene bewijzen heeft, maar zich op het woord beroept. Het legt in zulke gevallen veelal aan eene der partijen den eed op. In vele andere zaken kan men ook voor deze regtbank roepen, doch dan is het alleen tot bevrediging, en is de onderwerping aan de uitspraak vrijwillig.

Digitized by Google

De leden dezer regtbank worden om de drie jaren uit den adel, de kooplieden en de kroonsboeren gekozen.

Behalve deze is er nog een Mondeling geregt »Slowesnoi soed," dat op kleine schuldvorderingen dadelijk, zonder eenige vormen van regtspleging, uitspraak doet. Dit is niet eene bevrediging, waaraan men vrijwillig voldoet, maar de uitspraak is gebiedend.

Eindelijk zag ik het Zesstemmig geregt »Sjestiglasnaja doema", eene stedelijke inrigting. Het bestaat uit zes mannen uit verschillende standen gekozen, en belast met de bezorging van hetgeen tot bevordering der gezondheid, der veiligheid en het genoegen in de stad vereischt wordt. Veel wordt gebouwd, opgeruimd en verfraaid door dit collegie. Daarvoor schrijft het bijzondere belastingen uit; en, wanneer iemand in gebreke blijft, om die te betalen, ook wanneer de voorschriften, tot genoemde onderwerpen betrekkelijk, overtreden worden, wordt door dit collegie als regtbank uitspraak gedaan.

Sommige van deze regtbanken hebben in den Kreml hare zittingen, de meeste in een groot gebouw in Kitaigorod. In dit laatste is ook de Tijdelijke gevangenis, bijzonder bestemd voor schuldenaars, en voor beschuldigden, wier zaak in onderzoek is. Overigens is er, zoo men mij zeide, geene strenge afscheiding tusschen deze gevangenis en de Ostrog, en moeten zij veeleer beschouwd worden als dezelfde gevangenis, waarin men alleen verschillende plaatsen aanwijst, naar de behoeften van de regtspleging. Men noemt deze in de wandeling Jama (het hol), hoewel er geene onderaardsche vertrekken zijn, maar omdat de ongelijkheid van den grond medebrengt, dat men trappen afgaat bij het inkomen. Hetgeen ik van deze gevangenis gezien heb, gaf mij omtrent de inrigting en de behandeling eene even gunstige voorstelling als de ostros; doch er is geene zoo ruime plaats bij, waardoor men, zoo mij

Digitized by Google

duukt, niet zoo wel voor de gezondheid zorgen kan. Er waren in alles 280 gevangenen; die voor schulden waren geheel afgezonderd, en hadden meer gemakken, naar mate hunne familie meer voor hen zorgde. Ik zag op de voorplaats juist eene bezending gereed om naar Siberië afgezonden te worden. Er waren zeer weinig vrouwen.

Met den heer K. at ik bij eenen echt Russischen restaurateur, wiens inrigting wordt genoemd naar het klooster Troitsa, waaraan het huis behoort. In eene rij van zalen wordt aan lange tafels gegeten, doch veel meer nog des morgens en des avonds thee gedronken. De knechten zijn, op de Russische wijze, met witte hembden en witte schorten gekleed. Het was voor de Grieksche kerk vastedag, en juist in het toebereiden van visch munten de Russen uit. Wij aten de bekende oecha (vischsoep), waarbij men vischpastijtjes toedient, en vervolgens nog verscheiden soorten van visch, gestoofd en gebraden, alles zeer smakelijk toebereid. Ten einde ons middagmaal gansch nationaal te doen zijn, dronken wij witten en rooden wijn uit de Krim, die niet kwaad smaakte, hoewel hij bij de Fransche wijnen nog achterstaat. Het thee drinken is geheel volksgebruik, het geschiedt bijna op alle tijden van den dag; ook terwijl wij aten, dronken anderen thee.

Ik bezocht dezen namiddag eene groote kerk der Starowertsi (oudgeloovigen) even buiten den slagboom van Pakrowski (Pakrowskaja Zastawa). Zij behoort tot de schoonste kerken, die ik hier gezien heb. Deze oudgeloovigen hebben priesters en hunne eeredienst is niet veel verschillend van die der heerschende kerk. Ik zag de vroomen met bankjes of kleedjes komen, waarop zij knielden, dit doen de anderen niet; ook maken zij het teeken van het kruis met de drie voorste vingers der hand, de anderen doen het met de volle hand. Aan zulke nietige onderscheidingsteekenen zijn zij zeer gehecht. Een punt,

Digitized by Google

hetwelk deze oudgeloovigen ook als zeer gewigtig beschouwen, is het tabak rooken en snuiven, dat zij niet gedogen. Zij houden het voor godsdienstig verboden.

Na den middag reed ik naar Melnitsa, een beroemd landgoed van den Prins SERGIUS GALLITZIN. Het ligt op acht wersten van de stad, en bestaat uit een schoon huis, omringd van een grooten aanleg van tuinen en plantsoen. Ik trof er een jongen neef van den prins en den lijfarts, Dr. VIALLES, welke laatste zoo vriendelijk was, om mij te vergezellen. In het huis zag ik eenige schoone zalen, met smaak gemeubeld en met fraaije schilderijen versierd. Uitwendig is het huis eenvoudig maar in goeden grootschen stijl gebouwd; vier groote kandelabers van gegoten ijzer staan er voor, en maken eene goede uitwerking. Aan den weg staat eene poort, eveneens van gegoten ijzer, in den vorm van een triomfboog, zoo mij voorkwam wat breed; — van daar tot het huis gaat eene laan van lindeboomen, welke een regt vorstelijken toegang oplevert. De tuinen zijn mooi aangelegd, op eene groote schaal, met vijvers en veelsoortige planten, ook met tempels en andere kleine gebouwen versierd. In een paviljoen stond een marmeren standbeeld van MARIA FEODOROWNA, tot aandenken van haar verblijf op Melnitza in 1820. De oranjerie was rijk voorzien van allerhande bloemen, en bovendien van appelen, peren en uitstekend schoone druiven. Het had een weinig geregend, daarna was de avond bijzonder schoon, en de wandeling zeer aangenaam; de lucht was onder anderen vervuld met den geur van de balsempopulier, welke hier zoo als op de meeste landgoederen in Rusland, menigvuldig voorkomt. Terwijl wij wandelden, werd de klok geluid, en wij gingen in de kerk nabij het slot, welke ook door den eigenaar gebouwd is en geheel bekostigd wordt. Zij is zeer net en de iconostasis is fraai beschilderd. Er werd goed gezongen door lieden in vorstelijken dienst. Niet ver van de kerk is

Digitized by Google

een hospitaal voor 30 zieken, mede bestemd voor de lijfeigenen, die rondom dit landhuis wonen of in onmiddelijken dienst zijn. Het scheen mij, in den besten staat te zijn, van eene apotheek en 't overige benoodigde behoorlijk voorzien. Het is met de zorg voor dit hospitaal, dat mijn leidsman belast was; hij had ook als lijfarts eene groote reis met den vorst gemaakt; en hij kwam mij voor een beschaafd en wel onderrigt man te zijn. Het dorp, dat bij dit landgoed ligt, heet Lageruskaja-Selo en is eigendom van vorst SERGIUS GALLITSIN; de inwoners worden uitsluitend gebruikt, om op dezen grond te werken. Het onderhoud van Melnitsa laat niets te wenschen over. Zoo mijn leidsman mij zeide, werden ook de kosten, jaarlijks daaraan besteed, op 300,000 roebels begroot.

Onderweg reed ik door twee kroonsdorpen.

Donderdag, 13 Augustus. Een gedeelte van den morgen heb ik besteed, om eene der beroemdste godsdienstige plegtigheden bij te wonen, namelijk de Waterwijing der Moskwa. Zij heeft twee maal in het jaar plaats, den $\frac{6}{18}$ Januarij en $\frac{1}{13}$ Augustus. Reeds vroeg luidden alle klokken, en toen ik naar den Kreml ging, zag ik het volk in feestgewaad, uit hoofde van de heiligheid van den dag. De weg, van de kerk van Maria Hemelvaart in den Kreml, tot aan de rivier, was schoongeveegd en met zand bestrooid; soldaten en politie-beambten weerden den toevloed af. Op de rivier was een paviljoen van hout opgerigt, versierd met heiligen-schilderijen; in het midden was eene opening gelaten voor het water. Ik plaatste mij op de kaai, waar ik alles naauwkeuring zien kon. De belangstelling van het volk was zeer groot. Eene oude vrouw, die nabij mij stond, had eene ledige flesch bij zich, en zeide mij (hetgeen ik alleen door mijn tolk verstaan kon), dat zij zoo spoedig mogelijk na de wijing die flesch vulde,

Digitized by Google

dat dan dat water eene verwonderlijke kracht had: alle kwalen konde men er mede genezen, en het bedierf nooit. Ik merkte, dat vele lieden met diezelfde overtuiging gekomen waren, om water te scheppen. Na lang gewacht te hebben, zag ik de processie langs de trappen van den Kreml afdalen; zij was zeer talrijk, een oud eerwaardig Archierei aan het hoofd, allen waren in schitterende plegtgewaden, en, als gewoonlijk, met lange haren en baarden. Zij droegen kruisen, bannieren en heilige schilderijen; de hostie werd door een der priesters op het hoofd gedragen. Onder gezang kwam deze stoet naar het paviljoen op het water, dat rijkelijk met groen bestrooid werd. Daar aangekomen schaarden zich de geestelijken in een kring, om de liturgie te lezen en te zingen. De zegen werd over het water uitgesproken, en het heilige kruis er in gedoopt. Hierna keerde de processie met dezelfde plegtigheid naar de kerk terug. Het volk woonde dit alles met veel eerbied bij, en, toen het afgeloopen was, stroomde men naar de plaats, waar de wijing geschied was, om van het water te bekomen, elk dronk uit de hand en waschte zich het aangezigt; bijzonder lieten de moeders er zich aan gelegen liggen, dat hare kinderen dit deden. De vroomen, even als de oude vrouw die nabij mij stond, namen nog van het water mede naar huis, sommige ook van het groen, waarover de processie gegaan was.

Nabij het vondelingshuis had men ook een paviljoen gemaakt en zeer net versierd. Hier was eveneens het water gewijd, slechts door een klein getal geestelijken, doch deze processie was gevolgd door alle de vondelingen uit het huis, hetgeen eene treffende vertooning moest opleveren. Daar dit gelijktijdig plaats had met de andere wijing, konde ik deze niet bijwonen; doch ik zag naderhand ook hier, hoe men zich naar het water begaf, om te drinken en te wasschen.

Ik bezocht nog twee der oudste kerken in de Kreml.

Digitized by Google

Die van »Spas na Baroe," dat is van den Zaligmaker in het bosch. Zij is zeer laag en heeft negen vergulde koepels of bollen. Juist tegenover het keizerlijk paleis, staat zij zeer in den weg; doch de eerbied voor de kerken laat niet toe ze af te breken. Volgens de opgaven is zij in 1330 gebouwd. De andere is de kerk van den heiligen Ouvarus den Martelaar »Oewara moetsjenika," ook klein, donker en bont beschilderd. Er werd dienst gedaan, doch niemand woonde dien bij.

Op mijne wandeling op de kaaijen der Moskwa bezocht ik een echt Russisch wijnhuis. Een aantal gasten zaten in het voorhuis, doch de aanzienlijkeren bevonden zich in een binnenvertrek. Daar zat ik onder een groot aantal langbaardige Russen, welke meestal drie of vier zaâm eene flesch dronken; elk gebruikte daarbij regelmatig een schoteltje met gezouten champignons en komkommers, sommige ook eenige ansjovisch. Dit zijn gewone Russische vastenspijzen. Nimmer verzuimden zij een kruis te maken bij elk glas dat zij dronken.

Het weder was bijzonder helder; dit lokte mij uit, om dezen namiddag den toren van Iwan Weliki te beklimmen. Deze toren is in 1600 gebouwd, en steekt boven alles in Moskou uit. Volgens SCHNITZLER is hij 225 Fr. voeten hoog. Hij staat in den Kreml op zichzelf, doch naast eene kerk van den heiligen Iwan (Joannes), die men veeleer een klokkenhuis zoude kunnen noemen, want zij bevat 32 groote klokken, waaronder, zoo als sommigen beweren, zich de beroemde klok van Nowgorod bevindt, welke volgens anderen versmolten is. In 't algemeen wordt in Moskou over den ouderdom en den oorsprong van eenige klokken veel getwist: een onderwerp, dat voor mij geen groot belang heeft.

Ik vond het gezigt op den toren verrukkelijk schoon, en ik moest er lang blijven, om mij met alle bijzonderheden eenigzins bekend te maken. Nergens overziet men

Digitized by Google

zoo volkomen de gansche, groote stad; men staat hier in haar midden. Zij is geheel verschillend van andere steden, vooral door de groote menigte van koepels of bollen op de kerken en van daarbijstaande torens. Op den Kreml zelven zijn die bollen bijzonder talrijk, op eene kerk zag ik er elf, en zij zijn bijna alle verguld; elders in de stad zijn zij doorgaans groen of blaauw. Op alle die torens en koepels staan kruisen, welke door dunne kettingen aan de armen bevestigd zijn. Onder die kruisen ziet men meestal het teeken der halve maan. Dit heeft, zoo men zegt, weleer boven het kruis gestaan, toen de Mongolen en Tartaren over de Russen heerschten. De moed der Christenen heeft dien toestand omgekeerd. Behalve de kerken steken vele aanzienlijke gebouwen boven de andere uit; het hoogste is het paleis van Pasjkow, zeer schoon op een heuvel gelegen. Ik kon hier de plaatsen, die ik bezocht had, goed wedervinden en mij van het beloop der stad een duidelijk denkbeeld vormen. De vele markten en opene velden, de wandelingen met het geboomte geven aan het geheel een veel vrolijker aanzien, dan gewoonlijk de stadgezigten opleveren. Hiertoe dragen ook de levendige kleuren der daken bij, die alle groen, blaauw of rood zijn. Zij zijn daarbij weinig hellend, maar niet vlak, zoo als vele reizigers opgeven. Zij zijn bedekt met ijzer of meer nog met zink, dat geverwd is. Het land rondom vertoont zich van hier zacht golvend; bergen of heuvels van belang ziet men niet; vele bosschen en dorpen leveren afwisseling in het verschiet, en een groot sieraad in en buiten de stad is de kronkelende Moskwa. De lucht was volkomen doorschijnend, zoo dat ik alles op het naauwkeurigste zien konde. Ik liet mij hier ook aanwijzen, welk gedeelte van de stad in 1812 verbrand is, en ik konde mij de schrikkelijke uitgestrektheid dezer verwoesting voorstellen, want slechts een in evenredigheid klein gedeelte (geen achtste) is behouden gebleven. Doch dit alles is hersteld en men

Digitized by Google

zegt mij dat de stad nu veel schooner is dan voor den brand (*). De torenwachter verhaalde mij, dat een der kruisen op de kerken van den Kreml geheel van goud is; toen de Franschen hier waren, was er een Rus, die hun dit geheim openbaarde, en het kruis op dezen toren als het goudene aanwees. Zij waren over deze verraderlijke mededeeling zoo verontwaardigd, dat zij hem dadelijk doodschoten; maar het kruis haalden ze van den toren af, doch de aanbrenger had zich vergist, dit was slechts verguld, en de Franschen namen het ook niet mede; het werkelijk gouden kruis bleef op zijne plaats.

Er is een gedrukt panorama van Moskau, doch dit is niet van dezen toren, maar van een veel lager punt, namelijk van de Heilige poort van den Kreml, genomen.

Ik maakte van het schoone weder gebruik, om verscheidene wandelingen te bezoeken. Het was de feestdag voor die aan de Troeba. Die bestaat uit een gedeelte der boulevard tusschen de groote afdeelingen van Moskau, de steenen en de aarden stad (Bjéloi- en Sémljanoi gorod genaamd). De menigte was hier zeer groot en er was veel vrolijkheid. Kramen met eetwaren en loodsen voor allerhande spellen: koordedansers, goochelaars, komedie enz. waren als voor eene kermis opgeslagen. Eenige daarvan bezocht ik met mijnen loonbediende, welke zelf met een Cosmorama gereisd had, daardoor met alle deze lieden bekend was, en er mij de geschiedenis van verhaalde. Het opmerkelijkste daarvan was hun verschillende landaard: zij waren Franschen, Duitschers, Italianen, Polen, Russen; mijn loonbediende was een Belg; aller beroep was het volk te vermaken, en dit is juist niet de vermakelijkste kostwinning. De Russen zijn een vergenoegd volk, met weinig zijn zij zeer vrolijk, en niet zeer luidruchtig. Ik vond ze ook

(*) Omstandige opgave omtrent den brand van 1812 vind ik het werk van Lyall, *The Character of the Russians enz.*, p. 502.

niet ruwer dan elders. Er waren bijna niet anders dan geringe burgers, boeren en werklieden.

Van hier ging ik naar de Twerskoi, een ander gedeelte derzelfde boulevard, en de geliefkoosde wandeling der hoogere standen. Ik heb ze reeds meermalen bezocht (*). Er werd dezen avond veel gewandeld. Men komt tot aan den ingang met rijtuig, en dit wacht, tot dat men voldaan is van het op- en nedergaan of op de banken zitten; dan rijdt men weder weg. Zoo deed ik ook, en liet mij nu brengen naar de wandeling van de vijvers der Presnia; hier vindt men juist wat op de Twerskoi-boulevard nog ontbreekt, schoone hooge boomen. Men heeft er ook mooije gezigten en veel water, de paden en banken zijn in den besten toestand; alleen moesten de vijvers, naar mij voorkwam, beter gereinigd worden; zoo men mij zeide, zijn zij zeer vol met visch. Wandelaars waren hier niet veel.

Ik strekte mijne wandeling nog verder uit, namelijk tot buiten de Zastawa Mijoeskaja; daar noemt men de plaats Tre gori (drie bergen). Er zijn namelijk drie kleine heuvels, en in den omtrek daarvan waren vroeger vele zomerverblijven. Een landgoed is bestemd tot openbare wandeling. Ik vond het zeer lief, doch er waren nagenoeg geene wandelaars. Men is in dit opzigt hier zeer luimig, de mode der wandelingen en zomerverblijven verandert dikwijls. Thans is Petrowski de geliefde plaats; daar bouwt men vele nieuwe zomerverblijven; hier daarentegen zag ik vervallene en ledigstaande buitenhuizen. Er zijn verscheiden fabrieken aan deze zijde buiten de stad. Het was geheel avond toen ik terugkwam.

(*) Zie bl. 210.

Digitized by Google

Vrijdag, 14 Augustus. Ik schreef te huis brieven, bragt die op de post, waar de ambtenaar het van zijn pligt scheen te achten, mij te ondervragen, wie ik was, waar van daan, en in welke aangelegenheden ik briefwisseling voerde. Toen ik hem eenvoudig en zonder aanmerkingen daarop antwoordde, was hij zeer beleefd. Ik maakte een paar bezoeken, ging in eenige winkels, en hiermede was de morgen om, dien ik korter maakte, om meer tijd na den middag te hebben. Met hetzelfde oogmerk ging ik eten bij Yard »au restaurant français," waar niemand Fransch verstond, behalve de meester, en deze verkoos niet zich om mij te bekommeren; zoodat ik slecht en maar half genoeg te eten bekwam.

Ik bezocht het keizerlijk landgoed Kolómenski. Voorbij de kloosters Nowo Spas en Simonowski, verliet ik de stad, door eenen nieuwen slagboom nabij het laatste. Ik reed hier voorbij een kleinen vijver, welke bekend is door een verhaal van Karamsin: »Arme Lize." Het voorval is ook bij het volk in geheugen gebleven; toen ik een burger man liet vragen naar den naam dezer plaats, zeide hij: daar is Lizes vijver; die wordt zoo genaamd naar een arm meisje, dat zich uit wanhoop daarin verdronken heeft (*).

Verder passeerde ik de Moskwa en kwam in het midden van onafzienbare groente-tuinen, waarin de kool, het geliefkoosde voedsel der Russen, het voornaamste gewas uitmaakte.

Kolómenski ligt aan de Moskwa, 7 wersten van de stad. Het tegenwoordig gebouw is weinig beteekenend en wordt ook door den keizer niet bewoond of bezocht. Het oude paleis is verdwenen. Bij uitstek schoon is van hier het gezigt op de stad en op de boorden der rivier. Op eenigen afstand

(*) Lize was een arm meisje en werd door een rijken minnaar bedrogen; Karamsin heeft dit zeer aandoenlijk verhaald. Erzählungen von N. Karamsin; aus dem Russischen überzetzt von Joh. Richter. Leipz. 1800.

Digitized by Google

is eene kerk, vrij hoog, mede aan de rivier gebouwd; zij vertoont zich zeer fraai. Volgens opgaven is zij in de eerste helft der 16e eeuw opgerigt, doch zij schijnt ouder. Aan hare buitenzijde is een steenen zetel, waarop men zegt, dat de Tzaren, onder anderen IWAN IV, de verschrikkelijke, dikwijls plagten te zitten. Het gezigt is er heerlijk. Tusschen het geboomte, wat lager aan de rivier, is de Kazankerk (eigentlijk ter eere van het heilige Mariabeeld van Kazan) en behalve die ziet men nog eene derde kerk.

Volgens eenige berigten is PETER I te Kolómenski geboren; doch voor meer waarschijnlijk houdt men het, dat hij te Moskou geboren is; zeker heeft hij een gedeelte van zijne jeugd hier doorgebragt. Er staan nog vier groote eiken, waaronder, zoo men zegt, PETER als kind zijne lessen geleerd heeft, en in 1691 voer hij voor het eerst met een vaartuig, door KARSTEN BRANDT vervaardigd, van Moskou hierheen, en daarmede begon zijn lust voor het varen (*). ALEXANDER heeft zich in zijne jeugd ook veel hier opgehouden; als CATHARINA II naar Kiew ging, waren de jonge prinsen doorgaans hier. De tuinen zijn meestal met vruchtboomen beplant en er is weinig aanleg bij. Zoo men zegt, zal hier een nieuw paleis gebouwd en alles voor het verblijf des keizers ingerigt worden. Het dorp behoort aan de kroon en wordt, even als de plaatsen nader bij de stad, bijna uitsluitend door warmoeziers bewoond; het land is hier vlak.

Ik dronk thee in de boerenherberg, en reed toen naar Tzaritsin, 7 wersten verder. Eene breede laan van berkeboomen tusschen korenvelden, en vervolgens door een bosch van hooge denneboomen, bragt mij derwaarts.

(*) Den 11 Maart o. s. van dat jaar liep dit eerste Russische jagt te Moskou van stapel, en den 2 April werd het door PETER in persoon naar Kolómenski gevoerd. WICHMAN, Chronol. Uebersicht der Russ. geschichte, B. 1, S. 25.

Digitized by Google

Tzaritsin is een landgoed, dat door PETER I aan prins CANTEMIR, gewezen Hospodar van Moldavië geschonken werd. CATHARINA II kocht het in 1774 en beval, dat het huis door een paleis zoude vervangen worden. Toen ontstonden de groote gebouwen, die men nu ziet; POTJEMKIN liet ze voor de keizerin oprigten; doch bij haar eerste bezoek mishaagde haar dit paleis; zij vergeleek het bij eene doodkist omringd van kandelabers. Dit is de reden, waarom het nooit volbouwd is. Het is zwaar en in Gothischen stijl, doch ik vond het niet lelijk; het zwart geverwde dak staat wel wat somber. De tuinen en de uitgestrekte wandelingen zijn allerliefst; er is veel water en geboomte; op eenige punten mooije uitzigten; de vijvers waren volkomen zuiver, zoodat zich het landschap daarin volledig spiegelde; het gras was overal helder groen, en er was overvloed van bloemen; rondom zijn statige bosschen. Een aantal kleine gebouwen van verschillende gedaanten staan hier en daar verspreid; die zijn geen bloot sieraad, maar zij zijn ten dienste van het publiek ingerigt, en in elk is eene keuken. Men komt uit Moskou menigvuldig om hier den dag door te brengen; brengt dan het noodige mede en neemt bezit van zulk een gebouw, waarop de eerstkomende voor dien dag regt heeft. Deze inrigting beviel mij bijzonder, zij pleit voor den goeden geest en de beschaving van de regering en van de bewoners der hoofdstad. Ik konde mij voorstellen, dat het zeer genoegelijk moest zijn, hier een dag in goed gezelschap door te brengen; ik heb weinig landgoederen gezien, die zoo fraai waren. Alles was goed in orde gehouden; dertig menschen zijn er steeds in het werk. De oranjerie was groot en ruim voorzien van persikken, pruimen en andere vruchten. Een koopman heeft het plukken daarvan gepacht voor 6,700 roebels in het jaar, de tuinman had er de beschikking over en voor een paar roebels mogt ik mij eenige stuks dezer vruchten uitzoeken.

Digitized by Google

Op den terugweg genoot ik het schoonste gezigt op de stad, dat men zich denken kan. Deze was de groote weg van Toela; ik reed door twee dorpen Bolsjeï en Malinka Katla (groote en kleine ketel) geheten, en ik kwam door de Zastawa (slagboom) van Serpoechow weder in de stad.

Zaturdag, 15 Augustus. Heden maakte ik een grooten uitstap: naar Archangelski en Nieuw-Jeruzalem. Om zes ure verliet ik de stad langs den weg van Petersburg, en sloeg op zeven wersten afstands links om; reed door Pakrowski, waar ik den heer R. bezocht had, verder reed ik door golvend land, meestal met graan bedekt, dat men bezig was te maaijen, en kwam in ruim twee uren in het dorp Archangelski aan. Dit is het eigendom van den prins JOESOEPOW, een der rijkste heeren, wien 40,000 boeren toebehooren. Het ligt 18 wersten van Moskou, westelijk in de rigting van Zwenigorod. Ik bezocht dadelijk de kerk, waar dienst werd gedaan; daar zag ik de oude Tzarin van Grusie (Georgie), welke hier stil leeft. Zij ging met moeite, zoodat men haar met een rolwagentje naar de kerk bragt en zij, bij uitzondering van het Grieksch gebruik, gedurende den dienst op een stoel gezeten was. Het gelaat dezer oude vorstin had eene gunstige uitdrukking. In de kleeding merkte ik geene andere bijzonderheden op, dan dat zij en twee vrouwen, die bij haar waren, schawls om het hoofd droegen. Haar zoon, zegt men mij, woont te Rezan, en heeft daar nog eene kleine hofhouding. De keizer geeft aan deze vorstelijke personen, welke van de regering verstoken zijn, eene jaarwedde.

Het merkwaardige van deze plaats is het kasteel van prins JOESOEPOW, aan den hoogen oever der Moskwa, bijzonder schoon gelegen. Het is in Italiaanschen smaak aangelegd en vertoont zich met zijne zuilengangen als

Digitized by Google

een vorstelijk verblijf. De pracht en kostbaarheid, vooral de voorwerpen van kunst, die men hier aantreft, zijn beroemd. Onder de beelden kwam mij verreweg het schoonste voor: de bekende groep van Canova, Amor en Psyche. Het geluk van elkander te bezitten is daarin uitstekend goed uitgedrukt, een hooge trap van genot, maar niets onvoegzaams: Psyche geeft zich zoo geheel aan de omarming van Amor over, en hij is, in het volle bezit der geliefde. Het is als of hij het genot daarvan wil verlengen; hij leest in hare oogen, is nabij haren mond, doch daar geheel in rust. Het is de wellust geïdealiseerd. Volgens SCHNITZLER is dit het laatste werk van Canova geweest. Er is nog een Amor van denzelfden beeldhouwer, doch daarvan is het hoofd blijkbaar dat van eene vrouw, en het geheele beeld heeft weinig uitdrukking. Van de andere beelden behoef ik geene aanteekening te houden, zij worden in het werk van DE LAVEAU vermeld, en ik vond er geene onder, die mij zeer behaagden. Een Amor van Koslowski is merkwaardig als voortbrengsel van een Russisch beeldhouwer, maar het kwam mij middelmatig voor. Er is een groot aantal schilderijen, en daaronder zijn vele goede, doch slechts weinige, die mij uitstekend voorkwamen. Een kleine nacht van CORREGIO beviel mij zeer; er waren verscheiden stukken van den Franschen schilder DOYEN, die den laatsten tijd van zijn leven in Rusland heeft doorgebragt; daaronder viel mij in het oog de triomf van METELLUS, waarop een vrouwenbeeld bij uitstek schoon en vol edele uitdrukking was, het overige was minder uitstekend. Twee stukken van DAVID, het eene Phaon en Sapho voorstellende, het andere roovers, die eene vrouw ontvoeren, vond ik afschuwelijk lelijk.

Eene kostbare boekerij vervult negen groote vertrekken, ik had geen tijd en ook geene gelegenheid om ze naauwkeurig te bezigtigen, want de meeste werken waren in glazen kasten opgesloten, waarvan de bewaarder van het kasteel den sleutel niet had.

Digitized by Google

Bijzonder schoon is het gezigt van de terrassen en uit de vensters; ongelukkig heeft mij het weder, dat begonnen is slecht te worden, veel hiervan beroofd.

Er zijn hier eenige voorwerpen van het beroemde landgoed Gorenki, dat, op 15 wersten van Moskou bestaan heeft, doch thans verwoest is, onderanderen kanonnen, welke keizerin ELISABETH aan haren gunsteling RAZOEMOWSKI geschonken heeft, opzettelijk, om dat landgoed te versieren. Ook de schoone oranjeboomen en andere vreemde gewassen, welke men in de fraaije tuinen aantreft, zijn van Gorenki afkomstig.

In de tuinen ziet men eenige gedenkteekenen, zoo als een tempel ter eere van CATHARINA II, met deze regels van TASSO onder haar bronzen standbeeld:

Tu cui concede il ciel e dielti il fato
Voler il giusto e poter cio che vuol.

(Gij wien de hemel en het noodlot vergunden, te willen wat regt is, en te kunnen wat gij wilt.)

Twee gedenkzuilen herinneren, dat ALEXANDER, 24 Aug. 1816 en NIKOLAAS, 30 Sept. 1826 hier geweest zijn. Als een staal van zulke opschriften teeken ik hier dat van de laatste gedenkzuil op: » 1826. 30 September S. M. l'Empereur Nicolas I. L. L. M. M. les Impératrices, le Grand » Duc Michel, le Prince Charles de Prusse ont fait l'honneur au Prince Youssoupoff de venir diner chez lui à » Archangelski."

In deze tuinen is ook een zeer nette schouwburg met twee rijen loges.

Dit in alle opzigten prachtig landgoed was het geliefkoosd zomerverblijf van den ouden prins, die voor weinige jaren gestorven is; doch zijn zoon woont er niet, en men bemerkt reeds de blijken dat het verlaten is (*).

(*) In het boek van ANCLOT: Six mois en Russie, vindt men eene beschrijving van dezen prins JOESOEPOW en van het feest, dat hij ter gelegenheid van de krooning des keizers gaf, p. 398.

Ik vond in de herberg een jong officier der genie, die, hoewel hij een Rus was, zeer goed Duitsch sprak; hij was, zoo hij mij zeide, om eene andere reden dan ik hier gekomen. Er was namelijk niet ver van hier een zeer eenvoudige en vernuftig uitgedachte watermolen; dezen was hij komen zien. »Ik dien," zeide hij mij, »volgens het gebruik van ons land, eenige jaren als militair, dan hoop ik mij op mijne landgoederen te vestigen en die zelf te besturen; daarom verzamel ik thans de kundigheden, die mij daarvoor te pas zullen komen." — En uit zijn geheele gesprek bleek mij, dat hij reeds vele kundigheden verzameld had. Dit verschilde zeer van de losheid en de oppervlakkigheid, die men anders zegt, dat bij de jonge edellieden heerschend is.

Ik reed nu naar het klooster van Voskressenski of Nieuw Jeruzalem, 46 wersten noordwestelijk van Moskou, aan de Istra gelegen. De weg voerde mij door korenland, bosch en eenige dorpen. Op eenige wersten afstands ziet men van de hoogte het klooster met zijne vele kerken en nevengebouwen en zijne witte muren, in de vallei uitgestrekt liggen, dit maakt eene grootsche vertooning. Dit klooster is gesticht door NIKON, van wien ik reeds gesproken heb (*). In 1656 werd het begonnen, in 1685 voleindigd. De kerk, waarnaar het gewoonlijk genoemd wordt, (eigentlijk heet het: Klooster der Opstanding) is eene navolging van die, welke te Jeruzalem op het heilige graf gebouwd is. In het midden is het graf zelf nagebootst: van binnen is de steenen doodkist en van buiten een kleine tempel met zuilen, geheel verguld. Boven dit graf is een zeer hooge koepel met glasvensters; zij is slechts van hout, maar desniettemin maakt zij eene goede uitwerking. Zoo men mij zegt, is te Jeruzalem deze koepel van boven open; dit konde men om het klimaat niet navolgen. Men

(*) Bl. 224.

Digitized by Google

wees mij nu vele andere bijzonderheden, die, als ik het wel verstaan heb, ook nagevolgd zijn, zoo als zij in de kerk op het heilige graf bestaan. De gevangenis, waarin een beeld van JEZUS met de doorne kroon; — de onderaarsche kerk van HELENA, de moeder van CONSTANTIJN, met de put, waarin het kruis gevonden is: — de gevangenis van JOHANNES den dooper; — de gevangenis van de moordenaars. De patriarch NIKON ligt in deze kerk begraven; op zijn graf bewaart men het kruis, dat hij steeds om den hals droeg, en dat zestien ponden zwaar is. Er zijn een groot aantal kapellen, waarvan sommige met eenige pracht versierd zijn; vele zijn gesticht bij gelegenheid der geboorte van vorstelijke personen, zoo als van den tegenwoordigen troonopvolger. Eene der fraaiste kapellen is die door MARIA FEODOROWNA gesticht. Tegenover het groote altaar zijn staanplaatsen voor den keizer en voor den patriarch ingerigt.

Er zijn behalve deze nog vier kleinere kerken, eene daarvan is ook merkwaardig, zij is eene navolging van de kerk te Bethlehem. Deze kerk is laag en somber. Men ziet daarin bijzonder kapellen van de geboorte of de krib; van de besnijdenis, de vlugt naar Egypte, de kindermoord.

Ik zag ook winterzalen, waarin de dienst verrigt werd, wanneer het in de kerken te koud is.

In de Sacristie van de groote kerk wees men mij de houten modellen der kerken te Jeruzalem en te Bethlehem, welke de hieromachus SOECHANOW in 1655 uit Palestina heeft medegebragt, en waarnaar men hier de kerken gebouwd heeft. Ik zag daar ook de kleederen van NIKON, vele kelken en ander kostbaar vaatwerk. Veelal zijn dit geschenken van aanzienlijke personen, er waren daaronder vele plegtgewaden door keizerinnen vervaardigd, ook een geschenk van SOEWAROW.

Op de kerken staat overal de halve maan onder het kruis.

Digitized by Google

Er zijn 35 monnikken in dit klooster, zij wonen vrij goed; elke cel bestaat uit vier kamertjes. In een bijzonder paleis woont de archimandriet.

Op eenen kleinen afstand buiten de muren van het klooster, staat de kluizenaarswoning van NIKON; zij is zeer eng, men ziet er eene steenen rustbank en weinige grove meubelen. Hier hangt ook een goed portret van hem, hij heeft daarop een krachtig monnikkengelaat. Deze merkwaardige man wordt bij de regtzinnigen (zoo noemen zich die van de heerschende kerk) bijna als een heilige vereerd; maar hij is werkelijk niet heilig gesproken. Hij heeft vooral gepoogd, om aan den eeredienst meer waardigheid te geven, en al wat aanstootelijk was weg te ruimen.

Ik werd door een groven kerkdienaar rondgeleid, die werktuigelijk niets meer en niets minder dan zijne geleerde les konde opzeggen. Ik poogde wel met de monnikken, die ik ontmoetede, eenig gesprek aan te knoopen, doch dit gelukte niet. De dienst begon juist toen ik in de groote kerk was, en die vertoonde zich in zijne naaktheid: schoorvoetend kwamen de monnikken, spraken met elkander, en als met weerzin lazen en zongen zij eindelijk gebeden en gezangen, waar niemand naar hoorde. O Nikon!

De ligging van het klooster is schilderachtig, op eene kleine verhevenheid aan de Istra en omringd van schoone, hooge boomen. Ik was voldaan van het gezien te hebben, maar een treffenden indruk heeft het op mij niet gemaakt. Geheel anders moet het toch ook zijn, de plaatsen en het land zelven te bezoeken, waaraan groote en aandoenlijke herinneringen verbonden zijn, of de nabootsing te zien van de gebouwen, die men naderhand goedgevonden heeft op die plaatsen op te rigten.

Er komen vele bedevaarders naar Nieuw-Jeruzalem; voor dezen en voor de reizigers zijn er een paar echt Russische, dat is minder dan middelmatige, herbergen. In

Digitized by Google

eene daarvan gebruikte ik voor middagmaal thee met brood en gebakken visch. Ik had geen tijd om het nabijgelegen stadje Voskressenski te bezoeken. De regen had de wegen zeer slecht gemaakt; om half zeven reed ik af, en om één uur kwam ik weder te Moskou. De dorpen, die ik doorreed, waren even als die, welke ik op de andere wegen gezien had.

Zondag, 16 Augustus. Ik heb afspraak gemaakt om in gezelschap van drie reisgenooten een uitstap naar Nisjneji Nowgòrod te maken; hiervoor maakte ik dezen morgen eenige voorbereidsels.

Ik bezocht onderanderen den heer HAMEL, welke mij een Russisch werk wees over de geschiedenis van de werken van TOELA, onlangs door hem uitgegeven. Bij de nasporingen daarvoor heeft hij ontdekt, dat te GORODISJE bij TOELA de eerste mijnwerken aangelegd zijn door onzen landgenoot WINIUS en vervolgens door AUCUMA. Men vindt daar nog overblijfsels van sluizen, door hen gebouwd, om het water als kracht voor de raderen te doen dienen. Van deze Nederlanders had de kroonsmid DEMIDOW zijne kunst geleerd; hij legde zelf smelterijen aan en verplaatste zich naderhand naar Siberië, waar zijne nakomelingen groote werken hebben aangelegd en nog voortzetten (*).

Ik at als gewoonlijk in mijne herberg, bij Kopp, waar ik doorgaans een goed maal en goed gezelschap vind. Na 't eten reed ik naar buiten, de Dorogomilowskaja Zastawa, dat is den westelijken slagboom, uit. Hier zag ik in het veld nog batterijen, die in 1812 tegen de Franschen zijn opgeworpen. Ik bezocht nu het beroemde landgoed Koentsowa, op zes wersten van de stad, aan de Moskwa

(*) Zie hiervoor b. 114.

Digitized by Google

gelegen. Het werd door den Tzaar ALEXEI MICHAILOWITSJ, vader van PETER I, aan zijnen schoonvader NARISJKIN geschonken, en het is nog het eigendom van diezelfde familie; doch het wordt verhuurd. Thans werd het bewoond door den vorst LJEWOW. De huur voor de zomermaanden bedroeg 2000 roebels, terwijl de vruchten van den tuin voor gelijke som aan een ander verpacht waren. De ligging aan de rivier is zeer schoon, en aan de andere zijde is het gezigt op Moskou heerlijk; de landstreek is dooor geboomte en woningen, maar weinig door oneffenheid van den grond, verfraaid. In het huis zag ik met belangstelling de portretten van het zoo aanzienlijk, historisch geslacht Narisjkin. Zoo als men verwachten kon, waren de gebouwen en tuinen verwaarloosd.

Op den terugweg zag ik Moskou door de zon beschenen, terwijl eene donkere onweerswolk den achtergrond vormde. Het is een zeldzaam toeval, deze onverlijkelijk schoone stad in zulk een gunstig licht te mogen aanschouwen.

Ik sloeg links om in de rigting van Petrowski. Onder weg zag ik eene groote zonderlinge kerk, in den vorm eener pyramide gebouwd, zoo men mij zeide, Pakrowski (Maria hulp) genaamd, zij stond eenzaam in het veld. De Moskwa passeerde ik over eene slechte, zwakke brug bestaande uit vlotten op het water. Van dezelfde soort was de brug, waarover ik voor een paar dagen, nabij het klooster Simonowski, gereden ben. Ik kwam vervolgens aan eene Begraafplaats, zoo mijn loonbediende mij zeide, Wagangoski geheeten. Er waren vele gedenkteekenen, meest in den vorm van doodkisten. Ik vond hier weder, zoo als op het Peterburgsche kerkhof Wolkowa (*), lieden die op de graven uitgestrekt lagen te weenen en te jammeren, eenigzins op zingenden toon. Andere zaten te bidden en maakten kruisen. Een ander gebruik kwam

(*) Zie hiervoor bl. 61.

Digitized by Google

mij vreemder voor. Op vele graven zat een gezelschap thee te drinken en te eten. Op de graven der aanzienlijken waren opzettelijk houten tafels en banken blijvend daarvoor ingerigt, en met een hek omringd. Het is tot aandenken en uit belangstelling in de overledenen, dat men zich op die wijze van tijd tot tijd op hunne graven vereenigt. Er zijn zekere dagen in het jaar, dat men algemeen de kerkhoven bezoekt, en altijd wordt bij die gelegenheden gegeten en gedronken (*). Even zoo bij begrafenissen. Van die laatste konde ik mij overtuigen. Men bragt een kind uit eene zeer arme familie ten grave. Het Maria-schilderijtje uit het huis werd vooruitgedragen. Eenige vrouwen en kinderen maakten den geheelen trein uit, daarna kwam de vader, en de doodgraver met de spade. Ik voegde mij bij dit nederig gevolg. Men zocht de plaats, waar de broeders en zusters van het kind lagen: — men groef, en stootte op twee kistjes; daar bovenop werd het derde gesteld. De kinderen wierpen het eerst eenige aarde daarop, en spoedig was de kleine groef toegemaakt. Toen haalde men uit een paar korven, die men had medegebragt, brood, visch en brandewijn, en gezeten op de graven, begon men te eten en te drinken.

Van hier begaf ik mij naar de wandeling Petrowski en bragt daar verder den avond door. Het was er zeer levendig, zoo wel van wandelaars in rijtuigen als te voet. De groote wereld en de lagere standen zag men hier vereenigd. Vele groepen vormden zich rondom muziek, die voor de woning van een hoog ambtenaar gemaakt werd. In eenige koffiehuizen zag men gezelschappen zitten; meer nog plaatste men zich aan tafeltjes onder de

---

(*) Men heeft mij naderhand gezegd, dat dit echt Russisch gebruik zelfs eenigermate bij de Lutherschen in dit land overgenomen is.

Digitized by Google

boomen, om den lievelingsdrank, thee, te gebruiken. Dit alles was voor den vreemdeling een onderhoudend tafereel. De Moskousche vrouwen vertoonden zich zeer gunstig; er is geen twijfel aan, of zij zien er gezonder en schooner uit dan die van Petersburg. Ik mag mij toch niet verbergen, dat het juist in het midden van die groote, vrolijke menigte is, dat de reiziger het meest zijne eenzaamheid gevoelt. Dit gevoel is evenwel minder pijnlijk in rijperen leeftijd dan in de jeugd; de overtuiging, dat het gemis, dat wij ondervinden, niet kan vervuld worden, verschaft eene gelatenheid, die in den leeftijd der begoochelingen ontbreekt.

Het was geheel avond geworden eer ik in mijne herberg terug kwam, waar ik thee dronk, en nog lang bleef lezen en schrijven.

Maandag, 17 Augustus. Deze dag was bestemd, om op reis te gaan, maar opgekomene bezwaren hebben het een dag doen uitstellen. Ik heb een Italiaanschen knecht aangenomen, welke sedert lang hier woont, het Russisch geleerd heeft, en gewoon is met vreemdelingen te reizen. Tot Nissneji Nowgorod, zal ik drie Fransche reisgenooten hebben. Met eenen daarvan, den heer E., dien ik bij den heer R. ontmoet heb, ben ik het meest bekend: met hem heb ik nog overleggingen wezen maken, omtrent mijne plannen, want eene reis in dit onbekende land, waarvan ik de taal niet ken, is voor mij nog al eene moeijelijke onderneming.

Ik reed heden opzettelijk door eenige straten, waar verleden jaar vele huizen afgebrand zijn; dit is in het oostelijk gedeelte der stad, bijzonder in de wijk Ragosjkaja. Zoo men mij gezegd heeft, is dit verschrikkelijk geweest: telkens was er brand, en op meer dan eene plaats tegelijk, zoodat men met de grootste zorg voor het

Digitized by Google

blusschen niet heeft kunnen voorkomen, dat een groot aantal huizen, eenmaal in Julij meer dan driehonderd, afgebrand zijn. Men is tot de overtuiging gekomen, dat het aangestoken werd, en eenige lieden zijn ook deswege met den knoet en de verbanning naar Siberië gestraft; doch naauwkeurig is de oorzaak van dit vreemde verschijnsel niet bekend geworden. Sommigen hebben beweerd, dat het met groote oproerige plannen zamenhing, en dat het van Polen uit bewerkt werd, met oogmerk om onlusten te verwekken, en wantrouwen en schrik te verspreiden, waardoor de troepen naar het binnenland zouden moeten gezonden worden. Daar de regering hieromtrent niets heeft bekend gemaakt, is het niet mogelijk tot zekerheid te komen. Dit jaar is er bijna geen brand geweest. Op vele plaatsen ziet men de sporen van den brand van verleden jaar, en de vreemdeling zoude zich ligt voorstellen, dat het overblijfsels waren van de verwoesting van 1812, waarvan men slechts enkele niet herbouwde huizen meer aantreft. Men herbouwt hier bijzonder vlug; ik zag een aantal huizen, die sedert verleden jaar weder geheel hersteld waren, en vele andere waren onderhanden.

De inrigtingen voor het blusschen van brand zijn hier, even als in Petersburg, uitstekend goed, hetgeen overal, waar houten huizen bestaan, van het grootste gewigt is (*). De geheele dienst is als die van militairen, en zoo moet men ook de spuitgasten en politiesoldaten beschouwen, welke daarmede belast zijn; hun getal bedraagt 1521. Deze zijn verdeeld in de 17 wijken der stad, en 200 van hen bij het groote magazijn van benoodigdheden voor de blussching. Hier woont ook de Brandmajoor, welk aan hun hoofd is. In elke wijk is een gebouw, dat voor politie-bureau dient, tevens voor woning van eenen Brandmeester en voor kazerne der spuit-

(*) De Laveau 1. 309.

Digitized by Google

gasten en politiesoldaten; boven dat gebouw is een houten toren, waarop steeds wachters geplaatst zijn. Zoodra die brand zien, trekken zij aan eene schel, welke beneden in het gebouw hangt; en oogenblikkelijk snelt men van hier met menschen en pompen ter hulpe; 19 paarden staan in elke wijk te dien einde altijd gereed om aangespannen te worden. Tegelijk wordt op den toren een sein gegeven, over dag door eene vlag, des nachts door lantarens, zoodat naauwkeurig aangeduid wordt, wáár de brand is. Die seinen worden op alle torens herhaald, en uit elk der wijken komt dezelfde hulp naar den brand. Met nog aanzienlijker middelen komt de Brandmajoor uit het groote gebouw: een geheele trein van spuiten, tonnen, ladders, haken, en een groot getal menschen worden dadelijk op wagens overgebragt. Van de 200, welke aan dezen hoofdzetel van het bluschwezen verbonden zijn, mogen zich slechts 50 elken nacht geheel ter rust begeven, 150 blijven steeds gekleed, om terstond gereed te zijn. De vlugheid, waarmede men op de plaats van den brand verschijnt, is verwonderlijk; men rekent dat in 2½ minuut de paarden aangespannen worden. Voor een paar dagen des avonds 't huis komende, zag ik licht op een der torens, spoedig ook op de andere, en zeer kort daarna reden mij de brandwagens, met flambouwen verlicht, met eene schrikbarende snelheid voorbij. In Rusland komen gewoonlijk de hoogste ambtenaren, in Petersburg niet zelden de keizer zelf, op de plaats waar de brand is, en dit bevordert zeer de goede blussching, waarbij de Russen ook hunne gewone onverschrokkenheid aan den dag leggen. Het publiek daarentegen neemt er geen deel aan; dit wordt niet gevorderd en zelfs niet gedoogd. De benamingen van Brandmajoors en Brandmeesters, welke in de Russische taal zijn aangenomen, duiden ontwijfelbaar aan, dat deze inrigting van Holland is nagevolgd, zoo als zij ook in vele opzigten aan de torenwagters en

Digitized by Google

andere nuttige maatregelen, die bij ons van ouds bestaan hebben, herinnert. Men heeft ze toch in Rusland tot grootere volkomenheid gebragt; alleen heeft men mij gezegd, dat de spuiten zelve niet altijd zeer goed zijn; ook is de winterkoude dikwijls een onoverkomelijke hinderpaal om water te verschaffen: zoodat de grootere hulp veelal bestaat in het omverhalen en geheel wegruimen van huizen. Verleden jaar is de brand dikwijls zoo verwoestend geweest, niet tegenstaande de meest ingespannen ijver van de politie en het bluschbestuur, door dat telkens, zoo als ik hierboven opteekende, op vele ver van elkander verwijderde plaatsen te gelijk brand ontstond. Ik heb opgemerkt, dat aan de meeste huizen zware ladders vast gemaakt zijn, waarmede men van buiten op het dak kan klimmen; dit is om in geval van brand het blusschen gemakkelijk te maken.

Ik at bij den heer K., op zijn landgoed aan het Valkenplein (Sokolnitsje polé), ik vond er den heer heer H. en den heer A., een jong geneesheer uit het Gallittin's hospitaal. Er was goed en volijk gesprek. Wij dronken hier Worontzowsche wijnen uit de Krim, onder andere zeer goeden champagne. De heer K. heeft mij later gezegd, dat die wijnen nog weinig in Moskou en Petersburg gedronken worden, omdat zij in de Krim duurder zijn dan de Fransche wijnen in Frankrijk, terwijl het vervoer uit Frankrijk naar Moskou minder kost.

Na 't eten wandelden wij in den omtrek; onderanderen bezochten wij het Kamp der militaire Pupillen, dat niet ver van hier onder de boomen zeer mooi geplaatst was. Het behoort tot de opvoeding der toekomstige militairen, zoowel ter oefening als ter bevordering der gezondheid, om hen des zomers te laten bivakeren of althans op het land leven. Uit de groote cadettenhuizen gaan zij gewoonlijk naar de kampen van het leger. Gisteren avond zag bij ik Koentsowa ook een aantal cadetten,

Digitized by Google

welke den zomer daar doorbrengen. De Pupillen, welke wij hier zagen, zijn meestal soldatenkinderen en zij worden tot onderofficieren opgeleid. Wij onderzochten hunne tenten, die vrij goed waren; eenige officieren toonden ons ook de hunne, en die waren van eenige gemakken voorzien, die er het verblijf vrij aangenaam maakten voor een korten tijd; doch de plaats was zeer eng; want twee officieren bevinden zich in eene tent. Wij woonden het avondmaal der pupillen bij; het was eenvoudig maar overvloedig; het bestond hoofdzakelijk uit eene soort van roggebroodsoep. Smakelijk en vrolijk zaten deze knapen aan lange houten tafels, onder de hooge boomen te eten. Een der officieren zeide mij, dat niet bloot werkelijke zonen van soldaten in dit corps worden opgenomen, maar ook zonen van de vrouwen, welke de soldaten op het land achterlaten, en die gewoonlijk voortgaan met van tijd tot tijd moeder te worden, hoewel zij hare mannen nooit meer zien. Dit neemt niet weg, dat de kroon haar regt op die kinderen doet gelden. Er was een groot aantal Jodenkinderen onder deze pupillen. Omtrent deze, zeide men mij, dat sedert eenigen tijd de Joden even als anderen dienen moeten, en zich ook zeer wel van deze verpligting kwijten; doch om hen beter op te leiden, neemt men de jongens reeds vroeg, en voedt ze met de soldatenkinderen op. Zij ontwennen dan gewoonlijk het Jodendom, en wanneer zij achttien jaren oud zijn, en in dienst zullen treden, wordt aan hunne keus gelaten, om zich te laten doopen en onderofficiers te worden, of Joden te blijven en als soldaten te dienen; de meeste worden dan Christenen, en dit schijnt wel in het plan der regering te liggen. Het is geen dwang, maar het is toch de godsdienstige vrijheid op eene harde proef gesteld.

Digitized by Google

Dingsdag, 18 Augustus. » Indien gij de Russen en Rusland regt wilt leeren kennen, moet gij nog wat verder gaan dan Moskou," hadden mij verschillende personen gezegd. Dit deed mij zeer wenschen om eenen uitstap binnenslands te kunnen maken; het gelukte mij eindelijk dezen wensch te bevredigen. Na vele bezorgingen, vertrok ik dezen morgen, om negen ure, met mijne drie reigenooten, en LEOPOLDO als mijn tolk en bediende. Mijne reisgenooten waren alle drie Franschen, te weten de heeren E., een fabrikant in ijzeren werktuigen voor de katoen- en andere fabrieken, N. een portretschilder en S. een agent van eene fabriek van reukwerken te Grafse; alle drie waren goede, beschaafde mannen, wier gezelschap mij zeer aangenaam was. Wij waren gezeten in twee oude chaisen, door den heer E. bezorgd, en LEOPOLDO met het goed op een telege, dat is een open boeren wagen; elk rijtuig was met drie paarden bespannen. Onze eerste bestemming was Jaroslawl, en onderweg het beroemde klooster Troitsa. Het begin van den weg was mij reeds bekend (*). Wij zagen vele bedevaarders; in sommige dorpen zaten zij vóór de herbergen thee te drinken. Het was de feestdag der Verheerlijking, hierdoor was het levendig in de dorpen, die elkander spoedig opvolgden. Op een wagen, die ons voorbijreed, lag een dronken man met het hoofd over den rand van den wagen, even als men wel eens de kalveren ziet vervoeren; het is mij onbegrijpelijk, hoe hij het vreeselijk schokken dezer rijtuigen een mensch dien toestand kan uithouden; doch de Russen weten daar niets van. Hoewel de weg zeer breed en redelijk goed was, reden wij er veel naast door het veld; dit is Russisch gebruik. Om half één kwamen wij te Poesjkino, een mooi groot dorp, waar eene lakenfabriek van den heer WEBER is. Wij ontbeten van medegebragten

(*) Zie bl. 208.

Digitized by Google

voorraad, onze voerlieden dronken thee met goede, witte suiker, maar zonder melk omdat het vastendag was. Eenige arme bedevaardsters deden haar middagmaal met gort. Dit dorp is van de kroon. Wij waren hier 28 wersten van de stad; 15 wersten verder, te Talitsa, zagen wij de cel van den kluizenaar AREFI, welke hij met eene kleine kapel, in de rots heeft uitgehouwen. Deze vroome man is in 1827 gestorven, en men heeft hem aan den weg nabij zijne cel begraven. Het werk van zijne vroomheid en zijn geduld is, zoo als men denken kan, een heiligdom gebleven. Eenige wersten voor Troitsa wierd de landstreek heuvelachtig en er waren eenige mooije gezigtspunten. Wij ontmoetten gansche rijen met wagens en vele voetgangers, die van de bedevaart terug kwamen. Vóór zes ure waren wij aan dat klooster, het meest beroemde in geheel Rusland, na dat van Kiew. Drie kloosters in het geheele rijk dragen een bijzonderen eeretitel van Lawra, dat van Kiew, dat van Alexander Newski en dat van Troitza. Het heeft uitwendig veel meer het voorkomen eener vesting; dikke, zware muren met torens, bastions en grachten omringen de menigvuldige kerken en andere gebouwen. Ik heb reeds van deze bijzonderheid gesproken, welke aan de kloosters in dit land eigen is, en waarvoor men in de historie de aanleiding vindt. Troitza heeft in de lotgevallen van Rusland meermalen eene gewigtige plaats bekleed. Het is zijn oorsprong verschuldigd aan SERGIUS, een heilige van de Grieksche kerk. Hij was te Rostow in 1315 geboren en stierf hier in 1393. In het midden van het eenzame bosch had hij zich als kluizenaar gevestigd; doch de roem zijner vroomheid lokte vele andere vroome mannen uit, om zich in zijne nabijheid en onder zijn opzigt te plaatsen. Zoo ontstond het klooster. Hij bouwde naast zijne cel eene kerk ter eere der drieëenheid en van daar de naam van Troitza.

Digitized by Google

SERGIUS en de monnikken van zijn klooster komen in de historie van dit land met eere voor. Zij namen een werkzaam deel aan den langen strijd tegen de Tartaren. Hij zelf gaf zijnen zegen aan den grootvorst DMITRI IWANOWITSJ en diens leger, toen deze tegen den CHAN MAMMAI te velde trokken. Monikken gingen mede ten oorlog en zij werden ook in hun klooster door de Tartaren aangevallen. In 1393 werd het klooster door deze woeste horden vernietigd; doch spoedig herrees het en werd groot en rijk. In 1609 werd het zestien maanden door de Polen vergeefs belegerd, en het was vooral een monnik uit dit klooster, welke de Russen opwekte om voor hunne vrijheid te strijden, en POSJARSKI bewoog om zich aan hun hoofd te plaatsen en tegen Moskou op trekken; onderneming waardoor Rusland van eene Poolsche overheersching bevrijd werd. In 1682 was Troitza de wijkplaats voor de jonge Tzaren IWAN en PETER, ter gelegenheid van den opstand der Strelitsen, en in 1689 vond PETER op nieuw aldaar eene schuilplaats bij den nieuwen, geweldigen opstand derzelde Strelitsen. Meermalen heeft Troitza ook zijne schatten ten beste van het vaderland opgeofferd; doch steeds heeft het die dubbeld terug bekomen, zoodat MEYERBERG reeds in de tweede helft der 17de eeuw schreef, dat men het er voor hield, dat in het klooster van Troitza voor veertig millioenen Roeb. schatten bewaard werden.

Het klooster ligt op eenen eenigzins verheven grond. Wij kwamen door eene laan met boomen beplant, doch ontsierd door eene schaar van afzigtelijke bedelaars, op de groote plaats tusschen negen kerken, een klokketoren en een aantal andere gebouwen. Het was moeijelijk te weten, wat bij uitstek onze opmerkzaamheid verdiende en waar wij ons aanmelden moesten, want geen der monnikken ontving ons of wees ons den weg.

Met vragen vonden wij het voorwerp onzer eerste

nieuwsgierigheid uit, namelijk de verzameling van kostbaarheden. Die wordt bewaard in een bijzonder gebouw, Risnitsa genaamd. Wij zagen hier vele vertrekken als opgevuld met prachtige voorwerpen, die het niet doenlijk zijn zoude eenigermate volledig te beschrijven. Allerhande kelken, schotels en ander kerkelijk vaatwerk van goud en zilver, priesterlijke plegtgewaden, myters, halsketenen, kruisen en andere voorwerpen met diamanten en andere edelsteenen, paarlen en kostbaar borduurwerk versierd; eene kroon van den archimandriet was meer dan 200,000 Roeb. waard. Altaarkleeden, kleeden voor doodkisten en andere dergelijke voerwerpen, alle overladen met de schoonste paarlen en steenen. Evangeliën ingebonden in goud met groote smaragden en andere uitgezochte edelsteenen. Het was niet zonder grond, dat men ons van de schatten van Troitza gesproken had; inderdaad stond men verbaasd, die zoo opeengehoopt te zien. Als zeer belangrijk wees men ons een agaat, waarin de afbeelding van JEZUS aan het kruis met een man die er geknield bij zit, door de natuur gevormd was; dit was blijkbaar een wonderwerk. De afbeelding was volkomen duidelijk, alleen moest het geloof te hulp komen, om aan geen anderen werkman dan de natuur te denken. Van de meeste dezer kostbaarheden weet men wie ze geschonken heeft; de Tzaren en keizers hebben in mildheid gewedijverd; veel is er ook van CATHARINA II. Er bestaat welligt geen klooster, dat zooveel rijkdommen van deze soort bezit, en men gevoelt eindelijk eenig ongenoegen, alle deze voorwerpen hier begraven te zien, welke meer bestemd schijnen om het sieraad der vrouwen te zijn, en te schitteren in de zalen der weelde. Bij dit vertoon van overladene pracht steekt zonderling af het grove kleed en de houten kelk van den heiligen SERGIUS, welke ook hier bewaard worden.

De Drieëenheidskerk is de voornaamste, het klooster

Digitized by Google

wordt daar naar genoemd, doch zij is klein en laag; het dak met vier koepels is verguld. In deze kerk ligt de heilige SERGIUS begraven, en op zilveren zuilen rust een zilveren verhemelte boven zijn graf. Eene wonderdoende schilderij van hem is met ruwe edelsteenen versierd. Deze schilderij namen de Tzaren dikwijls als Palladium op hunne veldtogten mede; dit deed ook PETER I in den oorlog tegen KAREL XII. Twee kostbaar versierde schilderijen der drieëenheid ziet men ook in deze kerk.

De hoofdkerk Maria Hemelvaart (Oespenski) is de schoonste, zij heeft een hoog gewelf op groote pilaren rustende. Buiten deze kerk is het graf van BORIS GOEDOENOW met zijn geslacht, en in dezelve dat van MARIA, kleindochter van IWAN IV WASILIEWITSJ, koningin van Lijfland. In de andere kerken, die ik hier niet zal opnoemen, vond ik niets bijzonder merkwaardigs.

Boven eene bron, nabij de hoofdkerk, heeft men eene kapel gebouwd, en dit water, dat in 1644 ontdekt werd, en dat uitstekend goed is, wordt als heilig beschouwd.

Nabij de kerk der Drieëenheid, ter plaatse, waar men beweert, dat de cel van SERGIUS was, is nu een gebouw, dat men, waarom weet ik niet, de kamer van Serapion noemt, welke kamer zeer versierd is en waar vele overblijfsels van heiligen begraven zijn. Eene kostbare schilderij stelt voor, hoe MARIA en de Apostelen aan SERGIUS verschenen zijn.

De prachtige Eetzaal, die wij ook bezagen, dient alleen voor plegtige gelegenheden; gewoonlijk spijzen de monnikken in eene veel eenvoudiger zaal. Hier was nu voor vierentwintig gedekt; doch men zeide mij, dat vele geen deel namen aan het avondeten. Het geheele getal der monnikken bedraagt 150, zoo men mij zeide; volgens SCHNITLER slechts 100.

In 1749 werd hier een Seminarium opgerigt, en dit

Digitized by Google

heeft voor de beste leerschool der Russische geestelijkheid gegolden. In 1814 heeft men het tot eene Academie verheven en eene school van dien naam uit Moskou daarmede vereenigd. Een groot gebouw, het Paleis der Tzaren genaamd, in den tijd van PETER I opgerigt, is nu voor de Academie bestemd. Zij heeft eene bibliotheek, welke in eene zaal in den klokketoren geplaatst is, en welke men zegt, dat belangrijke stukken voor de Russische historie bevat.

De woning van den Archimandriet is een ander groot gebouw, en zes op zich zelf staande gebouwen strekken tot huisvesting voor de monnikken. Daarachter is een ziekenhuis.

De tijd liet ons niet toe deze vele gebouwen anders dan zeer vlugtig te bezien; zij hadden ook voor mij geen groot belang. Rondom die gebouwen zijn begraafplaatsen, moestuinen en wandelingen.

Een voorwerp is nog merkwaardig, te weten eene obelisk, welke de Metropoliet PLATO in 1792 heeft doen oprigten, waarop vermeld staan de voornaamste gebeurtenissen van Troitza en de diensten, welke dit klooster aan het vaderland heeft bewezen; zij is omringd van kanonnen, die gediend hebben tot verdediging tegen de Polen.

Op de kerken en torens van Troitza staat overal de halve maan onder het kruis, en hier wordt men wel bijzonder herinnerd aan den langen strijd van Christenen en Mahomedanen, welke in de historie van Rusland zulk eene gewigtige plaats beslaat (*).

Toen wij onze nieuwsgierigheid voldaan hadden, gingen wij in de herberg, die aan het kloooster behoort; wij dronken er thee in eene groote zaal. Ik vond hier

(*) In het werk van SCHNITZLER vindt men eene vrij uitvoerige beschrijving van dit klooster.

ook zeer goede kersen. Een groot vlek van meer dan 1000 huizen met zes kerken hangt van het klooster af, waardoor het ontstaan is. Men noemt zulk een vlek, buiten de muren van eene vesting of een klooster, Posad.

Onzen weg vervolgende, zagen wij eeu leger van Sigeuners (Heidens), welke om hunne vuren zaten. Dit maakt in den nacht eene zonderlinge vertooning.

Woensdag, 19 Augustus. Heldere nacht, tamelijk koud. De maan heeft ons in den nanacht veel licht gegeven, hoewel zij reeds klein was. Om drie ure kwamen wij aan de wisselplaats; de boeren lagen buiten de deur op den grond, en in huis op de kagchel.

Te 7 ure kwamen wij te Pereslawl Zaleskoi, hetgeen beteekent: Aan de overzijde van het bosch; de eerste stad sedert wij Moskou verlaten hadden, en 120 wersten (24 uren) van deze stad verwijderd. Op vijf wersten afstand, eer wij daar aankwamen, zagen wij op de hoogte een kruis, hetgeen, zoo men ons in de herberg gezegd heeft, tot aandenken bestemd was, dat de vrouw van IWAN IV WASILIEWITSJ op deze plaats bevallen is. Van diezelfde hoogte hadden wij een uitgestrekt gezigt op de stad en links op het meer, waaraan zij ligt en dat vrij groot is. Op dit meer had PETER I in 1691 het eerste Russisch eskader gevormd; een bootje, zegt men, wordt daarvan nog bewaard. In de verte maakt Pereslawl eene schoone vertooning door zijne 25 kerken, behalve de omliggende kloosters, waarvan wij er twee aan deze zijde en een derde aan de andere zijde van de stad gezien hebben. Doch men vindt zich in zijne verwachting bedrogen, wanneer men een stadje van 2000 inwoners binnentreedt, waarin niets merkwaardigs is. Men ziet nog overblijfsels der oude vestingwerken, doch thans ligt de stad open.

Wij ontbeten, onder anderen met haring uit het meer, die zeer goed smaakte.

Digitized by Google

Hier zagen wij weder vele Sigeuners, en wij merkten op, hoe in de houding, den gang, in de wijze van de kleederen, vooral mantels, om te slaan, bijzonder bij de vrouwen, eene eigenaardige bevalligheid plaats vindt. Het is uit alles blijkbaar, dat zij, hoe vervallen ook hun toestand zij, tot een edel menschenras behooren. De levendigheid hunner bewegingen en het vuur in hunne oogen overtreffen die der meeste westelijke volken.

Wij zagen hier veel vee in het land.

Het viel ons in het oog, dat hier zulk een groot aantal kerken, ook zelfs in kleine dorpen, of geheel afgezonderd op de hoogten gebouwd zijn; en desniettemin komt men telkens bedelen, niet voor armen, maar om nieuwe kerken te bouwen of andere te versieren.

Onze voerlieden met hunne morsige schapenpelsen hebben dikwijls het voorkomen van wilden. Er is eene bijzondere oefening noodig, om met deze lieden om te gaan; men moet half redeneren, half twisten, hen toch ook niet zeer boos maken, dewijl zij dan het rijtuig aan stukken rijden. Wanneer men te goed met hen is, maken zij dadelijk misbruik daarvan. De heer E. is hierin zeer bedreven: hij heeft mij verhaald, dat hij eens 22 maal in een jaar dezen weg gemaakt heeft. Hij spreekt ook met gemak Russisch. Wij rijden vrij snel, somtijds buitengewoon, doch telkens houden wij stil, omdat er iets aan de tuigen te herstellen valt; en op de wisselplaatsen moeten wij lang wachten; de Jamsjtsjiks (voerlieden) overleggen en loten lang, eer zij de paarden brengen. Om half twee kwamen wij te Petrowski, 161½ werst van Moskou. Vijf wersten voor wij hier aankwamen, te Liobilki, hadden wij een mooi gezigt op een aantal dorpen en een uitgestrekt wel bebouwd land. Om regt schilderachtig te zijn, moesten toch de lijnen aan den gezigteinder minder regt zijn. Ik poogde het opschrift van dit dorp te lezen en te verstaan, het was met onze letters geschreven;

Digitized by Google

Selo Liobilkii gosposjii Nalianowa, domow 31, doesj 155; hetgeen, volgens de vertaling mijner reisgenooten, beteekent: »Heerschappelijk dorp Liobilki van vrouwe NALIANOW met 31 huizen en 155 zielen;" dergelijke opschriften vindt men bij den aanvang van elk dorp. Petrowski is een vrij groot vlek, waar wij in eene goede herberg middagmaal hielden; de voornaamste schotel bestond uit champignons met eijeren en melk, hetgeen zeer smakelijk was; mijne reisgenooten aten ook de bekende koude soep, badwinia genaamd, en vooral uit kwas met visch bestaande, doch die behaagde mij niet.

Wij waren nu in het Gouvernement Jaroslawl, dezen morgen bevonden wij ons in dat van Wladimir. De weg was met zorg beplant; links hadden wij eerst eene rivier en vervolgens een meer, en wij zagen veel vee in de weide.

Om 6 ure kwamen wij te Rostow 190½ werst van Moskou. Deze was de tweede stad op onzen weg. Zij is met Kiew en Nowgorod eene der oudste van Rusland. Met het nieuwere gedeelte der stad, of de gewezene voorsteden, is zij zeer uitgestrekt; maar men ziet er slechts weinige goede huizen. De vestingen zijn vervallen. Wij zagen verscheidene kloosters in en buiten de stad. Midden in de stad is een Kreml, omringd van hooge muren met torens en poorten, niet ongelijk aan die van den Kreml in Moskou. Men treft ook kerken en andere gebouwen binnen deze muren aan. Alle die gebouwen schenen zeer verwaarloosd te zijn. Er zijn tusschen de 5 en 6000 inwoners. In Februarij is hier eene beroemde markt; doch meer nog is Rostow bekend door zijne groenten; die worden nergens zoo goed gekweekt en gedroogd, zoodat men door geheel Rusland, en zelfs naar buitenslands, gedroogde erwten, boonen enz. van Rostow verzendt, en de inwoners ook veel als tuinlieden naar andere plaatsen gaan.

Digitized by Google

Donderdag, 20 Augustus. Des morgens om 4 ure, kwamen wij te Jaroslawl, hoofdstad van een volkrijk gouvernement, 246½ werst van Moskou. De landstreek vóór de stad vertoont zich zeer gunstig, alles is welbebouwd, men ziet vele woningen, en overal schijnt welvaart te bestaan. Als gewoonlijk zag men vele kerken; ik telde er dadelijk 28, doch er waren niet minder dan 44 en drie kloosters. De slagboom, dien wij inkwamen, was wel drie wersten van het middelpunt der stad; ook zagen wij vele opene plaatsen; hier en daar lag de grond in de stad geheel ongebruikt, zelfs niet voor tuinen.

Nadat ik wat uitgeslapen had, want de reis had mij vermoeid, ging ik met den heer N. eene wandeling doen, terwijl de heeren E. en S. voorraad inkochten voor onzen verderen togt. De stad heeft breede, regte straten, vele goede, nieuwe huizen, zeer schoone wandelingen op de boulevards en bijzonder langs de Wolga, waaraan de stad gelegen is. Men konde zien, dat daarvoor veel zorg werd gedragen. Op eene der pleinen stond eene metalen kolom; ik konde niet vernemen, tot herinnering van welke gebeurtenis dit gedenkteeken is opgerigt; maar zeker kwam het ons voor, dat zij als kunstwerk mislukt was. Wij bezochten twee kloosters, een mannenklooster, waarbij wij mooije, rijk versierde kerken vonden; toen wij naar den naam vroegen, zeide men ons: Spas Jaroslawski. Er werd schoon gezongen en eene groote vergadering woonde den dienst bij; veel werd er geknield en vlijtig werden relikwiën gekust. Aan bedelaars ontbrak het niet. Dit klooster was als gewoonlijk met muren en torens omringd. In het vrouwenklooster van Onze lieve vrouw van Kazan was ook dienst, en die werd, behalve door een priester, door vrouwen waargenomen. Ik vermoed, dat dit eene bijzonderheid der Grieksche kerk is; althans herinner ik mij niet, ooit in de Latijnsche kerk, vrouwen aan den dienst te hebben zien deel nemen. Bijzonder schoon

Digitized by Google

was haar gezang, waarbij koren elkander afwisselden. Het telkens wederkeerende »gospodi pomiloei" (o Heer bescherm ons) had eene liefelijke welluidendheid, die tot het harte doordrong. Dit is wel het eenvoudigste gebed, en op die wijze uitgedrukt, konde het menschdom er mede instemmen. Ik zag hier vele moeders hare kinderen, die ongesteld waren, aanbieden, om den zegen des priesters te ontvangen. Dit verwachten zij dat tot genezing strekken zal.

Wij vonden onze reisgenooten weder, en vervolgden onze wandeling. Wij zagen vele schoone openbare gebouwen, onder andere het Paleis van den gouverneur, het Lijceum van Demidow. Dit is op eene vrij groote schaal, geheel op kosten van een rijk privaatman daargesteld, en het wordt onder de beste inrigtingen voor opvoeding geteld. Er is ook eene groote Gostinoi-Dwor.

Er zijn hier en ook in den omtrek veel fabrieken, bijzonder van tafellinnen, katoen, leder, papier. De stad heeft ongeveer 25,000 inwoners.

Volgens ons plan moesten wij van hier de Wolga afvaren naar Nisjneji-Nowgorod, mijne reisgenooten hadden dezen morgen een vaartuig daardoor aangenomen. Wij aten eerst sjtsji (de gewone Russische koolsoep) en sterlet, dat is steur uit de Wolga. Om half 12 was de tijd, dat wij ons zouden inschepen. Met verwondering zag ik, dat er geene haven of legplaats voor de vaartuigen was. Men moet door de slik van den langzaam afloopenden oever, met moeite tot aan het vaartuig komen. Evenwel is er vrij veel handel en bestaat er een paleis voor het tolambt. Doch wij moesten weldra ondervinden, dat ook in andere opzigten de vaart op de Wolga nog veel te wenschen overliet.

Het aangenomen vaartuig was niet anders dan een groote aak, van boven met planken bedekt, doch van voren en van achteren open. Volgens de afspraak, zoude

Digitized by Google

in het midden eene afscheiding van matten gemaakt worden, en de eene afdeeling uitsluitend voor ons zijn; terwijl de andere voor den schipper en zijne vrouw, benevens twee luitenants, die hij reeds aangenomen had, bestemd bleef. Op den bepaalden tijd zouden de vereischte manschappen aan boord en alles voor de afvaart gereed zijn. Toen wij nu kwamen, vonden wij in onze afdeeling twee vrij grove kooplieden met zak en pak reeds ingescheept, overigens nog niets gereed, en de schipper volkomen dronken. Deze had, zoo als men ons zeide, tegen de overeenkomst aan, die kooplieden aangenomen, en had zich opzettelijk in eenen toestand gebragt, waarin men er niet wel met hem over spreken kon. Wat zouden wij nu aanvangen? onze toorn konde niets baten, de ongewenschte reisgenooten bleven in het vaartuig, en wij hadden ook tegen hen geen regt. Eene andere gelegenheid te vinden, zoude ons zeer aangenaam geweest zijn; doch de meeste vaartuigen waren naar Nisjneji, en wanneer wij ook een nieuw verdrag maakten, was het met lieden van dezelfde soort, die ons eerst eenen dag zouden laten wachten, en dan ons welligt eveneens behandelen. Langzamerhand kwam nu het scheepsvolk, de lootsman (*) kwam ons nog al goed voor, hij was bijna nuchter, en beloofde zeer op te passen en geen brandewijn te drinken. Na lang beraad, was de meening van den heer E. die met taal en zeden volkomen bekend was, dat wij het best zouden doen, ons maar in de omstandigheden te schikken; de handelwijze van den schipper was, zoo hij zeide, in dit land zeer gewoon, en als wij er ons tegenstelden, zouden wij er denkelijk niets bij winnen. Wij besloten dus aan boord te gaan. Nu moest nog voorraad voor het scheepsvolk gekocht worden, want

(*) Deze benaming is uit het Hollandsch overgenomen en wordt hier gebruikt voor dengenen die op den kapitein volgt.

Digitized by Google

dit konde niet geschieden, vóór dat wij het geld daartoe gaven; doch dit was spoedig volbragt, want brood, uijen en zout waren bijna alles, wat zij noodig hadden. Wij voorzagen ons intusschen nog van verscheidene behoeften, waaraan wij niet gedacht hadden, zoo als glazen, borden, trekpot en kopjes, enz. Eindelijk om twee ure was alles gereed en voeren wij af. Dadelijk ontdekten wij een lek; doch men kwam met eenig werk en stopte het zoo tamelijk digt. Men plaatste zich, rigtte zich eenigermate in, en met schoon weder en goeden wind stevenden wij de Wolga af. Ik wil de kleine aanteekeningen, die ik onderweg maakte, hier onveranderd inlassen.

Wij varen voorbij vele dorpen; die onderscheiden zich vooral van die aan andere rivieren, waarop ik gevaren heb, door den vorm der kerken en torens, welke tusschen de houten huizen, in evenredigheid, zeer prachtig en steeds met vele bollen versierd zijn. Nu en dan zie ik ook windmolens met zes wieken.

Links zien wij eene groote lakenfabriek.

De boorden zijn steeds vlak en de stroom is hier niet sterk.

Onze vaart bleef dezen avond voorspoedig.

Vrijdag, 21 Augustus. Wij hebben dezen nacht meermalen op zandbanken gestoten; men roeide niet veel.

Half vijf. Kostroma ligt vóór ons met vele torens; in de verte hoort men alle de klokken luiden; ik tel twintig kerken. Regts varen wij voorbij een groot dorp.

Wij leggen te Kostroma aan; hier is ook geene haven, noch eenige inrigting voor het gemak van de vaart; op den zeer morsigen oever moet men aan land stappen.

Op de markt gekomen dronken wij van den echt Russischen drank, Sbiten, dat is warme meê of honigwater (hydromel). Men staat daarmede op openbare plaatsen,

Digitized by Google

of draagt dien te koop rond; en zij, die geen thee kunnen bekostigen, drinken algemeen sbiten. Vele liefhebbers dopen er Spaansche peper in, om er eenige kracht aan te geven. Ik gis, dat deze drank, welke men zegt dat van ouds bij de Russen in gebruik geweest is, het invoeren van theedrinken heeft gemakkelijk gemaakt: men heeft slechts den eenen warmen drank voor den anderen ingevoerd.

Kostroma is eene vrij groote stad met 10,000 inwoners, hoofdplaats van een gouvernement. Wij zagen vele goede huizen, breede straten en ruime markten; maar tevens een groot aantal slechte, vervallene gebouwen, en zeer verwaarloosde plaatsen. Het Paleis van den Gouverneur, de Kazernen en de Gostinoi-dwor staken gunstig uit. Het geheel viel bij Jaroslawl zeer af.

Hoewel ik van gewone overkleederen wel voorzien was, had mij dezen nacht de koude gehinderd; nu kocht ik hier een grooten pels, van wolvenvellen gemaakt, voor dertig roebels; de verwarming, welke ik daarvan in ons doorluchtig vaartuig ondervond, was zeer genoeglijk.

Toen wij na 't ontbijt ons weder naar boord begaven, zagen wij tot onze groote spijt den lootsman, in wien wij nog al vertrouwen gesteld hadden, waggelend aankomen, uitroepende (zoo als men het mij vertaalde), »hier heeft mij een vriend onthaald.'' Dit was bij hem de verontschuldiging voor het verbreken van zijne belofte om nuchter te blijven. De kapitein had niet opgehouden volkomen dronken te zijn, zoo dat ons vaartuig nu van alle opzigt beroofd was. Dit was wel eenigzins hachelijk. Doch wat zouden wij doen?

Vooreerst gaat de vaart goed; de wind is gunstig en hard. Wij varen langs vele nederige dorpen; nu en dan is er een, dat door steenen kerken en huizen, of door de ligging op eene hoogte beter vertooning maakt; zoo hebben wij nu, half twee, links Kelasno Selo, dat zich groot en

Digitized by Google

mooi voordoet. De boorden der rivier zijn niet meer zoo laag als te voren.

Vier ure. Wij voeren langs Ples, een stadje, dat lief gelegen is op den regter oever, maar slechts weinig steenen huizen en twee kerken heeft.

De Wolga is hier zeer breed en met schoone boorden: bosch, graan- en weiland aan zacht glooijende heuvels.

Op den regter oever zie ik nu en dan fraaije landhuizen.

De wind is ons bij voortduring gunstig, wij varen meestal zeer snel; de stroom is ook veel sterker geworden.

Ons vaartuig is zeer slecht en bekrompen, de zeilen zijn erbarmelijk; — de kapitein en de lootsman zijn steeds dronken, buiten hen hebben wij zeven matrozen, die vrij goed zijn. De geheele inrigting is ellendig, en wij zijn als in een land van halve wilden. De onaangenaamheden en ontberingen hebben toch ook iets aanlokkends; wanneer wij in ons vertrekje, dat naauwelijks voor den regen beschut, en met Moskovische matten ombangen is, op den grond gezeten, onze maaltijden van medegebragten voorraad houden, of thee drinken, dan zijn wij vrolijk en alles smaakt ons uitstekend goed. Aan gesprek ontbreekt het ons niet; lezen, en voor twee mijner reisgenooten schaakspel, verkorten ook den tijd. De mannen der equipage en de twee kooplieden, die, tegen de overeenkomst, bij ons zijn, leveren stof tot opmerkingen. De eerste verwekken beurtelings: weerzin door hunne ruwheid, dronkenschap, slaafsche onderworpenheid; — en belangstelling door eene soort van goedhartigheid, gelatenheid in hun misdeelden toestand, gehardheid tegen ongemakken, en vrolijkheid bij dat alles. Toen de lootsman dezen morgen dronken aan boord kwam, vertoornde zich een der officieren zoo zeer, dat hij den delinquent schopte en met de vuist in het gezigt sloeg; dit verdroeg deze groote, sterke man als een kind; en toen hij daarna weder wat ontnuchterd was, redeneerde hij over zijnen misslag, zoo noemde hij zelf

Digitized by Google

hetgeen hij begaan had. De kapitein had zich gisteren opzettelijk dronken gemaakt, zoo als ik opgeteekend heb; terwijl wij ons vertoornden, was hij zeer vergenoegd, en vroeg, zoo mij de heer E. zegt, of hij ons een vrolijk liedje wilde voorzingen? Onze Russische kooplieden zijn vrome vasters; hun maal bestaat uit raauwe rapen met brood en visch; en toch maken zij, voor en na het gebruik daarvan, drie maal een kruis. Trouwens dit herhalen zij zeer dikwijls, zoo als bij het afvaren en aankomen, als wij eene kerk voorbij varen; als zij niezen, geeuwen,.... inderdaad belachelijk veel. De vrome pligtplegingen zijn hier als overal niet zelden een surrogaat voor pligtsbetrachting, bij de kooplieden vooral voor eerlijkheid.

Wij hebben gisteren en heden vele vaartuigen ontmoet, welke meestal de rivier opvoeren; heden zien wij er veel met meel. Men heeft eene bijzondere soort van werktuigen, om deze vaartuigen tegen den stroom op te trekken. Zij bestaat in eene boot of pont, waarop een windas is, dat met paarden gedraaid wordt. Men roeit met een schuitje de rivier een eind wegs op, werpt een of meer ankers uit, en dan windt men, door middel van het windas, de pont, waarop dit staat, en te gelijk de vaartuigen, die daaraan vastgebonden zijn, naar de plaats waar de ankers geworpen zijn; intusschen is het schuitje weder vooruitgeroeid, heeft op nieuw ankers geworpen; de eerste worden gelicht, en men windt zich op naar de tweede, en zoo vervolgens. Op eene rivier zoo als de Wolga, waar dikwijls geen weg voor paarden aan den oever is, kan zulk een sleper, dunkt mij, doelmatig zijn; welligt wordt die spoedig met vrucht door een stoomsleper vervangen. Ik telde twaalf paarden, welke deze windassen draaiden. Somtijds worden de vaartuigen met paarden aan den oever opgetrokken; ik zag er tot twintig voor één vaartuig; nu en dan trekken ook menschen daaraan, en dan in grooten

Digitized by Google

getale. Zoo even telden wij er vijftig voor een enkel vaartuig. Het land is zoo dun bevolkt, en toch zijn de menschen zoo weinig waard, dat men ze op die wijze gebruikt

Zeven ure. De Wolga wordt steeds schooner, groote bosschen wisselen af met bebouwd land langs de heuvelachtige oevers. De stroom is zeer breed en maakt heerlijke bochten. Het is mij een groot genot op deze wijze met snelheid door dit voor mij nieuw en vreemd land te varen.

Ik zag de zon ondergaan, en bleef boven op tot dat het geheel donker was.

Met belangstelling woonde ik het avondeten van het scheepsvolk bij, het bestond uit soep van koud water met zwart brood, klein gesneden uijen en zout, en daarna voor elk eene snede wittebrood. Zij waren daarbij zeer vergenoegd, en maakten bij den aanvang en het einde, met de muts in de hand, het teeken van het kruis.

Het werd vrij koud en ik ondervond nu het voordeel van mijnen pels; ik kan niet zeggen, welke aangename warmte mij die aanbragt, toen ik er mij behoorlijk ingewikkeld had.

Zaturdag, 22 Augustus. Op den zeer schoonen avond is geen goede nacht gevolgd; toen wij ons ter rust wilden begeven, stootte ons vaartuig herhaalde malen en raakte vervolgens geheel vast. Bij de dronkenschap, onbekwaamheid en nalatigheid van de equipage, die op een matroos na sliep toen het gebeurde, konde dit ernstige gevolgen hebben, te meer daar ons vaartuig zoo broos is, en wij geen bootje voor 't geval van nood bij ons hebben. Alles kwam op de been, en na veel arbeid geraakten wij weder vlot. De wind stak zeer op, en wij voeren snel. Doch op nieuw had hetzelfde plaats, en het scheen ons

Digitized by Google

niet buiten gevaar; doch wat daartegen aan te wenden? Wij geraakten ten tweeden male vlot, en kwamen toen in dieper vaarwater. Tegen den morgen werden wij gewekt door den regen, die op ons nachtleger doorlekte. Wij waren bij al die tegenspoeden zeer gevorderd; de wind was sterk; maar het heldere weder was voorbij.

Negen ure. Wij waren voorbij Joerewets Powolgski; de rivier is nog veel breeder geworden, maar de boorden zijn niet meer schoon. Van hier af neemt zij eene bijna geheel zuidelijke rigting aan. Vervolgens voeren wij langs Nikoiskoë. Dit zijn kleine steden aan den regter oever, welke zich door hare kerken met groene koepels vrij goed vertoonen. Ik zag eenige schepen voor deze plaatsen in de rivier liggen.

Twaalf ure. Wij leggen aan voor een stadje aan den linker oever. Men zegt mij dat het Okoelcha heet; het ligt juist tegenover Poetsjesj. Het bestaat uit eenige volkomen regte straten, met twee steenen en verder houten huizen; het geheel meer naar een dorp dan naar eene stad gelijkende. Er scheen eenige handel te zijn, zoo als uit de vaartuigen, die hier aan den wal lagen, bleek. Wij hebben hier eenigen voorraad ingekocht; onder anderen gingen wij, om melk te koopen, in eene boerenwoning, die arm, maar zindelijk was, er heerschte veel orde; zij bestond uit een woonvertrek en een kleiner nevenvertrek; de slaapplaats was digt aan den zolder boven en naast de kagchel. Ten einde tegen de dronkenschap van het scheepsvolk te waken, namen wij den lootsman in ons midden en beletteden hem in de kabak (de kroeg) te gaan; en aan de matroozen beloofden wij, dat wij eene flesch brandewijn voor hen koopen zouden, mits zij aan boord bleven; deze flesch werd vervolgens onder ons bestuur met mate gebruikt. De kapitein was voor ons wanhoopig, dien zagen wij nooit nuchter.

Wij voeren langs Loekinskaja en Goroditsj, het eerste

Digitized by Google

regts, het tweede links; beide vertoonen zich met hunne kerken zeer mooi; overigens zijn de boorden vlak en leveren niets merkwaardigs op. Er is bij elk der genoemde plaatsen nog al veel scheepvaart, en Goroditsj, zegt men mij, is beroemd door zijne peperkoeken.

Zes ure. Wij varen voorbij Walachnia, regts. Hier zijn vele zoutrafinaderijen.

De scheepvaart wordt steeds levendiger; de rivier wordt nog breeder; maar nu en dan verdeelt zij zich en vormt eilanden. Wij schuiven en stooten nog somtijds op het zand; overigens doet ons de sterke wind boven alle verwachting snel varen.

Wij zijn nog gekomen tot op weinige wersten van Nisjneji Nowgorod, en zijn, om de volkomene duisterheid gedurende den nacht, daar blijven liggen.

Digitized by Google

)2

le vertoonen zich met hunne
zijn de boorden vlak en
. Er is bij elk der genoemde
art, en Goroditsj, zegt men
peperkoeken.
bij Walachnia, regts. Een

s levendiger; de rivier wordt
an verdeelt zij zich en vorm
stooten nog somtijds op de
sterke wind boven alle ve-

ot op weinige wersten van
om de volkomene duister-
daar blijven liggen.

Digitized by Google